

วิธีการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม
THE METHOD OF RESOLVING THE PROBLEMS OF THE FAMILY
CONFLICTION ACCORDING TO THE BUDDHIST PRINCIPLE

พระวรวรรษ ธมมทินโน (มีกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม

พระวรวรรษ รมมทินโน (มีกุล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Method of Resolving the Problems of the Family Conflict according to the Buddhist Principle

Phra Vorawat Dhammadinno (Meekull)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. วีระชัย ยศโสธร)

กรรมการ

(รศ. ดร. เอกฉันท จารุเมธีชน)

กรรมการ

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโถ, ดร.)

กรรมการ

(พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโถ, ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

พระ อรรถวณิช สุ่มทินโน

(พระวรวรรษ ธรรมทินโน)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม

ผู้วิจัย : พระวรวรรษ ธรรมทินโน (มีกุล)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร., ป.ธ. ๓, ศศ.บ. (ปรัชญา), ศน.ม.
(พุทธศาสนาและปรัชญา), ศน.ด. (พุทธศาสนาและปรัชญา)

: พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร., ป.ธ. ๙, พธ.บ. (ปรัชญา),
พธ.ม. (ปรัชญา), ศน.ด. (พุทธศาสนาและปรัชญา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ๒) เพื่อศึกษาพุทธธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า

ปัจจุบันความขัดแย้งในสมาชิกครอบครัวมีลักษณะที่เริ่มมาจาก ความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน ด้วยการทะเลาะเบาะแว้งโต้เถียงกัน ของคนในครอบครัวระหว่างบิดามารดากับสามีภรรยา บิดามารดากับบุตรหลาน ซึ่งมีสาเหตุมาจาก ๑)การดำรงชีวิต ๒)การมีเสรีภาพ ๓)การมีเอกลักษณ์ ฉะนั้น จึงบวกกับบริบทภายนอกที่ซับซ้อนรวมทั้งความคิดที่ไม่มีการสื่อสาร และที่สำคัญก็คือ มาจากจิตภายในมาจากความไม่รู้กับความต้องการในการดำเนินชีวิต โดยวิเคราะห์ในบทข้อที่เสนอกับบทที่ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

ในพุทธธรรมนั้นมีหลักธรรมหลายข้อ ด้วยการส่งเสริมเพื่อให้ครอบครัวนั้นได้เกิดความมั่นคง แต่ในเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ยกหลักสังคหวัตถุ ๔ ด้วยบริบทอื่น ถ้าครอบครัวรู้จักการให้ทานแบ่งปันเสียสละ มีการพูดจาด้วยการสื่อสารที่ดี ทำหน้าที่ในกิจประพฤตินให้เป็นผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่มีความเมตตาต่อกัน ก็สามารถทำให้สมาชิกสร้างความรัก ความอบอุ่นในครอบครัวให้มีความสุขได้

สรุป วิธีการแก้ไขด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ ในครอบครัว คือ สมาชิกทุกคนรู้จักการแบ่งปันให้วัตถุสิ่งของ ด้วยการให้คำปรึกษาให้ความรู้ได้ และที่สำคัญคือให้อภัย ด้วยกระบวนการสื่อสารในการพูดจาที่ดี ที่มีในกิจกรรมทำคุณประโยชน์ร่วมกันด้วยจิตอาสา ก็สามารถสร้างความรัก ความผูกพันให้อบอุ่นในครอบครัวได้

Thesis Title : The Method of Resolving the Problems of the Family
Confliction according to the Buddhist Principle

Researcher : Phra Vorawat Dhammadinno (meekull)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhruvinaithorn Amnat Palapanyo, Dr., Pali III,
B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhism & Philosophy),
Ph.D. (Buddhism & Philosophy)

: Phramaha Mongkholkan Thitadhammo, Asst. Prof. Dr.,
Pali IX, B.A. (Philosophy), M.A. (Philosophy),
Ph.D. (Buddhism & philosophy)

Date of graduation : February 7, 2019

Abstract

A method for solving a controversy problem in family according to Buddhist principle consists of 3 objectives, 1) to study a controversy problem in family, 2) to study Buddhist principle in Theravada Buddhism and 3) to study an applied method of four Sangahavattu for solving controversy problem in family.

The result of research shows that;

The controversy of the member of family in present derives from disagreed-opinion and quarrels of member of family between parents, the couples or parents and descendant. The cause of controversy rises from 1) livelihood, 2) freedom and 3) identity. These causes are together with complicated-context from outside world and opinion without communication. Mostly important, the causes of problem comes from our inside mind which does not know own need.

Many Buddhist principles supports stability of family, but the researcher focuses on four Sangahavattu. Those families, realizing how to distribute to others, how to communicate in good way, how to conduct for society and how to be equal to the others, can make lovely and warmly family and be happiness.

In conclusion, the method of solving the problem in family by four Sangahavattu is to know how to distribute material for others, to take consult, to give knowledge and to forgive any wrong action. Those families should strengthen family by good communication and taking jointly activities. It is sure that those methods can create love and ties with family.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จเรียบร้อยได้ด้วยดี ด้วยความเสียสละและความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ตลอดจนบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้โอกาสในการศึกษาและการทำวิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทุกท่านคือ พระเดชพระคุณพระศรีปริยัติธาดา (ป.ธ. ๙) ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลยโณ, ดร. ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา และประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์, ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์, พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาข้อแนะนำให้แนวคิดและช่วยตรวจแก้ไขในส่วนที่บกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จเรียบร้อยเป็นรูปเล่ม

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้ให้ความรู้ทุก ๆ ท่าน ที่ได้ให้คำปรึกษา ให้แนวคิดวิธีการต่าง ๆ ในการเขียน วิธีค้นหาข้อมูลต่าง ๆ และท่านอาจารย์มงคล สอนโธสง เลขาธิการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ และอาจารย์ พระมหาประยงค์ โฆสการี ที่ได้ช่วยตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์และช่วยให้คำแนะนำแก้ไขในส่วนที่บกพร่องต่าง ๆ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จเป็นอย่างดี ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ทุก ๆ ท่าน ที่ได้ร่วมให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก

สุดท้ายนี้ คุณความดีและกุศลที่พึงบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นผลมาจากความเมตตากรุณาของพระอุปัชฌาย์พระครูประภาสธรรมรักษ์ เจ้าคณะตำบลพระครู, พระครูวิสุทธิคุณธำรง, โยมพ่อ โยมแม่ ญาติ พี่น้องทุก ๆ คนที่คอยเป็นกำลังใจตลอดมา ขออนุโมทนาขอบคุณคณะศรัทธาสาธุชนทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือปัจจัยในการเรียนครั้งนี้ส่วนหนึ่ง คณาจารย์ทุก ๆ ท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่ผู้วิจัย ขอยกคุณความดีเหล่านั้นเป็นเครื่องบูชาพระคุณของท่านเหล่านั้นด้วยความเคารพและสักการะยิ่ง

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมนำบูชาพระรัตนตรัยขออุทิศส่วนที่เป็นกุศลบูชา ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบุพการีผู้ให้กำเนิดและคณาจารย์ทุก ๆ ท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ และผู้มีพระคุณทุกท่านต่อไป

พระวรวรรช ธมมทินโน (มีกุล)

๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๑๑
๒.๑ ความหมายของความขัดแย้ง	๑๑
๒.๒ ลักษณะของความขัดแย้ง	๑๒
๒.๓ สาเหตุของความขัดแย้ง	๑๔
๒.๔ องค์ประกอบของความขัดแย้ง	๑๗
๒.๕ ประเภทของความขัดแย้ง	๑๙
๒.๖ บริบทของความขัดแย้งในสังคม	๒๑
๒.๗ แนวโน้มความขัดแย้งในสังคมยุคปัจจุบัน	๒๔
๒.๗.๑ ความหมายของความขัดแย้งในครอบครัว	๒๖
๒.๗.๒ ลักษณะของความขัดแย้งในครอบครัว	๒๘
๒.๗.๓ สาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว	๒๙
๒.๗.๓.๑ ขาดหรือบกพร่องการให้ความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ระหว่างสมาชิกในครอบครัว	๓๑
๒.๗.๓.๒ ขาดหรือบกพร่องการพูดคุยในทางสร้างสรรค์ ระหว่างสมาชิกในครอบครัว	๓๓
๒.๗.๓.๓ ขาดหรือบกพร่องการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ	

ระหว่างสมาชิกในครอบครัว	๓๕
๒.๗.๓.๔ ขาดหรือบกพร่องในการทำหน้าที่ของสมาชิก	
ระหว่างสมาชิกในครอบครัว	๓๖
๒.๘ ประเภทของความขัดแย้งในครอบครัว	๓๗
๒.๘.๑ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๓๘
๒.๘.๑.๑ ความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง	๔๐
๒.๘.๑.๒ ความขัดแย้งนำไปสู่การหย่าร้าง	๔๓
๒.๘.๑.๓ ความขัดแย้งนำไปสู่ปัญหาเด็กและเยาวชน	๔๕
๒.๘.๑.๔ ความขัดแย้งนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม	๔๗
๒.๘.๑.๕ ความขัดแย้งนำไปสู่ปัญหาสังคมและ	
ประเทศชาติโดยรวม	๕๐
๒.๘.๒ แนวโน้มความขัดแย้งในครอบครัวยุคปัจจุบัน	๕๕
๒.๙ สรุป ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๕๗
บทที่ ๓ พุทธธรรมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๕๙
๓.๑ ทาน การเสียสละแบ่งปัน	๕๙
๓.๑.๑ อามิสทาน การแบ่งปันสิ่งของ	๖๑
๓.๑.๒ ธรรมทาน	๖๒
๓.๑.๒.๑ การให้คำปรึกษา	๖๔
๓.๑.๒.๒ การให้กำลังใจ	๖๖
๓.๑.๒.๓ การให้การศึกษาศึกษา/ความรู้	๖๘
๓.๑.๒.๔ การให้อภัย	๗๐
๓.๒ ปิยวาจา การเจรจาไพเราะอ่อนหวานและสร้างสรรค์	๗๒
๓.๒.๑ พูดแต่คำจริง	๗๒
๓.๒.๒ พูดแต่คำที่ก่อให้เกิดประโยชน์	๗๔
๓.๒.๓ พูดด้วยจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกัน	๗๕
๓.๒.๔ พูดถูกกาลเทศะ	๗๗
๓.๒.๔.๑ พูดถูกเวลา	๗๘
๓.๒.๔.๒ พูดถูกสถานที่	๘๐
๓.๓ อัตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม	๘๑
๓.๓.๑ สัทธาสัมปทา มีสมบรูณ์พร้อมด้วยแนวคิด ความเชื่อ	
หรือมีทัศนคติที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม	๘๑
๓.๓.๒ สीलสัมปทา สมบรูณ์พร้อมด้วยความประพฤติที่ติงามถูกต้อง	
เป็นตัวอย่างในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม	๘๓
๓.๓.๓ จาคสัมปทา สมบรูณ์พร้อมด้วยการสละแบ่งปันแก่ส่วนรวม	๘๕
๓.๓.๔ ปัญญาสัมปทา สมบรูณ์พร้อมด้วยปัญญาประกอบกับเหตุผล	
เพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม	๘๖

๓.๔ สมานัตตตา ความเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนและความเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย วางตนได้สมควรแก่ฐานะ	๘๗
๓.๔.๑ วางตนได้เหมาะสมตามฐานะ	๘๗
๓.๔.๒ มีความเป็นกันเองไม่ถึงตัว	๘๘
๓.๔.๓ เข้าหาง่าย	๘๙
๓.๔.๔ อ่อนน้อมถ่อมตน	๙๐
๓.๕ สรุป การแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔	๙๑

บทที่ ๔ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๙๔
๔.๑ การประยุกต์ใช้ทาน แก้ไขปัญหาการขาดหรือบกพร่องการให้ความเอื้อเฟื้อแบ่งปันระหว่างสมาชิกในครอบครัว	๙๕
๔.๑.๑ การประยุกต์ใช้ทาน ระหว่างสามี-ภรรยา	๙๕
๔.๑.๒ การประยุกต์ใช้ทาน ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา	๙๖
๔.๒ การประยุกต์ใช้ปิยวาจา แก้ไขปัญหาการขาดหรือบกพร่องการพูดจาในทางสร้างสรรค์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว	๙๘
๔.๒.๑ การประยุกต์ใช้ปิยวาจา ระหว่างสามี-ภรรยา	๙๘
๔.๒.๒ การประยุกต์ใช้ปิยวาจา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา	๙๙
๔.๓ การประยุกต์ใช้อัตถจริยา แก้ไขปัญหาการขาดความบกพร่องการมีส่วนร่วมรับผิดชอบกิจกรรมภายในครอบครัว	๑๐๐
๔.๓.๑ การประยุกต์ใช้อัตถจริยา ระหว่างสามี-ภรรยา	๑๐๑
๔.๓.๒ การประยุกต์ใช้อัตถจริยา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา	๑๐๑
๔.๔ การประยุกต์ใช้สมานัตตตา แก้ไขปัญหาการขาดความบกพร่องในการทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว	๑๐๒
๔.๔.๑ การประยุกต์ใช้สมานัตตตา ระหว่างสามี-ภรรยา	๑๐๒
๔.๔.๒ การประยุกต์ใช้สมานัตตตา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา	๑๐๓
๔.๕ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุทั้ง ๔ ด้านในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๑๐๔
๔.๕.๑ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุทั้ง ๔ ระหว่างสามี-ภรรยา	๑๐๔
๔.๕.๒ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุทั้ง ๔ ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา	๑๐๕
๔.๖ สรุป การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว	๑๐๖

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๐๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๑
บรรณานุกรม	๑๑๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยได้ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นหลักในการอ้างอิง คือ เล่ม / ชื่อ / หน้า อาทิเช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐-๑๗๑. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรค (ภาษาไทย) พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ชื่อที่ ๒๑๐ หน้า ๑๗๐ ถึง ๑๗๑ เป็นต้น โดยจัดเรียงตามลำดับดังต่อไปนี้

เล่ม	คำย่อ	พระสุตตันตปิฎก			(ภาษา)
		ชื่อคัมภีร์			
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
๒๑	อง. จตุกก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง. ปญจก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง. เอกาทสก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
๓๑	ขุ.ป. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
		พระอภิธรรมปิฎก			
เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์			(ภาษา)
๓๕	อภ.วิ. (ไทย)	อภิธรรมปิฎก	วิมังค์		(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ทั่วไปที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน นับตั้งแต่มีการบันทึกประวัติศาสตร์มนุษยชาติเป็นต้นมา เกิดการวิกฤติ คือ ภาวะที่อยู่ในความเป็นความตาย ฉะนั้นวิกฤตินี้จึงเป็นช่วงเวลาอันเหมาะสม ที่เราจะได้รับลูกชิ้นมาชวนชวยเพียรพยายามแก้ไขปัญหาคือ ความไม่เข้าใจกัน ความล้มเหลวของการสื่อความหมายอย่างเปิดเผยและซื่อตรง หรือความสัมพันธ์ที่เพิกเฉยและไม่เกื้อกูลกันต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นต้นเหตุพื้นฐานที่ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในครอบครัว การกระทบกระทั่งหรือการทะเลาะวิวาทระหว่างบุคคลนั้นมักเริ่มเกิดมาจากความคิดที่แตกต่าง หรือจากความเห็นซึ่งไม่ลงรอยกัน เพราะเป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้บุคคลนั้นคิดเหมือนกันได้ทั้งหมด ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในการดำเนินชีวิตตามปกติ

ความขัดแย้งเกิดขึ้นตลอดเวลา สังเกตได้จากหน้าหนังสือพิมพ์ เราจะพบปัญหาความขัดแย้งในหน้าหนังสือพิมพ์ทุกวัน และทุกฉบับ อย่างไรก็ตาม คนไทยไม่นิยมความขัดแย้ง มองเรื่องความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดี เช่น เด็กมีปัญหากับผู้ใหญ่ ก็จะมองว่าเป็นเรื่องไม่สมควร ซึ่งเป็นกรมองด้านเดียวเท่านั้น โดยปกติธรรมชาติมนุษย์จะชอบความยินดี เป็นสุข ดังนั้น ปัญหาความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องน่ารังเกียจ และควรหลีกเลี่ยง ความขัดแย้งเกิดขึ้นกับใครบ้าง บางคนอาจตอบว่าความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเมื่อมีคนสองคนอยู่ด้วยกันเป็นต้นไป แต่ในความจริง ความขัดแย้งเกิดขึ้นกับตัวของเราตลอดเวลา เช่น ตื่นเช้าขึ้นมา เราตัวคนเดียวก็มีความขัดแย้งอยู่ในตัว จะมีปัญหาให้ครุ่นคิดว่าจะนอนต่อหรือจะไปทำงาน ไปโรงเรียนดีหรือไม่ไปดี หรือบางครั้ง ไปเดินซื้อของ ก็มีความขัดแย้งขึ้นเสมอ เช่น จะซื้ออันไหนดี เป็นต้น เช่นเดียวกับในครอบครัว ปัญหาความขัดแย้งก็เกิดขึ้นตลอดเวลา สามีย่อยากได้อย่าง ภรรยาต้องการอีกอย่าง เพราะมีความสนใจ ความเชื่อ และพฤติกรรมที่แตกต่างกัน

ปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวในสังคมไทย กำลังเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก เพราะปัญหาดังกล่าวนำไปสู่วิกฤตปัญหาทางสังคมต่าง ๆ เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาการทารุณกรรมในครอบครัว ปัญหาการล่องละเมิดทางเพศ ปัญหาสิทธิเด็ก และสตรี ปัญหาวัยรุ่น เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น และอาจเป็นแนวทางนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด และการพนัน ต่อไปได้ สาเหตุหลัก ๆ ของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวนั้น มาจากการที่สังคมมีจำนวนสมาชิกหรือจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้คนในสังคมต้องแข่งขันกันใช้ทรัพยากรในด้านต่าง ๆ จนเกิดความเครียด หรือ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์, (ป. อ. ปยุตโต), *เจตสิกจิตไม่วิบัติ*, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของศูนย์ข้อมูลอมรินทร์, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๕.

สภาพสังคมที่เน้นทางวัตถุนิยม รวมทั้งการยับยั้งชั่งใจและการควบคุมอารมณ์ให้มีสติของคนในสังคม มีน้อยลง จึงทำให้หลายคนหันไปใช้กำลัง และความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญอยู่

การที่บุคคลสองคนจะมาใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข และนำครอบครัวให้มีความเจริญงอกงามไม่เกิดความทะเลาะวิวาทและขัดแย้งกันนั้น จำต้องมีหลักธรรมในศาสนาที่เรียกว่า สมชีวิตรวม ๔ หลักธรรมของคู่ชีวิต^๒ อันเป็นหลักธรรมธรรมที่จะทำให้คู่สมรส ชีวิตสมรสมีความสุข อยู่ด้วยกันได้อย่างเหมาะสมหรือสม่าเสมอกลมกลืนกัน ซึ่งภาระอันยิ่งใหญ่ของสามีภรรยา ก็คือ การสร้างครอบครัวให้มีความสุข มั่นคงยืนนาน เลี้ยงดูอบรมบุตรธิดาให้มีความสุขเจริญสมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ เป็นอนาคตที่สำคัญของชาติต่อไป เมื่อครอบครัวดี สังคมก็ดี ประเทศชาติก็เจริญรุ่งเรือง ตามไปด้วย การที่จะสร้างครอบครัวให้มีความสุขสมบูรณ์ได้นั้น พ่อแม่มีส่วนสำคัญมาก เพราะเป็นผู้ที่มีบทบาท และกำหนดบทบาทของคนในครอบครัวให้ดำเนินชีวิตไปตามขอบเขต หรือความคิดอ่าน ของคู่สามีภรรยา ปัญหาอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างความสุขในครอบครัว ก็คือความขัดแย้ง ระหว่างสามีภรรยา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อตัวลูกและสมาชิกทุกคนในครอบครัว

เมื่อใดก็ตามความขัดแย้งภายในครอบครัว เมื่อเกิดขึ้นแล้ว จำเป็นที่จะต้องแก้ไข ด้วยการพูดจาตกลงกันให้รู้เรื่อง ชีวิตครอบครัวที่ดีจะมีความสุขได้นั้นสมาชิกต้องรู้จักวิธี พูดคุยกัน ตามบทบาทหน้าที่ ๆ ได้รับ และแสดงความรู้สึกออกมาโดยการสร้างสัมพันธ์ภาพที่อบอุ่น เอาใจใส่ มีบรรยากาศของความเป็นมิตร และก่อนอื่นบุคคลภายในครอบครัวจะต้องเริ่มจากการจัดการความขัดแย้งในตนเองเสียก่อน ด้วยการเรียนรู้จิตตนเอง และปรับแก้จิตให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ แล้วพยายามพึ่งตนเองให้ได้ตามหลักนาถนธรรม^๓ และพยายามเอาชนะตนเองให้ได้ นี่คือวิธีการที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการขจัดความขัดแย้งของตนเอง ก่อนที่จะลุกลามถึงบุคคลในครอบครัว และเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น จึงควรศึกษาและหาทางแก้ปัญหาร่วมกัน เพื่อที่จะไม่ให้ความขัดแย้งต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ เกิดขึ้นภายในครอบครัวของสังคมไทยได้

ปัจจุบันนี้ กระแสพุทธธรรม^๔ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการศึกษา และเผยแพร่แนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ซึ่งได้เปลี่ยนวิถีชีวิตคนมากมายจนมาถึงปัจจุบันภายในครอบครัวสังคมไทย ทำให้เกิดความเข้าใจถึงสาเหตุความตั้งอยู่ของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสนใจเข้าถึงทุก ๆ ครอบครัวมีต่อพระพุทธศาสนา จะเป็นจุดสำคัญที่ประชากรชาวไทยจะได้กลับมาคิดทบทวน และหันมาสนใจหลักธรรมทางศาสนา เพื่อประยุกต์ไปสู่การบริหารจัดการในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพกับการปฏิบัติตน และเรียนรู้อย่างแท้จริงแทนการรับรู้แบบค่านิยมที่มีความแปลกแยกผิดทำนองครองธรรมจากวิถีไทย และนับวันจะมีพลังทำลายครอบครัวสังคมไทย อย่างเป็นรูปธรรมมากด้วยการประพฤติปฏิบัติตนขาดศีลธรรม ขาดคุณธรรมจริยธรรม ขึ้นทุกวัน เป็นต้น ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวนั้น หลักธรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก สำหรับนำไปใช้แก้ปัญหานี้ก็คือ หลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถผูกน้ำใจไมตรีของคนไว้ได้

^๒ อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๔.

^๓ อจ. เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๑/๑๗.

^๔ วรภาส ประสมสุข, รศ. นิพนธ์ กินาวงศ์, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”, ในวารสารศึกษาศาสตร์, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ - มีนาคม ๒๕๕๐) : หน้า ๖๕-๖๖.

สังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมเครื่องสงเคราะห์ต่อกัน เป็นธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ช่วยประสานความสามัคคีระหว่างกันของคนในสังคหมีให้เกิดความแตกแยก อันได้แก่^๕

๑. ทาน หมายถึง ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนอื่นที่ควรให้ปัน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยวัตถุบ้าง ด้วยการให้สติ ให้ข้อแนะนำความรู้บ้าง ช่วยเหลือสงเคราะห์กันตามกำลังความสามารถ ผู้รู้จักให้เป็นที่รักใคร่ของคนโดยทั่วไป

๒. ปิยวาจา หมายถึง เจรจาด้วยวาจาที่อ่อนหวาน พูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ คำสุภาพ เหมือนกับคนรักญาติมิตรพูดต่อกัน ผู้รู้จักพูดให้ถูกกาลเทศะ บุคคล มักเป็นผู้ประสานประโยชน์ให้กับผู้อื่นได้ดี

๓. อตถจริยา หมายถึง ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นการช่วยเหลือในกิจธุระของผู้อื่นที่ทำคนเดียวไม่ไหว เมื่อตนรู้เห็นเข้าก็ไม่อยู่ดูตาเรียบร้อยเข้าไปช่วยเหลือ รวมถึงการช่วยบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทางสังคมด้วย ผู้ทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น แม้มักทุกซัดยากก็มักมีคนช่วยเหลือ

๔. สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว เป็นผู้รู้จักการวางตัวได้ถูกต้องต่อสถานที่ บุคคล และสังคมนั้นๆ วางตัวได้เสมอต้นเสมอปลาย และเสมอภาคกับทุกคน มีความยุติธรรม ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง ผู้วางตัวได้เหมาะสม เป็นคนน่านับถือน่าคบหาต่อผู้พบเห็น เพราะทำตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว อันได้แก่ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาหรือความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตร-ธิดา ก็อาจมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่สมาชิกในครอบครัวขาดการประพฤติตามหลักสังคหวัตถุธรรม ดังที่กล่าวข้างต้นนั่นเอง จึงทำให้เกิดมีปัญหาความขัดแย้งกันอย่างไม่รู้จบสิ้น เพราะหากว่าสมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมแล้วเชื่อแน่ว่า ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวก็จะบรรเทาเบาบางลง หรืออาจจะไม่เกิดขึ้นอีกเลยก็เป็นได้

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมานั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว โดยใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ หลักพุทธธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

^๕ คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

๑.๓.๓ วิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัย วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรมนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research)

๑.๔.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ที่ใช้ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๔.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ วารสาร งานวิจัย ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย หรือตำราทางวิชาการอื่น ๆ และตามข่าวสารที่ปรากฏการณ์ขึ้นในบ้านเมืองที่เกี่ยวกับความขัดแย้งของครอบครัวในสังคม

ขอบเขตด้านเนื้อหา

สำหรับการวิจัยในหัวข้อเรื่องวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยได้นำเสนอปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวโดยภาพรวมว่า ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวนั้น มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง ทั้งในส่วนของบุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัว และบริบทอื่น ๆ ประกอบ จากนั้นจึงศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับนำไปใช้ปรับประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอเฉพาะหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการแก้ปัญหาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าเป็นหลักธรรมสำหรับสมานสามัคคีของคนในทุกกลุ่มสังคม แม้แต่ในสังคมครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดในสังคม รวมทั้งได้นำเสนอวิธีการปรับประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ ไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหความขัดแย้งในครอบครัว

ขอบเขตด้านข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, และศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ วารสาร งานวิจัย ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ตลอดจนงานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว หรือตำราทางวิชาการอื่น ๆ และตามข่าวสารที่ปรากฏการณ์ขึ้นในบ้านเมืองที่เกี่ยวกับความขัดแย้งของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ตามหลักพุทธธรรม” นี้ เพื่อความสะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ จึงได้นิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑.๕.๑ ความขัดแย้ง หมายถึง ๑) ความแตกต่างกันทางความคิด ๒) วิธีการแนวทางการปฏิบัติตน ๓) ระหว่างบุคคลและสมาชิก

๑.๕.๒ ความขัดแย้งในครอบครัว มี ๒ ด้าน หมายถึง ๑) **ด้านรูปธรรม** คือ สามเณรภรรยา มีความคิดเห็น ทางความเชื่อความต้องการในการปฏิบัติที่ไม่เหมือนกัน และการอบรมเลี้ยงดู บุตร-ธิดา ด้วยการตัดสินใจต่อครอบครัวในการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ๑.๑) นิสัยสมาชิกและความเคยชินส่วนตัวของ

แต่ละฝ่ายมีการปฏิบัติตนไม่มีการเปลี่ยนแปลง **๒) ด้านนามธรรม** คือ ๑) ภายในสมาชิกครอบครัวมีวิถีชีวิตที่ดี วิถีชีวิตมีความต้องการไม่เหมือนกัน ๒) มีความคิดไม่มีการสื่อสารที่มีความซับซ้อนรวม

๑.๕.๓ ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง ๑) การทำให้เกิดผลความเสียหายให้เกิดการบาดเจ็บ เสียชีวิต และทรัพย์สิน ๒) การสกัดกั้นศักยภาพของชีวิต ๓) บีบคั้นกระทำอันตรายทางจิตใจ ๔) การให้โทษด้วยวิธีการแปลก ๆ ๕) บุคคลคับข้องใจและแสดงความก้าวร้าวต่อภาวะนั้น ๆ

๑.๕.๔ ครอบครัว หมายถึง สมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ประกอบด้วย สามี-ภรรยา หรือ บิดามารดา-บุตรธิดา โดยครอบครัวเป็นรากพื้นฐานที่เป็นสถาบันสำคัญของสังคมในการให้การศึกษาอบรมสั่งสอนเลี้ยงดู สร้างประสบการณ์ด้านต่าง ๆ แก่สมาชิกที่อาศัยอยู่ร่วมกันตั้งแต่วัยเยาว์จนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ คือ สังคมขนาดเล็กแรกสุดหน่วยหนึ่งที่อยู่ร่วมครัวเรือนเดียวกัน

๑.๕.๕ หลักพุทธธรรม หมายถึง เฉพาะหลักสังคหวัตถุ ๔ อันเป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกัน ประสานความสามัคคี และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัว

๑.๕.๖ การประยุกต์ หมายถึง การนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)^๖ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “เจตสิกจิตไม่วิบัติ” ความว่า ความขัดแย้งของผู้คนในสังคมประเทศเรานี้ ที่เผชิญกับวิกฤตทางสังคมมาหลายครั้งรวมทั้งวิกฤตการเมือง วิกฤตสิ่งแวดล้อม วิกฤตศาสนา วิกฤตเศรษฐกิจ ดังนั้นวิกฤตแต่ละครั้งผ่านพ้นไปด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทั้งถูกต้องชอบธรรม และไม่เป็นเช่นนั้น ที่มีวิกฤตหลายเรื่องเกิดขึ้นแล้วซ้ำ ๆ ด้วยรูปแบบคล้ายเดิมเพียงแต่เปลี่ยนแค่ตัวบุคคลกับช่วงเวลาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์นั้น ๆ ว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่เราควรจะเริ่มต้นแก้ไขเรื่องใดที่เกิดขึ้นก่อน โดยป้องกันเรื่องเดิม ๆ ไม่ให้เกิดวิกฤตเรื่องเดิม ๆ เกิดขึ้นอีกโดยเฉพาะสมาชิกในสถาบัน หรือกับบุคคลที่ต้องแก้ไขในการพัฒนาคุณภาพของคนในสังคมรู้จักการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า ปลุกฝังให้รู้ซึ่งและเข้าใจทางพระพุทธศาสนาให้ได้ อย่างแท้จริง และนำมาช่วยเหลือเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ด้วยอุดมธรรมนำจิตสำนึกมีจุดมุ่งหมายเดียวกันว่า ข้ามผ่านปัญหาด้วยวิธีการที่ถูกต้องประกอบด้วยปัญญา ด้วยการพัฒนาตนตามหลักธรรม

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี^๗ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “วิถีมุขยในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา” ความว่า ปัญหาวิกฤตทั้งหลายที่มนุษย์สัมผัสได้ด้วยกายใจโดยตรงนั้นมีมากมายที่กำลังท้าทายมนุษย์ว่า พร้อมทั้งจะรับผิดชอบต่อวิกฤตทั้งหลายที่พวกเรา

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์, (ป. อ. ปยุตฺโต), *เจตสิกจิตไม่วิบัติ*, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของศูนย์ข้อมูลอมรินทร์, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^๗ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี, *วิถีมุขยในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา*, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

มีส่วนช่วยกันสร้างขึ้นหรือไม่ นับเป็นโอกาสอันดีที่จะแก้ไขเพิ่มศักยภาพในการแก้ไขปัญหา ดังนี้

การยึดถือเหตุผลนั้นต้องเชื่อมโยงกับความรู้สึกเป็นหลัก โดยกล่าวได้ว่า เป็นจุดเชื่อมที่ กระแสการพัฒนาอันสำคัญของมนุษย์กันอีกครั้งหนึ่งในสังคมกับศาสนาอย่างแท้จริง เมื่อพิจารณาตรง จุดนี้จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีศักยภาพที่จะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกันได้ เนื่องจากเป็น ศาสนามีลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์มากกว่าศาสนาอื่น ๆ โดยสำคัญเพื่อส่งเสริมช่วยเหลือผู้อื่นที่อาศัย ความรัก (กรุณา) ความสัมพันธ์ (เมตตา) เป็นหลัก เมื่อผนวกกับกระแสสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น โดยทั่วไปในสังคมโลกแล้ว ในปัจจุบันได้เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามาก ยิ่งขึ้น นับว่าเป็นพลังอีกทางหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษยชาติได้ร่วมมือกันเพื่อสร้างสรรค์ ด้วยสติ (การรู้สึกตัว) ด้วยปัญญา (การเข้าใจในเนื้อแท้ของชีวิต) และด้วยศีลธรรม (การดำรงชีวิตที่เป็นปกติไม่เบียดเบียนใคร)

ในการแก้ไขปัญหาที่สร้างสรรค์อย่างถูกต้องแท้จริงย่อมจะเป็นการแก้ปัญหาอยู่ในตัวเอง เพื่อจุดประกายให้กับคนไทยเข้าใจธรรมะที่สามารถเชื่อมโยงวิทยาศาสตร์ สังคม เข้าด้วยกันได้ ดังนั้น จึงควรเชื่อในการปฏิบัติใคร่ครวญพิสูจน์ด้วยตนเองว่า ถูกต้องเป็นประโยชน์ต่อตน ต่อสมาชิก ครอบครัว โดยเราท่านทั้งหลายอยากจะมีครอบครัวที่อบอุ่นก็ต้องสละความเห็นแก่ตัวให้ได้ และจะ ช่วยให้เราท่านทั้งหลายเข้าใจอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นแห่งสันติภาพ ที่ปราศจากความตึงเครียดว่า สุขภาพที่ดี ก็จะมา และจะเป็นชีวิตที่เรียกว่าเบิกบานระหว่างสมาชิกได้

กุลยา ตันติผลาชีวะ^๔ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเกี่ยวกับ “สายใยรัก สายใยครอบครัว” ความว่า ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเป็นรากฐานของการพัฒนาสุขภาพจิต การเลี้ยงดูต้องก่อปรี่ขึ้นด้วยความเข้าใจจิตใจของกันและกัน ความเป็นครอบครัวเกิดจากการผูกพันโดยสายเลือด โดยการแต่งงาน หรือโดยประเพณี แต่ไม่มีสิ่งใดจะเทียบได้กับความผูกพันทางจิตใจที่มีต่อกัน ความผูกพันนี้เกิดขึ้นจาก ความรู้สึกทางจิตใจที่ลึกซึ้ง สร้างสมด้วยประสบการณ์ที่มีร่วมกันตลอดระยะเวลาหลายปีหรือ ตลอดชีวิต เมื่อเริ่มต้นครอบครัวใหม่ ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นแบบทวิภาคี คือ ระหว่างสามีกับ ภรรยาเท่านั้น ความรักใคร่ปรองดองหรือความขัดแย้งเกิดขึ้นจากการปรับตัวระหว่างคนสองคน ซึ่งมี บุคลิกภาพและภูมิหลังที่แตกต่างกัน แต่สมัครใจจะมาใช้ชีวิตร่วมกัน มีการช่วยเหลือเกื้อหนุนและ พึ่งพากันในด้านต่าง ๆ ดุลแห่งอำนาจเกิดขึ้นจากการที่ผู้ใดเป็นฝ่ายที่ต้องพึ่งพิงอีกฝ่ายหนึ่งมากกว่ากัน

เมื่อมีลูกเกิดขึ้นเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัว ความสัมพันธ์เปลี่ยนไปเป็นแบบไตรภาคี คือ ระหว่างพ่อ-แม่ และลูก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นไปโดยกลไกที่ทุกฝ่ายเป็นผู้มีส่วนในการกำหนด ซึ่งอาจเป็นไปโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ได้ บุคลิกภาพของพ่อแม่และความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เป็นส่วน สำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของบุคลิกภาพของลูก ทารกสามารถรับรู้ได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์แม่ และ สุขภาพจิตของแม่ระหว่างตั้งครรภ์ก็มีผลต่อสุขภาพจิตของทารกด้วย การเลี้ยงดูเอาใจใส่เด็กตั้งแต่ คลอดและการตอบสนองต่อความต้องการของเด็กในวัยขวบแรก ช่วยให้เด็กมีพื้นฐานของบุคลิกภาพที่ มั่นคง และมีความไว้วางใจต่อบุคคลรอบข้าง พัฒนาการทุกขั้นตอนของเด็ก ได้รับอิทธิพลจากพ่อ-แม่ ทั้งสิ้น เด็กเติบโตโดยการเลียนแบบอุปนิสัย ทำทาง ค่านิยม ความมั่นใจในตนเอง ความนับถือและ ภาควุฒิใจในตนเอง ความรู้สึกว่าเป็นชายหรือเป็นหญิง ความรับผิดชอบ มาตรฐานทางศีลธรรม

^๔ รศ. ดร.กุลยา ตันติผลาชีวะ, สายใยรัก สายใยครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๘-๙.

และคุณธรรม เหล่านี้ล้วนได้มาจากบุคคลที่เลี้ยงดูทั้งสิ้น เพราะเด็กที่เกิดมาถือได้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จะหล่อหลอมอบรมอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับพ่อ-แม่

ข. วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/งานวิจัย

พระครูนิภาธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต)^๙ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัว มีปัญหาที่จำเป็นต้องแก้ไขโดยด่วน ก็คือ ปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพราะถือเป็นปัญหาที่นำไปสู่ปัญหาสังคมอื่น ๆ ได้ และสามารถก่อให้เกิดความทุกข์อุปสรรคทั้งด้านส่วนตัวของมนุษย์ และสังคมแวดล้อมด้วย ซึ่งครอบครัวไทยเกิดปัญหาทางด้านความยากจน การแพร่ระบาดของยาเสพติด การติดเชื้อโรคเอดส์ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัว สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง เด็กถูกทอดทิ้ง ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพัง ปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง ซึ่งมีผลกระทบต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวขยายวงกว้างไปสู่การสร้างปัญหาให้สังคมมากมาย เช่น ปัญหาการนอกใจนำไปสู่การหย่าร้าง ปัญหาติดสิ่งเสพติด การพนัน และปัญหาทางเพศ เป็นต้น ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวมีสาเหตุมาจากด้านต่าง ๆ เช่น บทบาทของแต่ละคนในครอบครัว นิสัยส่วนตัวที่มาจากแบบแผนชีวิตจากครอบครัวเดิม ทศนคติในการเลี้ยงดูที่ต่างกัน เรื่องการใช้ชีวิต เรื่องเพศ ธรรมเนียมทางเพศ และความกดดันในชีวิตประจำวันจากการทำงานเศรษฐกิจ เป็นต้น

นางพูนสุข มาศรีสรค์^{๑๐} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่า การป้องกัน ทศนคติต่อความรัก แนวคิดทั่วไป และแนวพุทธมีความเหมือนกันว่า หากทศนคติในเรื่องของความรักของแต่ละปัจเจกไม่สอดคล้องกับชีวิตจริง ก็สามารถก่อให้เกิดความรุนแรงได้ง่าย ขณะที่แนวทางของพุทธมีความเด่นต่างออกไปตรงหลักธรรมที่ใช้หล่อหลอมปัญญาให้มีความยึดหยุ่น อภัยซึ่งกันและกัน ไม่ทำลายน้ำใจกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน และรู้จักปรับตัวเข้าหากัน ด้วยการแบ่งปันกันบริโภคใช้สอย หรือใช้ถ้อยคำอ่อนหวานในการพูดจาที่ไพเราะต่อกันที่มีการให้กำลังใจกัน (สังคหวัตถุธรรม) มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (พรหมวิหารธรรม) มีความเข้าใจลึกซึ้งในคุณค่าที่แท้จริงของความรัก ซึ่งสามารถป้องกันความรุนแรงต่อกันได้เป็นอย่างดี

นางสาวอรปริยา วสุมพันธ์^{๑๑} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล” ผลการวิจัยพบว่า ความขัดแย้งมีหลายประเภท ได้แก่ ความขัดแย้งภายในจิตใจ และความขัดแย้งภายนอกที่ประกอบด้วย ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ความขัดแย้งเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมได้หลายลักษณะ ทั้งแบบค่อยเป็น

^๙ พระครูนิภาธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต), “การแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๑.

^{๑๐} นางพูนสุข มาศรีสรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๓.

^{๑๑} นางสาวอรปริยา วสุมพันธ์, “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

ค่อยไป แบบทันทีทันใด จะโดยเต็มใจหรือต้องจำยอมก็ตาม พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งเป็นการนำหลักธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดสันติภาพมาใช้เป็นฐานคิดของการปฏิบัติกรไ้ความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หลักธรรมเหล่านั้นมีมากมาย เช่น เมตตา กรุณา สัจจะ จาคะ ขันติ อภัยทาน สติปัญญา รวมถึงการมองสิ่งต่าง ๆ แบบอหิวาภาวะ ไม่แบ่งเป็นเขาเป็นเรา

นายชลากร เทียนส่องใจ^{๑๒} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธหลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง” ผลการวิจัยพบว่า ในมุมมองของ ตัณหา มานะและทิฐิ ซึ่งทิฐินั้นถือได้ว่าเป็นแกนกลางของความขัดแย้งที่อยู่ลึกที่สุด เพราะเป็นการยึดมั่นถือมั่นในอุดมการณ์ ถ้าทิฐินั้นประกอบไปด้วยอกุศลมูล ซึ่งก่อให้เกิดมิจฉาทิฐิ ก็จะนำพาความขัดแย้งนั้นไปสู่ความรุนแรงได้ นั่นหมายถึงว่า แม้แต่กิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศล ๓ ตัว คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ก็ล้วนแต่แสดงบทบาทอยู่บนฐานของทิฐิ หรือความเชื่อว่ามีตัวตนเป็นศูนย์กลางทั้งสิ้น ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา ผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งนั้นสะท้อนให้เห็นทั้งในเชิงบวกในประเด็นของการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ และเชิงลบใน ๒ ประเด็น คือ ผลเสียเชิงจิตภาพ และกายภาพ

วิธีการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา พบการใช้ปฏิบัติการเพื่อเข้าไปจัดการความขัดแย้งในรูปหลักธรรม หรือแนวคิดพื้นฐานเพื่อเป็นฐานองค์ความรู้ ในการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ ระดับปัจเจกหรือบุคคล หลักธรรมในระดับปัจเจกนั้น ประกอบด้วยหลักอแปมาทธรรม ไตรลักษณ์ ขันติธรรม พรหมวิหารธรรม เพราะฉะนั้นในการจัดการปัญหาของความขัดแย้ง ตามหลักคิดในการแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนา “อะไรเกิดที่เหตุ ก็ให้ดับที่เหตุ นั้น” นั่นคือ ทำอย่างไรที่จะทำให้ทิฐิหรืออุดมการณ์ซึ่งเป็น “มิจฉาทิฐิ” นั้นเปลี่ยนเป็น “สัมมาทิฐิ” และสัมมาทิฐินี้เองที่จะนำไปสู่ภาวะไร้ความขัดแย้ง

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๑๓} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาข้าง จ. เชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า “สันติวิธี” ตามนัยของพุทธสันติหมายถึง วิธีการในการจัดการความขัดแย้งด้วยความรัก ความสงสาร ความเคารพให้เกียรติ โปร่งใส เที่ยงธรรม และยุติธรรม ซึ่งหากใช้วิธีการเช่นนี้เนื่องจากวิธีดังกล่าวเป็นวิธีการที่ความหมายชัดเจนอยู่แล้ว ซึ่งหลักการจัดการความขัดแย้งตามนัยนี้มีความสอดคล้องกับแนวทางสันติของทุกศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวทางในการจัดการความขัดแย้งแบบ พุทธสันติวิธี จะเห็นว่าถ้าหากบรรยากาศของการจัดการขัดแย้งเต็มไปด้วยนัยดังกล่าว ก็จะทำให้อุณหภูมิของความขัดแย้งผ่อนคลายลงในระดับที่สามารถจะหาทางออกร่วมกันได้ง่ายยิ่งขึ้น เป็นต้น

^{๑๒} นายชลากร เทียนส่องใจ “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธหลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

^{๑๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาข้าง จ. เชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๖๘.

กษิรา เทียนส่องใจ ทพญ.^{๑๔} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อภัยทาน เพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมที่เป็นแนวทางของการปฏิบัติ ซึ่งเป็นกรอบของวิธีการปฏิบัติของอภัยทาน คือ พรหมวิหารธรรม สาธารณียธรรม และสังคหวัตถุ ๔ โดยวิธีการปฏิบัติของอภัยทานนั้นแบ่ง ออกได้เป็น ทางมโนกรรม ทางวจีกรรม และทางกายกรรม สำหรับการเริ่มต้นวิธีการปฏิบัติของอภัยทานนั้น ทางมโนกรรมหรือทางใจนั้นถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่มีความสำคัญที่สุด ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นอภัยทานทางกาย และทางวาจา เพราะการปฏิบัติอภัยทานทางใจนั้นเป็นการเอาชนะใจตัวเอง ที่จะเป็นอิสระออกจากความโกรธ เกลียดอาฆาตแค้น เป็นการปฏิบัติที่รื้อถอนและสลายความยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตนเอง ที่เป็นสาเหตุสำคัญอันจะนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งขึ้นได้

นายภิรมย์ บุญยิ้ม^{๑๕} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า การเลือกคู่ทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ โดยได้วางหน้าที่ของชายและหญิงไว้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว ส่วนหลักการเลือกคู่ที่ปรากฏตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีหลักการเลือกคู่ ได้แก่ หลักการเลือกคู่ของชาย จะเลือกจากคุณธรรมความเป็นสตรีที่เป็นบัณฑิต เลือกจากลักษณะของพฤติกรรมของภรรยาตามหลักทศ ๖ ส่วนหลักการเลือกคู่สำหรับผู้หญิง (ในกรณีเลือกผู้ชาย) ได้แก่ เลือกจากชายที่มีลักษณะดี คือ ลักษณะมหาบุรุษ เลือกจากเกณฑ์ความเป็นสัตบุรุษ เลือกจากคุณสมบัติของการเป็นสามีที่ดี เลือกจากคุณสมบัติของผู้ชายที่ดี

ส่วนหลักเกณฑ์ด้านศีลธรรมในการเลือกคู่ ได้แก่ ต้องมีความเชื่อ (ศรัทธา) เสมอกัน มีหลักการประพฤติที่เสมอกัน มีหลักการเสียสละที่เสมอกัน และมีปัญญาที่เสมอกัน ได้แก่ เลือกจากความเป็นผู้มีศีลธรรม เลือกจากความเป็นผู้มีความรับผิดชอบ เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมไทย ในหลักการเลือกคู่ของพระพุทธศาสนา ก่อนตัดสินใจเลือกจะต้องมีสติไม่ประมาทและรอบคอบ เมื่อตัดสินใจแล้วจะต้องรับผิดชอบต่อให้ดีที่สุด ต้องไม่นอกใจและต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสม ต้องทำใจยอมรับที่สิ่งที่เกิด โดยรัฐบาลควรนำหลักธรรมและหลักการในการเลือกคู่ของพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่ มาให้ความรู้กับเยาวชนของประเทศจะทำให้ปัญหาสังคมลดน้อยลง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อตอบโจทย์การวิจัยให้ครอบคลุมทั้ง ๓ วัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยมีแนวทางหรือขั้นตอนการดำเนินการศึกษาดังต่อไปนี้

^{๑๔} กษิรา เทียนส่องใจ ทพญ., “การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๖.

^{๑๕} นายภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖๖-๑๖๗

๑.๗.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เริ่มด้วยการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวของสังคมไทยปัจจุบันที่เกิดขึ้น โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจัดเก็บข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมและสาเหตุปัญหาการแสดงความขัดแย้งในครอบครัวของสังคมไทยปัจจุบัน ตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๑ นำเสนอในบทที่ ๒

(นำเสนอหลักการ : หลักสังคหวัตถุ ๔ ว่าได้อย่างไร)

๑.๗.๒ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวและหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างครบถ้วน สมบูรณ์ เพียงพอ รอบด้านแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แยกให้เห็นประเด็นปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว และนำหลักสังคหวัตถุ ๔ เข้ามาปรับประยุกต์ใช้เพื่อแก้สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเป็นข้อ ๆ ไป ดังนี้

- ๑) ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว
- ๒) สาเหตุความขัดแย้งในครอบครัว
- ๓) หลักพุทธธรรมสำหรับแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว
- ๔) การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ สำหรับประยุกต์ใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งใน

ครอบครัว

นำข้อมูลที่รวบรวมมาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ของการวิจัย นำเสนอในบทที่ ๓

๑.๗.๓ ขั้นนำเสนอข้อมูล

๑.๗.๓.๑ นำปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวของสังคมไทยปัจจุบันมาวิเคราะห์สรุปกับหลักพุทธธรรม เพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ในทางพระพุทธศาสนา อภิปรายผล และสังเคราะห์นำเสนอวิธีการประยุกต์ใช้หลักคำสอนพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา เรื่องวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๓ นำเสนอในบทที่ ๔

๑.๗.๓.๒ ตรวจสอบความถูกต้อง สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ นำเสนอในบทที่ ๕ โดยเขียนรายงานการวิจัยนำเสนอเชิงพรรณนา

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

- ๑.๘.๑ ทราบปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว
- ๑.๘.๒ ทราบหลักพุทธธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๓ ทราบวิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

บทที่ ๒

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

การศึกษาวิจัยในบทที่ ๒ นี้ จะได้พิจารณาถึงสัมพันธภาพบริบทเหตุปัจจัยของปัญหาด้วย พฤติกรรมระหว่างความขัดแย้งในครอบครัว ของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ซึ่งมีมูลเหตุหลาย ประการที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยมีวิธีในการดำเนินการจัดชั้นตอนศึกษาปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวของ บทที่ ๒ นี้ โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องในหัวข้อ ๒.๑ ความหมายของความขัดแย้ง ๒.๗ แนวโน้มความ ขัดแย้งในสังคมยุคปัจจุบัน ๒.๘ ประเภทของความขัดแย้งในครอบครัว ตามลำดับต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง หมายถึง ความคิดเห็น และการกระทำที่ไม่เหมือนกันในการอยู่ร่วมกัน คือ ความต้องการในผลผลิต จากปัญหาคนเดียวได้สร้างปัญหาความขัดแย้งทั้งในส่วนของการแก่งแย่ง กัน เพื่อตามหลักความต้องการของตัวบุคคล และความจำเป็นซึ่งก็สอดคล้องกับอุดมการณ์ที่ว่า หลัก ความจำเป็น (ของเหตุผลเท่านั้น) ที่ได้เข้ามาแทนหลักศีลธรรม คือ การได้รับผลประโยชน์^๑ รวมถึง รูปแบบแนวคิดในจุดหมาย กับจุดประสงค์ที่มีความต้องการที่ต่างกันในเรื่องที่ ขยายใหญ่ขึ้นจน พัฒนากลายเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงและเลวร้ายไปในที่สุด^๒ ที่มีประเด็นหลากหลายต่อไปนี้

ความขัดแย้ง หมายถึง พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องต้องกัน ระหว่างบุคคลที่มีความสนใจ ต่างกัน ที่ไม่สามารถหาข้อยุติที่พอใจของทั้งสองฝ่ายได้ ความขัดแย้งอีกแนวทางหนึ่งที่กล่าวได้ในทาง พระพุทธศาสนานั้นสามารถรวบรวมวิเคราะห์ความหมายได้หลายนัย ได้แก่^๓ การต้านไว้ บาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้ายกัน ซึ่งชุดของความหมายที่มีหลายนัยดังกล่าวนี้ เมื่อนำมา เทียบเคียงกันจัดได้ว่า เป็นความขัดแย้งในทัศนะพุทธศาสนาทุก ๆ มิติ ที่ความขัดแย้งอาจเกิดจากความ ขาดแคลนทางทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ในวิถีชีวิตระหว่างบริบทในสมาชิกนั่นเอง เป็นต้น

กล่าวโดยรวม ความขัดแย้ง มาจากความทับซ้อนด้วยการติดต่อสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องพันระหว่าง บุคคลในครอบครัว หรือในกลุ่มต่าง ๆ และความขัดแย้งอาจเกิดจากค่านิยมสภาวะใดสภาวะหนึ่งซึ่ง

^๑ พระมหาดวงเด่น รัฐญาโณ, ดร., “การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม : แนวคิดที่ว่าด้วย ทรัพย์สินส่วนกลางในสังคมสงฆ์”, พระพุทธศาสนากับวิกฤติโลก ในวารสารมหาจุฬาราชการ, ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี ๒๕๕๘) : หน้า ๑๐.

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีดา จันทร์แจ่มศรี และคณะ, กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์, “ความจริงของชีวิต”, (หลักสูตรหมวดวิชาศึกษาทั่วไป : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ราย ๒๕๕๗) หน้า ๑๑๔.

^๓ นายชลากร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือ สำหรับการจัดการความขัดแย้ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชการ วิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๓-๗๕.

เป็นไปได้แห่งเหตุ กับสถานการณ์ของความไม่ลงรอยกันทางแนวความคิดที่เมื่ออยู่ร่วมกัน^๔ ด้วยความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัว หรือในประเทศชาติโดยรวม โดยเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกต่างกันทางความคิดต่อการปฏิบัติเพื่อให้สู่เป้าหมาย และการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันของบุคคล ล้วนแต่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสิ้น^๕ ที่เกิดขึ้นภายในจิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นปฐม หลังจากนั้นจึงแสดงออกเป็นความขัดแย้งในลักษณะอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในภายนอกและนำอารมณ์ที่ไม่ชอบนั้นไปปรุงแต่ง จนทำให้เกิดขัดแย้งแปลกแยกภายในตัวเอง^๖ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ความขัดแย้งมีสองรูปแบบ คือ ๑) รูปแบบทางนามธรรม คือ ความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน โดยมีความคิดเห็นแห่งตนที่เป็นไปได้แห่งเหตุปัจจัยต่าง ๆ ๒) รูปแบบทางรูปธรรม คือ การปฏิบัติตนระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว และสังคมมนุษย์ที่แปลกแยกออกไปในการพัฒนาชีวิตทางด้านใดด้านหนึ่งของบุคคล ที่มีวิถีเชื่อ วิถีคิด วิถีชีวิตในการปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน ซึ่งสืบเนื่องมาจากรูปแบบลักษณะระหว่างบุคคลที่มีความสนใจต่างกัน ด้วยการติดต่อสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลในสถาบันครอบครัว หรือกลุ่ม โดยรวมความขัดแย้ง หมายถึง พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องต้องกัน ด้วยแรงกระตุ้นแรงจูงใจ ระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป และความขัดแย้งอาจเกิดจากค่านิยมในรูปแบบการปฏิบัติของบุคคลแต่ละเพศ แต่ละวัย แต่ละชนชั้น ด้วยปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในประเทศชาติโดยรวม ก็จะมีผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัวต่อการปฏิบัติตนในปัจจุบันได้เช่นกัน

๒.๒ ลักษณะของความขัดแย้ง

เป็นลักษณะความสัมพันธ์ทางทัศนคติของจิต รวมทั้งการปฏิบัติตนที่มาจากความคิด ที่เป็นรากฐานความรู้ของมนุษย์อย่างแท้จริง ทางประสาทสัมผัสที่เป็นพื้นฐานทั้งสิ้น ที่ความขัดแย้งได้พัฒนามาในมิติต่าง ๆ กับการปฏิบัติความสัมพันธ์ และการกระทำข้อโต้แย้งตามสภาพความเป็นจริงโดยการพิสูจน์ยืนยันในทางบวกหรือลบที่สามารถยืนยันได้^๗ โดยความรู้แบบเหตุผลนิยมอันเป็นกระบวนการคิดทางปัญญาที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง ความคิด ความเชื่อที่แท้จริงเชิงประจักษ์^๘ แม้กระทั่งตามรูปแบบทางแนวคิดความขัดแย้งในลักษณะทางสื่อ โดยกล่าวเป็นกลาง ๆ ที่มีมานาน

^๔ พระมหาพุทธณา นรเชฎฐโฆ (ศิรวิธรรม), พระพุทธศาสนา กับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^๕ พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต), “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

^๖ พระมหาพรหมชา ธรรมมหาโส (นิธิบุญยาก) “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๙-๑๒๑.

^๗ ธนา นิลชัยโกวิทย์, อติสร จันทรสุม, ศิลปะการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจัดแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม : พิมพ์ที่ บริษัท เอส.พี.เอ็น การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖.

^๘ ผศ. ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน, วิถีคิด วิถีเชื่อ อิสตรี, พิมพ์ครั้งแรก, (มหาสารคาม : พิมพ์ที่ หก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๙.

แล้วเพื่อให้ตีความหมายเป็นคติสอนใจ โดยได้อธิบายความหมายที่คุ้นเคยสำหรับการศึกษา^๙ ในพุทธพจน์ที่ตรัสถึงมานะความถือตัวที่เป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้งว่า บุคคลใดสำคัญว่าเราเสมอเขา ว่าเราดีกว่าเขา ว่าเราเลวกว่าเขาบุคคลนั้นพึงวิวาทกับเขา^{๑๐} เป็นต้น

สาเหตุนี้ย่อมมีในลักษณะเฉพาะแต่ละด้าน ที่แตกต่างกันที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์^{๑๑} ในพฤติกรรมของตนเองที่ถ่ายเทไปสู่บุคคลอื่น กับสมาชิกภายในครอบครัว หรือกลุ่มบุคคลอื่นในสถาบันอื่น นักวิชาการจึงให้ลักษณะของความขัดแย้งต่อไปอีกว่า ในระดับของความแตกต่างระหว่างครอบครัวบุคคล ระหว่างกลุ่มบุคคล ตลอดทั้งความแตกต่างภายในกลุ่มบุคคลย่อมส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง ที่เกิดจากกระบวนการปฏิบัติงานและเป้าหมายในเรื่องความสัมพันธ์^{๑๒} นอกจากนี้ก็ยังมี การจัดแบ่งลักษณะของความขัดแย้งตามทิศทางของการสื่อสาร ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑) ลักษณะของความขัดแย้งตามแนวตั้ง ที่เกี่ยวกับสายงานทางด้านภาวะผู้นำทางด้านงานสายวิชาชีพ หรือผู้ปฏิบัติงานที่ต่างระดับชั้น ซึ่งเป็นได้ทั้งด้านผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือกลุ่ม ที่อาจนำผลกระทบมาสู่สมาชิกครอบครัวที่จะขยายไปสู่สถาบันต่าง ๆ ได้เช่นกัน เป็นต้น

๒) ลักษณะของความขัดแย้งตามแนวนอน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับภาวะผู้นำในครอบครัว เช่น ญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ชอบฝ่ายชาย หรือสะใภ้ หรือ ฝ่ายสามีไม่ชอบญาติฝ่ายภรรยา หรือภรรยาไม่ชอบญาติฝ่ายสามี หรือเขตชุมชนในระดับเดียวกัน ที่มีด้านทัศนคติตามกรอบวินัยหรือไม่ตามกรอบวินัย ที่มีผลกระทบถึงการปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัวด้วยรูปแบบผิด ๆ เป็นต้น

ซึ่งผู้วิจัยยังมีความคิดเห็นลักษณะของความขัดแย้งว่ายังมีแนวคิดการปฏิบัติได้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ความขัดแย้ง)^{๑๓} ซึ่งได้รวบรวมทัศนะเกี่ยวกับลักษณะความขัดแย้งไว้ ๓ ประการ คือ

๑) ความขัดแย้งแบบดั้งเดิม เป็นทัศนะที่พิจารณาความขัดแย้งในทางลบ โดยเห็นว่าเป็นลักษณะของความรุนแรง การทำลาย และไม่มีเหตุผล ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่ดีและเป็นสิ่งที่อันตรายจึงควรหลีกเลี่ยง เป็นต้น

๒) ความขัดแย้งแบบมนุษยสัมพันธ์ เป็นทัศนะที่เห็นว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา และเป็นสิ่งที่สมาชิกในครอบครัว หรือในสถาบันต่าง ๆ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ไม่สามารถกำจัดให้หมดไปโดยสิ้นเชิง แต่ความขัดแย้งจะทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการพัฒนาต่อการปฏิบัติตนเพื่อแก้ปัญหาได้

^๙ ฝ่ายวิชาการ หอสมุดกลาง ๐๙, คำพังเพยและสุภาษิต, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

^{๑๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐/๒๓.

^{๑๑} ฝ่ายวิชาการ หอสมุดกลาง ๐๙, คำพังเพยและสุภาษิต, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๕.

^{๑๒} พระปลัดชัยภัทร ขนติธโร, “บทบาทของผู้นำกับการบริหารความขัดแย้ง”, พุทธจักร โลกธรรมระดับชั้นผู้ได้ด้วยศาสนา, ฉบับที่ ๑๒ ปีที่ ๖๙ (ธันวาคม ๒๕๕๘) : (หน้า ๑๗-๑๘).

^{๑๓} กิตติศักดิ์ ปลาทอง, วิภาวี กฤษณะภุมิ, วิไลวัจน์ กฤษณะภุมิ, สุรศักดิ์ แหล่งหล้า, “การจัดการความขัดแย้งของชุมชนตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร”, ในวารสารของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕) : หน้า ๔๖.

๓) ความขัดแย้งด้านปฏิภยาระหว่างกัน เป็นทัศนคติที่เชื่อว่าความขัดแย้งเป็นพลังด้านบวกในบุคคล และเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้สมาชิกในสถาบันนั้นมีประสิทธิภาพได้ ที่กระตุ้นความขัดแย้งให้เกิดขึ้นแต่ให้อยู่ในระดับต่ำ ๆ เท่านั้น เพื่อสร้างให้เกิดความคิด ด้านจริยธรรม ที่ริเริ่มสร้างสรรค์ และความคิดเห็นที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว และสถาบันต่าง ๆ ที่มีในปัจจุบัน เป็นต้น

ดังนั้น การปฏิบัติตนในลักษณะความขัดแย้งบางอย่างจำเป็นต้องมี เพื่อให้มีการเปลี่ยนไปในทางปฏิบัติที่ดีขึ้น และต้องปฏิบัติอยู่ในระดับที่พอเหมาะไม่สูงหรือต่ำเกินไป เพื่อให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ที่เราท่านทั้งหลายต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจธรรมชาติในครอบครัวกับสถาบันต่าง ๆ จะไม่เจริญสร้างสรรค์ได้ถ้าปราศจากความขัดแย้ง เพราะจากการขัดแย้งนั้นจะเกิดมิติอันถูกต้องทางด้านที่ดีหรือทางด้านที่ลบบอย่างแท้จริงต่อสมาชิกในครอบครัวที่เป็นประชากรไทยในปัจจุบัน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ลักษณะของความขัดแย้ง คือ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ ที่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมระหว่างปู่-ย่า ตา-ยาย สามเณร-ภรรยา หรือบิดามารดา-บุตรหลาน ที่เกี่ยวเนื่องกับปัจจัยในบริบทภายนอก โดยส่งผลให้เกิดผลการกระทบระหว่างสมาชิกในครอบครัวได้ โดยระหว่างกลุ่มชุมชน หรือในสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันภาวะในสมาชิกโดยรวมเหล่านั้น ในการปฏิบัติในคุณค่าตามกรอบวินัยหรือไม่ก็ตาม โดยส่งผลให้กระทบทั้งด้านบวกหรือด้านลบ ในลักษณะของความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในตัวบุคคลที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกันในเป้าหมาย จึงก่อให้เกิดการปฏิบัติตนได้ในลักษณะต่าง ๆ ในสมาชิกครอบครัว

๒.๓ สาเหตุของความขัดแย้ง

มาจากปัญหาวิกฤติของบุคคลในสถาบันต่าง ๆ ที่มีมูลเหตุมาจากด้านข่าวสารในขณะปรากฏการณ์ที่ได้รับจริงหรือเท็จกับปัจจุบัน ที่สมาชิกบุคคลเผชิญอยู่ในการดำเนินชีวิตกับหน้าที่ เช่นด้านวิชาชีพ อายุ-เพศ-วัย ที่มีอยู่ว่าเริ่มต้นเป็นสังคมที่กัมหนักันมากขึ้น (สังคมกัมหนักัน-ในที่นี้หมายถึง เฉพาะบุคคลที่มีความเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวมเท่านั้น) ที่มีแนวโน้มก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ ที่มาจากสาเหตุด้าน ความต้องการ และด้านจุดมุ่งหมาย ที่เป็นสาเหตุให้เกิดเป็นกระบวนการขัดแย้งแก่งแย่งกัน และการเบียดเบียนกัน^{๑๔} ที่นำไปสู่การแสดงออก เมื่อกล่าวถึงเหตุความขัดแย้งเพื่อให้เข้าใจชัดเจนมากยิ่งขึ้น^{๑๕} ซึ่งตรงกับความรู้สึกนึกคิดภายในตนเอง หรือกลุ่มบุคคลที่บอกว่าสิ่งโน้น นี่ นั่น ผิดหมดหรือถูกหมด ความขัดแย้งประเด็นที่สำคัญ คือ สร้างความเชื่อให้บุคคลในสมาชิกภายในครอบครัว หรือกลุ่มหน่วยงานกับสถาบันต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัย จึงได้นำนักคิดนักวิชาการหลายท่านมาให้ความเห็น แนวทางสาเหตุความขัดแย้งหลากหลายแตกต่างกันไป ตามความต้องการขั้นพื้นฐาน ๔ ประการ คือ (๑) สาเหตุความขัดแย้งการดำรงชีวิต (๒) สาเหตุความขัดแย้งการมีความเป็นอยู่ที่ดี (๓) สาเหตุความขัดแย้งการมีเสรีภาพ (๔) สาเหตุความขัดแย้งด้านการมีเอกลักษณ์ เป็นต้น

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๒/๒๔๑.

^{๑๕} พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร) “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒.

สาเหตุความขัดแย้งดังกล่าว ซึ่งมีความหมายในแต่ละข้อนั้นเป็นตัวแปรสำคัญ หากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอ จะแสดงออกมาในรูปการต่อสู้หรือการแข่งขัน อันเป็นที่มาของความขัดแย้งในสมาชิกนั้น ๆ เพื่อความอยู่รอดของตนที่เกิดขึ้นในกลุ่มต่าง ๆ ที่ชี้ว่าความสัมพันธ์ไม่มีความเสมอภาพ เป็นต้น^{๑๖} ในความไม่เท่าเทียมกันเป็นจุดสำคัญที่สุดของความขัดแย้ง จึงเป็นผลให้บุคคลเริ่มตระหนักถึงความแตกต่าง ฉะนั้นสาเหตุความขัดแย้งที่สำคัญ จึงได้นำเสนอแนวคิดกับโลกยุคใหม่ในด้านปรากฏการณ์ เกิดมาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยมซึ่งโครงสร้างสังคมมีการแข่งขันสูง ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นผลพวงมาจากการแสวงหาผลประโยชน์ในระบบสังคมทุนนิยม ที่เป็นตัวแปรสำคัญทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ความแตกต่างยิ่งมาก ก็ยิ่งขัดแย้งมากเช่นเดียวกับตัวแปรด้านสังคม ที่เกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีพทำให้เกิดความขัดแย้งด้านชนชั้นในระดับต่าง ๆ เพื่อแสวงหาการควบคุมภาวะแวดล้อมของมนุษย์ เป็นต้น

ฉะนั้น ในการวิจัยจึงมีตัวแปรทางจิตวิทยา ๔ ตัวแปร ได้แก่ (๑) ความต้องการและการขัดแย้งของมนุษย์ (๒) ตัวแปรทางสภาพภูมิศาสตร์ ที่ก่อให้เกิดกรณีพิพาทด้านรอบเขต (๓) ตัวแปรทางสังคมเศรษฐกิจทำให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น ในแต่ละระดับด้วยรูปแบบต่าง ๆ และ (๔) ตัวแปรทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านศาสนาในครอบครัวได้ ดังนั้นผู้วิจัย จึงได้นำเสนอด้วยบริบทหลักการที่ “ไม่สมมาตร” ที่เป็นประเด็นในมุมมอง (ความขัดแย้งที่ไม่เท่าเทียมกันด้านบทบาท) ด้วยวิธีการรุกรานกันทางกระแสวัฒนธรรมจึงก่อให้เกิดกระแสของความขัดแย้งขึ้น ในขณะที่การมองศูนย์กลางเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในยุคปัจจุบัน จากแนวคิดที่หลากหลายเหล่านี้ว่า ในสมาชิกในครอบครัวสามารถมองเห็นสาเหตุของความขัดแย้งออกเป็นกลุ่มได้ ๒ ปัจจัย ดังนี้

๑) เนื่องจากปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง คือ

- (๑) ความเชื่อ เกิดจากค่านิยม
- (๒) เกิดจากอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน
- (๓) เกิดจากความต้องการที่แตกต่างกัน
- (๔) เป็นสัญชาตญาณ และพฤติกรรมปกติของมนุษย์

๒) เนื่องจากปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง คือ

- (๑) เกิดจากโครงสร้างสังคม
- (๒) เกิดจากข้อมูล ข่าวสาร หรือการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ
- (๓) เกิดจากความไม่ยุติธรรมในการไม่เท่าเทียมกันด้านเศรษฐกิจและสังคม
- (๔) เกิดจากชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี และการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การไม่เท่าเทียมกันในด้านสังคมที่แตกต่างกันนั้น มีสาเหตุของความขัดแย้ง^{๑๗} ดังกล่าว โดยผู้วิจัย ได้แบ่งสาเหตุความขัดแย้งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน

^{๑๖} นางสาวอรปรียา วสุมพันธ์, “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐-๒๓.

^{๑๗} กิตติศักดิ์ ปลาทอง, วิภาวี กฤษณะภูติ, วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ, สุรศักดิ์ แหล่งหล้า, “การจัดการความขัดแย้งของชุมชนตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร”, *ในวารสารของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕) : หน้า ๔๖-๔๘.

คือ **๑) ด้านบุคคลที่เป็นองค์ประกอบสาเหตุของความขัดแย้ง** ที่เกิดขึ้นจากครอบครัว ในบุคคล หรือสมาชิกสถาบันต่าง ๆ ในที่นี้มุ่งพิจารณาที่บุคลิกภาพหรือพฤติกรรม ซึ่งมีองค์ประกอบ ด้านบุคคลเป็นสาเหตุของความขัดแย้ง ที่สามารถแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้

(๑) สาเหตุจากภูมิหลัง กล่าวคือ การที่แต่ละบุคคลมีภูมิหลังที่แตกต่างกัน จะนำมา ซึ่งความขัดแย้ง ทางวัฒนธรรม ทางการศึกษา ทางค่านิยมและความเชื่อ และทางประสบการณ์ เป็นต้น

(๒) สาเหตุจากแบบฉบับ กล่าวคือ ความแตกต่างแต่ละบุคคล จะส่งผลให้มนุษย์ ต่างก็มีการแสดงออกในพฤติกรรมที่เป็นแบบฉบับของบุคคล ที่พิจารณาได้ตามแบบฉบับ ๔ ประการ คือ

๒.๑) แบบฉบับทาง จิตวิทยา ที่แต่ละคนมีแบบฉบับทางจิตวิทยาเป็นของ ตนเอง ทางความคิด หรือประสาทสัมผัส ๒.๒) แบบฉบับทาง อารมณ์ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล เช่น บางคนชอบที่จะเป็นมิตรช่วยเหลือผู้อื่น บางคนชอบที่จะข่มขู่หรือก้าวร้าวผู้อื่น ๒.๓) แบบฉบับของ การเจรจาเป็นผลมาจากแบบฉบับทางอารมณ์ หากบุคคลชอบพินิจไตร่ตรองมีอารมณ์เย็น แบบฉบับ ของการเจรจาก็เป็นแบบหนึ่ง หากเป็นคนอารมณ์ร้อนที่ก้าวร้าวแบบฉบับของการเจรจาก็เป็นอีกแบบ หนึ่ง ๒.๔) แบบฉบับทางภาวะผู้นำ อาจจำแนกได้หลายวิธี เช่น แบ่งเป็นภาวะผู้นำที่มุ่งงานกับมุ่งคน หรือมุ่งความสัมพันธ์ ถ้าผู้นำเป็นแบบเดียวกันกับผู้ตามปัญหาที่อาจไม่เกิด แต่ถ้าผู้นำและผู้ตาม นั้น เป็นคนละแบบกันความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นแน่นอน เป็นต้น

(๓) สาเหตุจากการรับรู้ ที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากสาเหตุ ๒ วิธี คือ

๓.๑) การรับรู้ที่บิดเบือน กล่าวคือ บุคคลอาจมีการรับรู้ที่บิดเบือนไปจากสภาพ จริง ทั้งโดยเจตนาหรือไม่เจตนา ซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งได้ เป็นต้น ๓.๒) การรับรู้แตกต่าง กัน ก็เกิดจากการที่บุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์เดียวกัน หรือมีข้อมูลเดียวกันแต่ตีความหมายแตกต่าง กันได้ ก็จะนำมาซึ่งความขัดแย้งได้ เป็นต้น

(๔) สาเหตุจากด้านความรู้สึก กล่าวคือ คนแต่ละคนมีความรู้สึกแตกต่างกัน อาจ เริ่มโมโหเล็กน้อยไปจนถึงขั้นรุนแรง หรือจากความวิตกกังวลไปจนถึงความหวาดกลัว การที่คนมี ความรู้สึกหลายอย่างรวมกัน ทำให้เกิดความสับสน และจะนำไปสู่ความขัดแย้งได้เช่นเดียวกัน เป็นต้น

๒) ประเด็นปัญหาของการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง คือ เกิดขึ้นจาก การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือสมาชิกครอบครัว หรือในสถาบันอื่นที่ไม่ดีหรือไม่มีคุณภาพ ซึ่งมักจะทำ ให้เกิดการเข้าใจผิดทั้งในแง่ของสาระ และเจตนาของข่าวสาร ซึ่งจะทำให้ระดับของความขัดแย้งมาก ยิ่งขึ้น อนึ่ง กระบวนการของการสื่อสารประกอบด้วยส่วนสำคัญที่มีอีก ๓ ส่วน ดังนี้

(๑) ปัญหาจากผู้ส่งข่าวสาร เช่น ผู้ส่งข่าวสารที่ไม่สมบูรณ์หรือไม่เพียงพอ ที่มี ปัญหาจากสื่อที่ใช้ส่งข่าวสารที่คลุมเครือหรือไม่ชัดเจน ที่ผู้เข้าใจความหมายข่าวสารที่จะส่งอย่างไม่ ถูกต้อง และเปลี่ยนความคิดออกเป็นสื่อเพื่อการส่งข่าวสารได้ไม่ถูกต้องและไม่สมบูรณ์ เช่น เปลี่ยน ความคิดออกเป็นภาษาเขียนหรือภาษาพูดไม่ถูกต้อง เป็นต้น

(๒) ปัญหาจากสื่อที่ใช้ส่งข่าวสาร ได้แก่ การบิดเบือนข้อมูลโดยไม่ตั้งใจของผู้ส่ง ข่าวสาร ซึ่งอาจเกิดจากถ้อยคำหรือท่าทางที่ใช้หรือทำจนเคยชิน ที่สื่อประกอบด้วยข้อมูลเกินความ จำเป็น หรือมีสิ่งรบกวนระหว่างผู้ส่งและผู้รับข่าวสาร จึงทำให้ข้อเท็จจริงบิดเบือนไป เช่น เสียงดัง เห็น ไม่ชัด และที่สำคัญการให้ข้อมูลต้องผ่านหลายคนจึงจะถึงผู้รับข่าวสาร เป็นต้น

(๓) ปัญหาจากผู้รับข่าวสาร ได้แก่ ความสามารถของผู้รับข่าวสารที่จะแปลความหมายของข้อมูลจากสื่อเป็นความคิด เป็นต้นว่า ผู้รับข่าวสารไม่เข้าใจภาษาที่ใช้ในการสื่อสารย่อมจะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ ในความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างผู้รับข่าวสารกับผู้ส่งข่าวสาร เป็นต้น

๓) สภาพของสถาบันต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง ที่เป็นผลจากการใช้คนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ ความคลุมเครือ ในกฎเกณฑ์ที่เข้มงวด ที่มีการแข่งขันหรือการมีข้อยกเว้น

เมื่อกล่าวโดยรวม สาเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้น ถ้าพิจารณาตามกระบวนการทั้งหมดจะพบว่า มีสาเหตุแห่งเวทนาเป็นจุดเริ่มต้นของพัฒนาการแห่งความขัดแย้งทั้งหมด เพราะเวทนามีถึง ๓ อย่าง คือ เวทนาที่เป็นสุข๑ เวทนาที่เป็นทุกข์๑ และเวทนาที่เป็นกลาง๑ คือ ไม่ทุกข์ไม่สุข^{๑๘} คือ ที่มาแห่งผลของการดำเนินชีวิตในพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวปัจจุบัน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า สาเหตุของความขัดแย้งมาจาก ปัญหาวิกฤติระหว่างบุคคลในสถาบันสังคมที่เผชิญอยู่ในบริบทนั้น ๆ สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เป็นปรากฏการณ์แนวโน้มด้วยการประพุดกับความต้องการ ในประเด็นสาเหตุความขัดแย้งซึ่งเกิดขึ้นได้ที่เป็นศูนย์กลางตัวแปรที่สำคัญ ในยุคปัจจุบันอันเนื่องมาจากปัจจัยด้านบุคคลที่เป็นสาเหตุหลัก โดยการวิเคราะห์ได้รายละเอียดแห่งเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งมีตัวแปรใน ๒ มิติหลักใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ตัวแปรภายใน และตัวแปรภายนอก ซึ่งตัวแปรภายในนั้นมุ่งเน้นสำคัญไปที่จิต (กิเลส) หรือพฤติกรรมอันเนื่องมาแต่ดั้งเดิม ด้วยความเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ และตัวแปรภายนอกมุ่งเน้นไปที่พฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้แสดงออกมา กับบริบทในสมาชิกครอบครัวของสังคมกับสถาบันต่าง ๆ ด้วยค่านิยมที่มีจุดพัฒนาการแห่งสาเหตุในขัดแย้งทั้งหมดที่ตามมาได้

๒.๔ องค์ประกอบของความขัดแย้ง

มีที่มาจาก การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการในสังคมไทยที่มีความซับซ้อน ที่เป็นไปกับโครงสร้าง และรูปแบบของครอบครัวในปัจจุบัน ที่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ด้วยเหตุนี้สถาบันครอบครัวซึ่งเคยเป็นทุนทางสังคม มีความผูกพันกันให้การอบรมซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันกลับอ่อนแอลง จึงทำให้มีผลต่อการปฏิสัมพันธ์ภายในสมาชิกเป็นไปทั้งทางบวกหรือทางลบ อันเนื่องมาจากปัญหาสถานการณ์วิกฤติที่ครอบครัวเผชิญอยู่ ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ครอบครัวกว้างมากทั้งในแนวราบ ซึ่งแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากความขัดแย้งในแง่ของธรรมที่รวมไปถึงความคิด การพูด หรือการกระทำในแง่มุมมองต่าง ๆ ที่มีแนวตั้งซึ่งแสดงให้เห็นได้จากความขัดแย้งในแง่ของวินัย^{๑๙} ที่เกี่ยวข้องกันในแง่ของธรรมที่แสดงออกด้วยความเชื่อทางวินัย และไม่เชื่อในวินัยซึ่งเป็นองค์ประกอบ ด้วยปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก พระพุทธองค์ทรงให้หลักคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบเหตุปัจจัยดังนี้

สภาพปัญหาที่เป็นไปได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์นั้น ด้วยเหตุปัจจัยภายในตนที่ส่งผลก่อให้เกิดความขัดแย้งถึงปัจจัยภายนอกต่อบุคคล หรือสมาชิก ซึ่งมีอยู่ในบุคคลทุกคนชั้น ตามระดับ

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๔-๒๖๖.

^{๑๙} นางสาวอรปรียา วสุมพันธ์, “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๐-๕๑.

องค์ประกอบที่มีกลไกทางวัตถุ ทั้งด้านมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตต่าง ๆ นั้นเอง ด้วยเหตุนี้องค์ประกอบของความขัดแย้ง และองค์ประกอบตามทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท^{๒๐} คือ แนวความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการกระทำโดยตรง หรือโดยทางอ้อมของลักษณะองค์ประกอบ ซึ่งเป็นอีกปัญหาหนึ่งของความขัดแย้งที่ไม่มีความสามัคคีกันในครอบครัวสังคมไทย ที่เป็นหลักข้อสำคัญสามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดในเรื่อง การปกครองของผู้คนในสังคม ด้วยการประเมินค่าจากการประพาดจะให้ความสำคัญกับตัวบุคคลว่า เป็นผู้มิชอบหาหน้าตาในการปกครองกับสถาบันต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งมีสาเหตุมาจากความต้องการด้านจุดมุ่งหมายมาควบคุมตนเอง เป็นต้น

ส่วนพฤติกรรมทางกาย วาจา และทางใจ ก็สามารถก่อผลได้จริงกับสมาชิก ในปัญหาสังคมปัจจุบันนี้มีอยู่ที่ว่า บุคคลที่เข้ามาทำหน้าที่ภายในครอบครัวเป็นลำดับในเบื้องต้นนั้น ไม่มีลักษณะที่สำคัญในการเป็นผู้นำผู้ปกครองให้สมาชิกนั้น ๆ กับทัศนะมนุษย์นิยมด้านแนวคิดในการกระทำ^{๒๑} หรือไม่มีหลักในการจัดการกับสภาพปัจจุบัน เป็นต้น ด้วยมูลเหตุแห่งปัจจัยองค์ประกอบนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาความขัดแย้ง เพราะในเวลานี้บ้านเมืองกำลังคิดแตกแยกกันมาจากคนในครอบครัว^{๒๒} กับการปฏิบัติหน้าที่ทั้งความคิด และการกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสำคัญคือ อยู่ ๆ ก็ล้มทุกอย่างที่ผ่านมาภายในครอบครัว ที่ผู้วิจัยกล่าวโดยรวมว่าองค์ประกอบของความขัดแย้งมี ๔ ประการ ดังนี้

๑) สมาชิกขาดความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตรวมกัน ในทางที่ไม่สอดคล้องกับกับธรรมชาติของตนระหว่าง สามี-ภรรยา พ่อแม่-บุตรหลาน หรือญาติ ๆ และสมาชิกในสังคมปัจจุบัน เป็นต้น

๒) สมาชิกขาดการปฏิบัติหน้าที่ภาวะผู้นำ โดยการสร้างกระแสทางทัศนะคติระหว่างครอบครัวที่มีหน้าที่หลายอย่าง เช่น การเลี้ยงดูบุตร-หลานในพฤติกรรมกรดำเนินชีวิต ที่ทำลายลูกด้วยมาตรฐานของคนอื่น^{๒๓} ที่มีแนวโน้มให้เด็กมีลักษณะแปลกแยกออกไปเผชิญชีวิตกับสังคม เป็นต้น

๓) สมาชิกขาดแบบแผนของการปฏิบัติ ในความสัมพันธ์หรือการปฏิบัติตน ไม่ว่าจะ เป็นความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว หรือในสถาบันต่าง ๆ ที่บุคคลไม่มีขอบเขตในพฤติกรรม การปฏิบัติตน หรือที่บิดเบือนไปจากสภาพจริง ทั้งโดยเจตนาหรือไม่เจตนาที่ดี เป็นต้น

๔) สมาชิกในครอบครัวสังคมปัจจุบัน สามารถแสดงพฤติกรรมจากพันธนาการชีวิตได้ เป็นต้น

^{๒๐} พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙-๒๑.

^{๒๑} ดร. อภิวัฒน์ โพธิ์สาน, สุขวิถี : มนุษย์ ชีวิต ความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (มหาสารคาม : พิมพ์ที่ หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๕๗.

^{๒๒} สมภาร พรหมทา, แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บีทีเค พรินต์ติ้ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

^{๒๓} พระนันทรรัตน์ ลีพันพาล, ธรรมะในใจ ใครสอนลูก, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท พรพิชชา พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

ฉะนั้น เมื่อศึกษาธรรมชาติของมนุษย์เช่นนี้แล้ว ที่มีความทับซ้อนว่ามีความเห็นต่างกันมาก เพื่อเป็นประโยชน์ โดยเฉพาะในองค์ประกอบ ๔ ประเด็นหลักข้างต้น อันมีคุณค่าอย่างยิ่งที่จะช่วยผดุงคุณค่าทางสังคมและจิตใจ แห่งเหตุขององค์ประกอบความขัดแย้งในสมาชิกครอบครัว เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ในองค์ประกอบความขัดแย้งมาจาก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่มีความทับซ้อนในการปลูกฝังวัฒนธรรม และค่านิยม กับสมาชิกในครอบครัวที่เป็นทุนทางสังคม ด้วยเหตุนี้จึงเป็นปัญหาวิกฤติที่ครอบครัวเผชิญอยู่ กับปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างชัดเจนทั้งทางบวกและทางลบ ด้วยทัศนคติความต้องการด้านจุดมุ่งหมาย ในการขาดพฤติกรรมแห่งตนที่ดี ในบทบาทของหน้าที่อย่างเป็นธรรมชาติของครอบครัวสังคมไทย ในสถาบันต่าง ๆ กับการปกครองที่ขาดหลักการปฏิบัติในเบื้องต้น โดยขาดการจัดการสร้างภาวะที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้องค์ประกอบของความขัดแย้งจึงเป็นข้อมูลเชิงลึก เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่สามารถแสดงพฤติกรรมทางพันธุกรรมในชีวิตสมาชิกในครอบครัว หรือกลุ่มบุคคลในสถาบันต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

๒.๕ ประเภทของความขัดแย้ง

เกิดจากเหตุปัจจัยขึ้นพื้นฐานของมนุษย์ทางด้านความคิดเห็น อันเกิดเป็นทัศนะ ด้านทิวทัศน์ ศาสนา อุดมการณ์ ระหว่างบุคคลมีการประพจน์ที่ตรงกันข้าม มีในความหมายที่เห็นผลประโยชน์ส่วนตนที่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนต่อบุคคลอื่น หรือกลุ่มบุคคลอื่น และสมาชิกในสถาบันต่าง ๆ ในสังคมครอบครัวไทย ซึ่งมีปัญหาจากความขัดแย้งในการดำเนินชีวิต ในลักษณะอาชีพ และความยากลำบากอันนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ในสมาชิกครอบครัวสังคมไทยปัจจุบัน โดยคนเราเกิดความขัดแย้งกันในประเด็นใดประเด็นหนึ่งใน ๕ ประเด็น ต่อไปนี้^{๒๔}

๑) ประเภทความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ได้แก่ ขัดแย้งด้านความต้องการในการครอบครองวัตถุ หมายถึง (ที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต) ในสิ่งของต่าง ๆ รวมถึงบทบาทหน้าที่ เป็นต้น

๒) ประเภทความขัดแย้งด้านข้อมูล เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้ง ซึ่งเกิดจากข้อมูลที่ไม่ตรงกันที่เข้าใจผิดในข้อมูล หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง และมุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล เป็นต้น

๓) ประเภทความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม ในความเชื่อที่ต่างกันทางศาสนา ซึ่งอาจเกิดจากภูมิหลังต่างกันในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ด้วยคุณค่าทางวัฒนธรรม ทางขนบธรรมเนียมประเพณี และเกณฑ์ประเมินความสำคัญที่ต่างกัน เป็นต้น

๔) ประเภทความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ได้แก่ บุคลิกภาพหรือพฤติกรรมวิธีการปฏิบัติตนหรือวิธีการตัดสินใจที่ต่างกัน รวมถึงพฤติกรรมด้านลบที่เกิดขึ้นซ้ำซากในอดีต-ในปัจจุบัน ที่มีอารมณ์รุนแรง ในความเข้าใจผิด และการสื่อสารที่บกพร่อง เป็นต้น

๕) ประเภทความขัดแย้งด้านโครงสร้าง คือ ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นธรรม หรือการให้กระจายอำนาจไม่เหมาะสมทั้งในแง่ระบบ หรือระยะเวลา เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้นักวิชาการด้านจิตวิทยาจึงได้แบ่งประเภทความขัดแย้งออกเป็น ๔ ประเภทได้แก่

^{๒๔} นางสาวอรปรียา วสุมพันธ์, “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล”, *วิทยานพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘-๑๙.

๑) ประเภทความขัดแย้งด้านความคิด เกิดขึ้นจากคนแต่ละฝ่ายมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน

๒) ประเภทความขัดแย้งด้านความรู้สึก เกิดขึ้นจากแต่ละบุคคลต่างมีความชอบรสนิยม และทัศนคติที่แตกต่างกัน จึงเกิดความรู้สึกแบ่งแยกสมาชิกเป็นคนละกลุ่ม และขัดแย้งกับผู้อื่นที่มีความชอบไม่เหมือนตน เป็นต้น

๓) ประเภทความขัดแย้งด้านพฤติกรรม เนื่องมาจากการที่บุคคลหนึ่งมีการกระทำหรือความประพฤติที่ไม่เป็นที่ยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น กิริยาไม่สุภาพ ดูหมิ่นผู้อื่น เป็นต้น

๔) ประเภทความขัดแย้งด้านเป้าหมาย เกิดจากความต้องการที่ต่างกันแต่ละบุคคล เป็นต้น

ดังนั้น เราท่านทั้งหลายจำเป็นต้องศึกษาความขัดแย้ง ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพราะความขัดแย้งแต่ละประเภทก็ย่อมมีวิธีการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน ถึงแม้สังคมปัจจุบันจะมีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีตก็ตาม ท่านจึงได้แบ่งความขัดแย้งที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบันออกเป็น ๓ ประเภทกลุ่มใหญ่^{๒๕} ได้แก่

๑) ประเภทความขัดแย้งในทางสังคม เกิดจากความแตกต่างทางค่านิยม วิถีชีวิต ประเพณีในเพศ-วัย และความเชื่อ เช่น ความขัดแย้งในครอบครัว ทางเชื้อชาติ ทางศาสนา เป็นต้น

๒) ประเภทความขัดแย้งในทางเศรษฐกิจ เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการดำรงชีพโดยปกติ เช่น ระหว่างแรงงานกับนายทุน เกษตรกรกับพ่อค้า ดังที่มีในประเทศโดยรวมในสังคมปัจจุบัน เป็นต้น

๓) ประเภทความขัดแย้งทางการเมือง เกิดจากความแตกต่างทางความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ เช่น ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับฝ่ายปกครองประเทศ ระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง และระหว่างคู่แข่งทางการเมือง เป็นต้น

จากประเภทความขัดแย้งที่กล่าวมาแล้วนั้น อาจกล่าวโดยเฉพาะได้แบ่งออกเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นหนึ่งเป็นชีวิต ชั้นหนึ่งเป็นจิตใจ จัดเป็นการประทุติของผู้ที่อยู่ภายใต้ความยิ่งใหญ่ในการปกครอง ทางจิตใจซึ่งรวมความว่าสิ่งทั้งหลายมี ๒ อย่าง คือ รูปธรรม และ อรูปธรรม^{๒๖} อย่างไรก็ตาม ยังมีความขัดแย้งอีกชนิดหนึ่งที่มนุษย์เราต้องดูแลและจัดการด้วยสติปัญญาอย่างไม่ยิ่งหย่อน คือ ความขัดแย้งภายในตัวเอง เนื่องจากการไม่รู้เท่าทันความรู้สึกนึกคิดของตน จนเกิดความวุ่นวายเครียด สับสน แปรกแยกกับตัวเอง ซึ่งหากปล่อยทิ้งไว้ความขัดแย้งภายใน ก็อาจลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งภายนอกเพิ่มขึ้นได้ อย่างไรก็ตามประเภทลักษณะในความขัดแย้งดังกล่าว^{๒๗} ทำให้สามารถ

^{๒๕} นางสาวอรปรียา วสุมพันธ์, “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๗-๙๘.

^{๒๖} พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, **ศาสนาสากล เล่มที่ ๓**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘๐.

^{๒๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยกร) “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓-๓๔.

แยกแยะประเภทองค์ประกอบว่ามีอะไรบ้าง และเราสามารถนำไปสู่การจัดการง่ายขึ้นได้ในเชิงสร้างสรรค์ได้ทีก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองต่อสมาชิกในครอบครัว หรือสังคมในประเทศชาติโดยรวมได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ประเภทของความขัดแย้ง มีสาเหตุในชั้นพื้นฐานของมนุษย์ทางด้านทัศนคติความคิดเห็นระหว่างบุคคลที่ตรงกันข้าม หรือกลุ่มบุคคลอื่นในสถาบันต่าง ๆ ในสังคมไทยกับการดำเนินชีวิต โดยคนเราเกิดความขัดแย้งกันในประเทศใดประเทศหนึ่ง เช่น ในลักษณะด้านโครงสร้าง สังคมสมาชิกครอบครัวไทยปัจจุบัน ที่กฎเกณฑ์ไม่เป็นระเบียบไม่เป็นธรรมตามระบบ ซึ่งยังมีปัญหาจากความขัดแย้งในอุดมการณ์ส่วนตนกับผลที่ตอบสนองแห่งค่านิยม อันนำไปสู่ความขัดแย้งในปัญหาในสังคมต่าง ๆ ได้ อันเนื่องมาจากความประพัตติในบุคคลหนึ่ง เป็นที่ไม่ยอมรับของอีกบุคคลหนึ่งหรืออีกฝ่ายหนึ่ง เพราะความขัดแย้งแต่ละประเภทที่มีอยู่ในสังคมสมาชิกครอบครัวนั้น ยังมีความสลับซับซ้อนมากในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องการปกครอง จึงกล่าวโดยรวมได้ว่า ปัญหาความขัดแย้งซึ่งหากปล่อยทิ้งไว้ภายใน ก็อาจลุกลามกลายเป็นปัจจัยภายนอกเพิ่มขึ้นกับสมาชิกทั้งหมดได้อีกด้วย

๒.๖ บริบทของความขัดแย้งในสังคม

จากบริบทความขัดแย้งสังคมปัจจุบัน ที่ได้มีสัญลักษณ์ใหม่เกิดขึ้นกับครอบครัว โดยทางอ้อมหรือทางตรงกับสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ที่ไม่สอดคล้องตามปรากฏการณ์ตามธรรมชาติทางผลประโยชน์ ด้วยค่านิยมใหม่ในความรู้สึกใหม่ และทำลายต่อค่านิยมเดิมประเพณีเดิม ตลอดถึงสถาบันที่ก่อตั้งขึ้นในสังคมใหม่นั้น บุคคลจะต้องมีสิ่งใหม่ ค่านิยมใหม่ นิमितใหม่ สัญลักษณ์ใหม่มาทดแทนสิ่งนั้นด้วย^{๒๘} เหตุและผลบริบทในสังคมปัจจุบัน ที่สามารถเข้าแทนที่อยู่เดิมได้อย่างสนิทหรือไม่สนิทก็ตาม โดยคำตอบที่มีความหมายเกิดขึ้นเมื่อมีการเบียดเบียนทรัพยากรมนุษย์ในด้านต่าง ๆ โดยที่บุคคลไม่เข้าใจถึงสภาพปัญหาในปัจจุบัน ในทัศนคติบริบทของความขัดแย้งที่ได้มีกับกระบวนการ จะเริ่มต้นจากสถานการณ์ซึ่งประกอบไปด้วย^{๒๙} บุคคล พฤติกรรม ค่านิยม ผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสภาพแวดล้อม เป็นต้น

บริบทของความขัดแย้งในสังคมประกอบไปด้วยรูปแบบ ๗ ขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ขั้นตอนสถานการณ์ก่อนการเกิดความขัดแย้ง เป็นสภาพที่จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางบุคคลซึ่งเป็นผลมาจาก สมาชิกทางครอบครัว หรือกลุ่มทางสังคม เช่น ผลประโยชน์ส่วนบุคคล หรือกลุ่มสมาชิก ความคลุมเครือของหน้าที่ และอุปสรรคในการสื่อความหมายเท็จจริง เป็นต้น
- ๒) ขั้นตอนเกี่ยวกับแนวคิดด้วยค่านิยม ด้วยการเข้าใจผิดหรือถูกเพื่อตน ในการประพฤติปฏิบัติ ที่นอกเหนือจากคุณธรรม เช่น สร้างเรื่องเท็จให้จริงสร้างเรื่องจริงให้เท็จ เป็นต้น
- ๓) ขั้นตอนความขัดแย้งที่รู้สึกได้เป็นความรู้สึกของฝ่ายต่าง ๆ ว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น
- ๔) ขั้นตอนความขัดแย้งที่รับรู้ได้เป็นการรับรู้ของฝ่ายต่าง ๆ ว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น

^{๒๘} พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, บรรณาธิการ, **ไทยมองไทย ทัศนะจากต่างแดน**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๒๙} พระปลัดชัยภัทร ขนดีธโร, “บทบาทของผู้นำกับการบริหารความขัดแย้ง”, **พุทธจักร โลกธรรม** ๕๓ ฉบับพิเศษ, ฉบับที่ ๑๒ ปีที่ ๖๙ (ธันวาคม ๒๕๕๘) : หน้า ๑๙-๒๐.

๕) ขั้นตอนพฤติกรรมที่ปรากฏชัด เป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาให้เห็น เมื่อรับรู้หรือรู้สึกว่าจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น เป็นต้น

๖) ขั้นตอนการแก้ปัญหาหรือการระงับปัญหา เป็นการทำให้ความขัดแย้งเพิ่มขึ้นหรือสิ้นสุดลง

๗) ขั้นตอนผลจากการแก้ปัญหา เป็นผลที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังจากการแก้ปัญหา ความขัดแย้งในสถานะของเหตุการณ์นั้น ๆ โดยทางบวกหรือทางลบ เป็นต้น

ด้วยบริบทความขัดแย้งนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน ด้วยผลที่ปรากฏความสัมพันธ์ในครอบครัวทางสังคม เพราะบุคคลมีบทบาทในสังคมต่างกัน เป็นต้น นอกจากความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ให้โทษทางด้านสัมพันธภาพไม่ดีต่อกัน แต่ในทางบวกยังให้ประโยชน์อีกมาก เช่น การพัฒนาการเพื่อจะทำให้เราทำทั้งหลายพบมุมมองที่เป็นประโยชน์ ที่จะต้องนำกลับมาคิดใหม่ทำใหม่ ทบทวนใหม่ ในกระบวนการวิธีการดำเนินชีวิตในบริษัทที่สัมพันธ์กับการจัดการความขัดแย้ง ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาถึงสาเหตุผลกระทบของความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ดังได้กล่าวมาแล้วในประเภทของปัญหาที่นิยมกันในวงการสังคมไทยปัจจุบันตอนต้น ที่ความขัดแย้งสามารถแบ่งออกได้ ๕ ประเภท คือ^{๓๐}

๑) บริบทความขัดแย้งในสังคมด้านข้อมูล เป็นต้น

๒) บริบทความขัดแย้งในสังคมด้านโครงสร้าง เป็นต้น

๓) บริบทความขัดแย้งในสังคมด้านผลประโยชน์ เป็นต้น

๔) บริบทความขัดแย้งในสังคมด้านความสัมพันธ์ เป็นต้น

๕) บริบทความขัดแย้งในสังคมด้านคุณค่าหรือค่านิยม เป็นต้น

ดังนั้น รายละเอียดของบริบทปัญหาที่เด่นชัดในสังคมปัจจุบันนี้ มีความสำคัญสำหรับการค้นหาปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวในสังคม ที่จะช่วยให้เห็นความชัดเจนของประเด็นปัญหาแต่ละประเภท ว่ามีบริบทองค์ประกอบอะไรบ้าง กับการที่มีพัฒนาการของปัญหาที่เกิดขึ้น ที่ยังอยู่ควบคู่ไปกับการพัฒนาสมาชิกในสังคมประเทศ ในการพัฒนาในด้านการปกครองทรัพยากรมนุษย์ที่มีในมุมมองต่าง ๆ ในการพัฒนาดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นได้ แต่จะมีคุณค่าทั้งทางบวกและทางลบหรือไม่อย่างไร โดยให้เราทำทั้งหลายได้ทบทวนคิดกันดูแล้วกันว่า บริบทปัญหาความขัดแย้งนั้น อาจกลายเป็นปัจจัยที่สร้างให้เกิดขึ้นเหมือนเงาตามตัวและเติบโตไปพร้อม ๆ กันได้ กับการพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมไทย ซึ่งในทัศนคติที่มีผลโดยรวมปรากฏได้ว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมประเทศมีบริบทความขัดแย้งแต่ละด้านที่ต่างกัน ๗ ประเภท ได้แก่

๑) บริบทความขัดแย้งในชุมชน

๒) บริบทความขัดแย้งในโรงเรียน

๓) บริบทความขัดแย้งทางการเมือง

๔) บริบทความขัดแย้งระหว่างบุคคล

๕) บริบทความขัดแย้งระหว่างครอบครัว

^{๓๐} ทพญ. กชिरา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์ห่อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้ง ในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๓-๗๗.

๖) บริบทความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน

๗) บริบทความขัดแย้งหน้าที่ในสมาชิกวิชาชีพ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัย มีประเด็นให้ทราบถึงปัญหาบริบทความขัดแย้งในสังคมจากสื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏชัด และที่เห็นจริงเป็นประจำพบว่ามีปัญหาใหญ่ ๆ ที่เป็นปัญหาถึงระดับประเทศ จากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ที่เชื่อมโยงถึงความขัดแย้งในสถาบันต่าง ๆ อันเนื่องมาจากปัจจุบันมีความซับซ้อนหลายมิติ ที่มีในบริบทองค์ประกอบโยงใยกันหลายด้าน ทางการเมือง ค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม ซึ่งจำเป็นต้องมีความชัดเจน และลงลึกในประเด็นต่าง ๆ ในบุคคลหรือกลุ่ม เป็นต้น ที่มีในบริบทความขัดแย้งในสังคมไทยที่เด่นชัดว่าปัจจุบันมี ๔ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑) ประเด็นบริบทความขัดแย้งทางการเมือง ที่สังคมไทยมีความคิดเห็นที่ต่างกัน เพราะสถานการณ์ของปัญหาเน้นที่ภาคประชาชน ยังมีพฤติกรรมทางการเมืองที่ขัดแย้งกับเจตนารมณ์อย่างสิ้นเชิง ที่การเข้าสู่การเมืองยังเต็มไปด้วยเรื่องทุจริต ที่จะสามารถหาผลประโยชน์ให้กับตัวเองได้ โดยไม่เข้าข่ายที่ผิดกฎหมาย ในลักษณะที่เรียกว่า ผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งยังเกิดประเด็นที่มาในบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองอยู่เป็นประจำในปัจจุบันนี้ เป็นต้น

๒) ประเด็นบริบทความขัดแย้งในนโยบายสาธารณะ เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนจากการรวบรวม กรณีความขัดแย้งสาธารณะในสังคมของสถาบันสันติศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น จึงทำให้เห็นภาพในเบื้องต้น ที่มีลักษณะแนวโน้มปัญหาความขัดแย้งว่ามีศูนย์รวมอยู่ที่ประเด็นทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และพบว่า ส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในกรณีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ดังตัวอย่าง กรณีปัญหาความขัดแย้งในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมามีการพูดคุยกันในระดับชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของประเด็นความขัดแย้งในหลายกรณี เช่น โครงการวางท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย หรือในต้นปี พ.ศ. ๒๕๖๐ นี้ ที่ยังมีปัญหาโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินที่จังหวัดกระบี่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวในเขตนั้น ๆ เป็นต้น

๓) ประเด็นบริบทความขัดแย้งในปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน และชุมชนกับชุมชน ในยุคสมัยของการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงกว่า ๓ ทศวรรษที่ผ่านมาท่ามกลางทรัพยากรที่มีจำกัด แต่ในขณะที่ประชากรก็เพิ่มจำนวนเป็นทวีคูณ ย่อมนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากการศึกษาย้อนหลัง การรวบรวมข้อมูลการประท้วงของ ประชากร ปันตบ แต่งชี้ให้เห็นว่า การประท้วงปัญหาที่ดิน น้ำ และป่า ได้มีมากขึ้นตามการพัฒนา โดยดูจากจำนวนการประท้วงทั้งหมดพบว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ร้อยละ ๓๔, ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ร้อยละ ๓๗ และ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ร้อยละ ๔๔. ตามลำดับ และปัญหาการใช้ประโยชน์ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ คือ การใช้ประโยชน์ในที่ดินทหาร ร้อยละ ๕.๔๐ จำนวน ๔๐ กรณี เป็นต้น

๔) ประเด็นบริบทความขัดแย้งในครอบครัว ยังพบได้ว่ามีอัตราแนวโน้มที่จะสูงขึ้นในชีวิตคู่แต่จริง ๆ แล้ว ในส่วนตัวของคนสองคนยังได้ส่งผลกระทบอย่างมาก ต่อการเกิดปัญหาในสังคมอื่น ๆ มีสาเหตุมาจากสังคมที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก และส่วนหนึ่งมาจากการที่ฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงในสมัยนี้ได้รับการศึกษามากขึ้นจึงได้มีงานทำ และสามารถพึ่งตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งฝ่ายไหน หลังจากแต่งงานมีครอบครัว ไม่เหมือนในสมัยก่อน รวมทั้งในสมัยนี้สิทธิของสตรียังมีความเท่าเทียม

กับฝ่ายชายอีกด้วย โดยมีเครือข่ายทางสังคมที่ทำให้ชีวิตคู่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นจึงได้สร้างปัญหาทางจิตใจให้แก่ครอบครัวตามมา ในที่ขณะแก้ปัญหาที่สำคัญ คือ เนื่องจากมนุษย์ในเมืองไทยนี้ไม่สนใจ ไม่เข้าใจ ไม่รื้อฟื้น ในเรื่องความรู้ เรื่องการปฏิบัติทางจิตใจกัน คล้าย ๆ กับไขว่กันอยู่ก็เลยไม่มีอะไรจะดีขึ้น^{๓๑} ที่นับวันจะมีจำนวนมาก เป็นต้น

กล่าวโดยรวม ในประเด็นปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวที่มีปัญหาเกิดขึ้น กับบริบทของความขัดแย้งในสถาบันด้านต่าง ๆ พบได้ว่ามีอัตราแนวโน้มที่จะสูงขึ้น ในโครงการวิจัยพบว่า

แต่ละกระบวนการมีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางของการเรียนรู้^{๓๒} เพื่อให้สมาชิกในสังคมบรรลุถึงศักยภาพที่ครอบคลุมบริบทความขัดแย้งในครอบครัวปัจจุบันได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า บริบทความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบันนั้น ได้เกิดขึ้นกับสมาชิกครอบครัวเป็นอย่างมากกับการพัฒนาของสังคมในระบบต่าง ๆ ด้วยเหตุและผลที่มีประชากรไม่เข้าใจถึงปัญหาในปัจจุบัน ในขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของมนุษย์ ทางทฤษฎีหลักการปฏิบัติตน ด้วยผลที่ปรากฏความสัมพันธ์ในบทบาทหน้าที่ทางสังคม กับบริบทที่ซับซ้อนที่มีส่วนของเนื้อหาความขัดแย้งมากกว่าในอดีตที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดในปัจจุบัน ที่มีภาครัฐ-นักการเมือง หรือสมาชิกการปกครองไม่เข้าถึงปัญหารวมกัน กับผู้ที่อยู่ในหน้าที่ผู้นำกับกระบวนการด้านโครงสร้าง ทางความสัมพันธ์ ในการดำเนินชีวิต อันส่งผลกระทบต่อสมาชิกครอบครัวโดยรวมได้ในทุกเพศทุกวัย ทั้งทางด้านวิชาชีพ และด้านสภาพแวดล้อม ที่สามารถก่อสาเหตุให้ถึงความขัดแย้งในสังคมไทยยุคปัจจุบันได้เช่นกัน

๒.๗ แนวโน้มความขัดแย้งในสังคมยุคปัจจุบัน

เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคมไทยกับบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับผิดชอบอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมาชิกครอบครัวที่เกี่ยวข้องกันกับสถาบันต่าง ๆ ด้วยรูปแบบที่กดขี่และทำให้ผู้คนรู้สึกแปลกแยกและแบ่งแยกคนในสังคมออกจากกัน ผสานกับความรุนแรงทางวัฒนธรรม นอกจากนั้นปัญหายังถูกกดทับด้วยปัญหาทางพัฒนาการ และการขยายตัวของความขัดแย้งที่เจริญเติบโตควบคู่ไปกับยุทธศาสตร์และเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ^{๓๓} ที่ทำให้สมาชิกครอบครัวในชนบทด้อยโอกาส และคนยากจนถูกยัดเยียดในสถานะของการเป็นคนชายขอบของสังคมไทย ที่ไม่สามารถหาทางออกได้ โดยไม่ได้รับความยุติธรรมในสังคมอย่างที่ควรจะเป็น ที่รัฐไม่ช่วยแก้ปัญหาให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง ดังนั้น จึงก่อให้เกิดการประท้วงต่อสู้ขัดแย้งอย่างสงบ จนถึงขั้นใช้กำลังและความรุนแรงในการเรียกร้อง และคัดค้านอำนาจรัฐดังที่ปรากฏอย่าง

^{๓๑} พุทธศาสนิกขุ, **ศิลปะครองชีวิต**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ตฤตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๓๒} ธนา นิลชัยโกวิทย์, อติศร จันทรสุข, **ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจัดตั้งปัญญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท เอส.พี.เอ็น. การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๖๖.

^{๓๓} พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ), พธ.ม., “พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย”, ในวารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗) : หน้า ๕๖.

แพร่หลายในปัจจุบัน กับสภาพของคนไทยทั่วไปตกอยู่ในความประมาท คือ (มองแคบ) ในเวลานี้^{๓๔} เป็นต้น

จากการเปลี่ยนแปลงภาคเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมของระบบสังคม ที่เพิ่มมากขึ้น ในการรับเอาวัฒนธรรมที่แปลกแยกออกไปในวัฒนธรรมเดิมที่ไม่สมดุลตั้งธรรมชาติ โดยมุ่งหวังจะให้มีการพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมในอนาคต แต่แนวโน้มความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน (ตามหลักในทางพระพุทธศาสนา) นั้น^{๓๕} ในสังคมสมาชิกครอบครัวได้มีการพัฒนาในความขัดแย้งให้เกิดขึ้น คือ สืบเนื่องกันในการรู้เห็น ในความเป็นจริง แล้วคนเราโดยทั่วไปนั้นยังมีกิเลสครอบงำจิตใจกันอยู่ ในมูลเหตุของความขัดแย้งจึงมีจุดเริ่มต้น มาจากจิตใจของคนเราก่อนที่เป็นรากเหง้า แห่งที่มาของความขัดแย้งแหล่งความชั่วทั้งหลายที่ครอบงำที่เรียกว่า อุกุศลมูล ๓^{๓๖} ได้แก่

- ๑) โมหะ คือ ความหลงไม่รู้จริงของคนในสังคมกับยุคปัจจุบัน เป็นต้น
- ๒) โลภะ คือ ความโลภอยากได้ของคนในสังคมกับยุคปัจจุบัน เป็นต้น
- ๓) โทสะ คือ ความมีจิตคิดประทุษร้ายคนอื่นในสังคมยุคปัจจุบัน เป็นต้น

ด้วยเหตุลักษณะแห่งกิเลสทั้ง ๓ อย่างนี้ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสังคม ที่ทำให้ความสัมพันธ์ต่อสมาชิกสภาพครอบครัวเกิดสั่นคลอน จึงทำให้มีแนวโน้มเกิดความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น ทั้งในประเด็นด้านคุณค่า หรือค่านิยม ที่เป็นเรื่องสำคัญของปัญหา เช่น เรื่องแรงงานในวัย-เพศต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการซื้อขายมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรม-คุณธรรม ทั้งกฎหมายในบ้านเมืองอีกด้วย ที่มีเหตุมาจากปัญหาความโลภ คือ สิ่งที่เรียกว่า (ตัวกู-ของกู)^{๓๗} จึงทำให้ปัจเจกชนหาความสงบสุขอย่างแท้จริงไม่ได้ แม้ว่าเราหรือบุคคลใดจะสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ ด้วยยศ หรือบทบาทหน้าที่ก็ตาม เพราะเหตุนี้สมาชิกบุคคลในสังคมยังไม่มี (ความระลึกได้ และความรู้ตัวได้)^{๓๘} ในการแย่งชิงในสิทธิทางทรัพยากรมนุษย์หรือทางด้านต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้กลุ่มคนเมืองจึงมักจะมีทัศนคติที่บิดเบี้ยวต่อกลุ่มคนชนบทที่ขัดเจน จากการเกิดช่องว่างในการสื่อสารทางข้อมูลเท็จ-จริง จึงทำให้กลุ่มบุคคลในสังคมเกิดสภาวะความขัดแย้งขึ้นในประเด็นมองข้ามเหตุและผล โดยขาดการไตร่ตรองที่รอบคอบ ที่สามารถระบุได้ชัดเจนว่า^{๓๙} ด้วยพฤติกรรมที่เกิดจากความอยากที่ไม่สามารถควบคุมได้ เป็นต้น

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), เจอวิกฤตจิตไม่ไว้สติ, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของศูนย์ข้อมูลอมรินทร์, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, (มหาชน), ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๔.

^{๓๕} พระมหาอุทตนา นรเชฏโฐ (ศิริวรรณ), พระพุทธศาสนา กับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง ในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙.

^{๓๗} พุทธทาสภิกขุ, คุณศักดิ์ชัย-คุณสุดาวรรณ เตชะไกรศรี, บรรณาธิการ, ตัวกู-ของกู ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๙๗-๙๙.

^{๓๘} คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเซียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นวัตกรรมขั้นตรี, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑.

^{๓๙} แมชีสุนันทา เรียงแหลม, “การศึกษาวิธีการแก้ปัญหาเรื่องความโลภในสังคมปัจจุบันตามหลัก พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๙.

ยังมีในกรณีที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ แนวโน้มความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้นั้นชี้ให้เห็นถึงปัญหาในพระพุทธศาสนาได้ เพราะการละเมิด ศีล ๕ เนื่องจากบุคคลถูกความไม่รู้ครอบงำจิตใจในสังคม คือ ยุคปัจจุบันที่คุกคามในช่วงเวลาหนึ่ง^{๔๐} แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไปกับเหตุการณ์บางอย่างก็อาจกลายเป็นปัญหาในสังคมได้กับสถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยม ดังนั้นแนวโน้มของความขัดแย้งในสังคมกับประเด็นที่สำคัญในนิยามปัญหาสังคม คือ การฝ่าฝืน ขัดขืน คัดค้าน การละเมิด กฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ทางจริยธรรมของสังคมไทยนั่นเอง

สรุปรวมความว่า แนวโน้มในสังคมยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ในขณะที่ปฏิบัติกับบทบาทหน้าที่ โดยเฉพาะในสมาชิกครอบครัวที่เกี่ยวข้องกันกับสถาบันต่าง ๆ ด้วยรูปแบบที่รู้สึกแบ่งแยกกลุ่มคนในสังคม ผสานกับทางวัฒนธรรมที่แปลกแยกออกไปจากวัฒนธรรมเดิม ที่ไม่สมดุลตั้งธรรมชาติ นอกจากนั้นปัญหาความขัดแย้งยังมีพัฒนาการผสมรวมตัวกัน จนกลายเป็นวิกฤติที่ทำให้คนในสังคมไทยด้อยโอกาส โดยที่พวกเขาเหล่านั้นไม่มีสิทธิ์เลือกในสิ่งเหล่านั้นได้ ซึ่งไม่สามารถหาทางออกได้ และสมาชิกครอบครัวประชาชนไม่ได้รับความยุติธรรมในสังคมเป็นอย่างมาก และภาครัฐยังไม่ช่วยแก้ปัญหาต่อความต้องการของประชากรได้อย่างแท้จริง ที่เอาระบบในสังคมมาห่อหุ้มจิตใจมนุษย์ทางด้านค่านิยม ด้านวัตถุ ต่าง ๆ มาครอบงำกับเหตุการณ์บางอย่าง ที่ไม่สอดคล้องกับสมาชิกในสถาบันสังคมซึ่งจะกลายมาเป็นปัญหาความขัดแย้งนั้นซึ่งนำมาสู่สมาชิกครอบครัวได้

๒.๗.๑ ความหมายของความขัดแย้งในครอบครัว

ความสำคัญกับความขัดแย้งในครอบครัวปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาความสำคัญของครอบครัวไทยในบทบาทหน้าที่ตามลำดับสมาชิกทั้งความหมายโครงสร้าง ตลอดถึงแนวโน้มปัญหาความขัดแย้งพบว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปจึงมีผลกระทบต่อครอบครัวในปัจจุบันว่า ทำให้สมาชิกเกิดการปรับเปลี่ยนทั้งรูปแบบ โครงสร้าง กับสมาชิกครอบครัวในสถาบันต่าง ๆ ที่มีปัญหาด้วยเหตุปัจจัยที่สำคัญหลายประการร่วมกัน ทั้งสภาพปัญหาความขัดแย้งขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ในสัดส่วนของประชากรที่เปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากปัญหาความแตกต่างด้านลักษณะนิสัย ทัศนคติ หรือบุคลิกภาพที่เป็นเชิงปัจเจกบุคคล หรือมาจากครอบครัวเดิม ที่มาจากขั้นพื้นฐานด้วยการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน ที่มีรูปแบบต่างกันไป ด้วยบุคคลในครอบครัวไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองจึงมีความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ ฉะนั้น ปัญหาในครอบครัวจึงตามมาภายหลังได้ในปัจจุบัน

ปัญหาความขัดแย้งในระดับเบื้องต้น และปัญหาระดับกลาง คือ ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และมีลักษณะที่ว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา^{๔๑} เนื่องมาจากพ่อ-แม่-ลูกหลานมีเวลาให้กันน้อย ด้วยการทำภาระหน้าที่ในการประกอบอาชีพ โดยความผูกพันระหว่างครอบครัวแทบไม่มีหรือมีน้อย ปัญหาที่ครอบครัวส่วนใหญ่ประสบพบเจอมักเป็นปัญหาต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัย จึงมีประเด็นปัญหาความหมายความขัดแย้งของสังคมในครอบครัว ดังที่ได้กล่าวไว้จาก

^{๔๐} นายอมร อำไพรุ่งเรือง, “การศึกษาพฤติกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓.

^{๔๑} นางสาวอรปรียา วสุมหันต, “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

ผลการวิจัยข้างต้น บุคคลที่มีพฤติกรรมแห่งสาเหตุความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา^{๔๒} มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) สมาชิกในครอบครัวยังมีความเขลา ที่ปราศจากปัญญา ที่ทำให้ชีวิตในครอบครัวต้องประสบกับความถดถอยในวิกฤต นอกจากนี้ยังสร้างปัญหาให้แก่บุคคลอื่น และสังคมประเทศด้วย

๒) สมาชิกครอบครัวมีความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้น ในผลการวิจัยพบว่าความขัดแย้งมีอยู่ ๖ รูปแบบ กล่าวคือ ความขัดแย้งภายในตน ๑ ด้านบุคคล ๑ ด้านประโยชน์ ๑ ด้านอำนาจ ๑ ด้านทิวทัศน์ และด้านชาติพันธุ์ ๑ จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ในด้านที่ต่างกันของกลไก หรือผลประโยชน์ก่อให้เกิดปัญหาที่นำไปสู่ความขัดแย้งในสมาชิกครอบครัวได้ เป็นต้น

๓) สมาชิกในครอบครัวจะมีสมมติภายในใจที่ไม่สะอาด ที่สามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ ตามหลักพระพุทธศาสนาเรียกว่า (ขาดอริยทรัพย์) แล้วสมมติก็เกาะกินใจของตนเองด้วยที่มีอาการทำให้บุคคลอื่นเสียหายมี ๙ ประการ คือ ความโกรธ ๑ คิดชั่ว ๑ ลบหลู่ผู้มีคุณ ๑ ริษยาผู้อื่น ๑ ตระหนี่ ๑ เจ้าเล่ห์ ๑ โอ้อวด ๑ โทก ๑ และที่สำคัญนั้นคือเห็นผิดเป็นชอบ ๑ เป็นต้น

จากงานวิจัยพบว่า ในวิกฤติปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ที่มีสมาชิกไม่สามารถประคับประคองสภาพครอบครัวให้อยู่รอดมั่นคงได้ อันเนื่องมาจากค่านิยมที่ต่างกันของคนต่างรุ่นหรือต่างวัย ที่เห็นได้บ่อยครั้งคือระหว่าง พ่อ-แม่-ลูก-หลาน ที่เป็นคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ในขณะที่บุคคลรุ่นหนึ่งจะใช้หลักสัจจะธรรมนำความสงบสุขมาสู่ครอบครัวต่อสังคม แต่เมื่อเวลาผ่านไปคนอีกรุ่นหนึ่งเกิดมีโลกทัศน์ค่านิยมต่างจากในอดีต ที่แสดงออกมาให้เห็นโดยรูปแบบในเชิงรูปธรรม เช่น ภรรยาเป็นคนรุ่นเก่า สามีจึงนอกใจไปหาบ้านเล็กบ้านใหม่ในความต้องการแห่งตน หรือสามี-ภรรยา ขัดแย้งโดยความหึงหวงจึงทะเลาะเบาะแว้งกันในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ที่มีในแง่ของพฤติกรรมด้วยการแสดงออกในครอบครัว เพราะเหตุแห่งปัจจัยจึงทำให้เราท่านทั้งหลาย สามารถรับรู้เห็นได้ด้วยการปรับเปลี่ยนทางสื่อด้วยรูปแบบต่าง ๆ ที่ความขัดแย้งในลักษณะนี้ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ด้วยการที่สมาชิกในครอบครัวนั้นไม่ได้อยู่กับบทบาทหน้าที่อย่างแท้จริง โดยเฉพาะที่ยังเป็นครอบครัวตามสมมติ ไม่เป็นครอบครัวที่ต่ำกว่าสมมติ โดยสมาชิกในครอบครัวที่มีมากเกินไปเกินความพอดีในทางปราศจากความยืดหยุ่น ซึ่งก็จะนำผลเสียมาสู่สุขภาพจิตและสุขภาพกาย อันมีผลกระทบต่อการประกอบกิจกรรมส่วนร่วมในการทำงานในชีวิตประจำวัน มาสู่ครอบครัวได้เช่นกัน^{๔๓} เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ความหมายของความขัดแย้งในครอบครัวปัจจุบัน ยังมีปัญหาวิกฤติอยู่กับขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ในสัดส่วนของสมาชิกในครัวเรือนเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจาก ปัญหาความแตกต่างด้านลักษณะนิสัย ทิศนคติค่านิยม ระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ หรือบุคลิกภาพที่เป็นเชิงปัจเจกบุคคล โดยมาจากครอบครัวเดิมที่มาจากโครงสร้างในการเลี้ยงดูบุตรหลาน ที่มีรูปแบบต่างกันที่เกี่ยวเนื่องกับการสื่อสาร ทางผลประโยชน์ในลักษณะที่ต่างกัน หรือสภาพเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่วนใหญ่เนื่องจากการประกอบอาชีพในสามี-ภรรยา ที่มี

^{๔๒} ดร. ประสิทธิ์ กุลบุญญา, “ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา”, ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : หน้า ๓๒-๓๔.

^{๔๓} นางพูนสุข มาศรีสรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์คุณิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๖.

เวลาให้กันน้อยจึงมีปัญหาในด้านต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกยังไม่เข้าใจในหน้าที่ครอบครัว อันเนื่องมาจากพฤติกรรมที่ไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนระหว่างพ่อ-แม่-ลูกหลาน ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตกับสังคมด้วยรูปแบบต่าง ๆ ในเชิงการกระตุ้น จึงทำให้มีปัญหาตามมา

๒.๗.๒ ลักษณะของความขัดแย้งในครอบครัว

ลักษณะความขัดแย้งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ระหว่างพ่อแม่-สามีภรรยา หรือบิดามารดา-บุตรหลาน เพราะการใช้ชีวิตที่ผ่านมาของชาติกำเนิดแต่ละฝ่ายนั้น มีแบบแผนชีวิตที่แตกต่างกันในบริบทปัจจุบันต่อการปฏิบัติตนในวิถีเชื่อ วิถีคิดในการยึดถือด้านวิถีชีวิตว่า แต่ละบุคคลในชีวิตมีความต่างกันอย่างอมกระทบกระทั่งกัน ด้วยเหตุที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกันบ้าง^{๔๔} จึงมีลักษณะของความขัดแย้งเกิดขึ้นได้โดยมีระหว่างชีวิตคู่ครอง มีผลมาจากสมาชิกครัวเรือนเดียวกันย่อมมีการทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน ซึ่งปล่อยให้ให้อัตตาเข้ามาขวางกั้นความรักที่มีค่าของสมาชิกในครอบครัว ด้วยกลไกการรับรู้ในกระบวนการทางสรีรวิทยา และจิตวิทยาในการใช้ทักษะปฏิบัติ^{๔๕} มี ๓ ลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑) กระบวนการทางสรีรวิทยาในส่วนของอินทรีย์ ระหว่างสามี-ภรรยา บิดามารดา-ลูกหลาน ที่ทำหน้าที่เฉพาะในการแสดงพฤติกรรมจะประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ อวัยวะสัมผัส ๑ ระบบประสาท ๑ อวัยวะกลไก ๑ เมื่อสัมผัสได้รับข้อมูลจากบริบทแวดล้อมเข้าสู่อินทรีย์ระบบประสาท ก็จะเปลี่ยนข้อมูลนั้นเป็นระบบประสาท (หรือคลื่น) ส่งต่อไปยังสมองโดยทางเส้นประสาท เมื่อถึงสมองแล้วก็จะมีการแปลความหมายข้อมูลนั้นด้วย แล้วจึงส่งผลผ่านระบบประสาทออกมาเป็นพฤติกรรม โดยอวัยวะกลไกทำหน้าที่เป็นตัวกระทำ และทำหน้าที่ตอบสนองของบุคคลในสมาชิกครอบครัวนั้น ๆ เป็นต้น

๒) กระบวนการจิตวิทยา เป็นกระบวนการที่ได้รับข้อมูลจากสิ่งแวดล้อม จะมีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลที่ได้รับเป็นลักษณะเพื่อให้เกิดการตัดสินใจ และจะวิเคราะห์ความสำคัญของข้อมูลนั้นในการตัดสินใจว่าจะเป็นอย่างไรมากขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ผ่านมา ระหว่างสมาชิกในครอบครัวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้มาก่อน โดยบุคคลจะสำเร็จผลในการแปลข้อมูล และแสดงผลออกมาได้อย่างเหมาะสม หรืออาจเป็นไปได้ในทางลบของลักษณะความขัดแย้งในสมาชิกครอบครัวที่จะเกี่ยวเนื่องกันได้ เป็นต้น

๓) ลักษณะความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัวนี้ จะเห็นความสำคัญของปัญหาได้ว่า สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวจะมีวิถีเชื่อ วิถีคิด วิถีชีวิตในการปฏิบัติตนตามใจ (จิต) ของตัวเอง คือ การขาดอินทรีย์สังวร นับตั้งแต่เกิดความยินดียินร้าย และมีกิเลสเกิดขึ้นมากมาย กิเลสนั้นเป็นที่มาของความคิดในการกระทำ คำพูด บางคราวยังเกิดโทษและความเดือดร้อนติดตามมา^{๔๖} ด้วยความอยากความต้องการแห่งตน เช่น สามีชอบฝ่ายเสื้อสีเหลือง ส่วนภรรยาชอบฝ่ายเสื้อสีแดง จึงเป็นเหตุให้คู่ครองต้องทะเลาะกันด้วยความไม่เข้าใจในการสื่อสารนั่นเอง และฝ่ายปู่-ย่า หรือตา-ยาย ชอบอีกรูปแบบหนึ่ง

^{๔๔} อธิษฐาน ปัญญา, **แก้อาการรพชิตวิตคุ**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี แอนด์ เอ็น, ๒๕๕๖), หน้า ๙๗.

^{๔๕} รศ. ดร. ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **จิตวิทยาการศึกษา**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด เพลท หจก. สุเนตรฟิล์ม, ๒๕๕๖), หน้า ๙๔-๙๕.

^{๔๖} สุภีร์ ทุมทอง, **การพัฒนาอินทรีย์สังวร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๓.

จึงทำให้สมาชิกในครอบครัวทะเลาะวิวาทกันกับบริบทภายนอกในการกระทำตามกระแสนิยม เป็นต้น ส่วนลูกหลานชอบทุกสิ่งที่ใส่แล้วดูอบอุ่นสบายใจดีในการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ดังนั้น มูลเหตุให้เกิดลักษณะความขัดแย้งได้ในสมาชิกครอบครัวจึงขาดการรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง จึงเป็นพื้นฐานอารมณ์ที่จะแสดงออกอย่างเหมาะสมก็คือ การรู้ตัว ที่มีสติในทีละขณะ (ของพระพุทธศาสนา)^{๔๗}

ในแง่ความคิดในที่นี้ หมายถึงเรื่อง สัจธรรม หรือคำสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสอนความจริงเป็นกลาง ๆ ที่ไม่ขึ้นต่อบุคคล กลุ่ม แม้แต่พระพุทธศาสนา^{๔๘} อีกอย่างหนึ่งที่มองกว้างออกไป คือ ระหว่างคู่สามี-ภรรยา หรือพ่อ-แม่-ลูกหลานในวัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสมาชิกทุกคนไม่หาวิธีทางที่ต้องแก้ไขด้วยกันอย่างแท้จริงนี่แหละคือ ปัญหาหนึ่งในครอบครัว โดยที่ไม่จัดระบบจริยธรรมเชิงคุณภาพให้ครอบครัวด้วยพฤติกรรมที่ปฏิบัติได้ว่า เห็นอกเห็นใจกันเข้าใจกันอย่างถูกต้องได้ เช่น มนุษย์ในสากลโลกจะมีปัญหาอย่างเดียวกันราวกับว่าเป็นมนุษย์คนเดียวกัน และมีศัตรูที่จะต้องกำจัดร่วมกันเพียงสิ่งเดียวในที่นี้ที่เรียกว่า (ตัวกู-ของกู) นั่นเอง^{๔๙} จึงมีที่มาของปัญหา เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ลักษณะของความขัดแย้งในครอบครัวที่เกิดขึ้นนั้น เพราะระหว่างสมาชิกมีแบบเป้าหมายที่ต่างกัน ด้วยความรับผิดชอบในหน้าที่ หรือยึดถืออุดมการณ์ด้านชีวิต ด้วยเหตุที่มีบริบทภายนอกมากอย่สนับสนุนแต่ละฝ่าย จึงมีตัวชี้วัดทางคุณภาพที่ปรากฏชัด คือ ไม่เห็นคุณค่าการตัดสินใจร่วมกันในความสำเร็จพฤติกรรมโน่น นี่ นั่นในขั้นพื้นฐานการสร้างครอบครัวให้อบอุ่น

๒.๗.๓ สาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัว

สาเหตุของความขัดแย้งได้นั้น เกิดขึ้นมาจากมูลเหตุหลายประการโดยสมาชิกในครอบครัวเดี่ยว หรือในครอบครัวขยาย มีการกระจายความขัดแย้งให้เกิดขึ้นได้ โดยลำดับแรกเริ่มจากการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน เมื่อยังเยาว์วัยกับสภาวะสิ่งแวดล้อมการดำเนินชีวิตในอดีตหรือในปัจจุบันที่ดีระหว่างบิดามารดา-สามีภรรยา บิดามารดา-บุตรหลาน ด้วยเหตุนี้ในบริบทครอบครัวหนึ่งมีในอวชาตบุตร คือ (บุตรที่ต่ำลงกว่าบิดา-มารดา) หรือลูกที่ทรามกว่านั้นก่อนที่มีคู่ครองในเบื้องต้นมีสาเหตุความขัดแย้งในแหล่งที่มาในครอบครัวกับ ปัญญา หรือ ปัญจธรรม ๓ คือ กิเลสเครื่องเนิ่นช้า^{๕๐} ที่เป็นตัวทำให้เกิดปรุงแต่ง ที่ทำให้เขวห่างออกไปจากความเป็นจริง และขบวนการปฏิบัติจึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสมาชิกครอบครัวได้ หรือไม่ให้บุคคลแก้ไขปัญหาย่างถูกต้องตรงไปตรงมาได้เช่นกัน ที่มีหลักแห่งสาเหตุความขัดแย้งในครอบครัว ๓ ประเด็น ได้แก่

๑) สมาชิกครอบครัวมีตัณหา คือ ความทะยานอยาก ความปรารถนาที่จะบำรุงบำเรอปรนเปรอตน ด้วยความอยากได้ อยากเอาเข้ามาสู่ตน ระหว่างบุคคลในสมาชิกครอบครัว เป็นต้น

^{๔๗} พระนันทรัตน สี่พันพาล, *ใช้ชีวิตอย่างตื่นรู้*, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บจก. พิมพ์ศิการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๙.

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา ฉบับสองภาษา*, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓.

^{๔๙} พุทธทาสภิกขุ, คุณศักดิ์ชัย-คุณสุดาวรรณ เตชะไกรศรี, บรรณาธิการ, *ตัวกูของกู ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๑.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๙๔-๙๕.

๒) สมาชิกครอบครัวมีมานะ คือ ความถือตัว ด้วยความสำคัญว่าตนเป็นนั่นเป็นนี่ ความอยากเด่นอยากยกชูตนให้ยิ่งใหญ่กว่าสมาชิกคนอื่น หรือสมาชิกในครอบครัวถือสูงถือต่ำไม่อยู่ในบทบาทหน้าที่ ว่ายิ่งใหญ่กว่า เท่าเทียมกว่า หรือด้อยกว่าผู้อื่นจึงปฏิบัติกับความขัดแย้งขึ้นได้ เป็นต้น

๓) สมาชิกครอบครัวมีทิฐิ คือ ความเชื่อถือคิดเห็น ทฤษฎี ลัทธิ ในอุดมการณ์ที่ทำให้ปิดตัวแคบไม่ยอมรับฟังใคร ตลอดจนเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนบีบบังคับผู้อื่นที่ไม่ถืออย่างตน ด้วยถือความคิดเห็นเป็นความจริง โดยอาการเชิดชูว่าอย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเท็จทั้งนั้น เป็นต้น

ฉะนั้นสมาชิกในครอบครัว ที่แสดงพฤติกรรมออกมาทางด้านความคิดเห็นทั้งทางบวกหรือลบ ก็มีการปฏิบัติทางรูปธรรมที่ชี้ให้เห็นการแสดงออก ในขอบเขตตามบทบาทหน้าที่หรือทำนองกรอบหน้าที่ในครอบครัวก็ยังคงมีอยู่เช่นกัน ประกอบด้วยประเด็นหลักที่หน้าสนใจของความขัดแย้งในครอบครัวว่า ไม่รู้ทางพุทธศาสนาที่แท้จริงอย่างถูกต้อง^{๕๑} และปัญหานานัปการของชีวิตมนุษย์เกิดจากความอยาก ความต้องการ เช่น พ่อแม่ฝ่ายสามี มีค่านิยมรูปแบบหนึ่งจึงให้ลูกชายปฏิบัติตามตน ส่วนพ่อแม่ฝ่ายภรรยา มีความชอบตรงกันข้ามจึงให้ลูกสาวปฏิบัติตามแม่ให้ตามใจสามี และก็มีในปรากฏการณ์จำนวนไม่น้อยกับค่านิยมของ สามี ภรรยา บุตรหลานที่มีในสังคมครอบครัวไทยปัจจุบันมีส่วนทำให้เกิดปัญหาในครอบครัวมากขึ้น ซึ่งเป็นสังคมวัตถุนิยมมากกว่าสมัยก่อน^{๕๒} โดยมีปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัวแห่งการปฏิบัติมาจาก คนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งกับค่านิยมที่ชัดเจน คือ สมาชิกมีส่วนร่วมกิจวัตรประจำวันในครอบครัวน้อยเกินไป ซึ่งนำมาสู่ปัญหาในการครองเรือนที่เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาความสัมพันธ์กับสมสมาชิกครัวเรือนที่มีอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

๑) สาเหตุความขัดแย้งระหว่างคู่สามี-ภรรยา เช่น การปฏิบัติตนเพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างสมาชิกครอบครัวยังไม่มีประสิทธิภาพดีเพียงพอ หรือการคาดหวังต่อกันไม่เหมาะสมด้วยการสื่อสารที่ไม่ดีพอ โดยพ่อ-แม่ ฝ่ายสามี หรือภรรยา ไม่ชอบลูกเขย หรือลูกสะใภ้จึงมีผลกระทบถึงกันได้ เป็นต้น

๒) สาเหตุความขัดแย้งระหว่างคู่สามี-ภรรยา เช่น ปัญหาบุคลิกภาพด้วยวิธีการปรับตัว อาจมีไม่เหมาะสม หรืออดทนต่อความเครียดได้น้อย และมีความรักนับถือในตนเองต่ำ เป็นต้น

๓) สาเหตุความขัดแย้งระหว่างพ่อ-แม่-ลูก ในปัญหาโดยการเลี้ยงดูลูกไม่ถูกทาง ในการพัฒนาการทางปัญญา หรือปัญหาของลูกในพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

๔) สาเหตุความขัดแย้งระหว่างครอบครัวเดิม ที่ครอบครัวเดิมเข้ามามีส่วนในการปกครองมากเกินไปในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้คู่ครองไม่อยู่ในขอบเขตระหว่างคู่ครอง เป็นต้น

๕) สาเหตุความขัดแย้งที่ไม่อยู่ในขอบเขตทางด้านอื่น ๆ เช่น ปัญหาจากที่ทำงานหรือกลุ่มเพื่อน หรือปัญหาจากบุคคลที่สาม หรือการนอกใจคู่สามี-ภรรยา และปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น สรุปรวมความว่า สาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัวส่วนใหญ่ นั้น มีมาจากการขาดปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน โดยมีบริบทภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องคือ พ่อแม่ฝ่ายสามี หรือพ่อแม่ฝ่ายภรรยาอายุยัง หรือการเลี้ยงดู

^{๕๑} พุทธศาสนิกชน, ศิลปะครองชีวิต, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ตฤตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๘๙.

^{๕๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พญ. สุพร อภินันทเวช, แนวคิดและกรณีศึกษาการสร้างเสริมสุขภาพจิต ในการพัฒนาสถาบันการศึกษาสาธารณสุขให้เป็นองค์กรการสร้างเสริมสุขภาพ (สอส.) (สสส.), พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บจ. ศุภพล อินเทอร์เน็ต, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑-๑๒.

บุตรหลานแบบตามใจ แต่ไม่มีการใส่ใจบุตรหลาน ที่ทำให้ความเข้าใจในครัวเรือนห่างออกไป หรือจากคำแนะนำโดยบุคคลภายนอก หรือในสื่อต่าง ๆ จึงทำให้เกิดปัญหาเรื้อรังในสมาชิก ด้วยการขาดกระบวนการสื่อสารในการปฏิบัติตนในครัวเรือน โดยมีค่านิยมที่ไม่เหมาะสมในการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ มีวิถีชีวิตแบบความสัมพันธ์ที่สมาชิกในครอบครัวไม่เป็นเอกภาพนั่นเอง

๒.๗.๓.๑ ขาดหรือบกพร่องการให้ความเอื้อเพื่อแบ่งปันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

สำหรับสมาชิกในบริบทภาวะครอบครัว ที่ประกอบด้วยคู่สมรสหรือไม่ได้สมรสตามประเพณีวัฒนธรรมก็ตาม ที่อยู่ในสถาบันต่าง ๆ ที่เป็นประชาชนเป็นพลเมืองของประเทศ ในฐานะสามี-ภรรยา ที่มีบุตร-บุตรี-หลาน หรือยังไม่มีบุตรก็ตาม ว่าในมิติแห่งสังคมที่มีความสัมพันธ์ในการพัฒนาที่เจริญแล้วในสมาชิก ที่เกื้อกูลแก่บิดา-มารดามีจำนวนน้อย ส่วนที่ไม่เกื้อกูลมีจำนวนมากกว่าข้อนี้ก็ฉันทันเหมือนกัน^{๕๓} โดยสมาชิกในครอบครัวไม่ปฏิบัติเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน ซึ่งยังมีอยู่ในครอบครัวปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมีการศึกษาวิเคราะห์ถึงมุมมองในแง่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสมาชิกในบริบทที่ยังขาดหรือบกพร่องการให้ความเอื้อเพื่อแบ่งปันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่ยังส่งผลกระทบต่อสมาชิก ในการดิ้นรนแก่งแย่งให้ได้มาซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน เป็นต้น การบกพร่องในความเอื้อเพื่อในครอบครัวในยุคโลกาภิวัตน์นี้ มีมากด้วยเหตุปัจจัยที่ปรากฏให้เห็นความสำคัญชัดได้ว่า ฝ่ายหนึ่งมีศีลธรรมมีจิตใจโอบอ้อมอารีเสียสละให้แก่กันที่ไม่เห็นแก่ตัวต่อญาติพี่น้องทั้ง ๒ ฝ่าย และคนทั่วไป แต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มี^{๕๔} การให้ความเอื้อเพื่อแบ่งปันซึ่งกันและกัน เพราะต้นเหตุพร้อมกับการเกิดทั้งมวลนั้นย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้ระหว่างที่สมาชิกในครอบครัวขาดความสมบูรณ์แบบ ที่ไม่สมดุล ไม่มีสมาธิที่ลึกซึ้งที่ซึบซาบและแน่วแน่ที่แท้จริงที่แอนเอียงไม่มั่นคงไม่มีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือ จาคะ การสละสิ่งของกับความจริงใจ ที่แน่วแน่มามีเห็นความแตกต่างซึ่งมี ๔ ในเบื้องต้น^{๕๕} ทางครอบครัวกันอยู่ ได้แก่

- ๑) ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะรักใคร่กันในสมาชิกครอบครัว เป็นต้น
- ๒) โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกันในสมาชิกครอบครัว เป็นต้น
- ๓) โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะเขลากันในสมาชิกครอบครัว เป็นต้น
- ๔) ภยากคติ คือ ลำเอียงเพราะความกลัวกับบุคคลในสมาชิกครอบครัว เป็นต้น

เพราะเหตุนี้ ความบกพร่องการให้ความเอื้อเพื่อแบ่งปันในครอบครัว กับการขาดภาวะคือ หัวใจหลักของพระพุทธศาสนาในฐานะการปฏิบัติในชั้นหัวใจปริยัติเรื่องความหลุดพ้น คือ รู้จักหัวใจในชั้นปฏิบัติอย่างนี้สำหรับเราทุกคน^{๕๖} โดยสมาชิกในครอบครัวมีความเคยชินกับกิเลสตัณหา ในการประพฤติปฏิบัติของตัวบุคคลชนิด ที่เรียกว่ามี ทัศนฐานุสัย คือ (กิเลสที่นอนเนื่องในความเห็นผิด

^{๕๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙ /๑๑๓๖-๑๑๓๗/๖๔๒.

^{๕๔} วุฒิน อินทสระ, *เพื่อชีวิตที่ดี*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์ ธรรมดา, ๒๕๕๖), หน้า ๘๔.

^{๕๕} พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, *ศาสนาสากล เล่ม ๓*, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๒๐.

^{๕๖} พุทธทาสภิกขุ, *ปณิธาน ๓ ประการ*, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓-๗๔.

คือ ทิฏฐิ)^{๕๗} กับบทบาทที่มี มิจฉามานะ คือ (ความถือตัวผิด)^{๕๘} ที่เราท่านทั้งหลายยังเห็นผลได้ง่าย และอีกเหตุผลหนึ่งที่สำคัญมากกับสมาชิกในครอบครัว คือ ความเห็นคลาดเคลื่อนเสื่อมจากศีลธรรม คือ ข้อเสียความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งไม่อำนวยความสะดวกให้ผลของกรรมดี แต่เปิดให้กรรมชั่วแสดงผล^{๕๙} ซึ่งมีเหตุให้สมาชิกในครอบครัวขาดความเอื้อเพื่อแบ่งปันแห่ง (วิบัติ ๔) ได้แก่

๑) คติวิบัติ คือ วิบัติแห่งคติในช่วงยาว หรือในช่วงสั้นที่มีทิศทางดำเนินไปไม่ดี คือ สมาชิกในครอบครัวทำไม่ถูกเรื่องไม่ถูกที่ในกรณีนั้น สถานการณ์นั้น สภาพแวดล้อมนั้น ตลอดถึงแนวทางนั้นในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันโดยไม่เอื้อเพื่อแบ่งปันกัน ที่จะให้เกิดผลปรากฏต่าง ๆ ขึ้น เป็นต้น

๒) อุปริวิบัติ คือ วิบัติแห่งร่างกาย (ในข้อนี้จำกัดเฉพาะบางครอบครัวเท่านั้น) ที่มีในช่วงยาวที่ร่างกายวิกลวิกลกับบุคลิกภาพไม่ดี ในช่วงสั้นที่สมาชิกมีความเจ็บป่วย สุขภาพไม่ดี หรือมีโรครุนแรง หรือโรคประจำตัวที่อันตราย ซึ่งในครอบครัวนั้นจึงไม่เอื้อเพื่อแบ่งปันไมตรีกันเลย เป็นต้น

๓) กาลวิบัติ คือ วิบัติแห่งกาลเสีย มีในช่วงยาวที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน ที่สมาชิกครอบครัวไม่มีความเอื้อเพื่อแบ่งปันซึ่งกันและกันจึงทำให้มีแต่ภัยพิบัติ กับผู้นำผู้ปกครองบางส่วนที่อบรมสมาชิกที่ไม่ถูกต้องทาง จึงมีการกดขี่เบียดเบียนกันมาก ที่ยกย่องคนชั่วแต่บิบบัคนดี จึงเป็นเหตุให้สมาชิกในครอบครัวนำไปเลียนแบบความเสื่อมจากศีลธรรม ในช่วงสั้น คือ การทำผิดกาลผิดเวลา เป็นต้น

๔) ปโยควิบัติ คือ วิบัติแห่งการประกอบกิจที่เสีย ในช่วงยาวที่ฝักใฝ่ในทางที่ผิด ประกอบกิจการงานที่ผิด หรือในสมาชิกครอบครัวมีปรกติชอบกระทำแต่ความชั่ว ในช่วงสั้น คือ เมื่อสมาชิกกระทำความผิดที่เอื้อเพื่อ ก็ไม่ทำให้ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ ที่ใช้วิธีการไม่เหมาะสมกับเรื่อง หรือใช้ความเอื้อเพื่อประกอบให้ความดีต่อเนื่องมา แต่สมาชิกกลับสร้างหรือทำความชั่วหักล้างสมาชิกเสีย ในระหว่างการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น

ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวจึงยังไม่รู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนโดยแท้จริงด้วยศรัทธา และความเชื่อดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นไปในทำนองเดียวที่วิธิติดเชื่อว่า สิ่งแวดล้อมรอบตัวมีอิทธิพลกับชีวิตที่เชื่อมโยงผลกระทบแตกต่างกันไป^{๖๐} ในครอบครัวที่บกพร่องความเอื้อเพื่อดังกล่าว โดยการเห็นมี อรรถาธิบายดังนี้ที่เป็นจริง เพราะสอบถามบุคคลผู้นั้นเองที่เดือดร้อนในโทษ แม้ในกรณีเพียงเล็กน้อย เพราะมีส่วนอกุศลธรรม ด้วยความสำคัญในความคิดที่ยอมพล่านไปโน่น นี่^{๖๑} ที่สมาชิกในครอบครัว ปัจจุบันยังขาดความบกพร่องในการเอื้อเพื่อแบ่งปันระหว่างกระบวนการสื่อสารที่ดี เป็นต้น จิต

^{๕๗} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๙/๖๐๕-๖๐๖.

^{๕๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๕๐/๖๐๗.

^{๕๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๖๐} ดังตฤณ, เตรียมเสปิยงไว้เลี้ยงตัว, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท แปลนพรินทร์ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๗๓-๗๕.

^{๖๑} สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับรวมเล่ม, แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

สรุปรวมความว่า การขาดความบกพร่องเอื้อเพื่อแบ่งปันในครอบครัวระหว่างสามี-ภรรยา และบิดามารดา-บุตรหลาน อันเนื่องมาจากขาดกระบวนการสื่อสารในการคิดที่ถูกต้อง ด้วยเหตุที่สมาชิก ยังไม่รู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนดีเพียงพอว่า จะต้องเกื้อกูลกันระหว่างกันแบบไหน ซึ่งมีเหตุในบริบทยุค โลกาภิวัตน์นี้ว่า สมาชิกในครอบครัวยังมีความยึดถือจิตภายในเป็นต้นเหตุ ที่ยังมีทัศนคติไม่สมดุลขาด ความสมบูรณ์แบบในการเสียสละ โดยมีการแก่งแย่งกันเองภายในครอบครัวด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ และยัง เห็นกันอยู่ในสังคมตามข่าวสารบ้านเมือง ที่สมาชิกในครัวเรือนมีแนวคิดแอนเอียงไม่มีธรรมที่ตั้งไว้

๒.๗.๓.๒ ขาดหรือบกพร่องการพูดคุยในทางสร้างสรรค์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

สำหรับสมาชิกในครอบครัวในการขาดการพูดคุยในทางสร้างสรรค์ ที่เป็นธรรมชาติ ของจิตปุถุชนที่ยังไม่รู้เหตุรู้ผล ที่ยังมีความเข้าใจถูกเป็นผิดในสิ่งทั้งปวงนั้น ๆ ในการพูดคุยปฏิสัมพันธ์ ของสมาชิกครอบครัวที่มีความต้องการกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่รู้เท่าทันตามความเป็นจริง จึงขอทวน กลับไปตามที่กล่าวข้างต้นว่า การปฏิสัมพันธ์อันเชื่อมโยงส่งผลถึงกันตรงนี้ เป็นเรื่องที่สำคัญเพราะการ รับรู้แบบคิดไม่เป็นกลางกับการเคยชิน ยังอาจยากที่จะเข้าใจที่บุคคลไม่มีเมตตาใน (อิทัปปัจจยตา) แปลว่า ความเป็นปัจจัยให้เกิด^{๒๒} กับครัวเรือนที่ไม่มีจุดเริ่มต้นการพูดคุยในทางสร้างสรรค์ ด้วยความ เคลื่อนไหวที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ตามกระแสที่หมุนเนื่องสมาชิกในครอบครัวอย่างไม่ขาดสาย เป็นต้น

ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวจึงพูดคุยที่เชื่อมโยงระหว่างกันด้วยวาจาไม่ตรงต่อบริบทที่จริง ในการรับรู้อารมณ์ปุถุชนคนธรรมดาเป็นไปได้จริงหรือไม่ ที่ประจักษ์ยืนยันว่าไม่ติดใจในวินัยซึ่งควรทำกิจ ซึ่งปรากฏออกมาในการรับรู้ในการดำเนินชีวิตตามปรกติ^{๒๓} แต่การขาดหรือบกพร่องในการพูดคุยทาง สร้างสรรค์ในครอบครัว มักจะดูเหมือนเป็นคนรู้มากแต่แท้ที่จริงแล้ว เป็นคนที่ไม่ฉลาดคิด เพราะคิดไม่เป็น คิดไม่ได้ บางเรื่องเป็นเรื่องที่ไร้สาระเพราะยังไม่มี (จิตสำนึก) ในที่นี้ หมายถึง จิตที่สามารถสำนึกได้ รู้ได้ รู้ถูก-รู้ผิด รู้ชอบ รู้ดี-รู้ชั่ว รู้ซึ้ง รู้ควร-รู้ไม่ควร รู้เหมาะสม-รู้ไม่เหมาะสม^{๒๔} โดยบิดามารดา-สามีภรรยา บิดามารดา-บุตรหลานยังขาดการฝึกตนที่ดี ซึ่งถ้าหากทำตนให้มีจิตสำนึกด้านลบข้างต้นดังกล่าวแล้ว ย่อมนำพาให้สมาชิกขับเคลื่อนด้วยพฤติกรรมที่ไม่รู้เหตุรู้ผล กับการดำเนินชีวิตในครอบครัวในการ พูดคุยสร้างสรรค์หรือกับคนอื่นในสังคม ที่มีความเป็นอยู่อย่างไม่เป็นสุขได้ในปัจจุบัน

อาทิเช่น ลูกอยากได้รถคันใหม่จึงขอเงินพ่อแม่ แต่ถูกปฏิเสธเพราะเงินไม่มีพอ ลูกจึงดุด่า กับพ่อ แม่และจะไม่สนใจในการเรียนอีกแล้วไปกับเพื่อนดีกว่า ส่วนปู่ย่า ตายายมาห้ามเท่าไรก็ไม่ฟัง และอีกเหตุปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในสมาชิกครอบครัวที่พูดจาไม่สร้างสรรค์นั้น คือ เมื่อรากฐาน ของชีวิตในวัยเยาว์ขาดการอบรมบ่มเพาะในกระบวนการพูดการสื่อสารด้วยวาจาที่ไพเราะ และเมื่อ

^{๒๒} ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี, วิถีมุขยในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ภุมิใหม่แห่งการ พัฒนา, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๐-๖๒.

^{๒๓} วิเทศทัย, พระอรหันต์ : วิธีตรวจสอบคุณลักษณะตามนัยพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม : พิมพ์ที่ สาระพิมพ์การ, ๒๕๕๖), หน้า ๕๑-๕๓.

^{๒๔} อาจารย์ปริญญา ตันสกุล, มีปัญญาอยู่กับตัวกลัวอะไร, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ จิตจักรวาล, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

ลูกโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่จึงนำวิถีชีวิตนั้นมาใช้ในชีวิตประจำวัน ที่คาดหวังในสถานการณ์อีกฝ่าย ไม่ว่าจะ เป็นระดับลูกของตนกับสภาวะจิตใจของเจ้าตัว และคนรอบข้าง^{๖๕} ซึ่งจะพบได้ในปัญหาครอบครัว

ฉะนั้น การขาดการพูดคุยในทางสร้างสรรค์ในครอบครัว ในเบื้องต้นนั้น เกิดขึ้นจากคนไทยมีใจเอนเอียงนิยมในวัฒนธรรมตะวันตกแทบทั้งสิ้น ที่มีแนวโน้มกับปัญหาให้ชาวไทยหลงใหลกับ วัฒนธรรมตะวันตก ส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำไม^{๖๖} สิ่งที่เราเรียกว่า (ตัวเรา-ของเรา) นี้ โดยภาษา บาลีว่า (อหังการ)และ(อัตตนิยา) ก็ได้ ทั้งหมดนี้ หมายถึง จิตที่กำลังอยู่ด้วยความรู้สึกที่เห็นแก่ตัว โดย ไม่คำนึงถึงศีลธรรมหรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีใด ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ด้วยความนึกคิดที่ละเอียด ลงไปกว่านั้นของเรา ในการคิด การพูด การทำ^{๖๗} ในบุคคล ที่ยังไม่เข้าใจความหมายเพื่อศึกษาการ พูดคุยให้ลึกซึ้ง เพื่อปฏิบัติแนะนำตักเตือนสมาชิกครัวเรือนว่าพูดอย่างนั้น ให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ในทางที่ถูกที่ควร ที่ไม่ทำให้เกิดปัญหาสำหรับบริบทบางประเภท ตามสภาพที่เป็นจริงในสิ่งที่บุคคล ไม่เอาธรรมมาเป็นหลักในการปฏิบัติ^{๖๘} ในการสร้างกิจกรรมต่อบริบทในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน

สมาชิกในครอบครัวบางคนถือในคำพูดในการปฏิบัติที่ว่า ฉันไม่ปฏิบัติตามธรรมะฉันก็อยู่ ได้ อันนี้แหละเรียกว่า บุคคลทำรบกับธรรมะ เช่น สามเณรพูดกล่าวว่าภรรยา หรือภรรยาชอบกล่าว คำหยาบต่อสามี โดยขาดธรรมะสำหรับชีวิตที่ดีในการพูดคุยสื่อสาร โดยเฉพาะสามี ภรรยา ถ้าไม่ไม่มี ธรรมะในการพูดจาก็จะเครียดเพราะสังเกตว่า^{๖๙} บุคคลย่อมสำคัญไฉนด้วยเหตุเพียงไร^{๗๐} หรือ ปรากฏการณ์ที่เหนือความคาดหมายต่อการดำเนินชีวิต ที่สามารถพิสูจน์ได้ต่อกระแสความคิดใน ปัญหาที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหา^{๗๑} ระหว่างสมาชิกครอบครัวที่มีการบกร่องต่อกระบวนการคิดในการ พูดคุยสื่อสารปฏิสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในบริบทต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การขาดความบกร่องการพูดคุยในทางสร้างสรรค์ โดยได้ค้นพบในปัจจุบัน นี้ว่าสมาชิกครอบครัวขาดกระบวนการในวิถีคิดให้เห็นเด่นชัดต่อการดำเนินชีวิต ยังมีความเข้าใจผิด เป็นถูกในปฏิสัมพันธ์การสื่อสารที่ถูกมายาบริบทภายนอกเข้ามาครอบงำจิตใจ ที่ยังมีความต้องการมาก เกินไปแห่งตนเองปัจจุบันในบริบทของการพูดคุย ดังนั้นจึงพูดคุยในทางสร้างสรรค์ที่ดีให้สมาชิกไม่ได้

^{๖๕} ตะวัน, **ความคิดเปลี่ยน ชีวิตเปลี่ยน เพียงคำไม่กี่คำ**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๖๓-๖๘.

^{๖๖} พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, **บรรณาธิการ, ไทยมองไทย ทศนะจากต่างแดน**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๒๔๑-๒๔๓.

^{๖๗} ชูลีพร วิริยะวงศ์ชัย, **รวบรวมน, ธรรมะจากพระธรรมโกศาจารย์ (ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ)**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๓๘-๔๐.

^{๖๘} วีริศ อุโฆษผล, **รวบรวมน, ธรรมะจากพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อดุสิตปัญญานันทภิกขุ)**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๒๙-๓๒.

^{๖๙} ว.วชิรเมธี, **มองลึก นึกไกล ใจกว้าง**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ ครั้งที่ ๓๓-๓๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๕๖.

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๘.

^{๗๑} คุณาจารย์, **มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ธรรมนิเทศ**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๙๐.

๒.๗.๓.๓ ขาดหรือบกพร่องการมีส่วนร่วมรับผิดชอบระหว่างสมาชิกในครอบครัว จากการวิจัยความขัดแย้งในครอบครัวที่บกพร่อง ในกรณีขาดการรับผิดชอบระหว่างสมาชิกระหว่างบุคคลว่า ในสังคมปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนไปในด้านต่าง ๆ คือ ประเด็นที่พ่อ แม่ ลูกหลาน กำลังเผชิญอยู่เมื่อเทียบกับสมัยก่อนในการดำเนินชีวิต โดยไม่มีปัญหาการปรับตัวกับคนในสังคม หรือไม่รู้จักรากการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เราจะเห็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์^{๗๒} ในบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ที่ครอบครัวไทยยังขาดการกระทำในบทบาทหน้าที่ ของตนยังไม่สมบูรณ์กัน ที่ยังแก้ไขปัญหาชีวิตครัวเรือนไม่ถูกต้อง เพราะสมาชิกในครอบครัวมีความคิดความต้องการที่ต่างกันออกไป ถึงขั้นเลยขอบเขตในสมาชิกมีการตามใจกันมากเกินไป คือ ระหว่างสามีภรรยา-บุตรหลาน ตามใจซึ่งกันและกัน ที่ไม่มีจุดยืนหลักที่บกพร่องแห่งการดำเนินชีวิตที่ตระหว่งว้ายใน ๓ ประการ ได้แก่

๑) ปล่อยลูกหลานอยู่ตามลำพังซึ่งยังไร้เดียงสาอยู่ จึงอยากพูด อยากทำในสิ่งต่าง ๆ ด้วยความอยากรู้ และสามารถเกิดอันตรายขึ้นกับตัวเด็กได้ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน เป็นต้น

๒) พ่อ แม่ ตามใจลูกมากเกินไปจนความจำเป็นลูกหลานจึงขาดจริยธรรม คุณธรรม โดยที่เริ่มต้นขึ้นครั้งแรกเมื่อวัยเด็กในบริบทต่าง ๆ เมื่อโตขึ้นมาจึงขาดการร่วมรับผิดชอบในบทบาทนั้น ๆ

๓) บิดามารดา-สามีภรรยา และบิดามารดา บุตรหลานนั้น ไม่สร้างกิจกรรมจิตอาสา ร่วมกันจึงขาดการได้สนทนาปฏิบัติเพื่อรู้โดยตรงได้ แต่คน^{๗๓} ที่ไม่เห็นตัวเองผิดก็ไม่ยอมรับผิดชอบทั้ง ๆ ที่สมาชิกในครอบครัวรู้เห็นกันอยู่ เพราะมีสาเหตุมาจากฐานในเบื้องต้นทางครอบครัวนั้น ๆ เป็นต้น

โดยเฉพาะสังคมที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ได้รับอิทธิพลในยุคโลกาภิวัตน์ของคนตะวันตก ที่มีต่อคุณธรรม ในพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ที่ได้กลับมาคิดทบทวน หันมาสนใจหลักทางพุทธศาสนา เพื่อประยุกต์ไปสู่การดำเนินชีวิต^{๗๔} ในที่นี้ชี้ให้เห็นที่มาแห่งปัญหาที่ปรากฏข้อสังเกต^{๗๕} ความบกพร่องต่อการมีส่วนร่วมรับผิดชอบระหว่างครอบครัวนั้นยังมีอยู่ว่า สมาชิกมีกระบวนการตัดสินใจที่ไม่ทำความเข้าใจ หรือมีแบบแผนจริยธรรม ในพระพุทธานุศาสน์เรียกว่า (วินัย) พระพุทธานุศาสน์ได้มีซึ่งเพียงธรรมะเท่านั้น-แต่มีทั้งธรรมและวินัย^{๗๖} แต่คนเรานั้นมีอิสระมากที่ไม่มีมิติทางจิตสำนึก-ทางจิตวิญญาณ ดังนั้นจึงได้ขาดการพัฒนาการทางปัญญา จึงทำให้ขาดหรือบกพร่องในการมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบต่อสมาชิกในครัวเรือนที่เกิดขึ้นได้ตามปรากฏต่าง ๆ ในเบื้องต้น

สรุปรวมความว่า จากปัญหาในการขาดความบกพร่องการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบต่อในครอบครัวที่มีพ่อ แม่ ลูกหลาน นั้นพบว่า สมาชิกกำลังเผชิญอยู่เมื่อเทียบกับสมัยก่อนในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีปัญหาการปรับตัวของตน หรือกับคนในสังคมที่เกิดขึ้นในบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ที่ยังไม่สมบูรณ์กับ

^{๗๒} พระนันทรัตน์ ลีพันพาล, **ธรรมะในใจ ใครสอนลูก**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท พรพิชชา พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๗๓} หวิด บัวเผื่อน, **จิตเป็นอมตะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ ปาปิรุส พับลิเคชั่น, ๒๕๕๔), หน้า ๔๓-๕๐.

^{๗๔} วรภาส ประสมสุข, นิพนธ์ กินาวงศ์, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”, **วารสารศึกษาศาสตร์**, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙-มีนาคม ๒๕๕๐) : หน้า ๖๖.

^{๗๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^{๗๖} พระมหาพุทธทาส นรเชฏโฐ, **แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในจักกวัตติสูตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๓๕-๓๖.

ครอบครัว ที่สมาชิกมีความคิดความต้องการที่ต่างกันอย่างออกไป ซึ่งในปัจจุบันนี้ครอบครัวไทยปฏิบัติถึงขั้นเลยขอบเขต ที่มีการตามใจซึ่งกันและกันมากเกินไปที่ไม่มีจุดยืนหลักในบทบาทหน้าที่ ในการปฏิบัติที่ยังไม่เด่นชัด ที่ยังบกพร่องความรับผิดชอบจึงเป็นเหตุให้ต้องเกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ตามมา

๒.๗.๓.๔ ขาดหรือบกพร่องในการทำหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัว

สำหรับสมาชิกในครอบครัวที่ขาดในการทำหน้าที่ ที่สมาชิกบางคนที่อยู่ในภาวะผู้นำ หรือผู้ตามยังบกพร่องในการทำหน้าที่ของตนเอง โดยไม่เป็นรูปธรรมแบบแห่งความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ คือ ครอบครัวสังคมไทยที่เห็นได้ชัดว่า มีปัญหาที่มากมายเพียงใดทั้งทางด้านการทำงานหาเลี้ยงชีพ ด้วยจิตใจซึ่งไม่ค่อยมีเหมือนในยุคสมัยก่อน ยิ่งกว่านั้นแม้แต่ในครอบครัวที่อยู่ในสภาพสังคมไทย ปรากฏว่ามีจิตใจที่คับแคบมีปัญหาทางจิต เป็นโรคจิตมาก^{๗๗} กับบุคคลของสมาชิกครอบครัวในการทำหน้าที่ที่จะต้องพินาศหรือไม่ ด้วยอารยธรรมของครอบครัวสังคมจะถึงจุดอวสานหรืออย่างไร ซึ่งยังเป็นภัยคุกคามต่อสมาชิกภายในครอบครัว แห่งการบกพร่องในการทำหน้าที่มากในยุคปัจจุบัน ประเทศไทยก็มีชื่อดัง ที่อยู่ในรายชื่อในฐานะเป็นประเทศที่เป็นผู้นำทางวัฒนธรรมในสิ่งที่ดีงาม เป็นต้น

เมื่อหวนนึกไปถึงครอบครัวสังคมไทยเราก็น่าเศร้าโศกกับข่าวสารบ้านเมือง ที่มีตามสื่อกระจายข่าว เช่น หนังสือพิมพ์ เป็นต้น แต่เท่าที่มองดูสมาชิกครอบครัวสังคมไทยก็ล้วนแต่ในเรื่องการที่จะไปบ่นว่าเขา ซึ่งไม่ค่อยที่จะมาสำรวจพิจารณาตัวตนที่แท้จริงในสมาชิกกันเลย แต่สิ่งที่มีปัญหาสำคัญมากไม่ว่าสมาชิกขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งในครอบครัว ก็ยังคงขาดหรือบกพร่องกันอยู่เนื่อง ๆ ในสภาพภาวะในการทำหน้าที่ของพ่อ แม่ ลูกหลาน กับหลักการปฏิบัติทั่วไปในหมู่มวลมนุษย์ ที่เห็นได้เด่นชัดในการบกพร่องในการทำหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวในสังคมไทยมี ๕ ประการ ได้แก่

๑) สามภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานยังยึดถืออุดมการณ์ต่าง ๆ ด้วยทฤษฎี ที่มีในความคิดเห็น ด้านความเชื่อในวัฒนธรรมไทย จึงบกพร่องในการทำหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวได้ เป็นต้น

๒) สามภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานโดยชาติกำเนิดที่มีพื้นเพภูมิหลังต่างกัน ซึ่งมีระดับสติปัญญาต่างกัน มีความเอาใจใส่ต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ไม่บังคับความเชื่อ ให้เสรีภาพทางปัญญา^{๗๘} ในการปฏิบัติตนของสมาชิกครอบครัวทางสังคม เพราะการศึกษาในการทำหน้าที่การปฏิบัติของสมาชิกครอบครัวหย่อนไป เลื่อนรองไปและเพี้ยนไป เป็นต้น

๓) สามภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานมีการปฏิบัติตนโดยยึดถือไว้โดยมงายหรือโดยอาการเชิดชูว่าอย่างนี้จริงเท่านั้น อย่างอื่นเท็จทั้งนั้น ที่ทำให้ปิดตัวแคบไม่ยอมรับฟังใคร ตลอดจนเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนบีบบังคับผู้อื่นที่ไม่ถืออย่างตน โดยยึดติดในทฤษฎีที่ถือความคิดเห็นเป็นความจริง^{๗๙} ที่สมาชิกในครอบครัวไม่มีการกำหนดรู้ การทำความรู้จัก การทำความเข้าใจโดยครบถ้วนกับบทบาทหน้าที่ในกิจกรรมทางครัวเรือน และการเลี้ยงชีพในสมาชิกในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เป็นต้น

^{๗๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **เจอวิฤตจิตไม่วิบัติ**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ออมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๗), หน้า ๖๒-๖๖.

^{๗๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา ฉบับสองภาษา**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๒๔.

^{๗๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๙๕.

๔) สามีภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานมีการปฏิบัติและความไม่เข้าใจ จึงทำให้ภรรยา
ในการทำหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวได้ อาจกล่าวได้ว่า สมาชิกเราก็ยังไม่มั่นใจในธรรมชาติ
ของจิตที่แท้จริงเป็นอย่างไร แต่พระพุทธศาสนายืนยันว่า (จิตวิญญาณมีอยู่จริง ที่สิ่งสถิตอยู่ใน
ร่างกาย) เรียกว่า รับรู้อารมณ์สัมผัสเก็บ หรือสะสมกรรมและกิเลสทั้งหลาย^{๔๐} จึงทำให้หน้าที่ของ
สมาชิกภายในครอบครัวขาดหายไป ในการทำหน้าที่จากความไม่รู้ในสังขาร คือ (นิยยานิกรรม)
มีความไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ด้วยการไม่รู้แนวทางการปฏิบัติในบทบาทหน้าที่ในครอบครัวให้
ถูกต้อง โดยไม่ประคับประคองครอบครัวให้มั่นคงไว้ในความเป็นจริงในการครองเรือน เป็นต้น

๕) สามีภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานทำให้เงินตราคือศรัทธาเข้ามามีอิทธิพลใน
ความสัมพันธ์ เช่น อยากรู้ทำอะไรก็ใช้เงินเป็นหลักยิ่งกว่าที่จะเพียรพยายามด้วยตนเอง ผลก็คือ พ่อ แม่
ซื้อความรักจากลูกหลาน ด้วยการหาของมาปรนเปรอแทนที่จะให้เวลากับลูก^{๔๑} หรือหลานภายใต้
อิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยมเหล่านี้ จึงยอมเสียเงินแต่ไม่ยอมทิ้งความสะดวกสบายแห่งตน จึง
เป็นที่มาของการสะสมความเห็นแก่ตัวแก่ตนเกิดขึ้น และสิ่งทีเนื่องด้วยก็ คือ สมาชิกจะไม่มี
ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ ลูกหลาน ในการทำหน้าที่ทางครอบครัวจึงน้อยลงลงไป เป็นต้น

ดังนั้น สมาชิกจะไม่ให้เวลากับทางครอบครัว แต่จะเอาเวลานั้นไปสู่วิชาการอื่นมากกว่า
เช่น จะกำหนดหน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติที่ผิด ๆ ซึ่งอาจนำปัญหามาสู่สมาชิกในครอบครัวได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า สมาชิกภายในครอบครัวกับภรรยาในการทำหน้าที่ระหว่างครัวเรือน ที่เห็น
ได้เด่นชัดนั้นว่า ยังมีปัญหากันอยู่ในบทบาทภาวะผู้นำหรือผู้ตามที่ดี โดยยังภรรยาในหน้าที่ของตนเอง
อยู่ โดยสภาพสังคมไทยท่ามกลางสื่อข่าวสารที่ปรากฏตามบ้านเมือง เป็นต้น ซึ่งกำลังเป็นภัยคุกคามต่อ
สมาชิกภายในครอบครัว คือ มาจากชาติกำเนิดที่มีพื้นเพภูมิหลังที่ต่างกันสมาชิกครอบครัว จึงทำให้
ขัดข้องต่อการทำหน้าที่ของสมาชิก ด้วยปัญหาความเชื่อทางจิตภายในของพ่อ แม่ ลูกหลาน ทาง
สติปัญญาในพฤติกรรมทางสังคมที่ต่างกัน ในบริบทที่เลื่อนรางไปและเพี้ยนไปซึ่งกล่าวได้ว่า สมาชิกใน
ครอบครัวยังไม่เข้าใจในธรรมชาติของจิตใจที่แท้จริงว่าเป็นอย่างไร กกับการทำหน้าที่ในครัวเรือน ที่ยัง
ยึดถืออุดมการณ์ต่าง ๆ ด้วยความคิดเห็นในความเชื่อในประเพณีที่ไม่ยอมรับฟังใครที่นำปัญหามาสู่
สมาชิกครอบครัว ซึ่งพากันอยู่ในความประมาทที่จะมีผลกระทบมาถึงสมาชิกครอบครัวได้เช่นกัน

๒.๘ ประเภทของความขัดแย้งในครอบครัว

ผู้วิจัยมองเห็นว่าความขัดแย้งนั้นมีแนวโน้มการซ่อนเร้นอยู่ในสมาชิกครอบครัว ใน
กรณีทีบางครั้งประเภทความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดหรือไม่ชัด ก็อาจเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่ยังแฝงตัวอยู่
ที่ไม่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกกับบุคคล หรือสิ่งแวดล้อมเป็นส่วน
สำคัญในครอบครัว บางกรณีอาจไม่ได้ตระหนักว่า แท้ที่จริงแล้วมีความขัดแย้งที่ซ่อนเร้นด้าน ทศนคติ
วิถีคิด วิถีเชื่อ วัฒนธรรม แม้ทางศาสนา ด้วยบุคคลที่ไม่ได้คิดคำนึงถึงในกฎเกณฑ์ใด ๆ ที่อาจทำให้

^{๔๐} พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี, พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์, รวมบทความวิชาการทาง
พระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ และการสัมมนาทางวิชาการ
นานาชาติ ครั้งที่ ๑, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘๐.

^{๔๑} พระไพศาล วิสาโล, **ส่องสว่างทางใจ**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้ง
แรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ตฤตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑-๕๒.

ความขัดแย้งในครอบครัวเกิดขึ้นได้ เมื่อวิเคราะห์ภายใต้กรอบ กฎไตรลักษณ์^๒ ก็ย่อมง่ายที่ต้องตอบ ปัญหาประเภทของความขัดแย้งในครอบครัว เพราะสมาชิกของครอบครัวยังเป็นปุถุชนกันอยู่ เป็นต้น

ที่ยังมีสภาพจิตที่ถูกปกคลุมไปด้วยกิเลสในลักษณะต่าง ๆ ทั้งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอยาก หรือความไม่รู้ และความยึดมั่นถือมั่น เป็นต้น เมื่อมนุษย์ปุถุชน สมาชิกในครอบครัว เคลื่อนไหวร่างกายพร้อมกับสภาพจิตที่หวั่นไหวด้วยแรงผลักดันไป สมดัง พระผู้มีพระภาคผู้สูงสุดศาสดา จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า โลภะ โทสะ และโมหะเกิดขึ้นภายในตนย่อมทำร้ายผู้มีจิตทราม เหมือนขุยไผ่กำจัดต้นไผ่ ฉะนั้น^๓ ในมิติต่าง ๆ ที่เกิดจากการคิด การพูด หรือการกระทำที่ต่างกัน จะเห็นได้ว่าเมื่อมองลึกในมิติของโลกียะวิสัย ประเภทของความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาในบุคคล และยัง สามารถฝังรากลึกลงไปในสมาชิกครอบครัวได้ ซึ่งมนุษย์มีอาจที่จะหลีกเลี่ยงข้อเท็จจริงดังกล่าวได้ โดย มีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมปัจจุบัน ทางบริบทแวดล้อมและในหน้าที่ที่ทับทบาทที่ต่างกัน เช่น ด้านความเชื่อการทำงาน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมนิยมทางด้านวัตถุ เป็นต้น

อีกประการหนึ่งที่สำคัญของประเภทความขัดแย้ง ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในลักษณะดังกล่าวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสมาชิกครอบครัวที่เป็นปุถุชนอยู่ ก็ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ใน ครอบครัวนอกจากนี้ การกระทำที่ปรากฏออกมาเกิดจากมโนธรรมสำนึกว่าดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร ยังให้ดูรู้ว่าการกระทำนั้นเกิดมาจากการสำนึกในหน้าที่ หรือเกิดมาจากอารมณ์ความรู้สึกหรือไม่ ที่ยังมีหลักฐานสำคัญกว้าง ๆ มีหลักหรือมาตรฐานชี้วัดค่าของการกระทำแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่มย่อย^๔ ในประเภทของความขัดแย้งในครอบครัว ได้แก่

๑) เจตจำนงนิยม มีทัศนะว่าเจตนา คือ ความจงใจอันก่อให้เกิดการกระทำ เป็น มาตรฐานชี้วัดค่าของบุคคลในเจตนาที่มีอยู่ทุกครั้งที่ทำการกระทำ ซึ่งถือว่าเป็นตัวควบคุมบุคคลแห่ง ประเภทของความขัดแย้งในครอบครัวว่า การกระทำนั้นดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร จึงให้ดูที่เจตนา นั้น ๆ เป็นสำคัญ แม้ว่าผลจะออกมาตรงกันข้ามก็ตาม ด้วยเหตุนี้ จึงถือว่าเจตนาการทำหรือทำที่ไหน เมื่อใด จะมีคนเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม ย่อมเป็นการกระทำเสมอ การทำความชั่วหรือดีก็เป็นเช่นเดียวกัน เป็นต้น

๒) กรรมนิยม มีทัศนะว่า ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ขึ้นอยู่กับผลของความขัดแย้งในครอบครัวที่ปรากฏออกมาในบุคคลนั่นเอง ที่เป็นมาตรฐานการชี้วัดค่าของการกระทำที่มี ขึ้นอยู่กับเจตนาของสมาชิก ซึ่งยังเป็นปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวสังคมปัจจุบันเช่นกัน เป็นต้น

^๒ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ. ดร., ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ผู้อำนวยการสำนักงาน สมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ, พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๔๐.

^๓ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๓/๑๓๐.

^๔ ผศ. ดร. อภิภูวัฒน์ โปธสาน, วิถีดิจิต วิถีเชื่อ อีสตรี, พิมพ์ครั้งแรก, (มหาสารคาม : พิมพ์ที่ หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๑.

ในอีกประเด็นหนึ่ง คือ ความขัดแย้งประกอบด้วยปัญหาความโลภกับการละเมิดในคูครองของผู้อื่นในสังคมปัจจุบัน^{๕๕} ที่มีปัญหาปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก ในสังคมระดับไหนก็ตาม เช่น สมาชิกในครอบครัวไม่ว่าจะอยู่ในวัย อายุ เพศในสถาบันครอบครัว หรือองค์กรใดในครอบครัวหนึ่ง ๆ ของประเทศ หรือในสังคมนักการเมือง นักธุรกิจ นักร้อง นักแสดง ดารา ที่อยู่ในสถาบันต่าง ๆ ตามข่าวสารบ้านเมือง เป็นต้น กับสมาชิกในครอบครัวที่มีคูครองแล้วหรือไม่มีก็ตามที่ไม่ยินดีพอใจในความเป็นอยู่ ไปละเมิดในคูครองของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม ผู้นั้นย่อมมีความโลภด้วยตัณหาราคะ ซึ่งเป็นอาการที่รุนแรงที่ไม่สามารถควบคุมได้ โดยมีความหมายว่า บุคคลผู้ไม่ยินดีในตน ที่ชอบเที่ยวผู้หญิงหรือชาย หญิงคบชู้หากินกับสมาชิกครอบครัวอื่นนั้น ซึ่งสมาชิกนั้น ๆ ย่อมขยายความขัดแย้งไปสู่ครอบครัวอื่นได้เช่นกัน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ประเภทของความขัดแย้งในครอบครัวในยุคปัจจุบัน มาจากสมาชิกกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับบริบทสิ่งแวดล้อมที่เป็นส่วนสำคัญในครอบครัว ด้วยที่มาแห่งความขัดแย้งที่ยังซ่อนเร้นอยู่ทางด้าน ทศนคติ วิถีคิด วิถีเชื่อ เพราะมีการแฝงอยู่ที่ไม่ปรากฏขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหรือชัดเจนก็ตาม ในครอบครัวโดยวิเคราะห์ได้ว่า สมาชิกในครอบครัวยังมีสภาพจิตที่ถูกปกคลุมไปด้วยกิเลสในลักษณะต่าง ๆ ด้วยความคิด การพูด หรือการประพฤติที่ต่างกัน จะเห็นได้ว่าการมองลึกในมิติของโลกียะวิสัยที่ความคิดต่างกัน คือ ความเชื่อระหว่างพ่อ แม่ ลูกหลาน มีการกระทำที่ปรากฏออกมาที่ไม่มีการพิจารณาแห่งเหตุก่อนว่า ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนในประเภทความขัดแย้งภายในสมาชิกครอบครัวได้ ไม่ว่าจะเจตนาหรือไม่เจตนาจะมีคนเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม และที่สำคัญประเภทปัญหาความขัดแย้งนั้น จะมีผลต่อสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน

๒.๘.๑ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

จากปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวจะมีผลกระทบ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวเนื่องกันกับสมาชิกทุกคน ที่ยังเกิดมากมายภายในสังคม อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายด้านที่ส่งผลกระทบให้ปัญหานั้นเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งที่สร้างเพิ่มขึ้นอย่างไม่มีที่จบสิ้น ซึ่งสาเหตุนั้นมาจากครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่มีผลกระทบทั้งโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ทศนคติวัฒนธรรม หรือเหตุปัจจัยภายในและภายนอกของบุคคล ที่มีมุมมองต่างกันในการปฏิบัติตนระหว่างสมาชิกในครอบครัวจึงทำให้เกิดผลกระทบเกิดขึ้นได้ เพราะในสมาชิกของครอบครัวกลุ่มในสังคม ยังขาดซึ่งหลักคุณธรรมที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อใช้ประพฤติปฏิบัติเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว เช่น สามี หรือภรรยา ลูกนายจ้างติเตียนจากที่ทำงานขณะกลับถึงบ้านคูครองก็ติเตียนกัน เพราะการอยู่ร่วมกันโดยที่ไม่มีโครงสร้างทางครอบครัวในเกณฑ์ที่ดี ที่มีความสำคัญในการที่จะฉีกพลังจิตทั้งแก่ตนเอง และมวลมนุษยชาติ^{๕๖} อันผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก

^{๕๕} แม่ชีสุนันทา เรียงแหลม, “การศึกษาวิธีการแก้ปัญหาเรื่องความโลภในสังคมปัจจุบันตามหลัก พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

^{๕๖} พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ), พธ.ม., “พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย”, ในวารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗) : หน้า ๕๘.

ปัญหานี้ ผู้วิจัย ได้มุ่งประเด็นไปที่ความขัดแย้งในครอบครัวที่มีปัญหาที่ท้าทาย ของกลุ่มครอบครัวในสังคมในด้านบริบทการประพุดิตทางกาย วาจา และใจ ๓ ประการซึ่งได้แก่

๑) สามีภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานความไม่ไวใจกันเป็นฐานรองรับ ซึ่งก็มีมากมายที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในบางกรณี ซึ่งผลกระทบในครอบครัวโดยปกติ นั้น มิได้หมายถึงอำนาจที่ใช้ความรุนแรง ปาเถื่อน แต่อย่างไรก็ดีเมื่อใดก็ตามที่มีการใช้อำนาจในครอบครัวไปในทางที่ผิด ไม่ถูกไม่ควร^{๘๗} ในหลายกรณีที่ระหว่างสามีภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานกระทำตนเป็นผู้ผูกขาดอำนาจและแสดงอำนาจกัน ที่เกินความพอเหมาะพอดี ที่ไม่พึงเหตุและผลแห่งสัจจะธรรมของสมาชิกคนใดคนหนึ่งเลยในครอบครัว ก็สามารถกลายเป็นปัญหาทำให้ผลกระทบจากความขัดแย้งในสมาชิกครอบครัวเกิดขึ้นได้ เป็นต้น

๒) สามีภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานเจอปัญหาในกรณีนี้ต่าง ๆ ซึ่งแต่ละฝ่ายไม่หาทางป้องกันกับความขัดแย้งที่จะนำมาสู่ผลกระทบในครอบครัวได้ กับเหตุการณ์บางครั้งในครอบครัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ปฏิบัติตนให้มีอิทธิพลเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ที่ไม่สามารถลงเอยกันได้ด้วยดีในปรากฏการณ์ที่สามีภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานประชดประชันวิวาทกันก็มี โดยเฉพาะ กับบทบาทบุคคลที่สามในบริบท เป็นต้น

๓) สามีภรรยา พ่อ แม่ ลูกหลานนั้น เป็นคนกลางไม่กล้าที่จะเสนอให้ความขัดแย้งได้ยุติลงแต่ประการใด หรือบุคคลภายนอกส่งเสริมการประพุดิตแบบผิด ๆ ก็จัดเป็นผลกระทบในครอบครัวได้เช่นกัน จะเห็นได้ว่าทั้งเหตุปัจจัยทั้งโครงสร้างทางครอบครัวสังคม หรือการเมืองจะต่างกันเพราะโครงสร้างดังกล่าว นอกจากจะทำให้การคิด หรือการแสดงออกทางพฤติกรรมที่แตกต่างกัน^{๘๘} ที่จะกระตุ้นเพื่อได้หาวิธีการให้บรรลุจุดหมายปลายทางที่ต้องการ^{๘๙} ของสมาชิกครอบครัวนั้น ๆ เป็นต้น

ดังนั้น ในการชักนำให้บุคคลกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามจุดหมายที่ตั้งไว้ และเป็นที่น่าพอใจว่าถ้าความขัดแย้งดังกล่าวเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะป็นด้านใดก็ตามที่ทำให้เกิดความทุกข์ ย่อมจะต้องส่งผลกระทบในเชิงบวก หรือในเชิงลบต่อตนเองและในครอบครัวในสังคมต่อไปได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ยังมีส่วนเกี่ยวเนื่องกันอยู่กับคนในสังคม ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากโครงสร้างทางสังคม ที่ทำให้โครงสร้างทางครอบครัวเปลี่ยนไปเป็นผู้ตามสังคม ทั้งทางด้านทัศนคติระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่ผิดถูกทางความเชื่อ ในมุมมองที่ต่างกันในการปฏิบัติตน ดังนั้นจึงมีเหตุให้ผลกระทบเกิดขึ้นได้ง่ายกับสมาชิก ซึ่งมีมาจากปัญหาปัจจัยภายนอกโดยองค์รวมต่าง ๆ ด้วยเหตุแห่งสมาชิกครอบครัวไม่หารือให้คำปรึกษา กัน จึงมีผลได้ว่าสมาชิกจะหันเหไปเน้นค่านิยมทางสังคมมากกว่าว่า เป็นปัจจัยที่สำคัญมากกว่าโครงสร้างทางครอบครัว

๒.๘.๑.๑ ความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง

ประเด็นปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว นับว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่แล้วในครอบครัวสังคมยุคปัจจุบัน ที่มีพัฒนาการธรรมชาติจากสมาชิกในตัวบุคคล ในพฤติกรรม

^{๘๗} นางพูนสุข มาศรีรังสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗.

^{๘๘} ทพญ. กษิรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์ภัยทธานเพื่อจัดการความขัดแย้ง ในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^{๘๙} พระมหาสมชาย สุธาวโณ (สุวรรณ), “การสร้างแรงจูงใจด้วยหลักอิทธิบาท ๔”, พุทธจักรโลกักรมเยนดับเข็ญได้ด้วยศาสนา, ปีที่ ๗๐ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๙) : หน้า ๕๐.

ที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงบังคับทางกายภาพ ที่มีมูลเหตุมาจากความก้าวร้าว ช่มชู้ด้วยความจงใจหรือเจตนาให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลหรือทรัพย์สิน หรือเกิดการบาดเจ็บ ก็เพราะเหตุของความขัดแย้งนั่นเอง เป็นต้น ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวไม่มองตนเองไม่เอาใจมาองภายในเลย ก็หลงความถือตัวได้ง่าย เมื่อสืมนแล้วก็กลายเป็นชนวนทำให้คนทะเลาะเบาะแว้งกันได้เพราะอยากเอาชนะ เมื่อหลงตัวก็ทำให้ทะเลาะกันได้อย่างที่เรานึกไม่ถึง^{๙๐} โดยเฉพาะ อิทธิพลของสื่อต่อผู้บริโภคเช่นเดียวกัน อาจหลงเชื่อได้ง่ายเพราะสื่อต่าง ๆ หากไม่สามารถแยกแยะสิ่งที่ควร ไม่ควร เรื่องจริง เรื่องเท็จ โดยการให้ข้อมูลฝ่ายเดียว หากไม่ได้คำนึงถึงจริยธรรม^{๙๑} ที่บันทึกทัศนคติส่วนตัวที่เอนเอียง และให้ข้อมูลที่ไมตรงกับความเป็นจริงก็เป็นได้ ถ้าสมาชิกในครอบครัวเราไม่มองตนเองเพื่อให้ได้แนวทางประกอบในการดำเนินการจัดการกับความขัดแย้งที่รุนแรง ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวโดยทั่วไป^{๙๒} ที่ได้อธิบายความรุนแรง มี ๒ องค์การฯ ในเบื้องต้น ดังนี้

๑) องค์การสหประชาชาติ (United Nations/2011) อธิบายว่า ความรุนแรง หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่เป็นเหตุหรือเป็นสิ่งที่โน้มน้าวให้เกิดความทุกข์ทรมาน เป็นต้น

๒) องค์การอนามัยโลก (World Health Organization/WHO) นิยาม ความรุนแรงว่า การจงใจใช้กำลังหรืออำนาจทางกาย เพื่อข่มขู่หรือกระทำต่อตนเองต่อผู้อื่น ต่อสมาชิกครอบครัว หรือกลุ่มบุคคลชุมชนซึ่งมีผลทำให้เกิด หรือมีแนวโน้มที่จะมีผลให้เกิดการบาดเจ็บ เสียชีวิต หรือ เป็นอันตรายต่อจิตใจ หรือเป็นการยับยั้งการเจริญงอกงาม หรือเป็นการกีดกัน ปิดกั้น ทำให้สูญเสียสิทธิบางประการ และขาดการได้รับในสิ่งที่สมควรจะได้รับ เป็นต้น

โดยจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ความหมายของความความขัดแย้งที่รุนแรงในกรอบแนวคิดที่ยกมาข้างต้น มีองค์ประกอบโดยรวมที่สมาชิกครอบครัวได้ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่อยู่ในกรอบกฎ วินัย ที่ทำให้เกิดความเสียหาย ทางบทบาทหน้าที่ในการดำเนินชีวิตประจำวันในครอบครัวได้เช่นกัน ดังนั้น ในปัญหาความขัดแย้งที่มีความรุนแรงเกิดขึ้นในครอบครัวได้นี้ ยังเกี่ยวเนื่องให้เป็นปัญหาความขัดแย้งของสังคมไทยในปัจจุบันที่ปรากฏขึ้นอยู่บ่อย ๆ ซึ่งมีที่มาจากกิเลส ๓ อย่าง ที่ครอบงำจิตใจสมาชิกในครอบครัวอยู่ ได้แก่ กาม-ความใคร่๑ ทิฐิ-ความเห็นผิด๑ และมานะ-ความถือตัว๑ แต่ถ้าพิจารณาจากสาเหตุแห่งความขัดแย้งโดยเฉพาะ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในวิวาทมูลสูตร หรือสูตรว่าด้วยสาเหตุของความขัดแย้ง หรือความวิวาทกันในสังคมไว้ใน มูลเหตุแห่งวิวาท ๖ ประการ^{๙๓} ได้แก่

- ๑) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ลบลู่ ตีเสมอท่านระหว่างกัน
- ๒) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ริษยา มีความตระหนี่ระหว่างกัน
- ๓) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้โอ้อวด มีมายาระหว่างกัน

^{๙๐} พระไพศาล วิสาโล, **ธรรมส่องใจ**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๕๔.

^{๙๑} ดร. สุขุมพงษ์ ชาญนวงศ์, **นี่แหละ คือสิ่งที่ พระพุทธเจ้า สอนออนไลน์ ให้ฉลาดและมีความสุข**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, (นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท อินค์ บียอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๘๒.

^{๙๒} นางพูนสุข มาศรีสรรงค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๙๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๔๘๔-๔๘๕.

๔) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มักโกรธ ความผูกโกรธไว้ ไม่มีความเคารพในธรรม

๕) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มีความปรารถนาชั่วเป็นมิจฉาทิฐิ มีความเห็นผิด^{๙๔}

๖) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ยึดมั่นทิฐิของตน มีความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก ยังมีความถือมั่นในทิฐิของตนเอง มีความถือมั่น สละคืนได้ยาก เป็นต้น

ในความก้าวร้าวและความรุนแรง จากงานวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า โดยศูนย์สันติวิธี และธรรมาภิบาลร่วมกับสำนักวิจัยฯ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต พบว่ามีครอบครัวประมาณหนึ่งในสี่ ที่ยังเห็นว่าการใช้ความรุนแรง เช่น การตบตีกันเป็นเรื่องของคนในครอบครัวที่สามารถใช้กันได้^{๙๕} และการทุตีเพื่อสั่งสอนลูกก็ถือเป็นเรื่องธรรมดาเช่นกัน ดังนี้

บางคนอาจมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาแต่จริง ๆ แล้ว ด้วยสาเหตุจากการสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบกับในอดีต จากครอบครัวที่เคยได้รับกับความอบอุ่นในสมาชิกครอบครัว แต่สังคมปัจจุบันซึ่งส่วนหนึ่งอาจมาจากการผู้หญิงในสมัยนี้ได้รับการศึกษามากขึ้น มีงานทำสามารถพึ่งตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งสามี และมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเพราะเป็นเรื่องส่วนตัวของคนสองคนกับความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง ของคู่ชีวิต ด้วยมีความเห็นในค่านิยมแบบใหม่ กับวัฒนธรรมใหม่คือ สามี-ภรรยา พ่อแม่-ลูกหลานทำหน้าที่โดยการอยู่ร่วมกันในรูปแบบต่าง ๆ โดยเป็นที่มาแห่งความรุนแรง เมื่อศึกษาวิเคราะห์ในทางที่ชนะของพุทธศาสนา^{๙๖} จะมีพลังอำนาจขับเคลื่อนวิถีชีวิต ด้วยวิถีคิดของสังคมครัวเรือน คือ พลังแห่งเจตจำนงหรือพลังแห่งกรรม ในที่นี้จะมุ่งตรงไปที่ตัวแท้ เป็นต้น

ดังนั้น บุคคลจะแสดงออกมาเป็นตัวเด่นในการกำหนดพฤติกรรมของตนอย่างไร เพราะถ้าสืบสาวลึกกลงไปในเบื้องหลังจะเห็นว่ามิกิเลส-ตัณหา ที่คอยหนุนหลังอยู่นั่นเอง ในทางพระพุทธศาสนาประเภทของความขัดแย้งความรุนแรงหลัก ๆ ในเบื้องต้นนั้นจะมีร่วมกัน ๒ ประการ ได้แก่

๑) ใจนำไปสู่ความขัดแย้งที่มีความรุนแรงในสมาชิกครอบครัว คือ เบื้องต้นใจจะมีความสัมพันธ์โยงไปถึงความรุนแรงโดยการความผูกใจเจ็บ ให้ขัดเคืองแค้นใจทางวาจา เช่น ตุกันด้วยคำหยาบ หรือให้ความร้ายแก่บุคคลอื่น ที่สัมพันธ์กับความโกรธความโลภ ซึ่งบ่อยครั้งได้กลายมาเป็นแรงขับเคลื่อนการสร้างความรุนแรงทางกายให้เกิดตามมาในภายหลัง ที่มีความสัมพันธ์กันทางใจ ในการเบียดเบียนกันด้วยการวิวาท ในการประทุษร้ายทางร่างกายกัน ที่กระทบทำร้ายถึงทางจิตใจ เป็นต้น

๒) ความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงทางวิถีเชื่อ วิถีคิด วิถีชีวิตที่แตกต่างกัน คือ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากทัศนคติ ในวิถีชีวิตว่า สิ่งที่เชื่อหรือทำให้เชื่อในการปกครอง ในทางการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีคิดที่สมาชิกในครอบครัวอยู่ที่บริบทนั้น ๆ ทำให้

^{๙๔} เป็นมิจฉาทิฐิ หมายถึง เป็นมิจฉาทิฐิบุคคลประเภทนัตถิกวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล) อเหตุกวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุปัจจัยเพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย) และอกิริยวาทะ (ลัทธิที่ถือว่า การกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีก็ไม่ได้ดี ทำชั่วก็ไม่ได้ชั่ว เป็นความเห็นที่ปฏิเสธกฎแห่งกรรม) (อง.ฉก.อ. ๓/๓๖/๑๑๗) และดู ที.สี. (แปล) ๙/๑๖๕/๕๓).

^{๙๕} ทพญ. กษิรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์ห่อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้ง ในสังคมไทยปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๗.

^{๙๖} นาย ชลากร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือสำหรับจัดการความขัดแย้ง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๐-๘๒.

เกิดการบ่มเพาะพฤติกรรมกรับรู้ได้ อาทิ การจับผิด การวิวาท ให้อภัยกัน ประหุขร้ายกัน เพราะมีความคิดเห็นในด้านต่างกัน ที่สมาชิกในครอบครัวสังคมมีความแปลกแยกออกไปจากสังคมนั้น เป็นต้น

ในกรณีความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงอีกประการหนึ่ง เป็นการชี้วัดว่าในแต่ละช่วงเวลาที่เกิดขึ้นนั้นได้มีพัฒนาการ ที่ปราศจากข้อเท็จจริงประการใดในพัฒนาการของแต่ละเหตุการณ์ ที่กำลังดำเนินไปในแต่ละช่วงเวลานั้น เพราะว่าพระอรชกถาจารย์นั้นก็ได้ในประเด็นนี้ว่าการขัดใจกัน การทะเลาะกันในเบื้องต้นชื่อว่า บาดหมางกัน^{๙๗} ที่การวิวาทกันขยายออกเป็นการใช้ด้วยถ้อยคำที่บ่งชี้อุณหภูมิของความขัดแย้งว่า รุนแรงที่สุดตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ส่วนอื่น ๆ นั้นจัดได้ว่าเป็นไวพจน์ของแต่ละบริบทในเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นต้น เพราะความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงแห่ง “(กฎ ไตรลักษณ์)” ที่สามารถเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพหรือรูปธรรมครอบคลุมความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงถึงสมาชิกในครอบครัวได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง มีเหตุและผลกันอยู่ภายในสมาชิกครอบครัวว่า มาจากพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องทางบริบทที่มีเจตนา ในทัศนคติส่วนตัวที่เอนเอียงโดยการกระทำกับเรื่องจริงหรือเท็จ ที่ครอบงำจิตใจสมาชิกด้วยความถือตัวในมูลเหตุต่าง ๆ จากสมาชิกในสังคมปัจจุบันที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ที่มีพลังขับเคลื่อนวิถีชีวิต ด้วยวิถีคิดทางพัฒนาการในการริเริ่มปรุงแต่งความขัดแย้งปัจจัยภายในทั้งภายนอกให้ไปสู่สภาพความรุนแรงได้ ที่แต่ละช่วงเวลาที่สมาชิกไม่บังคับจิตใจให้เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ โดยเฉพาะไม่ครอบคลุมความเปลี่ยนแปลงในสมาชิกนั้น ๆ ที่จะนำมาสู่ความขัดแย้งแห่งตนไปสู่ความรุนแรงในสมาชิกครอบครัวได้

๒.๘.๑.๒ ความขัดแย้งนำไปสู่การหย่าร้าง

ในปัญหาระหว่างสามี-ภรรยา นั้น มีสาเหตุหลายปัจจัยที่แตกต่างในครอบครัวสังคมไทยปัจจุบันว่า พ่อ แม่ บางคนตามใจลูกมากจนเคยตัวเกินไป ลูกอยากได้อะไรก็หามาให้หมดแม่ต้องกู่เงินมาซื้อให้ก็ยอม เด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบไม่เคยขัดใจเอาใจมาโดยตลอด จะก่อให้เกิดปัญหาในการมีคู่ครองเพราะเขาจะเข้าใจผิด โดยคิดว่าทุกคนจะต้องเอาใจเขา^{๙๘} เหมือนอย่างที่ว่า พ่อ-แม่ เอาใจเพราะปัญหาการทะเลาะกับคู่ครอง และปัญหาการหย่าร้างจึงเกิดขึ้นเสมอ เพราะถูกผู้ปกครองเลี้ยงดูตามใจมากจนเสียคน บางคนถูกตามใจจนเคยตัว เมื่อแต่งงานหรือมีคู่ครองอาจมองอีกฝ่ายที่เห็นต่างจากตนว่าเป็นศัตรู เพราะขัดใจไม่ให้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแม้รู้แก่ใจว่าเป็นสิ่งไม่ดีก็ตาม อาจใช้คำพูดกับคู่ครองว่า ฉันเกิดมาไม่เคยมีใครขัดใจฉัน แล้วคุณเป็นใครทำไมต้องมาขัดใจฉันด้วย พฤติกรรมแบบนี้สื่อให้เห็นว่าเป็นคนที่ถูกเลี้ยงมาแบบตามใจด้วยเหตุปัจจัยที่นำไปสู่การหย่าร้างได้ มี ๖ ได้แก่

๑) โดยพ่อ แม่ไม่ได้เริ่มปลูกฝังลูกตั้งแต่วัยเด็กในที่นี่ หมายถึง คนในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่อยู่อาศัยภายใต้ชายคาเดียวกัน ทั้งนี้เมื่อใดก็ตามที่มีการล่วงละเมิดเขตของกันและกันทางด้านสิทธิในความเป็นส่วนตัวหน้าที่และบทบาท เป็นต้น

^{๙๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิพนธ์) “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

^{๙๘} ดร. สุขุมพงษ์ ชาญนุวงศ์, *นี่แหละ คือสิ่งที่ พระพุทธเจ้า สอนออนไลน์ ให้ฉลาดและมีความสุข*, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, (นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท ริงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๗๕.

๒) สามี่ ภรรยา มีการครองคู่ชีวิตไม่คิดถึงการร่วมทุกข์ร่วมสุขภายในครอบครัว จึงเป็นปัญหาที่สร้างความทุกข์ ความขมขื่น และคับแค้นใจให้คู่สมรสเป็นอย่างยิ่งกับคู่ครอง ในการสร้างความอบอุ่นให้ครอบครัวด้วยความสัมพันธ์ ที่จะกระตุ้นให้ครอบครัวใช้วิถีชีวิตตามแนวทางศาสนา วัฒนธรรมที่ดั่งาม และตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ เป็นต้น

๓) สามี่ ภรรยา โดยมีการไปมีสัมพันธ์ทางอารมณ์หรือทางกายกับผู้อื่น ก็เพราะต่างฝ่ายต่างมีความเชื่อมั่น คือ มักโทษกันว่าปรนนิบัติต่อตนไม่ดี สามี่ ภรรยาอาจหาเหตุไปคบหากับคนใหม่ เพราะอีกฝ่ายยังปฏิบัติต่อกันได้ไม่ดีพอในหลาย ๆ ด้าน^{๙๙} เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นในการใช้ชีวิต ก็เพราะต่างคนต่างคิดว่าตนเองเป็นฝ่ายถูก ที่บุคคลที่สามทำให้คู่สมรสเกิดความปวดร้าวและกดดันทางอารมณ์ ซึ่งอาจนำสู่ผลเสียทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต อันมีผลกระทบต่อสมาชิกครอบครัวจึงประทุให้เกิดความกดดัน^{๑๐๐} ทำนองเดียวกันโดยเฉพาะอีกฝ่ายก็ต้องทนรับมือ หรือทนทุกข์กับปัญหาที่อยู่ในระดับแสนสาหัสมากเกินไปเพียงแต่ลำพัง กับหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันที่รับผิดชอบ และในขณะที่เดียวกันก็จะทำให้ลูกเกิดความสับสนกับความคาดหวังบทบาทที่ถูก ๆ ผิด ๆ ไปได้ เป็นต้น

๔) สามี่ ภรรยา มีพื้นฐานที่มีความรักค่อนข้างบางเบา ซึ่งยังมีปัญหากับผลกระทบอย่างหนักในครอบครัวหลายด้าน เช่น ปัญหาด้านการเงิน ด้านเยื่อใยที่ความรักไม่มีความหนักแน่นต่อกันแบบอยู่ตัว สาเหตุของความขัดแย้งในครอบครัวนั้น เริ่มมาจากชีวิตเป็นลำดับแรก ที่มีความแตกต่างในอุปสรรคอย่างการดำเนินธุรกิจ หรือเมื่อมีปัญหาข้อผิดพลาดภรรยาไม่ปรึกษาหารือกับสามี่ ด้วยนิสัยของสามี่ชอบตามมากกว่านำ ที่ขาดความเข้าใจในความมั่นใจ^{๑๐๑} เพาะเหตุนี้ในวิถีคิดของสมาชิกในครอบครัวจึงไม่มีการพัฒนาการทางจิตวิญญาณกันเลย ในปัญหาที่มีแนวโน้มไปสู่การหย่าร้างกับสังคมสมัยใหม่ ที่มีการหย่าร้างมีจำนวนมากขึ้น^{๑๐๒} โดยสามี่ ภรรยา ครองเรือนกันแล้วไม่เข้าใจกัน จึงเป็นปัญหาหนึ่งในสมาชิกครอบครัวที่ทำให้ความขัดแย้งนำไปสู่การหย่าร้างได้ เป็นต้น

๕) สามี่ ภรรยา มีการเน้นในเรื่องผลประโยชน์ และความพอใจส่วนตัวเป็นเรื่องสำคัญในสังคม กับสภาพการดำเนินชีวิตของบุคคลที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวกับผู้คน หรือเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อม กับค่าครองชีพสูงที่มีเหตุปัจจัยในความสับสนวุ่นวายในปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งความแตกต่างในภูมิหลังของคู่สมรส เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่าร่วมสุขอย่างเดียวแต่ไม่ยอมร่วมทุกข์ด้วย ที่เป็น การขาดความอดทน และความเสียสละอันคู่ครองที่ดีพึงมี เมื่อพบปัญหาและอุปสรรค^{๑๐๓} แห่งความ

^{๙๙} อีระวุฒิ ปัญญา, **แก้อาถรรพ์ชีวิตคู่**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี แอนด์ เอ็น, ๒๕๕๖), หน้า ๗๗.

^{๑๐๐} นางพูนสุข มาศรีงสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๖.

^{๑๐๑} ARTTHEFULLY, ปติมา จำปาเวียง, **เปลี่ยนชีวิตจากวิกฤตสู่ความสุข**, (นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท ธิงค์ บีคอนด์ บุ๊คส์, ๒๕๕๔), หน้า ๙๖-๙๗.

^{๑๐๒} พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต), “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๐.

^{๑๐๓} ดร. สุขุมพงษ์ ชาญณรงค์, **นี่แหละ คือสิ่งที่ พระพุทธเจ้า สอนออนไลน์ ให้ฉลาดและมีความสุข**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, (นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท ธิงค์ บีคอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๙๑-๙๒.

ยากลำบาก เพราะหากคิดเช่นนี้จะเป็นการสร้างปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกได้เช่นกัน ในยุคปัจจุบันสำหรับการครองเรือนต้องตกอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ^{๑๐๔} ด้วยปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว โดยการนอกใจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งจะนำไปสู่การหย่าร้าง ด้วยการยืนยันได้อย่างชัดเจนได้ เป็นต้น

๖) สามี ภรรยา มีการเกี่ยวข้องในบริบทอื่น ๆ ตามแนวโน้มในทางสังคมที่ขาดการปฏิบัติ แบบสร้างสรรค์ในครัวเรือน จึงมีในปัญหาที่มีมากที่สุดคือ ปัญหาจริยธรรมการล่วงละเมิดทางเพศกับคนอื่นของสามี ภรรยา หรือที่เรียกว่าการนอกใจ^{๑๐๕} ที่มีก็นำมาซึ่งการหย่าร้างอยู่เสมอ กล่าวอีกนัยยะหนึ่งก็คือ การที่บุคคลไม่ประพฤติตามหลักศีลข้อที่สาม ที่ว่าด้วยการประพฤติผิดในกาม คือ ศีล กาเมสุมิฉฉาจาราเวรมณี แปลว่า เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม^{๑๐๖} กามในที่นี้หมายถึง (กิริยาที่รักใคร่กันทางประเวณี) ที่งดเว้นจากความประพฤติในการที่จะล่วงละเมิดคู่ครองของผู้อื่น บุคคลอื่น พุทธศาสนาจึงถือว่า ระหว่างจิตใจมีความสำคัญต่อมนุษยชาติในฐานะ ทางคู่ครองครอบครัวระหว่างความสัมพันธ์ได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ที่นำคู่ครองไปสู่การหย่าร้างให้เกิดขึ้นได้ในสังคมปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะในเบื้องต้นนั้น ผู้ปกครองเลี้ยงดูลูกตามใจมากจนเกินไปที่ถูกตามใจจนเคยตัว เมื่อแต่งงานหรือมีคู่ครองจึงมองอีกฝ่ายมีความต่าง เป็นต้น และอีกปัญหาหนึ่งก็คือ ระหว่างคู่ครองมีการล่วงละเมิดเขตของกันและกัน ทางด้านสิทธิในความเป็นหน้าที่และบทบาทต่อกัน โดยมีการไปมีสัมพันธ์ทางอารมณ์หรือทางกายกับชาย-หญิงผู้อื่น ที่ต่างฝ่ายมีความเชื่อมั่นว่าตนเองเป็นฝ่ายถูกที่บุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องคู่สมรส หรือสภาพปัญหาที่ไม่เข้าใจกันทางจริยธรรม ที่ขาดความอดทนทางปัญหาด้านศีลธรรม หรือทางด้านภาวะบริบทในสังคมปัจจุบัน จึงกลายเป็นปัญหาหนึ่งได้ในครัวเรือนที่มีความขัดแย้งที่สามารถนำไปสู่การหย่าร้างให้เกิดขึ้นได้ ที่ทำให้ลูกมีบทบาทที่เข้าใจในครอบครัวแบบถูก ๆ ผิด ๆ ที่จะทำให้ลูกไปสู่เส้นทางนำปัญหาให้เกิดขึ้นได้ในสังคม

๒.๘.๑.๓ ความขัดแย้งนำไปสู่ปัญหาเด็กและเยาวชน

ความขัดแย้งนำไปสู่ปัญหาเด็กและเยาวชนนั้นเกิดขึ้นมาจาก การดำเนินชีวิตประจำวันที่เป็นลักษณะที่ชอบความสบายไม่มีขอบเขต และคนไทยในครอบครัวสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะบางครอบครัวการเลี้ยงดูเด็กเมื่อวัยเยาว์ในขั้นพื้นฐานเลี้ยงดูเอาใจใส่แบบตามใจที่ผู้ปกครองไม่ได้ฝึกสร้างแนวความคิดที่ดีให้กับเด็ก เนื่องจากมนุษย์ถูกกำหนดด้วยวิบากกรรม เพราะการกระทำทุกอย่างได้รับการบันทึกไว้ในดวงจิตของผู้กระทำ และในกฎกติกาสากลของโลก ไม่มีสิ่งใดที่จะสามารถปกปิดหรือปิดบังไว้^{๑๐๗} แล้วจึงสะท้อนผลของการกระทำนั้นออกมาให้ปรากฏชัด

^{๑๐๔} พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต), “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๑๐๕} นายภิรมย์ บุญยิ้ม, “การศึกษาหลักการเลือกคูในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๙.

^{๑๐๖} นายอมร อำไพรุ่งเรือง, “การศึกษาพฤติกรรมกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชน กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙.

^{๑๐๗} ดร. สุขุมพงษ์ ชาญนุวงศ์, *นี่แหละ คือสิ่งที่ พระพุทธเจ้า สอนออนไลน์ ให้ฉลาดและมีความสุข*, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, (นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท ริงค์ ปัยอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๓๙.

ที่กลุ่มเด็กและเยาวชนทำให้มีปัญหาอยู่ในครอบครัว และสังคมประเทศ ที่สมาชิกในกลุ่มเพื่อนในวัยต่าง ๆ ยังขาดจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม ในการดำเนินชีวิตซึ่งควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาจิตใจในปัญหาความขัดแย้ง ของเด็กและเยาวชน ที่เกิดจากการกระจายวิถีคิด วิถีเชื่อ ของบุคคล กลุ่ม ซึ่งยังมีผลกระทบต่อครอบครัวได้ เป็นต้น

ในปัจจุบันนี้ พบว่าความขัดแย้งที่มาจากผลกระทบของเยาวชนที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินหรือต่อชีวิตได้ ที่ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่ผู้อื่น ซึ่งตัวอย่างได้แก่ ปัญหาความก้าวร้าว ปัญหาทางเพศ ปัญหาสิ่งเสพติด ปัญหาด้านวัตถุต่าง ๆ หรือปัญหานานัปการต่าง ๆ เป็นต้น

ด้วยปัญหาที่สำคัญในเด็กและเยาวชนนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยความขัดแย้งทั้ง ๒ ด้าน ได้แก่

๑) สาเหตุที่มาจากปัจจัยภายใน คือ เยาวชนมีค่านิยมที่ไม่ดี ด้วยการหลงไหลไปตามกระแส บริโภคนิยม ทางวัตถุ ที่หมกมุ่นตกเป็นเหยื่อของสื่อประเภทมอมเมา ไม่เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอน ชาติระบียบวินัย ชาติจิตสำนึก ชาติการใฝ่ดี ชาติการฝึกฝนตนให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม ที่มีมูลเหตุมาจากอวิชชา คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง โดยบุคคลนั่นเอง ในกรณีที่ตนเองไม่กดหรือข่มไว้ ก็ยอมปะทะความขัดแย้งภายนอกในการเสริมกำลังความอยากให้แรงยิ่งขึ้น ในคราวขัดแย้งต่อ ๆ ไป และหมดความเป็นตัวของตัวเองไปทุกที และความขัดแย้งกดดันกระทบกระทั่ง บีบคั้นยอมเกิดขึ้นได้ในทุกกรณี^{๑๐๘} ดังตัวอย่างกรณีหัวข้อหลักปลีกย่อย ที่เด็กและเยาวชนได้สัมผัสจากการกระทำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ๑๒ ประการ ได้แก่

(๑) อวิชชา คือ อาการที่แสดงออกโดย ไม่รับรู้ความจริงว่าเหตุผลต้นปลายเป็นอย่างไร ที่ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาเพื่อหาข้อเท็จจริง ว่าทุกสิ่งที่มีมูลเหตุความเป็นมาอย่างไร เป็นต้น

(๒) สังขาร คือ สภาวะจิตที่คิดนึกปรุงแต่งสร้างภาพในใจไปต่าง ๆ ตามพื้นนิสัย ตามทัศนคติหรือตามกระแสความเคยชินของตน โดยที่มีตามพื้นกิเลสของตน เป็นต้น

(๓) วิญญาณ คือ จิตที่ขุ่นมัวไปตามกิเลสที่ฟุ้งขึ้นมาปรุงแต่งกับสิ่งเหล่านั้น เหมือนกับสิ่งเหล่านั้น เป็นอย่างโน้น นี นั่น เป็นต้น

(๔) นามรูป คือ ความรู้สึก ภาพที่คิด ในภาวะต่าง ๆ ของจิต ในบริบทต่าง ๆ ทั้งทางกายและใจทั้งหมดที่แสดงออกมาเป็นผลรวม คือ ภาวะอาการของคนโกรธ คนบึ้งบึ้ง คนงอน เป็นต้น

(๕) สฬายตนะ คือ ในอายตนะ ต่าง ๆ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้อง ที่จะต้องรับรู้ ในเรื่องราว ในกรณีที่ตั้งตัว เป็นต้น

(๖) ผัสสะ คือ สัมผัสกับลักษณะด้วยอาการที่แสดงออก เช่น ที่พอใจ ไม่พอใจ เป็นต้น

(๗) เวทนา คือ อาการที่รู้สึกบีบคั้นใจ ไม่สบายใจ เจ็บปวดร้าว หรือแห้งเหี่ยวใจ เป็นต้น

(๘) ตัณหา คือ เกิดวิภวตัณหา อยากให้ภาพที่บีบคั้นทำให้ไม่สบายใจนั้นพ้นหาย อันตรธาน ถูกกด ถูกปราบ ถูกทำลายให้พินาศไปเสีย เป็นต้น

(๙) อุปาทาน คือ อันบุคคลเกิดความยึดถือผูกใจต่อพฤติกรรม ของอีกฝ่ายที่เกี่ยวข้องที่มากกระทบกับตน เป็นคู่กรณี ซึ่งจะต้องเอากันอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น

(๑๐) ภพ คือ พฤติกรรมที่สืบเนื่อง ที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของอุปาทาน ซึ่งเป็นกระบวนการพฤติกรรมที่จำเพาะอย่างใดอย่างหนึ่งที่สนองอุปาทานนั้น เป็นต้น

^{๑๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

(๑๑) ขาด คือ เกิดขึ้นกับบุคคลเข้ามารับเอาภาวะชีวิตที่เป็นปฏิปักษ์นั้น โดยมองเห็นความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างตนกับอีกฝ่าย ที่จะเข้าไปกระทำและถูกระทบกระทบกัน เป็นต้น

(๑๒) ขรามรณะ คือ ในตัวตนที่เกิดขึ้นในภาวะปฏิปักษ์นั้น จะดำรงอยู่และเติบโตขึ้นได้ต้องอาศัยความหมายต่าง ๆ ที่พ่วงติดมาเช่น ความสามารถ ความเก่ง ความมีศักดิ์ศรี ความมีเกียรติ และความเป็นผู้ชนะ เป็นต้น

ฉะนั้น จึงมีเหตุภาวะฝ่ายตรงข้ามขัดแย้งอยู่ในตัวทันที ที่ตัวตนนั้นคิดขึ้นมา ตนจะได้เป็นอย่างไรที่ต้องการ ดังกระแสน้ำในปัจจุบันที่มีวัยรุ่นจับกลุ่มยกพวกทะเลาะทำร้ายกัน ตามเหตุปัจจัย แต่ละบริบทเขตพื้นที่ต่าง ๆ จึงมีผลกระทบจากเด็กและเยาวชนที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ต่อสถาบันต่าง ๆ ในสังคมประเทศชาติโดยรวมอย่างมากมาย ซึ่งยังเป็นปัญหาระดับชาติที่กำลังลุกลามอีกด้วย นับว่าเป็นภัยอันตรายใกล้ตัวของสมาชิกในทุกครอบครัว เป็นต้น

๒) สาเหตุที่มาจากปัจจัยภายนอก คือ เด็กและเยาวชนยังขาดความสัมพันธ์ทางครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และขาดความสัมพันธ์ทางคุณธรรมด้านศีลธรรม และด้วยการขาดความสัมพันธ์ทางภาวะผู้นำในบริบทนั้น ๆ ที่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ที่เกิดความละเลยไม่เอาใจใส่ ขาดความเข้าใจในการฝึกฝนอบรม หรือการให้การศึกษามากมาย รวมทั้งสภาพครอบครัวที่มีความขัดแย้งในตัว หรือการอาศัยอยู่ใกล้สภาพแวดล้อมที่เสี่ยงต่อภัยที่คุกคามตามปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ และคบเพื่อนชั่วที่มีค่านิยมที่ผิด ๆ ที่ไม่ไปตามธรรมเนียมคลองธรรมกับบริบทแวดล้อม ในวัฒนธรรมที่นิยมปฏิบัติกันกับบางอย่างนั้นไม่เหมาะสม ที่ถูกปัจจัยบีบคั้น^{๑๐๙} เพราะก่อให้เกิดความไม่รู้จักละอาย ในความเย่อหยิ่ง อวดดีเป็นคนจิตใจเร่าร้อนเรียกร้องหาแต่เสรีภาพตามใจกิเลส ไม่รู้จักบังคับควบคุมจิตใจตนเอง ที่จิตมีความแข็งกระด้าง โดยไม่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาจิตใจในขั้นสูงขึ้นไป ที่มีในแง่ตรงกันข้ามกับสาเหตุที่ยากในการฝึกตน^{๑๑๐} ในระหว่างสมาชิกครอบครัว หรือกลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ความขัดแย้งนำไปสู่ปัญหาเด็กและเยาวชนได้นั้น มีที่มาในขั้นพื้นฐานจากการเลี้ยงดูแบบเอาใจที่ตามใจให้กับเด็กในครอบครัว เนื่องจากเด็กและเยาวชนมีพัฒนาการที่บันทึกได้ดี ที่มีสื่อถ่ายทอดสมาชิกในกลุ่มเพื่อนในวัยต่าง ๆ ซึ่งมีในปัญหาครอบครัวที่ยังขาดจริยธรรมอยู่ ที่พากันไม่คิดถึงผลกระทบที่จะเกิดจากความขัดแย้งซึ่งยังมีผลต่อครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยมีสาเหตุที่มาจากปัจจัยทั้ง ๒ ด้าน ได้แก่ (๑) จากปัจจัยภายในคือ จิต (๒) จากปัจจัยภายนอกคือ บริบทปัจจุบัน

๒.๘.๑.๔ ความขัดแย้งนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม

ในปัจจุบันการอยู่ร่วมกันในลักษณะที่ทำให้ประชาชน ในเขตเมืองหรือในชนบทมีความแตกต่างกันในด้านนิสัยใจคอ เพราะด้วยเหตุปัจจัยที่เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เข้าถึง เช่น สามี-ภรรยา มีการสื่อสารที่ผิดต่อคู่ครอง จึงทำให้บุคคลในสังคมเปลี่ยนแปลงไปทางด้านบุคลิกภาพ ด้านทักษะความรู้ ความสามารถ วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคมเศรษฐกิจ ที่มีการหลอกลวง จี้ปล้น ช่มชู้ สมาชิกในครอบครัวก็เป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลเกิดขึ้นได้

^{๑๐๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๓.

^{๑๑๐} สุภีร์ ทุมทอง, **การพัฒนาอินทริยสังวร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ สิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๓๐๐.

บางครั้งอาจรุนแรงถึงขั้นนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมต่อบุคคลที่ขัดแย้งกันได้ และส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ หากไม่มีกระบวนการที่ทำให้ความขัดแย้งนั้นมีทางออก ก็อาจจะลุกลามไปเป็นความรุนแรงไปถึงขั้นใช้การสื่อสาร ด้วยคำพูด ด้วยเหตุปัจจัยที่บุคคลสร้างสถานการณ์ทางบวกให้เป็นลบให้เกิดขึ้น จึงนำไปสู่เหตุแห่งปัจจัยในปัญหาอาชญากรรมได้ในปัจจุบัน ๒ รูปแบบ ได้แก่

๑) สมาชิกในครอบครัวสังคมน มีส่วนผสมหลากหลายต่อความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ โดยมีผลความรู้ความเข้าใจที่ไม่ทัดเทียมกัน จึงทำให้มีการสร้างความเชื่อถือ กับแนวคิดลักษณะของความขัดแย้งที่แตกต่างกันออกไป ที่เกี่ยวเนื่องไปสู่การแก้ไขปัญหาแบบผิด ๆ โดยเฉพาะบุคคล โน้น นี้นั้น เข้าไม่ถึงการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่แท้จริง ดังนั้นเราท่านทั้งหลายอาจมองได้ว่าเหตุปัจจัยปัญหาอาชญากรรมมีความหมายในหลากหลายมิติ ที่มีไต่หมายถึง สิ่งทีก่อผลเสมอไป แต่อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระบวนการแห่งความเปลี่ยนแปลง จากสิ่งเก่าสู่สิ่งใหม่ ในขณะที่การพยายามระงับความขัดแย้งด้วยการปิดกั้นไม่ให้ส่วน^{๑๑๑} สิ่งทีตรงข้ามกับสันติ ซึ่งรวมถึง ไฟโทสะทีครอบงำผู้นั้นแล้ว เช่น บางคนโมโหด้วยความเป็นคนใจร้อน ไม่ยอมศึกษาเรียนรู้ในชีวิตจริง ของผู้อื่น อาจทำใจไม่ได้กับสิ่งทีไม่ชอบใจถึงต้องกับฆ่าคนอื่นตายไปเลยก็มี ทีจิตใจคนเรานั้นประกอบด้วยกิเลสตัณหา ทำร้ายผู้อื่นจนต้องติดคุกตาราไปก็มี^{๑๑๒} เช่น ในปัจจุบันนี้จะมี สื่อ ต่าง ๆ ตามข่าวสาร ในบ้านเมืองทีตามคดีได้ในหลายวัน ปี ได้ก็มี และผู้พิทักษ์สันติราชยังดำเนินการอยู่ก็มี ไม่ว่าจะเป็นการเบียดเบียนกัน หรือการทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน ในรูปแบบต่าง ๆ ทีเกิดขึ้นได้ เป็นต้น

๒) สภาวะวิกฤติของสังคมในปัจจุบัน ทีกำลังประสบกับปัญหาอาชญากรรมประเภทหนึ่งซึ่งได้ทีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นดัชนีทีบ่งบอกถึงความเสื่อมโทรมของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี^{๑๑๓} คือ ปัญหาการกระทำต่อ กฎเกณฑ์ ต่อวินัย ของเด็กและเยาวชนหรือผู้ใหญ่ในวัย-เพศต่าง ๆ ในครอบครัวทีมีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการกระทำผิด โดยการสื่อความหมายทีขยายความในการดำเนินชีวิตทีถูกเป็นผิด หรือผิดเป็นถูก โดยการล่อลวงบุคคลทีด้อยโอกาส ด้อยอำนาจ โดยใช้ความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง ทีใช้กำลังหรืออาวุธทำร้ายต่อสู่ทำอาชญากรรมได้ ซึ่งนำปัญหามาให้ครอบครัวได้เช่นกัน ในบางสถานการณ์ก็เห็นได้ว่าการใช้ความรุนแรงแสดงถึงความเป็นคนเก่ง และเป็นทียอมรับของคนในสังคม แต่ปัญหาอาชญากรรมในสังคมปัจจุบันนี้อีกสาเหตุหนึ่งก็ คือ การทีบุคคลไม่รู้จักการจัดการทีมีความหมายว่า การรู้จักตนเอง^{๑๑๔} ซึ่งมีเหตุปัจจัยในการวิเคราะห์การรู้จักตนเองมี ๔ ประการ

๑) มนุษย์มีดวงตาหนึ่งคู่ทีสามารถมองโลก มองสรรพสิ่ง มองผู้อื่น แต่มองไม่เห็นตนเอง

^{๑๑๑} นางสาวอรปรียา วสุมหันต, “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทีชนะของพระไพศาล วิสาโล” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๕.

^{๑๑๒} พันธุ์ สังหยุด, **ธัมมะกระแทกใจ**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท เอส. เค. เอส. อินเทอร์เน็ต จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๗๓-๗๔.

^{๑๑๓} นางพูนสุข มาศรีงสรรค์, “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘-๓๙.

^{๑๑๔} พระเถระชิงหวิณ, **เซนสองทาง**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๔.

๒) มนุษย์มีจิตวิญญาณที่รู้จักแยกแยะ รู้จักผู้อื่น รู้จักสรรพสิ่ง รู้จักโลก แต่ไม่รู้จักตนเอง

๓) มนุษย์สามารถรู้จักโลก รู้จักประวัติศาสตร์ รู้จักสังคม รู้จักญาติมิตร แต่ไม่รู้จักตนเอง

๔) มนุษย์เห็นข้อผิดพลาดของผู้อื่น ไม่เห็นข้อผิดพลาดของตนเอง มองเห็นความโลภของผู้อื่น แต่มองไม่เห็นความตระหนี่ของตนเอง มองเห็นความผิดของผู้อื่น แต่มองไม่เห็นความหลงของตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งที่ไม่อาจมองลึกลงไปภายในจิตใจได้ ถ้าหากส่องเห็นบุคคลที่ก่อนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม ณ เบื้องต้น นั้นได้ ก็อาจมองเห็นความโลภ ความหลง ผูกใจ หรือในการพยาบาล โดยไม่จำเป็นต้องมาจากความแค้น วิหิงสา แปลว่า ความคิดเบียดเบียน ซึ่งเป็นความคิดในทางประทุษร้ายเหมือนกัน แต่ วิหิงสา ต่างกับพยาบาล^{๑๑๕} คือ พยาบาทเป็นความคิดร้ายที่เกิดจากใจร้ายโดยตรง แต่อาจจะคิดการทำร้ายโดยไม่หวังผลประโยชน์อันใดแก่ตัวเองเลยก็ได้ ส่วน วิหิงสา หมายถึง ความคิดหาประโยชน์แก่ตน ด้วยการก่อให้เกิดผลความขัดแย้งให้ร้ายแก่คนอื่น เพราะว่าเป็นเช่นนี้เองที่ว่า (ศัตรูภายในร้ายที่สุด)^{๑๑๖}

ดังนั้น ในเวลานี้มนุษย์มีศัตรูรอบข้าง ศัตรูนั้นไม่ได้มาจากภายนอกแต่มาจากภายในของแต่ละคน ถึงแม้ว่าคนนั้นจะเป็นศัตรูก็รู้ว่าภายในของเขาเป็นศัตรูแก่ตัวเขาก่อน คนเราถ้ามีศัตรูภายในแล้วก็จะกลายเป็นศัตรูของคนอื่นไปทันที เพราะจิตใจคนที่ตั้งไว้ผิดนั้นแหละเป็นศัตรูของบุคคลนั้น ๆ ถ้าใจของบุคคลตั้งไว้ผิดก็เป็นศัตรูแก่ตัวเองที่ส่งผลกระทบต่อให้ครอบครัวได้เช่นกัน ยกตัวอย่าง เช่น ในบุคคลที่มีความขัดแย้งที่นำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมในบริบทแวดล้อมนั้น ๆ ตามข่าวสารบ้านเมืองในสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน ยิ่งกว่านั้นคนจำนวนมากหาทางออกทางจิตใจให้ตัวเองไม่ได้ ก็ไประบายทุกข์ให้แก่ครอบครัวสังคม ที่ออกไปในทางยาเสพติด ที่ก่ออาชญากรรมกันมากในสังคมต่าง ๆ เหล่านี้ ที่รุมล้อมหมู่มนุษย์ทั่วไปหมดแม้แต่ในครอบครัวก็มีสถิติสูง ที่กำลังประสบปัญหาอย่างนี้ในเรื่องของความเลวร้าย^{๑๑๗} ในพฤติกรรมของคนโหดจืดที่ชอบแก้ปัญหาด้วยกำลัง ที่แปรเป็นสัญชาตญาณพร้อมจะแสดงอารมณ์ที่รุนแรง ในการทำลายสิ่งอื่น^{๑๑๘} ในปัญหาที่เกี่ยวกับความเห็นแก่ตัวในเรื่องต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความคิดเขวไป ว่าคนอื่นกระทำไม่ถูกไม่ตรง จึงทำให้คนได้คิดผิดไปในรูปเช่นนั้นไปต่าง ๆ นานา จึงมี

^{๑๑๕} พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เล่มที่ ๓, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๙๓.

^{๑๑๖} วีริศ อุโฆษผล, ธรรมะจากพระพรหมมั่งคณาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันท์ทิกขุ), พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๗๖.

^{๑๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), เจอวิกฤตจิตไม่วิตติ, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของศูนย์ข้อมูลอมรินทร์, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๗), หน้า ๖๓-๖๕.

^{๑๑๘} สมภาร พรหมทา, แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พีทีเค พริ้นติ้ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑๗๗.

ผลก็เพราะว่ามีฐานที่สำคัญอยู่ในใจ คือ เรื่องความเห็นแก่ตัว^{๑๑๙} นี้เองที่ยังเป็นเหตุปัญหาทางอาชญากรรมในสมาชิกครอบครัวของสังคมอยู่ทุกเวลา เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ความขัดแย้งภายในสมาชิกครอบครัวนั้น มีความสำคัญส่วนหนึ่งที่จะนำผลกระทบไปสู่ปัญหาในอาชญากรรมได้ ด้วยเหตุปัจจัยในการดำเนินชีวิตทางด้านนิสัยใจคอที่แตกต่างกันในสังคมปัจจุบัน กับการเบียดเบียนผู้อื่นในทางประทุษร้ายซึ่งกันและกันในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่รู้ในคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่ไม่รู้จักตัวตนที่แท้จริง เป็นต้น ที่เกิดจากปัญหาในกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสภาพสภาวะวิกฤติของสังคมในปัจจุบัน ที่มีการเอาเปรียบในบริบททางด้านการดำเนินชีวิตในครอบครัว หรือระหว่างการทำงาน ซึ่งมีผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัวให้ขัดแย้งกันเกิดขึ้นชัดเจนในปรากฏการณ์ที่บุคคลนั้น ๆ หาทางออกทางจิตใจให้ตัวเองไม่ได้ ก็ไประบายทุกข์ให้แก่สังคมหรือตนเอง ด้วยอำนาจหรือการด้อยโอกาสก็ตาม ที่มีตามสื่อข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งจะมีมากกับปัญหาอาชญากรรมในสมาชิกครอบครัวทางสังคม ที่ได้เกิดขึ้นให้เป็นปัญหาใหญ่ในสมาชิกสังคมปัจจุบันนี้

๒.๘.๑.๕ ความขัดแย้งนำไปสู่ปัญหาสังคมและประเทศชาติโดยรวม

ในหัวข้อความหมายนี้ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นที่ตระหนักเป็นอย่างมากในการประพฤติปฏิบัติในบุคคลกับปัญหาสังคม ของผู้นำที่มีบทบาทในอำนาจทางครอบครัว และการปกครองในสถาบันต่าง ๆ จากบริบทที่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลง จากภายในหรือภายนอกก็ตาม ไม่ว่าจะในกรณีของบุคคล หรือกับสถาบันในวัฒนธรรม ระหว่างบุคคลตั้งแต่หนึ่งคน-สองคน หรือบุคคลระหว่างกลุ่ม จึงทำให้เกิดความทับซ้อนหรือซับซ้อนและมีความเป็นพลวัตร สูงมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤติการณ์ความขัดแย้ง อันเกิดจากการสะสมของความรุนแรงเชิงโครงสร้างทางสังคม^{๑๒๐}

ซึ่งผู้วิจัย ไม่อยากให้ความขัดแย้งในสังคมไทยย้อนมีมาอย่างในอดีต คือ ตั้งแต่สงครามชิงราชบัลลังก์สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ด้วยการโค่นอำนาจพระเจ้าตากสินมหาราช ที่กบฏและรัฐประหารอีกไม่น้อยกว่า ๒๗ ครั้ง ในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น กบฏ ร.ศ. ๑๓๐, กบฏบวรเดช, กบฏวังหลวง กบฏยิงเตอร์, กบฏแมนฮัตตัน, จนไปถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งการขัดแย้งในประเทศไทยยังไม่ได้สิ้นสุดลงโดยสิ้นเชิง หลังจากนั้นก็เกิดความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ระหว่างรัฐไทยกับพรรค คอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๕๒๕ และสิ้นสุดลงด้วยนโยบายการให้อภัยตามคำสั่งที่ ๖๖/๒๕๒๓ ต่อมาก็เป็นความขัดแย้ง ระหว่างรัฐบาลเผด็จการกับกระแสเรียกร้องประชาธิปไตย ของประชาชนอันก่อให้เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และพฤษภาทมิฬระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่เขตเมืองหลวงของเมืองไทย เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ความขัดแย้งที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ยังไม่ขยายวงกว้าง และยืดเยื้อมากเท่าความขัดแย้งทางการเมืองในขณะนี้ ที่เริ่มต้นเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และพัฒนามาเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มความคิดเห็นทางการเมืองสองกลุ่มอยู่จนถึงทุกวันนี้ ความขัดแย้งยาวนานนี้ยังไม่มีใครรู้

^{๑๑๙} วีริศ อุโฆษผล, **ธรรมะจากพระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทิกุ)**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๗๗-๗๘.

^{๑๒๐} พระครูปลัดไพฑูริย์ เมธิโก (มหาบุญ), พธ.ม., “พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย”, ในวารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๓) : หน้า ๕๖-๕๗.

ว่าจะจบลงได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความแน่ใจได้ก็คือ ต้องมีผลกระทบจากความขัดแย้งที่มีความรุนแรงมากได้หลายด้านเหมือนกัน ๕ ประการ ได้แก่

๑) ความขัดแย้งดังกล่าวถูกกระพือให้เป็นความขัดแย้งร้ายลึก ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่ลูกหลานไปทุกสถาบัน เช่น ในหน่วยงานภาครัฐ ในสถานที่ที่ทำงานกับกลุ่มเพื่อน แม้กระทั่งระหว่างคนในภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะทางศาสนาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกับคนภาคใต้ ถึงขั้นที่มีการตั้งคำถามถึงเอกภาพ และบูรณะภาพของความเป็นชาติไทยด้วยความไม่สงบของชายแดนภาคใต้

๒) ทุกสถาบันหลักของประเทศถูกตั้งคำถามถึงความชอบธรรม และบทบาทมากที่สุดอย่างในเวลาที่เราบัลลังก์ประชาชนของอดีตนายกรัฐมนตรีสมัคร สุนทรเวช และนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ก็ถูกคนเสื้อเหลือง ประท้วงยึดเยื่อ รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ก็ถูกคนเสื้อแดงประท้วงไม่เลิก รัฐสภาที่ถูกตั้งฉายาที่แสดงให้เห็นการไม่ยอมรับ องค์ครุสระก็ถูกทำลายและไม่ยอมรับ ศาลซึ่งไม่เคยถูกวิพากษ์วิจารณ์ก็ถูกวิพากษ์อย่างเปิดเผย สถาบันองคมนตรีซึ่งควรอยู่เหนือความขัดแย้งทางการเมืองก็เป็นเป้าการโจมตีของคนบางกลุ่ม และอำนาจมาซึ่งความล่มสลายของประชาธิปไตยได้ หากปล่อยให้ยึดเยื่อต่อไป และจะขยายความขัดแย้งไปสู่ครอบครัว ซึ่งอยู่ในสถาบันต่าง ๆ ได้เช่นกัน เป็นต้น

๓) ในบ้านเมืองถูกสั่นคลอนอย่างรุนแรง ด้วยการทุจริตที่ปรากฏเป็นข่าวอย่างมากมายในฝ่ายการเมือง และข้าราชการรัฐประชาชนนั่นเอง โดยหลักนิติธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายที่ผู้มีอำนาจไม่แสดงให้เห็นความสำคัญต่อกฎหมาย หรือเหตุในพื้นที่ความไม่สงบใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการที่ฝูงชนทั้งเสื้อเหลือง เสื้อแดง สามารถกระทำการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ได้โดยมิได้มีอะไรเกิดขึ้นเลย ใช่หรือไม่จึงทำให้เราท่านทั้งหลายได้ตั้งคำถามกันว่า ประเทศไทยเป็นรัฐที่ล้มเหลวกับในขณะบุคคลบางกลุ่มที่ไม่ประทับใจในนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

๔) ความขัดแย้งในประเทศ มีการลูกหลานเป็นปัญหาระหว่างประเทศของไทยกับเพื่อนบ้าน คือ กัมพูชา เช่น เรื่องเขาพระวิหาร เป็นต้น ซึ่งถ้าไม่จัดการให้ดีก็จะกระทบกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศยังอาจลูกหลานไปสู่ภูมิภาคก็เป็นได้ เป็นต้น

๕) ความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยมีผลกระทบต่อครอบครัวที่ยังไม่มีสถาบันใดทำตัวเลขให้เห็นชัดเจน เช่น ช่วงเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ข้าวเปลือกในเมืองไทยกิโล. ละ ๕ บาท เป็นต้น สำหรับความสูญเสียดังกล่าวของประเทศไทยในผลกระทบทางเศรษฐกิจนั้น แต่ถ้าเทียบกับประเทศเกาหลีใต้ที่มีความรุนแรงของความขัดแย้งของสังคมจะน้อยกว่าไทยมาก ก็จะทำให้ความน่ากลัวของบทบาทความขัดแย้งภายในสังคมประเทศโดยรวม ด้วยความอยากได้ อยากมี อยากเป็นในสิ่งต่าง ๆ ด้วยระบบทุนนิยม ทางทรัพยากรทางด้านสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม เช่น การค้าขายทางด้านวัตถุต่าง ๆ มีการค้ำมนุษย์ ทางบริการทางเพศและทางด้านแรงงาน ไม่ว่าจะอยู่ในเพศ-วัย ไต่ก็มี ซึ่งยังถูกเอาไรต์เอาเปรียบของหมู่คนในสมาชิกทางครอบครัว หรือในสังคมกลุ่มโดยรวมในประเทศกับยุคปัจจุบัน เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ สมาชิกในครอบครัวที่ได้ทำหน้าที่กับบทบาทนักการเมือง มักมองการทำหน้าที่การเมืองของคนเป็นเกมส์ทางการเมือง ที่มักเล่นพรรคเล่นพวก ส่วนมากมักทุจริตและกอบโกยผลประโยชน์ ถึงแม้จะมีหน่วยงานคอยตรวจสอบนักการเมืองก็ตามที แต่ก็ยังเป็นไปอย่างไม่เต็มทีนักด้วยความเกรงกลัวอิทธิพลและอำนาจ ปัญหาอีกอย่างของการเมืองก็คือ ด้านการดำเนินนโยบายที่

ผิดพลาด ที่เกิดผลเสียกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคมและประเทศชาติ เพราะผู้บริหารประเทศไม่ได้บริหารอย่างเต็มความรับผิดชอบ ที่มีการเล่นการเมืองมากเกินไปจนความจำเป็นในบทบาทหน้าที่ เป็นต้น

ดังนั้น ผลทำให้การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้แก้ปัญหาก็แท้จริงของประเทศ บางครั้งนโยบายหลาย ๆ นโยบายก็ดูน่าจะดีแต่กลับไม่ได้ผลเต็มที่ ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากการไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ บ่อยครั้งเป็นการดำเนินนโยบายเพื่อสร้างภาพให้แก่ตนในผลประโยชน์นั้น ๆ ที่มีโดยสภาพความขัดแย้งในการเบียดเบียนผู้อื่น โดยเฉพาะที่ได้ให้ความสำคัญของประสิทธิผลน้อยกว่ามาก หรือแทบจะไม่ให้ความสำคัญเลยในบริบทของการบริหารทางด้านต่าง ๆ ซึ่งต่างจากนักการเมืองที่ดีก็ยังมีในประเทศอยู่ แต่สมาชิกของบุคคลเหล่านั้นไม่มีบทบาทในหน้าที่ ที่จะทำการจัดการการบริหารกับอุปสรรคของสมาชิกครอบครัว ให้เป็นไปอย่างมีความสามัคคีแห่งความสันติสุขได้ เป็นต้น ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าว ยังจำกัดขอบเขตอยู่ในเฉพาะกลุ่มที่ต่อต้านอำนาจรัฐเท่านั้น ดังเช่น ความขัดแย้งซึ่งได้มีตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นมา

ทางการเมืองในสังคมไทยโดยเฉพาะกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดง ที่ทำให้เกิดการเผชิญหน้าของกลุ่มทั้งสองกลุ่มตามจุดต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพมหานครและกระจายการชุมนุมไปตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ^{๑๑} โดยการประชุมประท้วงก็ยังมีอย่างต่อเนื่อง แม้ในที่สุดปัญหาที่เกิดขึ้นอีกเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ เมื่อคณะรัฐบาลชุดเดิมชนะการเลือกตั้ง กลุ่มพันธมิตรฯ ก็ชุมนุมประท้วงขับไล่นายกรัฐมนตรีที่มาจากพรรคพลังประชาชนอีก และพยายามใช้นโยบายในการชุมนุมประท้วงปิดล้อมคณะรัฐมนตรี ที่เดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ตามสถานที่ต่าง ๆ (และการจัดรายการความจริงวันนี้) ทางสถานีโทรทัศน์ NBT (ช่อง ๑๑ เดิม) (ได้เปิดสถานีโทรทัศน์เป็นของตนเองแล้วชื่อว่า DTV ออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒) และสัญจรไปตามสถานที่ชุมนุมในหลายที่ในบริบทต่าง ๆ เป็นต้น

ขณะที่สมาชิกรัฐสภาทั้งสองต่างก็พยายามชิงความได้เปรียบทางการเมืองและพยายามชิงไหวพริบ ในการใช้นโยบายชักจูงโน้มน้าวให้สมาชิกภายในครอบครัวมาเป็นกลุ่มของตนให้มากที่สุดเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองทางอำนาจ หรือแสวงหาอำนาจตนเองของกลุ่มในอนาคต ดังที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ดังนั้น กาลเวลาที่ผ่านไปการดำรงสภาพชีวิตในครอบครัวที่ดีไว้ต้องมีการแก้ไขปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะ ผู้ที่ไม่ทราบหลักในกิจอริยสัจ ๔ ทางพระพุทธศาสนา อาจปฏิบัติตนผิดพลาดอย่างร้ายสุดหมาย ที่ออกนอกเส้นทางเดินชีวิตของคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างเข้าใจกันได้ ในสังคมประเทศย่อมให้ผลร้ายมากกว่าผลดี กับสภาวะที่จะต้องแปรปรวนไปจากสภาพความเป็นจริง ด้วยความหลากหลายด้านเชื้อชาติ และความทับซ้อนด้านศาสนานี้เองที่ชี้ให้เห็นลักษณะถึงความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ ดังกรณีการทำสงครามระหว่างกบฏแบ่งแยกดินแดน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงกินระยะเวลาอันยาวนาน หรืออีกด้านหนึ่งเป็นการเปิดประเด็นเรื่องศาสนา^{๑๒}

^{๑๑} พระมหาพุทธณา นรเชฏฺโฐ (ศิริวรรณ), พระพุทธศาสนา กับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง ในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๗๕-๘๐.

^{๑๒} พระมหาพจน สุวโจ, ดร., การคลายความขัดแย้งด้วยพิธีกรรม : กรณีศึกษาเทศกาลวิสาขะของประเทศศรีลังกา, “พระพุทธศาสนากับวิกฤติโลก”, ในวารสารมหาจุฬาวชิการ, ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี ๒๕๕๘ (๒๘-๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘) : หน้า ๓๕-๓๖.

ดังตัวอย่าง เช่น การปะทะกันระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิม หรืออิสลาม ซึ่งเกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้ง ที่เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน เพื่อป้องกันเหตุร้ายอันจะลุกลามบานปลายให้ใหญ่โตได้ แต่หากมองให้ลึกถึงโครงสร้างทางสังคม หากแต่เป็นการเมืองซึ่งซ่อนรูปด้วยความเป็นชาตินิยมทางวัตถุ เท่านั้นเอง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์เหล่านั้น หาใช่ความขัดแย้งด้านเชื้อชาติหรือศาสนาแต่อย่างใดไม่ เพราะโดยเนื้อแท้ผู้คนทุกครอบครัวทุกเชื้อชาติศาสนา ที่อยู่บนผืนแผ่นดินนี้ล้วนอยู่ร่วมกันดุจฉันมิตร แม้จะแตกต่างกันด้านศาสนาก็ล้วนมีสิทธิ์ที่จะบำเพ็ญกิจตามพิธีกรรมทางศาสนาแห่งตน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้คนในภูมิภาค ได้ประสบกับภาวะในระบบการปกครองทุก ๆ ด้าน^{๑๒๓} ของผู้นำสังคมที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวในสังคมปัจจุบัน

เพราะผู้นำสังคมเป็นผู้ที่กำหนดแนวนโยบายในการบริหารประเทศ เป็นต้น หากได้ผู้ปกครองที่ไม่ดีต่อครอบครัวมาปกครอง ย่อมส่งผลกระทบต่อความเดือดร้อนแก่สังคมเป็นอันมากด้วย โดยเฉพาะผู้ปกครองในระบอบราชาธิปไตย ซึ่งมีบุคคลคนเดียวเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด เพราะหากได้ผู้นำที่ไม่ดีมาปกครอง ย่อมเกิดโทษมหาศาลแก่สมาชิกในครอบครัว (ประชาชน) ได้เช่นกัน เนื่องจากผู้นำใช้อำนาจตามอำเภอใจตนเองโดยไม่คำนึงถึงชีวิตจิตใจของบุคคลอื่น ดังนั้น ในทุกระดับทางสังคม โดยเฉพาะนักการเมืองที่มาจากพื้นฐานแห่งชีวิตที่มีความต่างกัน จึงมีส่วนแห่งที่มาของบทบาททางครอบครัวในเบื้องต้น ที่จะส่งผลให้นำปัญหาแห่งความขัดแย้งมาถึงระดับประเทศได้ ที่ให้สังคมมีปัญหาที่ทับซ้อนและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ที่ไม่พัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น เพราะสาเหตุมาจากปัญหาความขัดแย้งในการขาดจริยธรรม-คุณธรรม ของผู้นำนั่นเอง

ขณะนี้ยังมีข้อที่ชัดเจนอยู่ในปรากฏการณ์ที่ให้สมาชิกครอบครัวสัมผัสรับรู้ได้ คือเรื่อง อาชีพ หรือค่าตอบแทนในด้านต่าง ๆ เพราะเป็นผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ไร้ความมั่นคงปลอดภัยไร้ซึ่งเสถียรภาพ ขาดเอกภาพในการตัดสินใจในความสับสนวุ่นวายของผู้ที่ช่วงชิงผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างอำนาจสองขั้ว^{๑๒๔} ที่รับรู้เข้ามาและความนึกคตินั้น ๆ เป็นต้น

แทนที่จะเป็นอารมณ์ของจิตและปัญญา กลับเสมือนเป็นอารมณ์ล้วน ๆ ที่ทำให้ไม่มีความรู้ความคิดที่บริสุทธิ์ และเป็นเหตุให้ก่อปัญหาเรื่อยไป^{๑๒๕} ที่ใกล้ตัวคนเราทุกคนในสังคมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า มีผลในความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ หรือเสื่อม จะสามารถยืนยันคำกล่าวนี้ได้ จากตัวอย่างที่ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ตลอดมา ยามใดที่สมาชิกในสถาบันเกิดความขัดแย้งต้องการเปลี่ยนแปลง โดยไม่ทำตามบทบาทหน้าที่สิ่งที่น่าสนใจ คือ ความเสื่อมโทรมในการปฏิบัติที่ทำให้สถาบันต่าง ๆ พลอยได้รับผลกระทบในปัญหานั้น ๆ ที่เกิดขึ้นได้กับความขัดแย้งที่นำไปสู่ปัญหาสังคมและ

^{๑๒๓} ไกรฤกษ์ ศีลาคม, “คุณลักษณะของผู้นำสังคมในอุดมคติตามหลักคำสอน ของพระพุทธศาสนา”, ในวารสารของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕) : หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

^{๑๒๔} นางวรพิมพ์สุข ผ่องสมัย, รวบรวมความวิชาการทางพระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดี มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ และการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ ๑, **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๗๖-๓๗๗.

^{๑๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๓.

ประเทศชาติโดยรวม โดยเฉพาะ ตัณหา ที่เรียกว่าปัญหาที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางสังคม ที่เกิดจากการเบียดเบียนกัน^{๑๒๖} เพราะบุคคลเหล่านั้นมีอำนาจกิเลสที่มีความโลภครอบงำ มีความโกรธครอบงำ และมีความหลงครอบงำ และไม่อยู่ในระดับของศีลธรรมที่ต้องปฏิบัติตามหลักของศีล ๕ ประการ เป็นต้น

นอกจากนี้ สังคมยังมีความเจริญในการพัฒนาทางวัตถุขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งย่อมจะนำปัญหาแห่งความขัดแย้งในสถานะต่าง ๆ ตามมาด้วย ที่มีในปัญหารูปแบบที่ซ้ำซาก หรือปัญหาที่มีขึ้นมาใหม่กับการบริโภค เกินความจำเป็นในสมัยนิยมทางวัตถุ ทั้งทางด้านทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์เราแสวงหา ความสุขความสบายกันจนเกินขอบเขตในบทบาทของหน้าที่ เมื่อไม่ได้มีความสุขความสบาย ก็พยายามที่จะสร้าง กฎ ขึ้นมาด้วยการบังคับ ควบคุมและครอบงำผู้อื่น นอกจากนั้น ยังมีการแบ่งแยกกันเป็นกลุ่มเป็นพวก ก็ยิ่งทำให้ปัญหาความขัดแย้งรุนแรงมากยิ่งขึ้น ในความเจริญทางวัตถุ ที่มนุษย์ต่างก็พากันเข้าใจว่าสามารถแก้ไขปัญหาของสังคมได้ โดยไม่คำนึงถึงทางด้านสภาพจิตใจในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความขัดแย้งในสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัญหาปัจจุบันนี้ ล้วนแล้วแต่เกิดมาจาก การที่มนุษย์เราเน้นความเจริญทางด้านวัตถุกันมากเกินไป เป็นต้น

โดยเฉพาะ ที่ไม่เห็นค่าความเป็นจริงของสิ่งในมวลสารของพลังงานที่มีค่า ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติกับสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต เป็นต้น ด้วยการที่ประพฤตินี้ไม่ดีด้วยรูปแบบทฤษฎี ด้วยรูปแบบการปฏิบัติใน ทุจจริต ^๓^{๑๒๗} ได้แก่

๑) กายทุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วยกาย) มี ๓ อย่าง คือ ปาณาติบาต ๑ อทินนาทาน ๑ กามเมสุมิฉฉาจาร ๑

๒) วจีทุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วยวาจา) มี ๔ อย่าง คือ มุสาวาท ๑ ปิสุณาวาจา ๑ ผรุสวาจา ๑ สัมผัสปลลาปะ ๑

๓) มโนทุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วยใจ) มี ๓ อย่าง คือ อภิชฌา ๑ พยาบาท ๑ มิจฉาทิฎฐิ ๑ ด้วยเหตุแห่งปัญหานี้ในปัจจุบันก็คือ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และสังคม ทั้งที่รวมกันอยู่ในระบบสัมพันธ์ใหญ่อันเดียวกัน แต่ไม่ประสานกลมกลืนกันกลับจะมักขัดแย้งกัน^{๑๒๘} ซึ่งยังนำปัญหาไปสู่สังคมและประเทศชาติโดยรวม จากแนวคิดความขัดแย้งดังกล่าวแล้วนั้น ตามความต้องการทางสังคมที่ได้มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะมีการพัฒนาสังคมให้เจริญอย่างเด่นชัด ที่ควบคุมในทางกลับแห่งภัยภิกขิตกับมนุษย์จะมีมาในภายหลังได้ เมื่อพิจารณาตามหลักนี้ ไม่สามารถทำให้สังคมทุกสภาพแวดล้อมดำรงอยู่ด้วยดี และมีสภาพเกื้อกูลด้วยประมวลบทบัญญัติ^{๑๒๙} ที่มีข้อปลีกย่อยอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันทั้งหมดที่นิยมเรียกกันว่า ศีล ๕ เป็นต้น

^{๑๒๖} นายอมร อำไพรุ่งเรือง, “การศึกษาพฤติกรรมกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชน กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๑.

^{๑๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, กุฎกาพันธ์, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๙๐.

^{๑๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี*, “สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ”, *นิตยสารข่าวทางเดิน*, ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๑๔๔ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๒) : หน้า ๑๐-๑๒.

^{๑๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓๒.

สรุปรวมความว่า ความขัดแย้งในบทบาททางครอบครัวในการปกครอง ย่อมนำไปสู่ปัญหาสังคมและประเทศชาติโดยรวมได้ ซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยที่โครงสร้างทางสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ที่มีความบกพร่องซับซ้อนไม่มีความสมบูรณ์อยู่ในตัว ที่กำลังเป็นพลวัตอยู่ในสังคมชั้นเรื่อย ๆ กับวิกฤติปัญหาในความขัดแย้ง ที่ได้มีในบทบาทกับผู้นำทางสังคมซึ่งทำให้สมาชิกครอบครัวรู้สึกแปลกแยกด้วยรูปแบบที่มีมาในสังคมตั้งแต่สมัยสุโขทัย-สมัยอยุธยา จนถึงปัจจุบันนี้ เป็นต้น โดยเฉพาะบุคคลที่มีความคิดที่ไม่บริสุทธิ์ ในความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่ราวลึกในปัญหา ซึ่งจะลุกลามไปได้ในสังคม ที่มีกิเลสมาครอบงำขาดความชอบธรรมในบทบาททางคุณธรรม ดังนั้นสมาชิกของสังคมที่ยังมีคนที่อยู่ แต่ไม่มีบทบาทในหน้าที่เหล่านั้น ในการจัดการกับอุปสรรคของความขัดแย้งที่ต้องแก้ไข ที่ยังจำกัดขอบเขตอยู่ในกลุ่มด้วยรูปแบบการปฏิบัติในทาง ทุจริต ๓ โดยเฉพาะ ตัณหาที่ไม่อยู่ในระดับของศีลธรรม ที่เป็นเหตุให้บุคคลก่อปัญหาในสังคมและประเทศชาติเรื่อยไปในลักษณะนั้น ๆ ทางกายภาพ ชีวภาพ และจิตภาพ ที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องในปรากฏการณ์ได้

๒.๘.๒ แนวโน้มความขัดแย้งในครอบครัวยุคปัจจุบัน

จากความสำคัญบทที่หนึ่งที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้ศึกษาความสำคัญตลอดถึงแนวโน้มปัญหาความขัดแย้งของครอบครัวไทย จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทางสังคมที่มีความซับซ้อน ที่แตกต่างกันเป็นไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งแต่เดิมเป็นสังคมชนบทมีความเอื้ออาทรต่อกัน แต่แนวโน้มยุคปัจจุบันเป็นสังคมเมืองมากขึ้น เพราะในรูปแบบของครอบครัวซึ่งเคยเป็นครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวเกิดขึ้นมาก และขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลง ซึ่งสมาชิกในครัวเรือนนั้นยังไม่สามารถทำหน้าที่ได้เท่าที่ควรว่า ที่ครอบครัวเคยเป็นทุนพื้นฐานทางสังคมกับวัฒนธรรมที่ดีงาม มีระบบเครือญาติที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิด มีการอบรม ปลูกฝังวัฒนธรรม ชัดเกลือบุดรหลาน ด้วยความเกื้อกูลเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และค่านิยมประเพณีที่ดี แต่ตรงกันข้ามในยุคปัจจุบันการปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกของสมาชิกกลับอ่อนแอลง ซึ่งมีผลอันเนื่องมาจากปัญหาวิกฤติที่ครอบครัวกำลังเผชิญอยู่ในแนวโน้มความขัดแย้งในครอบครัวยุคปัจจุบัน ๓ ประเด็น ได้แก่

๑) สมาชิกภายในครอบครัวมีการปฏิบัติตน ในการดำเนินชีวิตกับยุคปัจจุบันในสภาพต่าง ๆ ที่ให้มีแนวโน้มความขัดแย้งที่เป็นไปในทางที่เสื่อม เป็นปกติในสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดองค์ประกอบของความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ที่มีด้วยกัน ๓ ประการ คือ ตัวบุคคล ๑ ความสัมพันธ์ ๑ และเนื้อหาของความขัดแย้ง^{๑๓๐} ที่มีในส่วนของเนื้อหาของความขัดแย้งภายในครอบครัวยุคปัจจุบันนี้ ที่บ่งชี้ความสำคัญในอารมณ์ของสมาชิกที่รู้สึกได้ โดยมีพื้นฐานการแสดงออกทางปฏิบัติในรูปแบบที่ต่างกันในตัวบุคคล ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในทัศนคติ ความเชื่อ อารมณ์ความรู้สึก ประสบการณ์ ซึ่งความสัมพันธ์ในครอบครัวนั้น ๆ จะดีหรือไม่ดีอย่างไร ขึ้นอยู่กับความไว้วางใจกัน นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะมีมิติของทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่สำคัญที่เกี่ยวข้องเนื่องจากพฤติกรรมของสมาชิก ในแง่สัญชาติญาณของแนวโน้มความขัดแย้งยุคปัจจุบันได้

^{๑๓๐} เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว, การบูรณาการภาวนาเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์, “พระพุทธศาสนากับวิกฤติโลก”, ในวารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี ๒๕๕๘ (๒๘-๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘) : หน้า ๑๔๙.

๒) สมาชิกภายในครอบครัวในทุกวัน จะต้องใช้ชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนอื่น แม้กระทั่งเวลามีปัญหาใด ๆ ในชีวิตซึ่งเป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้า ซึ่งไม่ใช่แค่เป็นวงแคบในครอบครัวเท่านั้น ที่ในทางสังคมมีกลไกในกระบวนการต่าง ๆ ที่ซับซ้อนมากเท่าไร ที่แต่ละคนจะมีอะไรอยู่ในใจ ที่ผิดต่างกันไปมากขึ้นเท่านั้น^{๑๓๑} ที่ทำให้โอกาสความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันจะมีข้อขัดข้อง โอกาสที่จะมีความขัดแย้งในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมมีสูง เพราะการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์นั้น ข้อขัดข้องเกิดขึ้นได้ง่ายมากที่มักไปสู่ความขัดใจ ที่จะมีแนวโน้มความขัดแย้งนำมาสู่ตนสู่ครอบครัว และเพื่อนมนุษย์คนอื่นเพราะแต่ละคนในครอบครัวต่างคนก็เป็นทาสทางอารมณ์ของตนเองได้ เป็นต้น

๓) ปัญหาความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน โดยสมาชิกในครอบครัวมักเอาอารมณ์ภายใน ทั้งหลาย มาขับเคลื่อนพฤติกรรมทางกายภายนอกที่เป็นลบบอกมา จึงทำให้ครอบครัวในสังคมกับยุคปัจจุบันที่อยู่ร่วมกัน เกิดความสับสนที่จะมีโอกาสก้าวล่วงทำผิดต่อผู้อื่นได้เสมอ ไม่ว่าจะเส้นทางทางวาจา หรือกระทั่งผิดทางจิตใจที่มีอคติต่อผู้อื่น ซึ่งในปัจจุบันนี้สมาชิกภายในครอบครัว เดินทางผิดไม่ถูกทางเพราะเหตุที่มีความเชื่อที่ผิดมี มิฉลาดิถี เป็นเครื่องนำทางแล้วเบียดเบียนผู้อื่น เพราะเหตุมี อวิชชา ความไม่รู้ในสภาวะความจริงที่เกิดดับ^{๑๓๒} ของบทบาท หน้าที่ ในครอบครัวที่ไม่สอดคล้องกับ ยุคปัจจุบันที่เป็นไปทางด้าน ทศนคติ และความเชื่อ ที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้ขัดแย้ง นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก อันได้แก่ โครงสร้างทางสังคม ๑ ระดับของบริบททาง อำนาจ ๑ และที่มีเหตุรวมถึงผู้ขัดแย้งในความเชื่อทางค่านิยม ๑ ที่มีในปรากฏการณ์สำคัญ คือ

การสื่อสารภายในสมาชิกครอบครัวยังไม่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติตน ในการดำเนิน ชีวิตคนไทยในแต่ละระดับในยุคปัจจุบันนี้ ยังมีการประพาดกับโครงสร้างทางสังคม ที่มีแนวโน้มต่อ ผลกระทบที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับสมาชิกครอบครัวอยู่ เป็นที่น่าสังเกตได้ว่ามีปัญหาในครอบครัว ที่มาจากการละเมิดต่อศีล ที่ทำให้ทราบว่าความจริงในพฤติกรรมเหล่านี้ที่มีปรากฏอย่างมากในสังคม ครอบครัวปัจจุบัน โดยไม่มีการลงโทษผู้กระทำผิดที่ทำให้เกิดการเลียนแบบกันในการทำผิดมากขึ้น โดยไม่มีความยำเกรงกฎหมาย^{๑๓๓} ที่มีในลักษณะตามสื่อ ข่าวสาร ในปรากฏการณ์ครอบครัวนั้น ๆ

สรุปรวมความว่า ปัญหาแนวโน้มความขัดแย้งในยุคปัจจุบันนี้ที่เกิดขึ้นได้ เพราะ ความสัมพันธ์ทางสมาชิกครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้กันและกัน ระหว่างสามีภรรยา พ่อแม่ ลูกหลาน ด้วยเหตุที่คู่ครองแต่ละฝ่ายในเบื้องต้นยังขาดจริยธรรม โดยมีพื้นฐานการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งให้ค่านิยมบริบทภายนอกทางสังคมดูแลแทน เป็นต้น ซึ่งการดำเนินชีวิตในสังคมยุคปัจจุบันมีสภาพ การเบียดเบียนกัน ที่มีการปฏิสัมพันธ์กันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อน ต่อการ แสดงออกทางพฤติกรรมในรูปแบบที่ต่างกัน จึงทำให้มีวิกฤตในปัญหาการปฏิบัติตน ด้วยเหตุปัจจัย หลายด้านในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม จึงทำให้โอกาสความสัมพันธ์นั้น ๆ มีการละเมิดต่อบทบาท หน้าที่ ที่มีโอกาสให้แนวโน้มในความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างสมาชิกครอบครัว โดยที่สมาชิกนั้นไม่มี

^{๑๓๑} อาจารย์ปริญญา ตันสกุล, มีปัญญา อยู่กับตัว กลัวอะไร, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์ จิตจักรวาล, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

^{๑๓๒} สุวัฒน์ สุวัฒน์โน (พิทักษ์วงศ์), มนุษย์...เกิดมาทำไม ? เล่ม ๑๖, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุด แห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗.

^{๑๓๓} พระมหาพุทธณา นรเชฏโฐ (ศิริวรรณ), แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในจักกวัตติสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๘๖-๘๗.

ความยำเกรงต่อการกระทำผิดต่อ กฎเกณฑ์ ในระบบต่าง ๆ ทางคุณธรรม ซึ่งจะมีแนวโน้มต่อผลในการปฏิบัติตน

๒.๙ สรุป

ความขัดแย้งในครอบครัวยุคปัจจุบันนี้ยังมีประเด็นปัญหาอยู่ด้วยกันสามประเด็น ดังนี้ **ประเด็นแรก จะมีในเชิงจิตวิทยาทางสังคมที่สำคัญของความขัดแย้งในครอบครัว** คือ สมาชิกในครอบครัวจะมีพฤติกรรมในวิถีเชื่อ วิถีคิด วิถีชีวิต ในความรู้สึกของตน ที่ได้รับอิทธิพลจากคนอื่น ๆ โดยรอบตัว เพราะสมาชิกในครอบครัวจะอยู่ร่วมกันเป็นสังคมและเกี่ยวข้องกับบริบทเสมอ เช่น ตั้งแต่ตื่นจนเข้านอน ก็จะพบเจอกับปรากฏการณ์ในสิ่งต่าง ๆ ในการรับรู้ที่มาส่งผลต่อการตอบสนองของตนที่เริ่มตั้งแต่ปู่-ย่า ตา-ยาย พี่-ป้า น้ำ-อา หรือบุตรหลาน รวมทั้งสมาชิกในสังคม เช่น ครูอาจารย์ สถานศึกษา เพื่อน หรือในสถาบันในวิชาชีพต่าง ๆ โดยที่จะพบเจอปฏิสัมพันธ์ต่อการกระทำต่าง ๆ ในการแสดงออกของคนเหล่านั้นจะส่งผลต่อการตอบสนองของตนก็จะกลายเป็นวัฏจักรของชีวิตในการส่งอิทธิพลต่อกันและกันได้ กับวิถีชีวิตที่มีความคิดเห็นที่ลงรอยกัน หรือไม่ลงรอยกัน โดย ที่มีความคิดเห็นระหว่างบุคคลที่ตรงกันข้ามก็อาจจะทำให้ตอบโต้ ด้วยการคล้อยตามในการตัดสินใจนั้น ๆ ที่สามารถมีอิทธิพลถึงสมาชิกภายในครอบครัวได้นั่นเอง

ประเด็นที่สอง จากปัจจัยภายในสู่ปัจจัยภายนอกในครอบครัว คือ พฤติกรรมที่ถ่ายทอดความรู้ไปสู่สมาชิกภายในครอบครัว ที่ส่งผลให้เกิดลักษณะความขัดแย้งที่มีตัวแปรใน ๒ มิติหลักใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ตัวแปรภายใน และตัวแปรภายนอก ซึ่งตัวแปรภายในนั้นมุ่งเน้นสำคัญไปที่ (จิต) หรือ พฤติกรรมอันเนื่องมาแต่ดั้งเดิม ด้วยความเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ และตัวแปรภายนอก คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่มีความทับซ้อนในการปลูกฝังวัฒนธรรม และค่านิยม ที่มีสาเหตุในชั้นพื้นฐานของมนุษย์ทางด้านทัศนคติ ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันภายในสมาชิกครอบครัวยุคปัจจุบันนี้ว่า มีความคิดเห็นระหว่างสมาชิกที่ตรงกันข้ามได้นั่นเอง

ประเด็นที่สาม ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวโดยตรงมีขึ้นได้ โดยสาเหตุในเบื้องต้น มาจากการอบรมสอนสั่งในสมาชิกครอบครัวนั้นว่า พ่อ-แม่ ปู่-ย่า ตา-ยาย รักลูกหลานไม่ถูกทางที่มีการตามใจ แต่ไม่ใส่ใจในการเลี้ยงดูบุตรหลาน โดยแอนเอียงไม่มีธรรมที่ตั้งไว้ในลักษณะปฏิสัมพันธ์การสื่อสารระหว่างสมาชิก ที่ถึงขั้นเลยขอบเขตในภาวะในครอบครัวที่มีการตามใจกันมากเกินไป โดยไม่มีจุดยืนหลักแห่งคุณธรรมในหน้าที่ที่ดี ซึ่งกล่าวได้ว่า สมาชิกในครอบครัวยังไม่เข้าใจในธรรมชาติของจิตที่แท้จริงว่าเป็นอย่างไร กับการทำหน้าที่ในบทบาท ซึ่งจะมีผลแห่งเหตุจากบริบทภายนอกเข้ามากระทบสมาชิกในครอบครัวให้เกิดความขัดแย้งนั้นในหลายระดับตามปรากฏการณ์ได้ เช่น

๑) ระหว่างสมาชิกในครอบครัวจะมีรายการดูทางสื่อทีวีในเวลาเดียวกัน ซึ่งมีเหตุที่ว่าระหว่างวัย เพศ อายุ มีความชื่นชอบทางสื่อต่างกันจึงทำให้ปัญหามีในเบื้องต้นนั้นเกิดขึ้นได้ เป็นต้น

๒) ตามปรากฏการณ์พ่อแม่ ของฝ่ายสามี หรือสะใภ้ ต่างไม่ชื่นชอบลักษณะลูกเขย หรือ ลูกสะใภ้ โดยเป็นฝ่ายยุยงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ปัญหานั้นเกิดขึ้นก็เป็นได้ โดยขาดบริบทการสื่อสารที่ถูกต้อง เป็นต้น

๓) ปัจจัยภายนอกจากสังคมในบุคคลที่สาม ที่แนะนำบุคคลในสมาชิกครอบครัวให้ปฏิบัติตนตามกระแสตน โดยสมาชิกนั้นจะไม่อยู่ดูแลครอบครัว จึงทำให้บุคคลนั้นปฏิบัติตนบกพร่องในครอบครัวได้เป็นต้น

๔) ทุกยุคสมัยของเมืองไทยจะมีการเลือกตั้งผู้นำคนใหม่เกิดขึ้นในสถาบันต่าง ๆ เป็นต้นว่ามีฝ่ายค่านิยมสีเหลือง ฝ่ายสีแดง หรือในปัจจุบันกำลังรอการเลือกตั้ง โดยมีสมาชิกในครอบครัวมีทัศนคติที่มีค่านิยมชอบต่างกัน โดยมีผลกระทบระหว่างกันได้บุคคลคือ พ่อแม่-สามีภรรยา บิดามารดา-บุตรหลาน ซึ่งจะทำให้ระหว่างสมาชิกในครอบครัวขาดความสามัคคีในการพูดที่สร้างสรรค์ ไม่เอื้อเพื่อแบ่งปันกันได้ ซึ่งภรรยาไม่ทำก้าข้าวให้สามี หรือฝ่ายสามีก็ไม่เข้าบ้าน ส่วนลูกก็จะออกไปเที่ยว ดังนั้นจึงมีเหตุและผลที่สำคัญได้ว่า สมาชิกในครอบครัวยังขาดในกระบวนการสื่อสารที่ถูกต้อง โดยมาจากจิตภายในในความไม่รู้กับความต้องการ และยังขาดกิจกรรมในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันภายในสมาชิกครอบครัว

บทที่ ๓

หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

บรรดาหลักพุทธธรรมนั้นมีเยอะมากในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงแสดงตรัสไว้ ในการดำเนินชีวิตระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อส่งเสริมให้ครอบครัวมีความมั่นคง ดังนี้ ๑) ขรวาสาธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือนให้มีความเจริญมั่นคง ๒) พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม ที่เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ๓) อปริหานิยธรรม คือ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่เป็นธรรมเพื่อความเจริญความก้าวหน้าในชีวิต ๔) ศีล ๕ คือ ธรรมในการปฏิบัติที่ไม่มีการล่วงละเมิดข้อห้ามด้วยความตั้งใจเจตนา ๕) สังคหัตถุธรรม คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกมิตร เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ที่เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อป้องกันความขัดแย้ง ความรุนแรง ในวัยเด็กและเยาวชน แม้กระทั่งผู้ใหญ่ในสมาชิกครอบครัว หรือในสังคมต่าง ๆ ทุกชนชั้นวรรณะ ให้มีสิทธิ์ทัดเทียมเสมอกันได้ ในสังคมมนุษย์ เพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างพ่อ-แม่-ลูกหลาน ในครอบครัว ดังที่กล่าวมาตามหลักพุทธธรรมที่ใช้ได้ในการปฏิบัติตนได้ในทุกยุคสมัย เป็นต้น

ดังนั้น ในเรื่องนี้ผู้วิจัยจึงเน้นเฉพาะหลักสังคหัตถุธรรม เพราะเป็นหลักธรรมที่สมาชิกในครอบครัวจะประพฤติปฏิบัติกันได้ง่าย ซึ่งจะมีในหัวข้อหลักธรรมนั้นว่า (๑) ทาน คือ ระหว่างสมาชิกจะมีการให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น โดยไม่ตระหนี่ถี่เหนียวกัน ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว รวมทั้งการให้อภัย (๒) ปิยวาจา คือ ระหว่างบุคคลในสมาชิกจะมีการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ (๓) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิด ในการประพฤติดนแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (๔) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ที่จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และการไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นในสมาชิกครอบครัวในสังคมอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องเลือกพุทธธรรมเฉพาะหลักสังคหัตถุ ๔ ในหัวข้อธรรมที่จะช่วยบรรเทา หรือกำจัดความขัดแย้งลงได้ในประเด็นปัญหาระหว่างสมาชิกนั้นว่า จะมีสาเหตุลักษณะความขัดแย้งที่มีตัวแปรใน ๒ มิติหลักใหญ่ ๆ ด้วยกัน เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวเข้าใจถูกเห็นถูกเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน คือ เข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพราะเป็นผู้มีจิตเสมอกันด้วยสัมมาทิฐิ โดยวิธีทำให้คนรักและหวังดีกันทั้งต่อหน้าและลับหลังดังต่อไปนี้

๓.๑ ทาน การเสียสละแบ่งปัน

คำว่า (ทาน) หมายถึง การเสียสละแบ่งปันในสมาชิกระหว่างกัน กับการให้ทานด้วยจิตใจที่ตั้งงาม ที่มุ่งเพื่อกระทำในคุณงามความดีระหว่างพ่อ แม่ ลูก ที่สมาชิกในครอบครัวได้รู้คุณค่าต่อบุคคลต่อผู้มีพระคุณ เช่น ครู อาจารย์ ญาติ เป็นต้น เพื่อประโยชน์สุขในสังคม หรือถวายแก่พระสงฆ์

เพื่อสงเคราะห์ และให้แก่คนตกทุกข์ได้ยาก ในการให้แก่คนอื่นจะมีด้วยความเมตตา-กรุณา เพราะเป็นบุญอย่างหนึ่งที่เรียกว่า (ทานมัย) คือ บุญเกิดจากการให้ที่เป็นธรรมใน สังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้ โดยเป็นบ่อเกิดแห่งบารมีที่เรียกว่า ทานบารมี ดังนั้น พ่อ แม่ ลูก จึงมีวัตถุประสงค์ในการให้ทาน เพราะมีวิถีคิดในการคลายความตระหนี่ในจิตใจ กกับการเสียสละแบ่งปันที่ส่งผลให้เกิดความสะอาดในจิตใจขึ้นมาได้ ด้วยเหตุนี้สมาชิกยังได้เห็นความสำคัญในการให้ทานนั้นว่ามีค่าในบุคคล ในครอบครัว หรือในสถาบัน โน้น นี้ นั่นด้วย ดังนั้น เราท่านทั้งหลายจะเห็นได้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ท่านจะเน้นย้ำอยู่เสมอ ในกระบวนการของจิตถึงหลักการความสัมพันธ์^๑ เพื่อให้บิดา-มารดา-บุตร และคนในปกครองปัจจุบัน^๒ โดยเฉพาะสมาชิกภายในครอบครัวที่เกี่ยวข้องในการอยู่ร่วมกัน หรือบุคคลอื่นที่อยู่รวมกันกับการดำเนินชีวิตนั้น ๆ ที่มีการให้ด้วยน้ำใจที่ดีงาม แบบสัจบุรุษ ที่ต้องมีศรัทธามั่นคงอย่างแท้จริงซึ่งเน้นอาการ และคุณสมบัติของผู้ให้ว่า สิ่งของที่นำมาต้องเป็นของแสวงหามาได้โดยบริสุทธิ์ ที่เป็นเนื้อแท้ของการทำบุญตามนัยพระพุทธรองค์ที่ทรงเน้นย้ำให้มุ่งหมายผลตอบแทน ดังเช่น^๓ การให้ทาน เป็นธรรมเครื่องให้ระลึกถึงกัน สงเคราะห์กัน เอื้ออาทรต่อกัน ให้ความเผื่อแผ่ หรือแบ่งปันนี้ สามารถทำได้ถึง ๓ ทาง คือ^๔

- ๑) ให้ด้วยกาย คือ การช่วยทำกิจ ช่วยเหลือเอื้ออาทรด้วยวัตถุสิ่งของ เป็นต้น
 - ๒) ให้ด้วยวาจา คือ การให้คำแนะนำ พร่ำสอน พูดให้กำลังใจ มีมุนานะในการกระทำ เป็นต้น
 - ๓) ให้ด้วยใจ คือ การนึกถึงใจเขาใจเรา ไม่คิดริษยา พยาบาท อาฆาต จองเวรใคร เป็นต้น
- การเลือกการให้ทานนี้ บัณฑิตจะสรรเสริญด้วยจิตใจที่ดีงาม เพราะเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์อย่างเดียว ซึ่งไม่มีโทษแก่ผู้รับ ที่สมาชิกครอบครัวในปัจจุบันมีการเสียสละแบ่งปันได้ตามลำดับต่อไปนี้

๓.๑.๑ อามิสทาน การแบ่งปันสิ่งของ

อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของที่แบ่งปันเป็นวัตถุ ในการช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว กับสิ่งที่เรามีอยู่ เมื่อบุคคลมีการสละแบ่งปันสิ่งของตน คือ การให้สิ่งที่มีผลมุ่งหมายเพื่อเป็นประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวด้วยความเต็มใจ ที่เป็นพื้นฐานความดีของมนุษยชาติ และเป็นสิ่งที่ขาดเสียมิได้ในการจรรโลงแห่งสันติสุข ที่เป็นเหตุให้ครองใจคน คือ ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันเข้าไว้ได้ โดยเฉพาะ ในการพัฒนาตนระหว่างพ่อ-แม่-ลูก ให้มีศักยภาพในสมาชิกครอบครัวทุกคนในการปลูกฝังคุณธรรม เพื่อประโยชน์สุข ซึ่งจะเสริมให้นำมาเป็นหลักปฏิบัติที่มีความสำคัญมาก ในความสัมพันธ์ที่ดี ที่พ่อ-แม่รักลูกด้วยใจจริงที่แสดงความเข้าใจให้กับลูก ที่ไม่มีอะไรเคลือบแฝง^๕ ในการแบ่งปันสิ่งของระหว่าง

^๑ พระมหาอำนาจ พลปโย, ดร., ความลับแห่งจิต ในปรัชญาสองสายธาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓๗,

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๐.

^๓ พระมหาพจน์ สุวโจ, วิเทศทัย, พระอรหันต์ : วิธีตรวจสอบคุณลักษณะตามนัยพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (นครปฐม : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ สาระพิมพ์การ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๑.

^๔ ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน, สุขวิถี : มนุษย์ ชีวิต ความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (มหาสารคาม : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), คู่มือชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ศิริชัยการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

สมาชิกในครอบครัว เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การแบ่งปันสิ่งของจะมีความสำคัญอย่างไร กับความสัมพันธ์ในการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในยุคปัจจุบันนี้

วิถีชีวิตของคนไทยแบบดั้งเดิมกำลังเสื่อมหาย โดยจากความรัก ความอบอุ่น ความมีน้ำใจ ความสามัคคี และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเริ่มลดน้อยเสื่อมน้อยลงไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัย จึงได้มีสมาชิกครอบครัวในสังคมโดยพ่อ-แม่ จะเป็นผู้ปกครองที่จะช่วยส่งเสริมพฤติกรรมการแบ่งปันให้ลูก ที่มีการส่งเสริมพฤติกรรมการรู้จักแบ่งปันเกิดขึ้น ที่เป็นสิ่งสำคัญในการปลูกฝังพื้นฐานจิตใจของเด็ก ๆ ในสมาชิกครอบครัว ให้เติบโตไปเป็นเด็กที่จิตใจดี มีเมตตา มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือแบ่งปันกัน กับแนวทางส่งเสริมพฤติกรรมลูกในระหว่างสมาชิก ๖ รูปแบบ ดังนี้

๑) มอบความรักความอบอุ่นให้ลูกอย่างเต็มที่ เพราะลูกจะต้องรู้สึกได้ว่าได้รับความรักความอบอุ่นจากพ่อ-แม่ อย่างเพียงพอ ฉะนั้น การให้ความรักความอบอุ่นจึงเป็นหัวใจหลักของครอบครัว

๒) แสดงพฤติกรรมการแบ่งปันให้เป็นตัวอย่างแก่ลูก ให้ลูกเข้าไปมีส่วนร่วมเมื่อพ่อ-แม่ นำสิ่งของไปแบ่งปันผู้อื่น เพื่อลูกจะได้เห็นพฤติกรรมของการแบ่งปันเป็นตัวอย่าง และทุกครั้งที่พ่อ-แม่ แสดงพฤติกรรมควรบอกจุดประสงค์ในการแบ่งปัน และประโยชน์ที่ผู้รับจะได้รับจากการแบ่งปันนั้น ๆ

๓) สอนพฤติกรรมการแบ่งปัน ให้ลูกได้รับทราบว่าจะอะไร คือ การแบ่งปัน ที่ทำได้อย่างง่าย ๆ นั้นที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของลูกในชีวิตประจำวัน เช่น ทำกิจกรรมร่วมกันในบ้านของแต่ละวัน เล่านิทานส่งเสริมการแบ่งปันนั้น และการชี้แนะให้เห็นสิ่งที่ไม่ดีของการไม่แบ่งปัน โดยเน้นที่ตัวละครกับบทในนิทานว่า ละครตัวไหนมีการแบ่งปันเป็นอย่างไร เพื่อการสอนต่อลูกจะได้เป็นรูปธรรม เป็นต้น

๔) ให้โอกาสลูกได้แบ่งปัน เพื่อให้ลูกได้ประสบการณ์ตรงว่า ลูกรู้สึกอย่างไรเมื่อได้แบ่งปัน มีความภาคภูมิใจอย่างไร สถานการณ์ที่ควรให้ลูกมีส่วนร่วม เช่น ให้ลูกเลือกของเล่นที่ไม่เล่นแล้ว หรือเสื้อผ้าที่คับแล้วไปแบ่งปันตามสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า หรือการบริจาคของในยามที่เกิดเหตุน้ำท่วมต่าง ๆ และก่อนที่จะมีการแบ่งปันสิ่งของนั้น ๆ พ่อ-แม่ จะบอกถึงความลำบากของผู้รับก่อนว่า เขามีทุกข์เช่นไร และเมื่อลูกนำสิ่งของไปแบ่งปันแล้ว ผู้รับจะหมดทุกข์อย่างไร เพราะเหตุนี้การแบ่งปันสิ่งของจะเป็นการสร้างความรู้สึกที่ดีให้กับลูก โดยการรับรู้ในการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

๕) สอนให้ลูกรู้จักการเล่นร่วมกัน หากลูก ๆ มีของเล่นหรือของที่เพื่อน ๆ อยากเล่นด้วย โดยพ่อ-แม่ จะถามลูกก่อนว่าอยากให้เพื่อนเล่นของเล่นชิ้นนี้หรือเปล่า หรือของเล่นชิ้นไหนที่ลูกสามารถแบ่งปันให้เพื่อน และเล่นร่วมกันได้ที่ต้องสอนแบบนี้เพราะว่าการแบ่งปันสิ่งของต้องให้ด้วยความเต็มใจ ไม่ใช่แบ่งปันเพราะถูกบังคับ เพราะหากเมื่อใดที่ลูกเกิดความรู้สึกว่าการแบ่งปันคือ การถูกแย่งชิงของรักของหวงแล้วนั้น ทศนคติที่ไม่ดีของการแบ่งปันก็จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ เป็นต้น

๖) การเสริมแรงทางบวก เมื่อลูกมีพฤติกรรมการแบ่งปันแล้ว พ่อ แม่ จะแสดงความชื่นชมลูก เพื่อเป็นการเสริมแรงในการแสดงออกของพฤติกรรม ให้ลูกรู้สึกภาคภูมิใจในการแบ่งปันของตนเอง ซึ่งในช่วงแรกลูกอาจจะแบ่งปันโดยได้รับคำชมจากพ่อ แม่ แต่เมื่อเวลาผ่านไป พฤติกรรมเหล่านี้จะกลายเป็นนิสัย กลายเป็นความเคยชิน และสามารถแสดงพฤติกรรมการแบ่งปันโดยพ่อ แม่ ไม่ต้องผลักดันเลย โดยที่ลูกจะมีลักษณะนิสัยเช่นนี้โดยปกติตลอดไป เป็นต้น

ฉะนั้น เมื่อบุคคลให้อามิสทานแล้วพึงให้ธรรมทานด้วย ในฐานะจำเพาะที่ช่วยให้เขารู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป^๖ ในการดำเนินชีวิตกับยุคปัจจุบัน เพื่อเป็นกระบวนการที่ได้ช่วยให้บุคคลรู้จักการแบ่งปันสิ่งของ และเข้าใจตนเองในครอบครัวและสิ่งแวดล้อม ที่จะนำตนให้แก่ปัญหาได้ด้วยตนเอง และพัฒนาตนได้ตามศักยภาพ เพื่อจะเป็นสมาชิกที่ดีในครอบครัวของสังคมต่อไป ในการแบ่งปันเป็นสิ่งของนี้ จะเกิดมาจากความต้องการให้จริง ไม่ใช่แบ่งปันเพราะความเกรงใจ หรือถูกบังคับเกิดขึ้น ดังนั้น เมื่อสมาชิกในครอบครัวต้องการให้เกิดการแบ่งปัน เกิดขึ้นได้มาจากความเต็มใจ โดยไม่บังคับที่มีการปลุกฝังและส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการแบ่งปันให้แก่ลูกที่จะให้ได้ผลดีนั้น คือ ทำให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในครอบครัว เช่น การแสดงบทบาทสมมติ การอธิบาย การอ่านเรื่องจากหนังสือ ซึ่งนิทานสามารถสร้างจินตนาการ ความฝัน ความคิด ความเข้าใจและการรับรู้ของลูกได้

เพราะลูก ๆ สามารถเลียนแบบตัวอย่างในนิทาน ตามที่ผู้เล่านิทานจะชักจูงหรือกระตุ้นให้ เป็นไปตามแนวคิดนั้น ๆ เช่น ตัวแบบในนิทาน เป็นคนใจดี เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน การเลียนแบบมีบทบาทสำคัญมากในวัยเด็ก เพราะเป็นการวางรากฐานของบุคลิกภาพ และแบบแผนแห่งพฤติกรรมซึ่งจะมีการพัฒนาของลูกได้ในสถาบันครอบครัวเพื่ออนาคตต่อไป เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การแบ่งปันสิ่งของในครอบครัวนั้นสำคัญมากในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเพราะเป็นพื้นฐานความดีของมนุษย์ ที่ประกอบด้วยความพอใจยินดีในการให้ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าเหมาะสมแล้วว่าที่พ่อแม่ ได้เพิ่มความรู้ความเข้าใจให้มีศักยภาพในสมาชิกครอบครัวทุกคน ในการปลุกฝังจริยธรรม คุณธรรม ในการแบ่งปันสิ่งของที่มีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งมีทั้งสามเวลา คือ ก่อนให้๑ กำลังให้๑ และเมื่อให้แล้ว๑ คือ เมื่อคิดว่าจะให้ทานการแบ่งปันนั้น ก็เพราะด้วยความเข้าใจ อ้อมอกอ้อมใจที่จะให้ เมื่อในสมาชิกครอบครัวกำลังให้อยู่ก็มีความยินดี และเมื่อแบ่งปันให้ไปแล้วก็ยังอ้อมใจอยู่ และเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่า การแบ่งปันสิ่งของให้แก่สมาชิกทุกคนเป็นการดีแล้ว แต่ต้องไม่ลืมว่า พึงควรให้เหตุและผล ในความรู้ความเข้าใจของหลักการให้ด้วย ด้วยหลักธรรมทานในฐานะที่จะช่วยให้เขารู้จักการให้ทานกับการแบ่งปันว่า มีประโยชน์อย่างไรต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

๓.๑.๒ ธรรมทาน

ธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรมะ ในเชิงแนะนำในคำสั่งสอนต่อสมาชิกในครอบครัว โดยมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ดีที่สำคัญต่อบทบาทหน้าที่ ที่เป็นธรรมชาติด้วยความเอาใจใส่ในครัวเรือน ดังนั้น นอกจากการให้ทานที่เราจะต้องสละ หรือแบ่งปันสิ่งของให้สมาชิกครอบครัวแล้ว เรายังมีวิธีการให้ทานที่เราไม่ต้องเสียเงินหรือสิ่งของเลยแม้แต่ชนิดเดียว โดยเราให้ได้ด้วยความจริงใจก็คือ การให้ธรรมะเป็นธรรมทานที่มีในด้านความรู้ ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลในด้านดี ทำให้สมาชิกมีการประพฤติปฏิบัติตนมีศีลเป็นปกติอยู่เสมอ ด้วยการอธิบายธรรมะที่เป็นไปอย่างธรรมชาติอย่างถูกต้องให้สมาชิกได้รับรู้ ในวิธีแบบธรรมสัมพันธ์ คือ พิจารณาให้เข้าใจตามหลักการ

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๖๒.

ในความหมาย มุ่งที่ความสำคัญมาลงมือในการปฏิบัติ ได้แก่เหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์สืบทอดความคิดที่ช่วยวิเคราะห์แก้ไขปัญหาพื้นฐานความขัดแย้ง ตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้ผล^๗

ตามความมุ่งหมาย โดยสมาชิกในครอบครัวที่มีหน้าที่ทำให้ประจักษ์แจ้ง ในการเข้าถึงโดยสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ที่ดีในการเข้าถึงธรรมะ ที่ปราศจากปัญหาในครัวเรือนจากการที่ได้รับธรรมะเป็นทานนั่นเอง เพราะการดำรงอยู่ของชีวิตนั้นล้วนมีจิตเป็นพื้นฐาน ในการทำความเข้าใจสรรพสิ่งที่รายล้อมตัว ฉะนั้น เรื่องจิต จึงเป็นกระบวนการทางความคิดอย่างลึกซึ้ง^๘ กับครอบครัวที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด คือ ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ ลูก กับธรรมชาติโดยตรงที่เป็นข้อสังเกตเชื่อมต่อในความรู้ความเข้าใจที่ยึดหยุ่นในสมาชิกได้ ที่ทำให้ไม่มีปัญหาเกิดขึ้นได้เลย เป็นต้น

ดังนั้น ธรรมทาน คำนี้เกิดจากการรวมกันของสองคำ คือ ธรรมที่แปลว่าธรรมะ และทานที่แปลว่าการให้ เมื่อแปลตรงตัวนั้นก็คือ การให้ธรรมะเป็นทาน ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้นไว้ ในขณะที่สมาชิกครัวเรือนมีการมอบวิชาความรู้ หลักการทำดี ปฏิบัติให้ชอบตามทำนองคลองธรรมเพื่อการดำรงได้ในครอบครัวสังคมปัจจุบัน ทั้งเพื่อประโยชน์ของตนเองและประโยชน์สุขของผู้อื่น ซึ่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยกล่าวไว้ว่า “พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ธรรมะเป็นทานว่า เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด และการให้ธรรมะเป็นทานถือว่าเป็นยอดแห่งการให้ทานทั้งปวง เพราะทำให้สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มีปัญญารู้เท่าทันในการประพฤติปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในยุคปัจจุบันได้ จากการให้ธรรมะ ให้เป็นธรรมแบบธรรมชาติโดยทานนี้ สมาชิกจะไม่หวังผลตอบแทนที่เรียกได้ว่า การให้ความรู้เป็นสิ่งที่ประเสริฐนั่นเอง เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า ธรรมทาน ก็เป็นหนึ่งในหลักธรรม สังคัตถ ๔ อีกด้วย

ฉะนั้น ปรากฏการณ์ของตัวเราท่านทั้งหลายของสมาชิกครอบครัวในสังคมปัจจุบันนี้ ก็ถือได้ว่า ยังรวมถึงการแสดงออกด้วยการกระทำทางกาย วาจา และใจ ที่สามารถผลักดันให้แสดงพฤติกรรมให้มีความกรุณา และความสามัคคีให้มากยิ่งขึ้น^๙ หรือสามารถสร้างสรรค์ความรักได้อย่างมากมายที่สมาชิกครอบครัวมีความคิดที่ดี ที่ทำให้เกิดผลตามมา กับการอยู่ร่วมกันในบริบทครอบครัวทางสังคมทางคำพูด ความคิด และเจตนาของเรา ตามหลักการที่เราท่านได้รับอยู่ในทุกขณะทั้งกับตนเองหรือกับผู้อื่นการให้ธรรมทานแก่สมาชิกในครอบครัวนั้น มูลเหตุในบุคคลต้องมีความรักที่ดีเท่ากับเมตตาที่ไม่สามารถแยกจากกรุณาได้ ที่ดูจากความจริงแล้วให้รู้เถิดว่า จะมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นอย่างมมาก ในที่นี้หมายถึงวิธีการที่บุคคลรู้วิธีนำเสนอต่อสมาชิก และวิธีการถ่ายทอดหลักการของธรรมะให้เป็นทานที่ดีแห่งความรู้ได้เช่นกัน

โดยระหว่างสมาชิกในครอบครัวนั้นที่ใช้ตาเป็นครู ใช้หูเป็นอาจารย์ คือ ทุกคนเป็นนักคิด เข้าถึงต่อการดำเนินชีวิตจริง และปฏิบัติได้จริง ในกระบวนการพิจารณาพัฒนาปัญญา^{๑๐} ที่ตอบสนอง

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๘๓.

^๘ ดร. พระมหาอำนาจ พลปโย, ดร., **ความลับแห่งจิต ในปรัชญาสองสายธาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^๙ ดิช นัท ฮันท์, **ศิลปะแห่งการสื่อสาร**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (สมุทรปราการ : พิมพ์ที่ บริษัท ดับบลิวพีเอส (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๖๓.

ได้ในครอบครัวที่ก้าวสู่บทบาทที่ถูกต้อง และทั่วถึงที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนในปัจจุบันอย่างแท้จริงจากสังคมทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติจริยธรรม คุณธรรม สู่การเลือกเฟ้นอย่างรู้เท่าทันว่า^{๑๑} ด้วยการดำรงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับธรรมทานในสมาชิกครอบครัว ที่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณที่ต่อเนื่องไป เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ธรรมทาน คือ การให้ธรรมะ ด้วยการแนะนำในคำสั่งสอนต่อสมาชิกในครอบครัว โดยมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ดี ที่สำคัญต่อบทบาทหน้าที่ในสมาชิก อย่างถูกวิธี ในกระบวนการพัฒนา เพราะเป็นขั้นตอนสำคัญในการดำเนินชีวิตระหว่างครัวเรือน ที่ย่อมหมาหมายถึง การให้ธรรมะในตนปรากฏแก่สมาชิกทั้งหลายได้ ด้วยการอธิบายธรรมะที่เป็นไปอย่างธรรมชาติอย่างถูกต้องให้สมาชิกได้รับรู้ ที่ปราศจากปัญหาในครัวเรือน เพราะการดำรงอยู่ของชีวิตนั้นล้วนมีจิตเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจ ฉะนั้น จึงเป็นกระบวนการอย่างลึกซึ้งกับทุกคน ในการปฏิบัติชอบตามทำนองคลองธรรม ที่สื่อด้วยกาย วาจา และใจ ที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนในสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม ด้วยการดำรงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับธรรมทานในสมาชิกครอบครัวอย่างสมบูรณ์ ที่มีคุณค่าในการให้คำปรึกษาทางจิตวิญญาณที่ดีกับสมาชิกได้ต่อไป

๓.๑.๒.๑ การให้คำปรึกษา

การให้คำปรึกษาต่อสมาชิกในครอบครัวนี้ ถือได้ว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญที่สุด สำหรับตัวผู้ให้คำปรึกษา เนื่องจากสถานการณ์ของผู้มารับคำปรึกษาจะดีขึ้นหรือแย่ลงนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ให้คำปรึกษา ดังนั้น ผู้ให้คำปรึกษาจึงต้องหมั่นสำรวจคุณสมบัติของตนเองอยู่เสมอ ตามแนวทาง ๒ ประการ ดังนี้ ๑) ผู้ให้คำปรึกษาต่อสมาชิกนั้น ต้องเป็นผู้ที่ทุ่มเทด้วยความเมตตาในชีวิตจิตใจจริง ๆ เพราะแนวทางการขอรับความช่วยเหลือนั้น ผู้รับคำปรึกษาจะไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นต้น

๒) ผู้ให้คำปรึกษาที่ดี ต้องไม่มีท่าทีต่อผู้มารับคำปรึกษาในแง่ลบ ด้วยเหตุที่มีในกรณีต่างๆ ระหว่างสนทนาผู้ให้คำปรึกษาต้องเข้าใจความจริงว่า ปกติคนเราจะมีพฤติกรรมภายใต้สามัญสำนึกที่ดีได้กับสมาชิก แต่เมื่อมีอารมณ์บางอย่างเกิดขึ้นในพฤติกรรมเหล่านั้น ผู้ให้คำปรึกษาจึงมีหน้าที่หาสาเหตุให้พบเพื่อหาทางแก้ไข เพื่อสนับสนุนให้ดำเนินการต่อไปได้ดี เพื่อป้องกันมิให้อารมณ์เกิดขึ้น และพฤติกรรมที่จะไม่นำให้มีปัญหาเกิดขึ้นได้อีกในสมาชิกครอบครัว เป็นต้น

เพราะว่าความเห็น เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีในกระบวนการพัฒนา เพราะเป็นขั้นสำคัญในการที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองที่เป็นอิสระ ในส่วนของการคิดอย่างมีระเบียบ ที่รู้จักวิเคราะห์ ที่ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ ด้วยปัญญาที่อิสระที่ทำให้ถึงผู้หวังฟังได้อย่างแท้จริง^{๑๒} ในความใส่ใจ คือ ความเข้าใจกันต่อผู้ที่รับคำปรึกษาในกรณีนั้น ๆ ด้วยความซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน นอกจากนี้ผู้ให้คำปรึกษานั้น จะต้องรู้ถึงปัญหาในอุปสรรค สิ่งที่เกิดขวางและโอกาส หลาย ๆ อย่าง เพื่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่มีได้เกิดจากผู้รับคำปรึกษาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หากเกิดจากโอกาสหรืออุปสรรคซึ่งเป็นเหตุในปัจจัยภายนอก หรือปัจจัยภายในที่เหนือการควบคุมในกรณีนั้น ๆ

^{๑๑} พระมหาประยงค์ โสมสารี (อาญาเมือง), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๖๗.

คำว่า คำปรึกษานี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลในครอบครัวจะต้องหาผู้ให้คำปรึกษา ที่จะแสวงหาจุดหมายปลายทางที่ดั่งาม ให้ถูกต้องในครอบครัวกับการพัฒนาตนด้วยสติ คือ การระลึกได้ว่า ขณะนี้ตนกำลังทำอะไรอยู่ ในสิ่งที่กระทำนั้นที่นำไปสู่ความเจริญ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัวของสมาชิกในครอบครัวนั้นว่า รู้ตัวทั่วพร้อมรู้ว่าตัวเองทั้งสมาชิกมีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไรบ้าง แล้วทุกคนในครอบครัวจะพยายามต่อเติมจุดอ่อนให้เข้มแข็ง และรักษาความถูกต้องจุดแข็งให้มั่นคงด้วยความเข้าใจกัน อย่างมีสันติภาพและสันติสุข เป็นต้น ในครอบครัวถึงแม้ตอนนี้จะมีอุปสรรคอยู่บ้าง แต่การให้คำปรึกษาระหว่างพ่อ แม่ ลูก รอบข้างยังมีคนคอยให้คำแนะนำอยู่ กับการเชื่อมั่นในการตัดสินใจของตนเองก็จะผ่านไปด้วยดี ด้วยความสำเร็จที่จะรอสมาชิกครอบครัวอยู่ในบทสรุปพุทธวิธีการสอนจริยธรรม^{๑๓} ที่บุคคลในครอบครัวมีการให้คำปรึกษาตามรอยพระองค์ท่านมี ๕ ประการ ได้แก่

๑) พระพุทธเจ้าทรงสอนด้วยเนื้อหาที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง โดยทรงนำเอาเนื้อหาต่าง ๆ มาสอน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ฟัง ทรงมีการเริ่มต้นจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก หรือสอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนลุ่มลึกไปตามลำดับ สอนให้ผู้ฟังยิ่งรู้เห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น สอนตรงตามเนื้อหาต่าง ๆ สอนมีเหตุมีผล สอนเฉพาะในสิ่งที่จำเป็น และเหมาะสมกับผู้ฟัง สอนในสิ่งที่ประโยชน์ สอนอย่างรับรองผล และสอนครบตามหลักคำสอนของพระศาสดา เป็นต้น

๒) พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนที่เหมาะสมกับแต่ละคน โดยทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่าง บุคคล ทรงปรับรูปแบบการสอนอยู่เสมอ คำนึงถึงความพร้อมของผู้ฟังเป็นเกณฑ์ เปิดโอกาสให้ผู้ฟัง แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี พร้อมกับแนะนำให้ผู้ฟังลงมือปฏิบัติธรรมด้วยตัวของเขาเอง ที่ให้ความ สนใจต่อผู้ฟังเป็นราย ๆ ไป และทรงเปิดโอกาสให้แก่ผู้ฟังที่ด้อยโอกาสและทุพพลภาพด้วย เป็นต้น

๓) พระพุทธเจ้าทรงมีลีลาการสอนที่เหมาะสม กับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม โดยพระองค์ ทรงรู้จักการเริ่มต้นในการสอน การสร้างบรรยากาศในการสอน สอนมุ่งไปสู่หลักเนื้อหา สอนโดยเคารพ สอนโดยอาการอันสุภาพ สอนด้วยความละมุนละไม สอนด้วยวิธีการที่รุนแรง และสอนอย่าง ประณีประนอมขอร้อง เป็นต้น

๔) พระพุทธเจ้าทรงปรับรูปแบบการสอนให้ เหมาะสมกับสถานการณ์และผู้ฟัง โดยทรงจัด รูปแบบการสอนตามจริตของผู้ฟัง คือ ทรงสอน แบบสนทนา หรือแบบธรรมสากัจฉา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ แบบยืนยันไปข้างเดียว แบบแยกแยะประเด็นต่าง ๆ ให้ชัดเจน แบบปฏิปจฉา คือ ย้อนถามคำถามต่อผู้ฟังอีกครั้งหนึ่งก่อน แล้วค่อยตอบแบบหยุดพักปัญหาไว้ และ สอนแบบยกอุปมาอุปมัยขึ้นมาเปรียบเทียบ เป็นต้น

๕) พระพุทธเจ้าทรงใช้กุศโลบายที่ก่อให้เกิด ประโยชน์สูงสุดในการสอนแต่ละครั้ง กล่าวได้ คือ การยกตัวอย่างมาประกอบการสอน ใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ผู้ฟังเห็นดีด้วยแล้วเอาตาม ใช้ภาษาเล่นคำต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดปัญญาขึ้นมา เลือกสรรบุคคลที่จะทรงสอน รู้จักใช้จังหวะ และโอกาสอันเหมาะสม มีอุปมาอันยอดเยี่ยม และทรงประทานรางวัลให้ผู้ฟังที่ทำดีและ

^{๑๓} ดร.ประยูร วงศ์จันทร์, “พุทธวิธีการสอนจริยธรรม”, ในวารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๒) : หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

ลงโทษผู้กระทำผิดตามสมควรแก่ฐานะ จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอน จริยธรรมที่ หลากหลาย เพื่อความเหมาะสมแก่บุคคลและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสมาชิกในครอบครัวเราทุกคนสามารถ นำมาประพฤติปฏิบัติกันได้ เพื่อให้เกิดประโยชน์กับการปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรมให้แก่ สมาชิกในครอบครัวกันทุกคน โดยความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในปัจจุบันต่อไป เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้ให้คำปรึกษาระหว่างสมาชิกในครอบครัวนั้น ต้องเป็นไปได้ในคำพูดกับชีวิตจริง ที่รวมถึงการตั้งคำถามให้กับตัวเอง เพื่อแสดงความมั่นใจในความสามารถของมนุษย์ และนั่นก็ เพียงพอที่จะทำให้เชื่อมั่นแล้วว่า แท้ที่จริงแล้วคำพูดหนึ่งก็สามารถให้ค้นพบกับความเป็นจริงออกมา ได้^{๑๔} ระหว่างการให้คำปรึกษากับสมาชิกในครอบครัวทุกคน ในประเด็นที่มีความสำคัญด้วยมุมมองที่ ท่ามกลางความคิดเห็นที่หลากหลายต่าง ๆ ที่กล่าวมาอธิบายพิจารณาสามารถลงเอยกันได้^{๑๕} ที่ว่ากัน ตามตรงแล้วกับเรื่องการให้คำปรึกษาอย่างธรรมชาติ นั้น ก็ยังแทบไม่มีอะไรเลยที่พอ แม่ ลูก จะทำไม่ได้ ที่จะส่งเสริมการพัฒนาการเป็นผู้ให้คำปรึกษาที่ดี และเกิดผลได้ดีต่อผู้รับคำปรึกษา และเพื่อให้ผู้รับ คำปรึกษาสอบถามได้ ดังนั้น ผู้ให้คำปรึกษาระหว่างสมาชิกครอบครัวจึงดีที่ไม่ลำเอียง ไม่ตามกระแส ยุคนิยม โดยพ่อ แม่ ลูก จะเป็นบุคคลที่เสียสละได้ในการให้คำปรึกษา เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การให้คำปรึกษาระหว่างสมาชิกในครอบครัวนี้ มีความหมายมากใน สังคมบ้านเมืองกับทุกยุคทุกสมัย ที่ผู้ให้คำปรึกษาต้องเข้าใจความจริง ในพฤติกรรมภายใต้สามัญสำนึก ที่ดีในสมาชิกครอบครัว โดยมีหน้าที่หาสาเหตุให้พบทางแก้ไข หรือสนับสนุนให้ดำเนินการต่อไป สำหรับการให้คำปรึกษาได้ ที่ในพื้นฐานไม่นำให้ก่อปัญหาเกิดขึ้น นอกจากนี้จะต้องรู้ถึงปัญหา หรือ สาเหตุ หรืออุปสรรค และโอกาสในกรณีนั้น ๆ ได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหาจุดหมาย ปลายทางที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว กับการตัดสินใจของตนเองที่จะผ่านไปด้วยดี ดังการสร้าง ความเข้าใจในการให้คำปรึกษา ๕ ประการ ด้วยวิธีการสอนจริยธรรม ตามรอยองค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า และที่สำคัญมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่การให้คำปรึกษาต่อครอบครัว ต้องแก้ไขใน กรณีต่าง ๆ ด้วยคำปรึกษาทางประสบการณ์ วิจารณ์ญาณ คุณธรรม ที่สามารถให้กำลังใจสมาชิกใน ครอบครัวได้ต่อไป

๓.๑.๒.๒ การให้กำลังใจ

การให้กำลังใจในบุคคล เป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการดำเนินชีวิตระหว่างสมาชิกใน ครอบครัว โดยเฉพาะเมื่อมีปัญหา มีความทุกข์ หรืออยู่ในภาวะวิกฤต กำลังใจที่เข้มแข็งเท่านั้นที่จะ ช่วยให้คุณคลี่คลายอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ ดังนั้น พ่อ แม่ ลูก จึงได้มาเรียนรู้วิธีการสร้างกำลังใจให้ สมาชิกได้แข็งแกร่งกัน โดยทุกคนสามารถให้กำลังใจซึ่งและกันได้ในสมาชิกครอบครัวมี ๔ กำลังใจ ได้แก่

๑) พ่อ แม่ ลูก จะมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ โดยมีความหวังที่ต้องคิดอยู่เสมอว่าวันนี้ต้อง ดีกว่าวันวาน หรือพรุ่งนี้จะต้องดีกว่าวันนี้ ด้วยความสำเร็จกำลังใจรอเราท่านอยู่ข้างหน้า และที่สำคัญ เราต้องสามารถอดทนผ่านวันนี้ไปได้ ที่ต่อไปเราท่านจะประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น

^{๑๔} ตะวัน, ความคิดเปลี่ยน ชีวิตเปลี่ยน เพียงคำไม่กี่คำ, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุด แห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๑๕} ว. วชิรเมธี, มองลึก นึกไกล ใจกว้าง, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕-๓๗, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๙๑.

๒) พ่อ แม่ ลูก จะไม่ลืมในอดีต โดยต้องไม่ลืมที่เราเคยประสบความสำเร็จมาแล้วในอดีต หรือล้มเหลวมาแล้วในอดีต เช่น เรียนจบหรือไม่จบ มีงานทำหรือไม่ได้ทำงาน หรือมีเงินมีทอง หรือสูญเสียอะไรที่หลากหลายที่สำคัญในชีวิต เป็นต้น ซึ่งกว่าเราท่านจะประสบความสำเร็จได้ก็ต้องผ่านอุปสรรคในวิกฤติมาแล้วทั้งสิ้น ดังนั้น ปัญหาในความทุกข์ที่เกิดขึ้นในวันนี้ พ่อ แม่ ลูก จะเห็นได้ว่าชีวิตมีขึ้นมีลงอยู่เสมอ เพราะในปัญหาโน่น นี่ นั่น ในครอบครัวจะไม่อยู่อย่างถาวรแน่นอน และสักวันหนึ่ง ปัญหาทั้งปวงจะผ่านพ้นตัวอุปสรรคในสมาชิกครอบครัวไปอย่างแน่นอน เป็นต้น

๓) พ่อ แม่ ลูก จะศึกษาชีวิตของคนอื่นดูได้ตลอดโดยการรับรู้จากสื่อต่าง ๆ ที่ทุกคนจะเห็นได้ว่าคนที่เขาประสบความสำเร็จในชีวิตนั้น จะต้องผ่านความลำบาก-ทุกข์ยากมาก่อนทั้งนั้น โดยดูพวกเขาเป็นตัวอย่างในทางที่ดี ที่สามารถทำให้ครอบครัวมีกำลังใจขึ้นมา และมีจิตใจที่เข้มแข็งต่อไป

๔) พ่อ แม่ ลูก จะคิดถึงเป้าหมายในอนาคตอยู่เสมอ เช่น คิดถึงสมาชิกในครอบครัวอยู่เสมอทั้งในปัจจุบันถึงอนาคต คิดถึงสิ่งที่ทุกคนอยากได้ คิดถึงสิ่งที่ไฝฝืนในสิ่งที่ได้ หรือไม่ก็คิดถึงคนที่เราท่านรัก เช่น คู่ชีวิต หรือพ่อ-แม่ หรือลูก ที่บอกตัวเองได้ว่าต้องอดทน และต่อสู้อยู่กับทุกวันนี้ก็เพื่ออนาคต และเพื่อคนที่เราท่านรัก เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทุกคนก็จะได้ในสิ่งที่ต้องการ ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวทุกคนก็จะมีความสุขโดยพร้อมเพรียงกัน เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ หากเราท่านรู้สึกว่ท้อแท้ในการให้กำลังใจตัวเองแล้วไม่ได้ผล ผู้วิจัย จึงขอให้เราหากำลังใจจากสมาชิกในครอบครัวดูบ้างด้วยการพูดคุยความทุกข์ในใจที่เข้าใจกันได้ โดยสมาชิกนั้นเขาจะสามารถให้กำลังใจต่อผู้ชีวิตในความสำคัญกับเราได้มากยิ่งขึ้น เป็นต้น

ดังนั้น การให้กำลังใจกันในสมาชิกครอบครัวนั้น เป็นการถูกต้องแล้วที่เราทั้งหลายต้องรู้เรื่องการวางรากฐาน พระพุทธศาสนา^{๑๖} ว่าเป็นไปได้อย่างไร้ความขัดแย้งในสมาชิกครอบครัว ที่มาจากสาเหตุปัจจัยสำคัญที่สุดก็มาจาก (จิต) ที่ต้องพิสูจน์ตัวเอง หรือมีความต้องการในคำตอบได้นั่นเอง

กับความจริงจากการลงมือปฏิบัติเพื่อความถูกต้องแห่งจิตวิญญาณ เพื่อคิดถึงความสำคัญที่จะเป็นพื้นฐานในการกระทำนั้น ๆ ทางสติ ทางปัญญา หรือศีลธรรมทางจรยา ในขอบเขตจำกัดโดยทั่วไป^{๑๗} ในการดำเนินชีวิตได้อย่างทันการณ์ และสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง ในการเปลี่ยนแปลงกับอุปสรรคในการพัฒนาความยืดหยุ่น ด้วยความเชื่อที่จะช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ด้วยการเคารพเปิดใจกว้าง ซึ่งจะทำให้ผู้สื่อสารที่มุ่งบ่มเพาะสัมผัสได้ถึงความพอใจ^{๑๘} ที่รู้จักตัวเองในหลัก (ขันติธรรม) ของการให้กำลังใจในสมาชิกครอบครัวที่ทุกคนต้องมี จะอย่างไรก็ตามมีสถานะบางอย่างที่อาจพิจารณาได้ อันอิงอยู่กับหน้าที่ตามที่กล่าวข้างต้น คือ ความเป็นพ่อ-แม่ นี้ดูเหมือนคำสอนทาง

^{๑๖} ว. วชิรเมธี, พระอรหันต์อยู่ไหน, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พรินท์ ซิตี้ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๗.

^{๑๗} พระมหาอำนาจ พลภโย, ดร., ความลับแห่งจิต ในปรัชญาสองสายธาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า๗๗,

^{๑๘} ธนา นิลชัยโกวิท, อติสร จันทรสสุข, ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท เอส.พี.เอ็น. การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐.

พระพุทธศาสนา โดยทั่วไปจะสนับสนุนโน้มน้าวลูกให้คิดในระยะยาว ในการจัดระเบียบบทบาทในวัฒนธรรม โดยทั่วไปที่จะสนับสนุนเหตุเหล่านี้ คือ ความรัก^{๑๙} ต่อการให้กำลังใจกัน เป็นต้น

เพราะในบางสถานการณ์เวลาที่สมาชิกในครอบครัวขาดกำลังใจ ในระหว่างขณะความมีเหตุผล-อารมณ์กับความรู้สึกสำคัญนัก ที่ทุกคนสามารถให้กำลังใจซึ่งกันและกันได้ โดยการชมกับสิ่งที่เขาทำได้ดีว่า เขามีคุณลักษณะที่ดีไม่ต้ออะไรบ้าง และถ้าเขาทุกข์ใจหรือท้อแท้ใจเราก็ต้องคอยปลอบใจ เนื่องจากเราใช้เวลาอยู่กับสมาชิกในครอบครัวในบทบาทที่แท้จริง ที่เราจะมีโอกาสมากมายที่จะพูดให้กำลังใจกันได้ในเรื่องที่สำคัญที่ให้แก่คิดต่าง ๆ ที่ดีด้วยความรัก ความห่วงใย ในสมาชิกทุกคน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การให้กำลังใจในสมาชิกครอบครัวเราทุกคนนั้น เป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการดำเนินชีวิตกับยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะ ในสมัยยุคโลกาภิวัตน์นี้ที่อยู่ในภาวะวิกฤตเป็นจำนวนมาก ที่ขาดกันไม่ได้เลย คือ การให้กำลังใจกันที่เข้มแข็งนี้แหละที่จะช่วยให้บุคคลนั้น นี้นั้นฟันฝ่าอุปสรรคในปัญหาต่าง ๆ ไปได้ ดังนั้น เราท่านทั้งหลายจึงได้มาสร้างกำลังใจให้สมาชิกทุกคนให้ได้ แข็งแกร่งกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัย จึงมีสมาชิกในครอบครัวที่ได้มีการให้กำลังใจกันดี ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น มี ๔ ประการ ที่เราท่านต้องระลึกอยู่เสมอ ได้แก่ ๑)ต้องมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ ๒)ทุกคนต้องไม่ลืมในอดีต ๓)ต้องศึกษาชีวิตของผู้อื่นดูในสิ่งที่ดีกับความสำเร็จ ๔)คิดถึงเป้าหมายในปัจจุบันถึงอนาคตอยู่เสมอที่ไม่ลืมข้างหลัง ดังนั้น ในการให้กำลังใจนี้ ต้องหาสาเหตุปัจจัยในครอบครัวที่สำคัญจากชั้นพื้นฐาน โดยสนับสนุนโน้มน้าวให้สมาชิกได้ความรู้ ความเข้าใจในการให้การศึกษาด้วยความรักต่อไป

๓.๑.๒.๓ การให้การศึกษา/ความรู้

ในข้อนี้มีความสำคัญมากสำหรับสมาชิกในครอบครัวทุกคน ที่จะต้องให้การศึกษาด้วยความรู้ความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ในด้านมุมมองกับสิ่งต่าง ๆ ต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวที่จะต้องเกี่ยวเนื่องกับบุคคลในสถาบันสังคมอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบัน ด้วยหลักสำคัญกับการให้การศึกษา คือ ความรู้ของสมาชิกภายในครอบครัวโดยส่วนรวม ดังนั้น ในการดำเนินชีวิตของคนไทยที่ให้ครอบครัวมีขั้นตอนการเอาใจใส่อบรมสอนสั่งเลี้ยงดูบุตร-ธิดา ที่มีในหลักพระพุทธศาสนาสามารถที่นำมาบูรณาการใช้ จากเด็กน้อยก็จะเป็นเด็กฉลาดเชื่อฟังกตัญญูต่อพ่อ-แม่ หรือให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน และได้รับการศึกษาทั้งนี้ล้วนเป็นเรื่องที่ดี^{๒๐} ที่ลดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวกับเบื้องต้นของเหตุปัจจัยในสังคมทุกสถาบันได้ในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทในแต่ละบุคคลใน (วัยเด็ก-วัยรุ่น-วัยเรียน-วัยอาชีพ-วัยสูงอายุ) ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวจึงมีจริยธรรมคุณธรรมกับวิถีชีวิตกันทุกคน

ด้วยเหตุนี้การให้ความรู้ของสมาชิกในครอบครัวในยุคปัจจุบันนี้ ที่เราต้องมาดูกันในลักษณะทิศ ที่กว้าง หรือที่เรียกว่า บิดา-มารดา ครูบาอาจารย์ ญาติมิตร ส่วนใหญ่เป็นชื่อของทิศในฝ่ายจริยธรรม บัดนี้ สมมุติว่าเรายืนอยู่เป็นศูนย์กลาง แล้วก็มีทิศหน้า-หลัง ซ้าย-ขวา บน-ล่าง ก็คือ

^{๑๙} สมภาร พรหมทา, *คิดอย่างไรให้มีเหตุผล*, พิมพ์ครั้งที่สอง, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บีพีเค พรินต์ติ้ง, ๒๕๖๐), หน้า ๕๔-๕๖.

^{๒๐} พระเถระชิงหิวน, *เซนส่องทาง*, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๓๖-๓๗.

มีอยู่รอบตัวเป็นสิ่งที่เราจะต้องมองเห็น และเราต้องปฏิบัติให้ได้ผลด้วยประโยชน์ทางธรรมอันลึกซึ้ง^{๒๑} ได้แก่ หลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นหลักศีลธรรม-จริยธรรมในทางพุทธศาสนา^{๒๒} โดยทุกคนได้นำมาปฏิบัติในความรู้ต่อการดำเนินชีวิตในสมาชิกครอบครัวได้อย่างเหมาะสม โดยได้จัดเป็น ๓ ระดับ คือ

๑) พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อเป็นฐานรองรับคุณภาพต่าง ๆ และเพื่อความสัมพันธ์แห่งสันติในสมาชิกครอบครัวสังคมปัจจุบัน คือ เบญจศีล และเบญจธรรม เป็นต้น

๒) พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อพัฒนาจิตใจ และขัดเกลาตนเองให้มี คุณธรรมสูงขึ้น โดยสมาชิกทุกคนจะเรียกได้ว่าเป็นมนุษย์ที่เป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นต้น

๓) พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อพัฒนาผู้ปฏิบัติให้ถึงความเป็น อริยชน ในการนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาบูรณาการ ต่อการดำเนินชีวิตกับสมาชิกในครอบครัวของ สังคมไทยปัจจุบัน เพื่อเกิดความเหมาะสมตามบริบทด้านการให้การศึกษาด้านความรู้ของวัยต่าง ๆ ในครอบครัวโดยการประพาสสุจริตชอบโดยปกติได้ เป็นต้น

ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวจึงให้ความรู้ซึ่งกันและกันได้ โดยมีพ่อ แม่ ที่ให้ลูก ในการศึกษาทางด้านวิชาทั้งปวง เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องที่ให้มีพฤติกรรมหลายอย่าง ที่จะมีความเข้าใจเกี่ยวกับแรงจูงใจในการเรียนรู้ถึงความต้องการของวัย และสนองตอบได้ถูกต้องที่จำเป็นใน ความสลับซับซ้อนในปัจจุบัน^{๒๓} การที่คนเราไม่รู้ความจริง ด้วยเหตุนี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตในการ กระทำ ดังนั้น การฟังคำพูดผู้ที่รู้จริงผู้ที่รอบรู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง คือ การฟังพระพุทธเจ้าจึงเป็นสิ่งที่ มีมาก่อน เมื่อฟังเข้าใจนำไปปฏิบัติก็ปฏิบัติด้วยความเข้าใจถูกต้องได้^{๒๔} คือ พ่อ แม่ มีแบบแผนที่ดีให้แก่ ลูกได้ปฏิบัติได้ โดยมีปัญญาเห็นความเป็นจริง ในความเห็นที่ถูกต้องนั่นเองที่หมายถึง สัมมาทิฐิ ที่อยู่ในบรรดาองค์มรรคที่เรียกกันได้ว่า ให้การศึกษาในความรู้ และเปรียบเทียบได้กับสมาชิกใน ครอบครัวสังคมปัจจุบันที่ได้กระทำตามหน้าที่ต่าง ๆ ได้ดีกับการรับความรู้นั้น ๆ กับการศึกษาตนเอง

ในการให้การศึกษาต่อครอบครัวด้วยความรู้ที่เป็นธรรมชาติทั้งหลายในที่นี้ หมายถึง บุคคลผู้เจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อการกระทำความประพฤติ อันทำความขัดแย้งให้แจ้งทั้ง ทางบวกหรือทางลบ ด้วยการปฏิบัติ ๔ ประการ^{๒๕} กับการให้การศึกษาต่อสมาชิกครอบครัวด้วยความรู้ ได้แก่

๑) สมาชิกจะได้ความรู้ในการคบสัตบุรุษ คือ (สัปปุริสสังเสวะ) เป็นต้น

๒) สมาชิกจะได้ความรู้ในการฟังพระสัทธรรม คือ (สัทธัมมัสสวนะ) เป็นต้น

^{๒๑} พุทธทาส, **อุตมคติ แก้ปัญหาได้ทุกชนิด**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ไทยควอลิตี้บุ๊กส์ (๒๐๐๖) จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๖๔.

^{๒๒} พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนิน ชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, **ในวารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : หน้า ๕.

^{๒๓} รศ. ดร. ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **จิตวิทยาการศึกษา**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุด แห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด เทลท หจก. สุนทรพิพัฒน์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๓.

^{๒๔} สุภีร์ ทุมทอง, **การพัฒนาอินทรีย์สังวร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๒๘๓.

^{๒๕} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓/๕๔๓-๕๔๔.

๓) สมาชิกจะได้รับความรู้ในการพิจารณาโดยแยกคาย คือ (โยนิโสมนสิการ) เป็นต้น
 ๔) สมาชิกจะได้รับความรู้การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ (ธัมมานุสัมมปฏิบัติ) เป็นต้น
 หลักธรรม ๔ ประการนี้ อันสมาชิกในครอบครัวที่เจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำ
 ให้แจ้งแห่งความเป็นจริงในการให้การศึกษาทั้งหลาย ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งความรู้ เป็นต้น
 สรุปรวมความว่า การให้การศึกษาให้ความรู้แก่สมาชิกนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความจำเป็นต่อ
 ครอบครัว โดยพ่อ-แม่ มีขั้นตอนในการเอาใจใส่ที่อบรมสอนสั่งเลี้ยงดูบุตร-ธิดา ในชั้นต่าง ๆ ที่มีดังนี้
 ขั้นต้น๑ ท่ามกลาง๑ และต่อเนื่อง๑ ในความรู้ด้านจริยธรรม คุณธรรม ต่อการปฏิบัติตนให้อยู่ที่
 ศูนย์กลางอย่างเหมาะสมในหลักพุทธศาสนาได้ เพื่อให้สมาชิกนั้นนำความรู้ไปสู่ความเข้าใจในการ
 ดำเนินชีวิตอยู่กับยุคปัจจุบันที่ดี ที่ในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมาก ที่สมาชิกในครอบครัวต้องหมั่น
 ปรับปรุงอยู่เสมอ โดยการให้ศึกษากับความรู้มาบูรณาการใช้ต่อไป ในการสนองตอบต่อสมาชิกกับ
 โลกข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดน ในครอบครัวสังคมได้อย่างถูกต้องที่ดีต่อการให้อภัยซึ่งกันและกันได้

๓.๑.๒.๔ การให้อภัย

การให้อภัย หมายถึง การให้อภัยทาน ที่ไม่พยายามจองเวรกันและกัน ระหว่าง
 บุคคลในสมาชิกครอบครัว โดยความหมายในสมาชิกครัวเรือนจึงพบว่า ผู้นำหรือผู้ปกครองทุกคนใน
 มุมมองพระพุทธศาสนานั้น ทุกคนสามารถที่จะพัฒนาตนเองไปสู่การให้อภัยแก่ผู้อื่นได้ โดยผู้นำหรือ
 ผู้ปกครองทุกคนมีหลักการใดหรือไม่ เพราะหลักการสำคัญหรือตัวชี้วัดในการเป็นผู้นำ-ผู้ตาม และ
 แนวทางพระพุทธศาสนา^{๒๖} (มุ่งเน้นไปที่ การทำให้ผู้อื่นเกิดความพึงพอใจในการนำของตัวผู้นำ) ดังนั้น
 การให้อภัยแก่ผู้อื่นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำรงอยู่บนฐานกับหลักพุทธธรรม โดยอาศัยธรรมเป็น
 เครื่องมือเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติตนของผู้นำครอบครัวในยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ สมาชิกภายใน
 ครอบครัวจะไม่มี ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้เลยในยุคปัจจุบันนี้ โดยทุกคนมีหลักแนวทางพระพุทธศาสนา
 เป็นตัวชี้วัดคุณค่าต่อภาวะผู้นำรวมทั้งผู้ตามในสมาชิกครอบครัว ด้วยหลัก ทศพิธราชธรรม ๑๐ โดย
 สามารถขยายตัวชี้วัดออกได้ ๑๐ ประการ ที่จัดออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ได้แก่

- ๑) บุคคลรู้จักการให้ คือ (ทาน)๑ รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง คือ (ศีล)๑ เป็นต้น
- ๒) บุคคลรู้จักเสียสละ คือ (บริจาค)๑ รู้จักชื่อตรง คือ (อาชชวะ)๑ รู้จักอ่อนโยน คือ (มัทท
 วะ)๑ รู้จักยับยั้งชั่งใจ คือ (ตปะ)๑ เป็นต้น
- ๓) บุคคลรู้จักระงับโกรธ คือ (อภิกโรธ)๑ รู้จักการไม่เบียดเบียน คือ (อวิหิงสา)๑ รู้จัก
 อดทน คือ (ขันติ)๑ รู้จักหนักแน่น คือ (อวิโรธนะ)๑ เป็นต้น

ฉะนั้น หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ มีความจำเป็นอย่างมากในการให้อภัยซึ่งกันและกัน
 ระหว่างสมาชิกในครอบครัวสังคม เพราะวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นกับยุคปัจจุบันนี้ ถือได้ว่าการทำท
 ายทางจิตวิญญาณของบุคคลที่มาจากกลุ่มสถาบันต่าง ๆ ได้ ซึ่งทำให้เกี่ยวเนื่องถึงสมาชิกต่างครอบครัว

^{๒๖} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ทศพิธราชธรรม : ๑๐ ตัวชี้วัดสำหรับผู้นำองค์กร, “การศึกษา
 ความเป็นพลเมืองโลก : มุมมองพระพุทธศาสนา”, ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาส
 เฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ครั้งที่ ๑๐, ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (๒๑-๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖) : หน้า
 ๒๕-๒๖.

ได้เช่นกัน เป็นต้น สำหรับการให้อภัยกันในสมาชิกครอบครัวนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในบุคคลนั้น นี้ นั้นเป็นแบบอย่างได้ ตามแนวทางพระพุทธศาสนามีอยู่ ๔ หลักการคิดในการให้อภัย คือ

- ๑) สมาชิกครอบครัวต้องไม่รู้สึกรังเกียจ เป็นต้น
- ๒) สมาชิกครอบครัวอย่าคิดว่าเจอแต่ปัญหากับปัญหา เป็นต้น
- ๓) สมาชิกครอบครัวหาทางออกของการให้อภัยในปัญหาให้เจอ เป็นต้น
- ๔) สมาชิกครอบครัวต้องมีความคิดภายในใจของเราที่ไม่รู้สึกสับสนกังวลใจ เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อตัวเราให้อภัยกับใคร สิ่งไหน เรื่องใด ควรผ่อนปรนจิตใจลงบ้าง อย่าจมอยู่กับความเครียดในความกังวล และในสมาชิกครอบครัวนั้นควรรักสันโดษ โดยหลีกเลี่ยงความวุ่นวาย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้สมาชิกในครอบครัวทุกคนในสังคมจึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องฝึกให้ตนเองมีสมาธิ ที่ควรจะหาเวลาว่าง ๆ ไปพักผ่อนกาย-ใจ ก่อนการให้อภัยนั้นจะทำให้ปัญหาในข้อขัดแย้งต่าง ๆ ยุติลงได้ ด้วยความสงบสุข โดยระหว่างสมาชิกนั้นจะให้อภัยกันอย่างสันติธรรมได้เป็นอย่างดี ๕ ประการ คือ

๑) ให้ธรรมทานในครอบครัว คือ พ่อและแม่จะปฏิบัติให้ลูกด้วยการทำให้ดู อยู่ให้เห็น ทำให้เป็นตัวอย่างในสิ่งที่ดีงามกับลูก ๆ เพื่อให้สมาชิกได้รับรู้เข้าใจ เพื่อหายจากความสงสัยนั้น ๆ เป็นต้น

๒) ให้คำปรึกษาในครอบครัว คือ พ่อ แม่ จะให้คำปรึกษาลูก ๆ ในการพิจารณาการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ที่มีการรับรู้ด้วยกัน ที่ช่วยให้ลูกเกิดความรู้สึกสบายใจ อบอุ่นใจ ประทับใจ เป็นต้น

๓) ให้กำลังใจกันในครอบครัว คือ โดยให้คำปลอบใจสมาชิก และรับฟังผู้อื่น เช่น พ่อ แม่ กลับจากทำงานมาถึงบ้านลูกก็หยิบน้ำเย็นให้ แล้วถามว่าคุณพ่อ คุณแม่ไปทำงานเหนื่อยไหมครับ เป็นต้น

๔) ให้ความรู้แก่กันในครอบครัว คือ โดยพ่อ แม่ ลูกจะให้การแนะนำซึ่งกันและกัน อยู่เสมอ ด้วยการตัดสินใจพิจารณาด้วยเหตุด้วยผลในการดำเนินชีวิต ในขณะที่ประพฤติโน่น นี้ นั้น เป็นต้น

๕) ให้อภัยกันในครอบครัว คือ ก่อนวันเปิดเทอมใหม่พ่อ แม่ได้พาลูก ๆ ไปซื้อเสื้อผ้าพาไปกินข้าว และพูดคุยเป็นกันเองว่า ลูกตั้งใจเรียนกันนะครับ แล้วพ่อ แม่จะเพิ่มค่าขนมให้ลูก ครับผม ค่ะ เป็นต้น

การให้อภัยกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวต้องมีทั้งเหตุปัจจัยภายใน และเหตุปัจจัยภายนอก ตามหลักพระพุทธศาสนาในการให้อภัยแก่ผู้ใดแล้ว อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตไปอย่างไม่มีประมาณ อย่างกว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู ไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด ดุจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น^{๒๗} อย่าตีความให้ผิด ที่เห็นอะไรที่ถูกต้องเป็นการปฏิบัติได้ ตรงจุดศูนย์กลางที่จะแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่จะดึงมาในทางที่ดีอย่างบริสุทธิ์^{๒๘} ในการให้อภัยกันกับบุคคลแก่สมาชิกในครอบครัวที่มีการกระทำผิด ที่ไม่สมควรต่อการกระทำนั้นว่าเจตนา หรือไม่เจตนา เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การให้อภัยนั้น เป็นการให้ในขณะที่มีความเมตตาต่อบุคคล โดยทุกคนในสมาชิกครอบครัวสามารถจะพัฒนาตนเองไปสู่การให้อภัยแก่ผู้อื่นได้ ที่มุ่งหลักประเด็นไปที่ผู้นำ-

^{๒๗} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๗-๘/๒๒.

^{๒๘} พุทธทาส, **อุดมคติแก้ปัญหาได้ทุกชนิด**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ไทยควอลิตี้บุ๊กส์ (๒๐๐๖) จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า๑๘๘๓.

ผู้ตาม ด้วยกิจกรรมให้อภัยกันอย่างสันติธรรมได้เป็นอย่างดี ๕ ประการ ข้างต้น ในการกระทำที่ให้ผู้อื่นเกิดความพึงพอใจกับการให้อภัยที่เป็นทาน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำรงอยู่บนฐานแนวทางพระพุทธศาสนา การให้อภัยได้อย่างถูกต้องนั้นที่เป็นตัวชี้วัดในสมาชิกรอบครัวในหลักการให้อภัยมี ๓ หลักใหญ่ คือ (๑)รู้จักการให้ทาน) (๒)รู้จักเสียสละบริจาค) (๓)รู้จักระงับโกรธ โดยการไม่เบียดเบียน) ดังนั้น การให้อภัยจึงเป็นการเสียสละด้วยหัวใจในสมาชิกรอบครัวอย่างบริสุทธิ์ แห่งกระบวนการในการปฏิบัติตนได้อย่างสันติสุขโดยสวัสดิภาพ ที่เป็นไปในทางกุศลด้วยการเจรจาที่สร้างสรรค์ได้ต่อไป

๓.๒ ปียวาจา การเจรจาไพเราะอ่อนหวานและสร้างสรรค์

ปียวาจา หมายถึง การเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานที่สร้างสรรค์ระหว่าง พ่อ-แม่-ลูก ที่ระดับต้น ๆ ในการพูดคุยนั้น ก็แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลของสมาชิก ที่ว่าด้วยการพูดคุยเจรจาไพเราะในเชิงบวกนี้ ก็จะส่งผลกับสุขภาพจิตต่อสมาชิกในครอบครัวได้เช่นกัน และสามารถให้ความสันติสุขเกิดขึ้นต่อการดำเนินชีวิตได้ โดยทั่วไปที่เป็นรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปอีกหลายอย่าง ตามความมุ่งหมายที่หนุนกันที่ช่วยสนับสนุนตามธรรมชาติโดยตรง ที่ให้มองเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น^{๒๙} และที่สำคัญ คือ สมาชิกได้สร้างความรู้สึที่ดีกับการพูดคุยแต่คำจริงให้เกิดขึ้น ด้วยการปฏิบัติให้เป็นความเคยชินแล้วนั้น ก็จะส่งผลที่ดีให้สอดคล้องกันทั้งทางตรงหรือทางอ้อมได้อีกด้วยต่อการปฏิบัติตนในครอบครัวหรือต่อส่วนรวมกับสมาชิกได้ ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ พูดแต่คำจริง

การพูดแต่คำจริงนั้น หมายถึง การพูดการเจรจาแต่สิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อสมาชิกในครอบครัว หรือต่อเพื่อนมนุษย์ ที่การพูดจานั้นต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ดังเช่นในสมาชิกทุกคน เมื่อมีอะไรจะไม่ปิดบังกัน หรือมีการซื่อสัตย์ในการพัฒนาความสัมพันธ์ต่อกัน เพราะถ้อยคำสำหรับการพูดแต่คำจริงนี้ ที่เริ่มต้นจากเนื้อหาในเรื่องจริงที่ดีที่สร้างสรรค์มีแก่นสาร ด้วยความรู้ที่เสริมสร้างขึ้นเกี่ยวกับจิตวิญญาณของบุคคล อันคนดีก็ย่อมเอาสิ่งดีออกจากคลังดีในดวงจิตของตน ที่ช่วยให้คำพูดเป็นดังสื่อความหมาย เพื่อจะให้ความรู้ความเข้าใจต่อสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น ฉะนั้น สมาชิกในครอบครัวจะคิดอยู่เสมอในการกระทำ ในการดำเนินชีวิตในบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ กับปัจจุบันที่ต้องใช้คำพูดที่มีในจิตวิญญาณที่เพิ่มพูนด้วยศีลธรรมที่นำต่อการดำเนินชีวิต หรือด้วยคำกล่าวขานที่ไพเราะ โดยเจรจาด้วยถ้อยคำที่อ่อนนุ่มแต่คำจริง เป็นต้น

เพราะในคำพูดทุกคานั้น เมื่อเราพูดไปแล้วจะเป็นนายของเราทันที ดังนั้น เราก่อนพูดจะคิดไตร่ตรองว่าคำที่พูดนั้นเป็นคำเท็จจริงหรือไม่ มีผลอย่างไร ฉะนั้น เราจึงให้การสรรเสริญยกย่องแก่ทุกคนที่ได้พูดความจริงเนื่องจากผลลัพธ์เป็นความจริง นี่เป็นเวลาพูดเกี่ยวกับสิ่งที่ดีในหนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ทุกสิ่งที่เราเผชิญในชีวิตของเราเป็นปัญหา นี่เป็นคำพูดจากพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงตรัสยกย่องแล้ว

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๗๘.

ให้เราเดินไป และให้กำลังใจกับเขาในการทำความดีกับสิ่งนั้นต่อไป^{๓๐} ภายในสมาชิกครอบครัวแม้กระทั่งส่วนรวมในสังคมก็พูดแต่คำจริงได้เช่นเดียวกัน ดังพุทธวจนะ คือ สัจจะและหลักพึงปฏิบัติ เป็นต้น

ตามธรรมชาติมนุษย์แต่ละคนมีสิ่งที่เรียกว่าความจริง ที่ถือเป็นหลักประจำตัวอยู่ด้วยกันทั้งนั้น แล้วแต่ว่าจะได้ทำให้เกิดขึ้นในใจอย่างไร ซึ่งยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ แต่ความจริงชนิดนี้ไม่ใช่ความจริงที่เด็ดขาดยังไม่สูงสุดยังใช้เป็นประโยชน์ในขั้นสูงสุดไม่ได้ ดังความจริงนั้น^{๓๑} จะต้องถูกปรับปรุงให้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นไป จนกว่าจะเป็นความจริงที่ใช้ให้สำเร็จประโยชน์ได้จริงดังเช่น วิธีที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้อย่าง “นำอศรจรย์” กล่าวคือ ไม่ยึดมั่นถือมั่นความจริงในขั้นแรก แต่หลอเลี้ยยไว้ในลักษณะที่จะพิสูจน์ความเป็นจริงออกมา ในตัวการปฏิบัติที่ตนเองที่ทรงแนะนำไว้อย่างยืดหยุ่นจำเป็นที่จะต้องแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอนก่อนการพูดแต่คำจริงในสมาชิกครอบครัว ได้แก่

๑) ลักษณะของความจริงที่สมาชิกในครอบครัว จะได้มาตามธรรมชาติซึ่งยังไม่เป็นความจริงแท้ ที่ยังจะต้องเปลี่ยนไปตามเหตุตามปัจจัย๑

๒) การหลอเลี้ยยความจริงนั้นไว้เพื่อให้มีโอกาสพิสูจน์ความจริงที่ยั่งยืนไป๑

๓) การแสวงหาความจริงจากบุคคลที่กำลังปฏิบัติความจริงที่ตนประสงค์จะรู้ให้แน่ชัด

๔) เมื่อได้ความแน่ชัดมาแล้ว สมาชิกครอบครัวที่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์นั้น จะพบความจริงด้วยตนเองโดยประจักษ์ไม่ต้องคาดคะเนไม่ต้องคำนวณ ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่นอีกต่อไปนับว่าเป็นการเข้าถึงหัวใจแห่งความจริงในกรณีนั้น นี้ นับเป็นครั้งสุดท้าย๑ เป็นต้น

ส่วนรวมจริง ๆ พระพุทธเจ้าก็ทรงสรรเสริญไว้เป็นอนุเคราะห์ว่า เป็นสิ่งที่ดีเยี่ยมเวลาพูดความจริง ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาถึง ๖ ปี เพื่อค้นหา (สัจธรรม) และทรงใช้เวลาถึง ๔๕ ปี ประกาศเรื่องที่ตรัสรู้แล้วไม่ว่าจะทรงสอนใคร ที่ไหน จะรู้จักวิธีแก้ไขทั้งหมด คือ ให้พูดแต่ความจริงในสิ่งที่ดี^{๓๒}ตามเหตุตามปัจจัยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเองพร้อมทั้งสมาชิกภายในครอบครัว และประโยชน์แก่ผู้อื่นซึ่งนำผลมาให้แก่ผู้ทำจริงพูดจริง เพื่อให้ถึงความสงบสุขโดยส่วนรวม โดยพระพุทธเจ้าทรงสอนเวลาคิดพูดให้แก่ปัญหาด้วยความจริงที่ต้นเหตุปัจจัย ไม่ใช่แก้ที่ผลอันเป็นปลายเหตุของปัจจัย เป็นต้น

เพราะฉะนั้น การพูดแต่คำจริง แปลว่า ความสัตย์ ความซื่อ ถ้าขยายความตามศัพท์โดยสมาชิกจะแยกได้ ๓ ลักษณะ คือ ความจริง ความตรง และความแท้จริง ที่มีความประพฤติกาย วาจา และใจตรง ที่ไม่บิดพลิ้ว ไม่บ่ายเบี่ยง ตอบทบาทหน้าที่ ที่ได้เป็นอยู่ในขณะปัจจุบันของสมาชิกทุกคน คือ

^{๓๐} พระนันทรัตน ลีพันพาล, **พระพุทธเจ้าตอบปัญหาชีวิต**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พี เอ็น เค แอนด์ สกาย พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๓.

^{๓๑} พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล, **พุทธวจนะ ๒ อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓.

^{๓๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ธ. ๙), **ไขข้อข้องใจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ :พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

สมาชิกในครอบครัวทุกคนมีสัจจะ ที่เป็นพื้นฐานมีความรับผิดชอบที่ทำทุกอย่าง โดยไม่ปล่อยผ่านกับสิ่งที่ได้รับมาในบทบาท ที่จะทำทุกสิ่งกับหน้าที่เต็มความสามารถในความจริง โดยการประพฤติปฏิบัติในความดี ต่อหน้าที่การงาน ต่อบุคคล รวมทั้งสมาชิกทุกคนในครอบครัว เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การพูดแต่คำจริงของบุคคลเรานั้น จะมีความหมายในสิ่งที่ดีที่มีประโยชน์ ต่อสมาชิกในครอบครัว หรือต่อเพื่อนมนุษย์ โดยมีการซื่อสัตย์ในการพัฒนาความสัมพันธ์ต่อกัน กับเนื้อหาในเรื่องจริงที่ดีมีแก่นสารทางสื่อ ที่สร้างสรรค์ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ กับการกระทำในบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ กับปัจจุบันที่ถูกต้องต่อสมาชิกในการพูดคุย เนื่องจากผลลัพธ์ที่สมาชิกในครอบครัวถือเป็นหลักประจำตัวด้วยการอยู่ร่วมกันว่า เป็นความจริงที่เผชิญอยู่ในชีวิตปัจจุบัน ในการปฏิบัติตน เป็นต้น สมดังที่พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงตรัสยกย่องแล้วในการพูดแต่คำจริงนั้นว่า ทุกคนต้องพูดแต่คำจริงอย่างสม่ำเสมอต่อการปฏิบัติต่อบทบาทนั่นเอง ดังที่กล่าวไว้เบื้องต้นนั้นมี ๔ ประการ คือ ลักษณะของความจริง ๑ หลอเลี้ยวความจริงนั้นไว้ ๑ แสวงหาความจริงไว้ ๑ ตนเองปฏิบัติได้ตามหลักเกณฑ์นั้น ๑ ที่มีด้วยการพูดแต่คำจริงที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในครอบครัวนั่นเอง

๓.๒.๒ พูดแต่คำที่ก่อให้เกิดประโยชน์

การพูดแต่คำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวยุคปัจจุบันนี้ เป็นการสื่อสารความหมายที่มนุษย์ใช้ติดต่อกันเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้พูดไปสู่ผู้ฟัง ที่เป็นความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่สมาชิกต้องตระหนักกับคำพูด แต่สิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์โดยส่วนรวม ที่ให้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะผู้นำครอบครัวทางจิตวิญญาณที่มีส่วนช่วยกล่อมเกลาจิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทยในการโอบอ้อมอารีมีความเป็นระเบียบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กับบทบาทต่อการพัฒนาสังคมไทยในด้านต่าง ๆ รวมทั้งยังรับเป็นภาระใน^{๓๓}การแก้ไขปัญหาทางสถาบันสังคม ในการพูดคุยระหว่างสนทนาในบริบทกับสิ่งต่าง ๆ เราทำนุทั้งหลายในครอบครัวต้องพูดให้ผู้ฟังรับรู้ รู้จริงให้เกิดความเข้าใจถูกต้องในสัมมาทิฐิ อันเป็นส่วนที่ทุกคนเป็นฝ่ายพูดแต่คำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ที่ดี เพื่อเป็นสิ่งที่น่าพอใจเป็นความเห็นที่ถูกต้องในครอบครัว

ดังการเจรจาที่ไพเราะก่อให้เกิดประโยชน์ที่สร้างสรรค์ มีเจตนารมณ์ที่ตั้งงามตามธรรมะที่เป็นสิ่งดำรงอยู่ ที่ไม่มีการแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไป^{๓๔} บัดนี้มีปัญหาเรื่องโลกกำลังเป็นวัตถุนิยมมากขึ้นทุกทีก็เลยถูกจูงถูกดึงไปแต่ในทางผิดหรือเข้าใจไม่ได้ ในฐานะที่เราเป็นมนุษย์มีสติปัญญาเราต้องไปให้ถึงจุดหมายปลายทางที่สุด คือ ไม่นิยมวัตถุที่มนุษย์ควรจะไปถึงที่ ที่ไม่ใช่ความร่ำรวย ความเสเพล^{๓๕} โดยที่พ่อ แม่ ลูก จะมีภาวะสูงสุดในทางจิตใจ ที่ประเสริฐในคำแนะนำต่อกันที่ก่อให้เกิดประโยชน์ได้

^{๓๓} พระมหาประเวศ เขมสรโณ (นิยมชาติ), “งานบริการประชาชนกับสำนักปฏิบัติธรรม”, ในวารสารพุทธจักร โลกร่มเย็นดับเข็ญได้ด้วยศาสนา, ปีที่ ๗๐ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๙): หน้า ๖๐.

^{๓๔} สุภีร์ ทุมทอง, การพัฒนาอินทรีย์สังวร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๒๘๑-๒๘๒.

^{๓๕} พุทธทาส ภิกขุ, อุดมคติ แก้ปัญหาได้ทุกชนิด, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักงานหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ไทยควอลิตี้บุ๊กส์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘-๑๙.

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ดีที่สุดในเรื่องคำพูดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ ตนจะระลึกได้ว่าเกิดมาเพื่อมีจิตใจที่สูงในความเป็นมนุษย์ในครอบครัวสังคม ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธเจ้าไปตรัสรู้ แล้วจึงนำมาบอกกล่าว แสดง แต่งตั้ง เปิดเผยที่กระทำได้ง่าย ๆ พระองค์ทรงบอกจริง แล้วก็ทรงบอกวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับความเป็นจริงให้ดำเนินชีวิตไปได้ ที่สามารถทำตนให้พ้นไปจากปัญหาต่าง ๆ เมื่อผู้ฟังรับรู้จริงก็จะเกิดความเข้าใจสิ่งทั้งปวงที่ถูกต้อง โดยการรู้จักปรับตัวและปรับปรุงจึงเป็นเรื่องสำคัญ ย่อมเป็นการย้ำความจำเป็นของคำพูดไปสู่การพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อไป ดังนั้น จึงต้องศึกษาสิ่งนั้นให้รู้ให้เข้าใจอย่างชัดเจนที่สุด มิใช่เพื่อพ้นทุกข์ หรือพูดอย่างง่าย ๆ ว่า เพื่อจะได้มีความสุขที่แท้จริงในฐานะทางจริยธรรมในหลักความจริง ในการดำรงสภาพชีวิตที่ได้อยู่ตลอดเวลาจากเหตุปัจจัย^{๓๖} เพราะการพูดคุยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้สมาชิกครัวเรือนมีความรู้สึกที่สูงส่งดีงาม

ด้วยการโน้มน้าวจิตใจให้ผู้ฟังเปลี่ยนความคิดทัศนคติมาสนใจ ยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดหรือกระทำตามความประสงค์ของผู้พูด และให้ได้รับคุณค่าในสมาชิกครอบครัวด้านจิตใจที่จริงใจไว้สู่ การเข้าถึงไม่ว่าใครก็ตามก็อยากจะประสบความสำเร็จในชีวิต ทั้งนี้ทั้งนั้นก็สมารถพูดได้เนื่องมาจากเรื่องยาก-ง่าย จากจิตใจที่จะต้องพยายามเข้าใจให้เข้าถึงชีวิตที่แท้จริง รวมทั้งความต้องการของคนอื่นจะต้องประกอบขึ้นได้นั้นมาจาก^{๓๗} คำพูดที่สร้างสรรค์ก่อให้เกิดประโยชน์ได้ระหว่างสนทนากับบุคคล ในสมาชิกครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ลอกเลียนกันได้ยาก แต่อาจจะพัฒนาขึ้นได้ในแต่ละบุคคลซึ่งการกระทำในสิ่งนี้ จะประพடுத்தให้มีประสิทธิภาพได้เกิดจากการสังเกตวิธีการ ในสมาชิกครอบครัวต่อการปฏิบัติตนที่ดีในด้านกิจกรรมในบทบาท-หน้าที่ กับปัจจุบันที่ปฏิบัติตนให้ประสบความสำเร็จได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การพูดแต่คำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ระหว่างบุคคล ที่รวมทั้งสมาชิกครอบครัว ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะการพูดเป็นพฤติกรรมสื่อสารที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไป ในความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์โดยรวม ที่ให้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่บ่งบอกลักษณะนิสัยของคนไทยในระหว่างสนทนาในบริบทกับสิ่งต่าง ๆ โดยสมาชิกในครอบครัวจะพูดให้ผู้ฟังรับรู้ รู้จริงให้เกิดความเข้าใจถูกต้องก่อให้เกิดประโยชน์ที่สร้างสรรค์ ถึงแม้ทุกวันจะอยู่ในยุควัตถุนิยมก็ตาม ซึ่งสมาชิกครอบครัวทุกคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีสติปัญญาที่จะต้องก้าวไป ด้วยการรับฟังให้เกิดความเข้าใจถูกต้องในสัมมาทิฐิ เพื่อจะได้มีความสุขที่แท้จริงเพื่อประโยชน์ในฐานะทางจริยธรรม ในการดำรงสภาพชีวิตที่ได้อยู่ตลอดเวลาจากเหตุปัจจัยประกอบขึ้นนั้นมาจากการพูดในสมาชิกครอบครัวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ได้ ด้วยการพูดมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกัน

๓.๒.๓ พูดด้วยจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกัน

การพูดของสมาชิกในครอบครัวแต่ละครั้งของบุคคลนั้น คือ จะมีจุดมุ่งหมายด้วยจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกัน โดยรู้จักจุดมุ่งหมายที่พูดได้อย่างถูกต้องตรงความต้องการของผู้ฟัง โดยมี

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๔.

^{๓๗} ตะวัน, **ความคิดเปลี่ยน ชีวิตเปลี่ยน เพียงคำไม่กี่คำ**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

จิตใจที่ดีด้วยการให้โอกาสในบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตที่ดีระหว่างสมาชิกทุกคนได้ว่าจะต้องศึกษาวิเคราะห์ความมุ่งหมายให้เข้าใจ และวัตถุประสงค์ที่จะพูดด้วยจิตเมตตาแบบไหน หรือปรารถนาดีต่อกันอย่างไร ด้วยความจริงใจที่แท้จริง ที่ไม่มีความลำเอียงในข้อมูลต่าง ๆ ได้ ที่แต่ละครั้งในการพูดคุยจะชัดเจน และพูดตรงกับความมุ่งหมายที่วางไว้ ยกตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้ายังตรัสอธิบายว่า การรักษาดนด้วยการมีสติเป็นการรักษาผู้อื่นไปในตัว แต่รักษาผู้อื่นด้วยความอดทนมีเมตตา และเกื้อกูลผู้อื่นก็เท่ากับตนได้ลดละกิเลสเป็นการขัดเกลาตัวเองไปในตัว ฉะนั้น การรักษาจิตของตนเองดังกล่าว^{๓๘} จำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกในครอบครัวทุกคนจึงได้มีจิตที่เมตตาต่อกัน เป็นต้น

ที่สำคัญการพูดด้วยความปรารถนาดีต่อกันนั้นจะมีผลได้ คือ ในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อบทบาทกับหน้าที่ในความมีเมตตาให้เด่นชัด โดยการพูดคุยในทางสร้างสรรค์ว่าเป็นสิ่งสำคัญ และมีความจำเป็นในการดำรงชีพของครอบครัวเป็นอย่างมาก เพราะเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีการปฏิสัมพันธ์อันเชื่อมโยงส่งผลเกิดขึ้นพร้อมกันกับการดำรงชีวิตของทุกคน ยกตัวอย่างได้ว่า มนุษย์เมื่อวัยเยาว์ทุกคนต้องได้รับรู้ในการสื่อสาร เป็นภาษาในบริบทต่าง ๆ ในที่นี้ หมายถึงคำว่า พ่อ แม่ ลูก และคำอื่น ๆ เป็นต้น แต่เมื่อเริ่มก้าวเดินโตใหญ่ขึ้นมาระหว่างสมาชิกในครอบครัว นั้นสมาชิกได้ต่อสู้กับธรรมชาติ และดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด โดยใช้การสื่อสารด้วยการพูดคุยด้วยจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกันได้ระหว่างสมาชิก ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ขาดตกหรือบกพร่องได้ในการพูดคุยระหว่างสนทนาในครอบครัว กับทางที่สร้างสรรค์ที่ดีต่อกัน เป็นต้น

ในการดำเนินชีวิตของคนเราย่อมต้องมีความสัมพันธ์กับสมาชิกอยู่เสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็ตามที่มีพ่อ แม่ ลูก ร่วมครอบครัวจะเกิดความสัมพันธ์อันดีได้นั้น มาจากความสามัคคีนั่นเอง โดยต้องอาศัยเหตุที่เรียกว่า มีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกันซึ่งเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ที่กระทำด้วยความเคารพระหว่างกันด้วยความดี ซึ่งในยุคปัจจุบันโลกเปลี่ยนแปลงไปมากพ่อ แม่ กับลูก ๆ เปรียบเหมือนคนที่ช่วยให้คนอื่นข้ามน้ำที่ไหลเชี่ยวได้ เพราะการพูดคุยสอนให้เขามีการพัฒนาในทักษะต่าง ๆ ให้กับลูกในการทำหน้าที่ที่ดี เนื่องจากไม่มีใครที่จะทำหน้าที่การเลี้ยงดูได้ดีเท่ากับพ่อ-แม่ ได้อีกแล้ว^{๓๙} ในการทำกิจกรรมระหว่างครอบครัวก็เป็นสิ่งสำคัญ คือ ปรารถนาดีมีจิตเมตตาต่อกันอยู่เสมอ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ สมาชิกในครอบครัวทั้งหลายจึงมี ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน คือ หลักการอยู่ร่วมกันใน สारณียธรรม ๖ ที่ทำให้เกิดความสามัคคี ด้วยจิตเมตตาปรารถนาดี ประสานความกลมกลืนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวประจวบกัน โดยสงเคราะห์กล่าวแนะนำใน ๖ ประการ^{๔๐} ได้แก่

๑) พูดด้วยเมตตากายกรรม คือ พูดทำต่อกันด้วยความเมตตา หรือแสดงไมตรีที่มีความหวังดีต่อสมาชิกครอบครัว ด้วยการช่วยเหลือในธุระอย่างเต็มใจ ที่แสดงอาการกิริยาสุภาพเคารพนับถือกัน รวมทั้งต่อหน้าและลับหลังเสมอ เป็นต้น

^{๓๘} พระไพศาล วิสาโล, **ธรรมสองใจ**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

^{๓๙} พระนันทรัตน์ ถิ่นพินาล, **ธรรมะในใจ ใครสอนลูก**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ :พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พรักหวาน จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖๖-๖๗.

^{๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๐-๒๐๑.

๒) พุดด้วยเมตตาวจีกรรม คือ พุดต่อกันด้วยความเมตตาปรารถนาดี หรือช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่สอนสั่ง หรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี โดยกล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพกันด้วยการนับถือกันกับบทบาทต่อหน้าที่ในสมาชิกครอบครัว รวมทั้งต่อหน้าและลับหลังเสมอ เป็นต้น

๓) พุดด้วยเมตตาโมกกรรม คือ คิดพุดต่อกันด้วยความเมตตา หรือตั้งใจปรารถนาดีที่คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน โดยมองกันในแง่ดีเสมอ ซึ่งมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสดีต่อกัน เป็นต้น

๔) ปรารถนาดีด้วยสาธารณโภคิตา คือ สิ่งของที่ได้มาจะแบ่งกันกินใช้ หรือแบ่งปันลาภผลต่อสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม ถึงแม้เป็นสิ่งเล็กน้อยก็แจกจ่ายได้ โดยมีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน เป็นต้น

๕) ปรารถนาดีด้วยศีลสามัญญตา คือ ประพฤติให้ดีเหมือนเขา หรือมีความสุจริตในการประพฤติที่งดงาม ที่ยังรักษาไว้ซึ่งระเบียบวินัยของส่วนรวมจากความปรารถนาดี ที่ไม่ทำตนเองให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือทำความเสื่อมเสียแก่หมู่สมาชิกในครอบครัว เป็นต้น

๖) ปรารถนาดีด้วยทิวฐีสามัญญตา คือ ปรับความเห็นเข้ากันได้ หรือสมาชิกในครอบครัวเคารพรับฟังความคิดเห็นกัน โดยมีความเห็นชอบร่วมกันตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ที่ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามที่มีจิตเมตตา และมีความปรารถนาดีต่อกันด้วยจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การพุดจาที่มีจิตเมตตาระหว่างสมาชิกในครอบครัวนั้น จะมีความสำคัญกับความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งมีคุณค่าในบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ โดยหมายให้เข้าใจกับวัตถุประสงค์เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ที่แต่ละครั้งในการดำเนินชีวิตปัจจุบันกับการพุดคุยจะชัดเจน โดยทางสื่อ-รับที่เกื้อกูลผู้อื่นระหว่างพ่อ-แม่-ลูก ที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกอยู่เสมอ เพราะว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นต้น ดังนั้น การพุดคุยด้วยจิตที่มีเมตตาในการเลียงดูลูกจะดีได้ก็ คือ พ่อ-แม่ เป็นเบื้องต้น ที่สมาชิกมีพัฒนาการในทักษะด้านหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งกระทำด้วยความเคารพระหว่างกันด้วยความดี จึงมีธรรมที่กล่าวไว้ข้างต้นเป็นหลักที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกันในความปรารถนาดีต่อกัน ที่สามารถให้สมาชิกในครอบครัวปรารถนาดีต่อผู้อื่นในจริยธรรมที่ได้เรียนรู้ และรู้จักหลักการพุดถูกกาลเทศะได้ต่อไป

๓.๒.๔ พุดถูกกาลเทศะ

ในการพุดคุยของสมาชิกในครอบครัวจะมีการรู้กาลเทศะว่า เมื่อใดควรพุด เมื่อใดไม่ควรพุด เพราะการพุดเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการสื่อสารของทุกคนในครอบครัว เนื่องจากการพุดคือ การสื่อสารที่มีมาแต่สมัยโบราณ และมีต่อไปโดยคนสมัยเก่าใช้วิธีพุดด้วยการบอกเล่าต่อกันกับผู้อื่นเพื่อประโยชน์ต่อการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ครัวเรือน หรือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับตน โดยสืบเนื่องกันมาไม่ขาดสาย ปัจจุบันการพุดคุยระหว่างพ่อ แม่ ลูก มีความสำคัญมากขึ้นทั้งนี้เพราะโลกได้มีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างมาก เช่น ขณะรับประทานอาหาร ไม่ควรพุดเรื่อง น่าเกลียด น่ากลัว หรือมีงานมงคลไม่ควรพุดเรื่องโศกเศร้า เหมือนดังการพุดคุยที่พ่อ แม่ เป็นครูอาจารย์ของบุตร-ธิดา ในวัยแรกเริ่มที่สะสมสอนสั่งกับเรื่องที่ดีงามต่อการพุดคุยให้ลูกได้ในลักษณะที่สร้างสรรค์ ก่อนที่จะก้าวเดินเข้าสู่วัยต่าง ๆ ในครอบครัวระหว่างดำเนินชีวิตกับความเป็นอยู่ในสมาชิกที่จะนำความสุขมาให้ได้

ในสถาบันครอบครัวเป็นจำนวนมากที่ไม่รู้ทันความคิด ความคิดนี้แหละร้ายที่สุด หากเราทำอะไรด้วยความไม่รู้สักตัวผลก็ คือ ความคิดก็เป็นโจรที่ลอบเข้ามาอยู่ในความคิดแล้วปั่นเราให้ต้องทำอย่างนั้นต้องทำอย่างนี้ ในตัวเราจะมีสองอย่าง คือ ตัวสติหนึ่ง ตัวกิเลสหนึ่ง ที่เป็นตัวสร้าง

กับตัวเลือก^{๔๑} ทั้งสองความหมายนี้จะมีในสมาชิกทุกวัน แต่สมาชิกในครอบครัวจะยึดถือตัวสติกับชีวิตจริงของทุกคนว่า ในการดำเนินชีวิตประจำวันจะมีการพูดถูกกาลเทศะอยู่ตลอดเวลาด้วยความสุข ความสบายใจ ในการสนทนาให้ความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ความรู้ ด้วยน้ำใจซึ่งกันและกันอันประเสริฐ ระหว่างสมาชิกในครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ ที่พ่อ แม่ ลูก ไม่ปล่อยให้ตัวเลือก คือ กิเลส ที่ไม่สามารถครอบงำชีวิตสมาชิกในครอบครัวได้ ฉะนั้น ทุกคนจึงพบแต่ความสบายกาย และสบายใจ โดยทุกคนมีการหารือกันด้วยกาลเวลาที่ถูกต้อง ด้วยความคิดต่อการพูดคุยนั่นเองที่พาให้เกิดปัญญา เป็นต้น

การพูดถูกกาลเทศะในการใช้ชีวิตประจำวันนั้น เพื่อให้มีสายตาวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลที่มองสภาวะการณ์ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบรอบด้านทุกแง่มุมมอง ในขณะที่สื่อสารที่ต้องเป็นคนหนักแน่นมีเหตุผล ที่คิดไตร่ตรองก่อนตัดสินใจในสิ่งที่มากระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากก้าวเข้าไปในข้อมูลข่าวสารที่แปรปรวน^{๔๒} ที่สมาชิกทุกคนยังต้องกำหนดวิเคราะห์ผลดีผลเสียให้เข้าใจกับการเปลี่ยนแปลง ในความสัมพันธ์กับคนอื่นอยู่ตลอดเวลาในการพูดคุยโดยให้ถูกกาลเทศะได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การพูดให้ถูกกาลเทศะของคนเรานั้น มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว เพราะเป็นสิ่งสืบเนื่องกันที่ไม่ขาดสายในปัจจุบันของการสื่อสารระหว่างพ่อ-แม่-ลูก เป็นต้น โดยเฉพาะที่เป็นตัวเลือกที่ให้ผลความรู้ด้วยน้ำใจซึ่งกันและกัน คือ สติที่สมาชิกทุกคนต้องวิเคราะห์การพูดคุยให้รู้ถึงผลดีผลเสียให้เข้าใจ ในความสัมพันธ์ในครอบครัวกับการใช้ชีวิตร่วมกันในกิจกรรมต่าง ๆ ในการตัดสินใจว่าสิ่งที่มากระทบในข้อมูลข่าวสารที่แปรปรวนนั้นว่า มีความสำคัญหรือไม่ อย่างไร ว่าสิ่งใดควรจะทำไม่ควรทำ ซึ่งมีในประเด็นแรกเริ่มสู่ลักษณะการสนทนาผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในบทบาทหน้าที่ ที่ต้องให้เกียรติผู้อื่นโดยรู้จักกาลเทศะในการพูดของสมาชิกกันทุกคนว่าต้องคิดดี พูดดีอยู่เสมอ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพูดให้ถูกเวลาต่อไป

๓.๒.๔.๑ พูดถูกเวลา

การพูดให้ถูกเวลานั้น สมาชิกในครอบครัวจะคำนึงถึงอารมณ์ของผู้ที่ตนเองสนทนาด้วยว่า เวลานั้นเป็นอย่างไร หรือสถานการณ์ในขณะนั้นตนควรจะพูดแบบไหน สำหรับมุมมองกับทัศนคติของสมาชิกภายในครอบครัวที่มีการพูดถูกเวลาในขณะนั้น ๆ คือ ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เรื่องนี้จะมองในแง่มุมธรรมดาที่ใช้ชีวิตกันอยู่ทุก ๆ วัน ซึ่งจะต้องมีการเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ที่รับรู้เข้าทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นประจำอยู่แล้ว^{๔๓} เมื่อรับรู้แล้วบางอารมณ์ที่พ่อ แม่ ลูก มีอิทธิพลต่อจิตใจก็เกิดเจตนาในการทำตอบสนองทั้งด้านความคิด ด้านการกระทำ และด้านคำพูดว่า เป็นสิ่งที่ทุกคนประสบพบเจอ หรือมีปฏิกิริยาตอบสนองอยู่ทุกวัน ดังนั้น ทุกคนจึงเข้าใจ

^{๔๑} ว. วชิรเมธี., ความทุกข์มาโปรด ความสุขโพรยปราย, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^{๔๒} ดร. สุขุมพงษ์ ชาญนวงศ์, นี่แหละ คือ สิ่ง ที่ พระพุทธเจ้าสอนอินเทอร์เน็ตให้ฉลาดและมีความสุข, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, (นนทบุรี : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อิงค์ บียอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖๖.

^{๔๓} สุภีร์ ทุมทอง, การพัฒนาอินทริยสังวร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๘๓.

อย่างลึกซึ้งในการดำรงชีวิตประจำวันแบบธรรมดาที่แต่ละ ที่เป็นการฝึกฝนขั้นพื้นฐานกับการพูดคุย ให้ถูกเวลาในการปฏิบัติตนภายในสมาชิกครอบครัวว่าเข้าใจกันได้อย่างถูกต้องชัดเจน เป็นต้น

ดังนั้น คำพูดในภาษาท่าทางที่เป็นสื่อนี้มีเพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนได้ว่า เหมาะสม กับสภาพหรือไม่กับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถแสดงออกถึงความคิดเห็น ความปรารถนา ความ ต้องการ การขอร้อง การเตือน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น การพูดคุยให้ถูกเวลานี้เองที่ทำให้ ครอบครัวเข้าใจกันได้ เพราะเมื่อสมาชิกมีปัญหาใดก็สามารถแก้ไขได้ โดยการพูดของทุกคนนั้นได้มีการเรียนรู้ทักษะในด้านการเป็นผู้พูดที่ดี และการเป็นผู้ฟังที่ดีอยู่เสมอ เช่น การพูดนั้นสมาชิกจะใช้ ถ้อยคำที่เหมาะสมกับคนที่เราพูดด้วยระหว่างพ่อ แม่ ลูก ก็จะต้องใช้ระดับภาษาที่ต่างกันและจะใช้ คำสุภาพต่อกัน คือ เมื่อพูดในโอกาสใด เวลาที่พูดนั้นจะพูดให้ผู้ฟังรู้สึกชอบใจได้ว่า ตัวตนจะใช้คำพูด ที่นุ่มนวลในเชิงบวก โดยไม่พูดติเตียนให้ร้ายผู้อื่น และในขณะการพูดให้ถูกเวลานั้นจะพูดด้วยความ จริงใจไม่เสแสร้งก็จะทำให้คู่สนทนาพอใจ การใช้คำพูดนี้เองที่นำไปสู่การพัฒนาในครอบครัวได้

อย่างไรก็ตามสมาชิกในครอบครัวในการดำเนินชีวิตประจำวัน ต้องมีความผูกพัน มีความ คาดหวังทางด้านความรู้สึกนึกคิดของสมาชิกกันทุกคน โดยไม่ติดขัดทางปัญญาว่าการฝึกฝนนั้นยังเป็น กระแสแห่งเหตุปัจจัยที่ผลักดันกันต่อ ๆ กันมา ระหว่างกลุ่มในสถาบันครอบครัวต่อบริบททางสังคม สมัยปัจจุบัน เพื่อให้รู้สึกพูดถูกเวลาโดยสมบูรณ์กับบุคคลได้เช่นกัน ที่บุคคลสามารถพิจารณามุ่งเน้น ถึงความเชื่อมโยงความเปลี่ยนแปลงระหว่างการสนทนาต่อกัน ด้วยการสร้างเสริมคุณภาพชีวิต และ ความสุขในครอบครัวนั้นจึงเป็นเป้าหมายของทุกคน ดังนั้น จึงเป็นความสำคัญที่สมาชิกทุกคนสามารถ พูดคุยกันให้ถูกเวลาได้ กับการมีจริยธรรม-คุณธรรม มีคุณภาพ และสุขภาวะดี ทั้งร่างกาย-จิตใจ หรือ จิตวิญญาณในการประพฤติตน เป็นต้น นอกจากนี้พ่อ แม่ ยังใส่ใจ และพูดถูกเวลาได้โดยสนับสนุนกับ ความสำคัญของลูก ๆ ในเรื่องต่าง ๆ ที่สร้างความสัมพันธ์ความอบอุ่นในครอบครัวได้ทุกเมื่อ

สำหรับคำพูดนี้พ่อ แม่จะบอกลูกทุกคนให้คิดดูได้ว่า เป็นคำพูดสำหรับเราเขาพูดให้เข้าใจ เป็นสิ่งเดียวกันไปตามสถานการณ์ หรือในปรากฏการณ์อะไรเวลานั้น ที่เรากำลังเอามาพูดในเวลา นี้ ทำให้อบอุ่นใจ ประทับใจในการดำเนินชีวิตในวิชาชีพ และการพูดไปกว่านั้นเป็น^{๔๔} การสื่อด้วยภาษา จิต โดยแท้ก็ประการหนึ่ง เช่น การพูดถูกเวลาในครอบครัวกันในทางธรรม โดยสมาชิกจะคิดได้ว่าจะ มีการพูดให้ถูกได้ในเวลาการศึกษา อาชีพ สังคม แล้วก็จะมีการปฏิบัติตนไม่ให้ความทุกข์ ที่เป็น ปัจจัยความคิดที่ตึงตึงผ่อนคลายไปตามอากัปภิกขัย ที่ปรากฏรูปจึงสอดคล้องกันในลักษณะ^{๔๕} ด้วยการ รู้จักปฏิบัติในทางจิตใจเราในสมาชิกครอบครัวได้ เช่น พ่อ แม่จะเปิดโอกาสให้ลูกฟังซักถามหรือแสดง ความคิดเห็นได้ ที่มีในครอบครัวโดยจะไม่พูดนินทาว่าร้ายผู้อื่น รวมทั้งทุกคนจะรู้จักการแสดงออกถึง ความรู้สึกที่ดีต่อกันเสมอ ด้วยการพูดชื่นชมเมื่อสมาชิกครอบครัวทำดี หรือทำผิดก็ให้อภัยกัน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ในการพูดให้ถูกเวลาในครอบครัวนั้นทุกคนจะมีการพูดจา โดยการ คำนี้ถึงมมมองกับทัศนคติในสมาชิก กับการสื่อสารให้รับรู้ในด้านความคิดด้านต่าง ๆ ในลักษณะภาษา ท่าทางเพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดอย่างเหมาะสมว่า ถูกเวลาที่มีความเข้าใจกันในครอบครัวว่าพูด

^{๔๔} พุทธทาส, **อุดมคติ แก้ปัญหาได้ทุกชนิด**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ไทยควอลิตี้บุ๊กส์ (๒๐๐๖) จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๔-๑๘๕.

^{๔๕} พระมหาอำนาจ พลปญโญ, ดร., **ความลับแห่งจิต ในปรัชญาสองสายธาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๐.

เหมาะสม และในการฟังที่ดีทุกคนควรพูดในโอกาสใด เพราะการพูดนั้นต้องให้ผู้ฟังรู้สึกชอบใจ โดยสมาชิกทุกคนจะใช้คำพูดที่นุ่มนวลในเชิงบวก ด้วยความปรารถนาที่ดีที่สุดที่เข้าใจกันระหว่างพ่อ-แม่-ลูก เป็นต้น อย่างไรก็ตามในสถาบันครอบครัวต่อบริบททางสังคมสมัยปัจจุบันจึงเป็นเป้าหมายสำคัญที่สมาชิกทุกคนพูดคุยกันได้โดยปราศจากอุปสรรคให้สอดคล้องกันได้ ในลักษณะมีจริยธรรม-คุณธรรม กับคุณภาพชีวิตที่ดีในการพูดถูกเวลาด้วยความจริงใจในสมาชิกครอบครัว เพราะพ่อ แม่ ลูก ก็สามารถพูดให้ถูกสถานที่ได้เช่นกัน

๓.๒.๔.๒ พูดถูกสถานที่

ในชีวิตประจำวันของคนเรานั้นโดยเฉพาะการพูดให้ถูกสถานที่นี้ สมาชิกในครอบครัวย่อมมีการพูดคุยในโอกาสกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันในครอบครัว โดยมีรูปแบบแนวความคิดที่สร้างสรรค์ในบุคคลต่อการพูดคุย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วสมาชิกทุกคนจึงเป็นทั้งผู้นำรวมทั้งผู้ตามในขณะเดียวกันว่า การพูดในลักษณะที่ดีมีคุณค่าในเชิงธรรมโดยเป็นแบบธรรมชาติ นั้น ในฐานะที่แตกต่างกันในบริบทแวดล้อมในสถาบันครอบครัวกับปัจจุบัน คือ มีภาวะการณ์เป็นผู้นำคนที่ดีที่อยู่ในหน้าที่ระหว่างพ่อ แม่ ลูก ที่มีบทบาทในการพูดจาให้เหมาะสมถูกสถานที่ได้ เป็นต้น ดังนั้นลักษณะการพูดถูกสถานที่นั้นเป็นอย่างไร คือ พูดจามีน้ำใจให้โอกาสมีความสัมพันธ์พัฒนา ด้วยความจริงใจ มั่นคง ในการตัดสินใจที่มุ่งมั่นไปยังจุดหมาย รวมทั้งโครงการในกิจกรรมนั้น นี้ นั่น ที่พลังพรูออกมาในสมาชิกครอบครัว โดยทุกคนจะขับเคลื่อนความคิดให้ออกมาให้เป็นรูปร่างที่พูดถูกต้องได้

การพูดถูกกับสถานที่ในบริบทแวดล้อมขณะปัจจุบันในครอบครัวนั้น เมื่อผู้พูดมีโอกาสใดตามที่จะพูดแล้ว โดยจะมีการพูดจาได้ตามลำดับที่ไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง กับการพูดที่ถูกในสถานที่ในบริบทแวดล้อมนั้น ๆ เพราะสมาชิกทุกคนรู้จักการวิเคราะห์กันได้ในความเป็นผู้พูดหรือผู้ฟังที่ดีในสถานที่ต่าง ๆ นั้นเอง ฉะนั้นในเวลาที่มีการพูดแต่ละคนสามารถพิจารณาได้ว่า กิจกรรมที่เราากำลังทำอยู่นี้มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา โดยมีแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมความว่า จิตใจมีบทบาทตลอดเวลา คือ เรามีความรู้เข้าใจเท่าไร อย่างไร และเรามีความคิดเห็นอย่างไรว่าเราก็มีความสัมพันธ์^{๕๖} ในการพูดถูกสถานที่ที่สมาชิกในครอบครัวทำอย่างนี้จะเกิดผลดีแก่ชีวิตของเรา เช่น สมาชิกพูดสิ่งนี้แล้วมีความคิดเห็นเข้าใจว่า เราจะมีความสุขในพฤติกรรมดี ที่เริ่มจากความคิดเห็นในความรู้ ความเข้าใจที่ยึดถือไว้ทั้งสิ้น สมาชิก ปัญญา

สิ่งที่สำคัญสำหรับการพูดให้ถูกสถานที่อันนี้ จะมีผู้หลักผู้ใหญ่คอยสนับสนุน ณ เบื้องต้นในสมาชิกครอบครัวนั่นเอง ที่คอยดูแลเอาใจใส่ลูก ๆ กันทุกคน จากคุณลักษณะที่ฟังบ่มเพาะ และฝึกฝนตนเองข้างต้น คือ เน้นถึงแง่มุมของคุณความเป็นมนุษย์อันหลากหลาย ที่ต้องมีความสมดุลในการพูดแต่ละด้านถึงสภาพการณ์ในความเป็นจริง^{๕๗} อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างสรรค์ในสถานที่ต่าง

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **คู่มือชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ศิริชัยการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๕๗} ธนา นิลชัยโกวิท, **อดิศร จันทรสขุ, ศิลปะการจักระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท เอส. พี. เอ็น. การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

ๆ โดยเชื่อมโยงประเด็นความรู้ เข้าสู่ชีวิตจริงมีจุดยืนมีทิศทางชัดเจนว่า ในสมาชิกครอบครัวทุกคนมีหลักดำเนินการที่สามารถโยงโยงโยง สู้กิจกรรมต่อการดำเนินชีวิตในการพูดถูกในสถานที่นั้นเอง เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การพูดให้ถูกสถานที่ในการพูดจานั้น โดยมีสมาชิกในครอบครัวได้รู้คุณค่าในการพูดว่ามีวาจาอ่อนน้อมอ่อนโยนเป็นปกติ ตามอุดมคติของผู้พูดแล้วจะไม่มีความสะดวกสบายที่สมาชิกทุกคนจะเป็นทั้งผู้นำรวมทั้งผู้ตามในขณะเดียวกันด้วย ในขณะที่บทบาทหน้าที่โน้น นี้นั้น อันแท้จริงออกมาให้เป็นรูปร่างอย่างถูกต้องว่า เป็นจังหวะที่ดีที่ทุกคนจะขับเคลื่อนความคิดให้ออกมา จากจิตใจที่มีบทบาทอยู่ตลอดเวลา ที่สมาชิกรู้จักการวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในแง่มุมมองตนในความหลากหลายอันความเป็นครอบครัวด้วยความจริงใจ โดยเชื่อมโยงประเด็นความรู้ที่จะมีความสมดุลในการพูดจาแต่ละด้านถึงสภาพการณ์ในความเป็นจริง อย่างมีประสิทธิภาพผลสร้างสรรค์ในสถานที่แวดล้อมนั้นต่าง ๆ โดยมีทิศทางชัดเจนในสมาชิกครอบครัวทุกคนว่า สามารถดำเนินการโยงโยงโยง ให้สมาชิกมีการประพฤติตนพูดถูกสถานที่ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในครอบครัวได้ต่อไป

๓.๓ อรรถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

สมาชิกครอบครัวสังคมกับยุคปัจจุบันนี้ มีการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้นั้น โดยมีการประพฤติตนเป็นบุคคลที่มีเหตุและผลว่า มีการปฏิบัติตนอย่างมีบุคลิกภาพที่ดีทั้งภายนอกและภายใน ที่สำคัญเป็นบุคคลที่ช่างคิด ช่างพูด ช่างทำด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ด้วยเหตุนี้สมาชิกในครอบครัวจะไม่ใช่คนที่กำลังคิดเรื่องวุ่นวายอยู่กับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ที่ไม่ค่อยสมดุลในวิกฤติสังคมปัจจุบัน เป็นต้น นอกจากนี้สมาชิกในครัวเรือนจะมีการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ประกอบอาชีพสุจริตอยู่เสมอ ที่เป็นฐานจิตใจให้ชวนช่วยช่วยเหลือในกิจการ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ที่เกิดโมตรให้นิยมยินดีในการสงเคราะห์ที่ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณีประกอบด้วยเหตุและผล^{๔๔} โดยสมาชิกในครอบครัวจะรู้จักหน้าที่ที่ทำประโยชน์ได้อยู่เสมอว่า มีการประพฤติตนด้วยความภาคภูมิใจต่อส่วนรวมได้ในครอบครัว ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ สัทธาสัมปทา มีสมบรูณ์พร้อมด้วยแนวคิด ความเชื่อ หรือมีทัศนคติที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ปัจจุบันในสังคมไทย ถึงแม้มีชาย-หญิงที่แต่งงานมีเหย้ามีเรือนไปแล้ว ก็ยังนิยมอยู่เป็นครอบครัวเดียวกัน ที่มีความสมบรูณ์พร้อมด้วยแนวคิด หรือมีทัศนคติที่ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่นด้วยกัน นอกจากนี้ลูกยังได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อ แม่ และจะได้รับการดูแลจากความเชื่อฟังที่ทำให้เกิดความรัก ความอบอุ่นภายในครอบครัว โดยให้สมาชิกทุกคนมีโอกาสกับการประพฤติตนทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านร่างกาย แรงสติปัญญา ด้วยการทำได้ที่ไม่มีการกระทำผิดนอกกลุ่มนอกทาง ให้ผลโดยสมบรูณ์ที่เป็นความเชื่อที่ดีด้วยแนวคิดต่อส่วนรวมได้ เป็นต้น

ดังนั้นเด็ก ๆ จะได้รับการเรียนรู้ทั้งจากโรงเรียน และที่บ้าน โดยจะได้รับการอบรมที่มีในเบื้องต้น คือ ขั้นพื้นฐานโดยเฉพาะในเรื่องความประพฤติปฏิบัติตน ในขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่พ่อ แม่ จะคอยให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษาทุก ๆ เรื่อง ด้วยความสัมพันธ์ของ

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๓.

ครอบครัวไทย ที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมว่า ได้หล่อหลอมความรัก ความเคารพ ความเชื่อต่อกัน ระหว่างสมาชิก อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ เป็นกระแสที่ไหลบ่าไปทั่วโลก รวดเร็ว รุนแรง และกว้างขวางแม้ในชุมชน สังคม หรือประเทศที่ต้องรักษาอัตลักษณ์เฉพาะตัวของตนไว้ ก็มีความจำเป็นที่ต้องปรับตนเองให้เข้ากับกระแสโลก^{๔๔} ไม่เว้นแม้แต่นักคิดที่จะต้องปรับตนให้มีคุณงามความดีกับตนทั้งสมาชิกในครอบครัวโดยส่วนรวมด้วย เพราะเหตุนี้การที่บุคคลทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อส่วนรวมกับใคร พึงจะมีการร่วมกันอย่างมีคุณธรรมในความเป็นจริง โดยมีข้อกำหนดร่วมกันอย่างเป็นทางการนั่นเอง

โดยมีซึ่งความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมในทัศนคติที่ว่า มีแนวคิดที่จะทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ ด้วยความเชื่อในมุมมองที่มีกิจกรรมโนน นี้ นั้น ที่เกี่ยวข้องด้วยคุณธรรมในเบื้องต้นว่า สมาชิกในครอบครัวจะมีคุณลักษณะพิเศษของคนดีมีวินัย ๑๐ ประการ ได้แก่

- ๑) มีการเรียนรู้และเข้าใจผู้อื่นได้
- ๒) มีการเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น
- ๓) มีค่านิยมพื้นฐานในจริยธรรม และคุณธรรม
- ๔) มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพได้
- ๕) มีการแสดงความคิดเห็นและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นได้
- ๖) มีความสามารถสร้างและสรุปองค์ความรู้ได้เป็นระบบได้
- ๗) มีการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง จากแหล่งความรู้ที่หลากหลายได้
- ๘) สามารถคิดในการวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ คิดสร้างสรรค์ในวิสัยทัศน์ที่ดีได้
- ๙) สามารถสร้างทางเลือกในการแก้ปัญหาได้ และหาทางเลือกในการแก้ปัญหาได้โดย

สุจริต

- ๑๐) เป็นพลเมืองที่ดีของสมาชิกในครอบครัวกับสังคมในประเทศได้ เป็นต้น

ฉะนั้น การสมบูรณ์พร้อมด้วยแนวคิด ความเชื่อ และทัศนคตินี้ ก็เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมได้โดยเฉพาะเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้สมาชิกในครอบครัวยังได้เห็นคุณลักษณะของคุณสมบัติที่สามารถช่วยเหลือแก่คนอื่นได้ ด้วยแนวคิด ๑๐ ประการที่กล่าวโดยรวมโดยมุ่งเน้นไปทางด้านความรู้ ความสามารถของสมาชิกในการใช้ความคิดในลักษณะด้านต่าง ๆ ด้วยการตัดสินใจ การนำเสนอในการปฏิบัติแห่งตนได้ ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นได้เช่นกัน

ในขณะที่เดียวกันสมาชิกภายในครอบครัว ก็ยังรู้เห็นคุณค่าพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม เพื่อการดำเนินการใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้อย่างสมบูรณ์ เป็นต้น โดยมีความเชื่อกับคุณค่าในแนวคิด หรือมีทัศนคติที่จะทำสิ่งที่เป็ระเบียบวินัยให้มีความสำคัญ เพราะจะทำให้กิจกรรมทุกอย่างประสบความสำเร็จได้ดี ที่ไม่ต้องมีเรื่องเดือดร้อน วุ่นวาย หรือต้องเร่งรีบทำเอาในภายหลัง ตอนแรกอาจจะต้องมีการบังคับและรู้สึกฝืนใจบ้าง แต่เมื่อทำบ่อย ๆ จนเคยชินก็จะไม่

^{๔๔} ผศ. ดร. ทศนีย์ เจนวิถีสุข, ความรู้ที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลก, “การศึกษากับความเป็พลเมืองโลก : มุมมองพระพุทธศาสนา”, ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ครั้งที่ ๑๐, ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (๒๑-๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖) : หน้า ๗๗-๗๘.

รู้สึกฝืนอีกต่อไป^{๕๐} ในการประพุดิปฏิบัติตนระหว่างสมาชิกในครอบครัวก็จะราบรื่น และเรียบร้อยไปตามลำดับ ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ขอยกแบบอย่างในหลวง ถึงการดำเนินการทุกครั้งไปในส่วนทฤษฎีใหม่ จากประสบการณ์ที่พระองค์ทรงครองราชย์มาตลอดมากกว่า ๕๐ ปี ซึ่งปัญหาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะแก้ไขต้องยอมรับว่าในแง่บทบาทของประชาชนนั้นลดลงมากในปัจจุบัน

ที่กล่าวเพราะ พระองค์ท่านทรงเป็นผู้นำในการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม^{๕๑} ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ โดยในหลวงพระองค์ท่านได้สื่อด้วยแนวคิดต่อการปฏิบัติจริง ในเบื้องต้น ๓ ประการ ได้แก่

๑) ในหลวงพระองค์ท่านทรง สื่อเกี่ยวกับการทำงานของประมุขในประเทศ พระเจ้าอยู่หัวก็ได้รับเกียรตินั้นด้วย รวมถึงในฐานะการเป็นผู้นำในการพัฒนาชนบท ทุกสิ่งทุกอย่างทรงตั้งอยู่บนพื้นฐานความเรียบง่าย ซึ่งปรากฏแก่สายตาประชาชนแล้ว เป็นต้น

๒) ในหลวงพระองค์ท่านทรง ผูกติดกับธรรมชาติอย่างแท้จริง เป็นต้น

๓) ในหลวงพระองค์ท่านทรง ใช้ความเป็นมนุษย์สร้างในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

กล่าวโดยรวม คือ สมาชิกภายในครอบครัวซึ่งมีแนวคิดว่าเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ที่จะเป็นสายใยที่ทักทอทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองส่วนรวมได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า สัทธาสัมปทา คือ ความสมบูรณ์พร้อมด้วยแนวคิด โดยมีทัศนคติที่จะทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยภาพรวมกับความเชื่อจากการอบรมจากพ่อ-แม่ ด้วยแรงสติปัญญา ด้วยความสัมพันธ์ในครอบครัวไทยในชุมชน หรือสังคม โดยมีแนวคิดที่ ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ในบทบาทในหน้าที่ของตนที่ดีที่สุด เพราะในคุณลักษณะของคนดีมีวินัยนั้น จึงมีคุณสมบัติที่สามารถช่วยเหลือแก่คนอื่นในด้านอื่น นี้ นั่นได้ ในขณะที่เดียวกันพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรมนี้ก็มีความสำคัญ ในการทำงานทุกอย่างที่สมาชิกทุกคนจะปฏิบัติกันเป็นประจำต่อความสามัคคี ดังผู้วิจัยที่ยกองค์ในหลวงท่านทรงเป็นผู้นำในการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยจะเป็นสายใยที่ทักทอให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติได้ ที่เป็นตัวอย่างในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมได้ต่อไป

๓.๓.๒ สีสสัมปทา สมบูรณ์พร้อมด้วยความประพุดิที่ดั่งามถูกต้องเป็นตัวอย่างในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

ความสมบูรณ์พร้อมด้วยการประพุดิที่ดั่งามในสมาชิกครอบครัว ที่มีพร้อมด้วยความถูกต้อง โดยเป็นแบบอย่างที่ดีที่มีการกระทำกับสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยมีคุณค่า ด้วยอุดมการณ์แห่งเป้าหมายชีวิต ที่ต้องการจะไปให้ถึงได้ หรือแสวงหาในสิ่งที่มีคุณค่าในเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตด้วยคุณค่า และการแสวงหาความสุขในชีวิตมนุษย์ว่า^{๕๒} มีประเด็นหลักกับบุคคลในสมาชิกที่มีหลักในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบระหว่างสมาชิกในครอบครัวกันอยู่ คือ ทุกคนได้นำความสำคัญของวิถีชีวิต วิถีเชื่อมมาแสดงในความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่นำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดั่งาม ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมได้ ที่พร้อมนำมาปฏิบัติอย่างถูกต้องในการพัฒนาตน และสมาชิกยังได้ดำเนิน

^{๕๐} สุภีร์ ทุมทอง, การพัฒนาอินทรีย์สังวร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๒๙๘.

^{๕๑} ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล, ใต้เบื้องพระยุคลบาท, ข้อมูลทางบรรณานุกรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (นนทบุรี : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๙), หน้า ๙๓-๙๕.

^{๕๒} ดร. อภิญาณ์ โปธิ์สาน, สุขวิถี : มนุษย์ ชีวิต ความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (มหาสารคาม : พิมพ์ที่ หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕.

ชีวิตประจำวันโดยตรงระหว่างความประพฤติ โดยเป็นตัวอย่างได้ด้วยพฤติกรรมที่ความจริงใจในสมาชิกครอบครัวว่า เป็นไปอย่างอิสระตามความเป็นจริงในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมได้ เป็นต้น

ดังนั้น ความคิดเป็นกลางคล่องอย่างอิสระก่อให้เกิดอริสภาพ ทำให้หลุดพ้นจากความบีบคั้นเกิดปกติภาพ ซึ่งรวมอยู่ในภาวะและเหตุผลที่กล่าวมาแล้วเช่นกัน แต่แยกออกมาเพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้นที่เป็นแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต^{๕๓} ฉะนั้น ใครที่เกิดมาในโลกนี้แล้วย่อมประสบพบด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าคนอยู่ในฐานะอย่างไร่อมได้รับด้วยกัน ถ้าเรามาพิจารณาให้รู้เห็นไปพร้อม ๆ กัน ที่เชื่อภายในใจพาให้เกิดในเบื้องต้น เพราะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ^{๕๔} ในการทวนกลับคืน คือ ทวนกระแสกับสิ่งที่นำไปสู่ความประพฤติที่ติงามถูกต้องว่า การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมที่สมาชิกครอบครัวรับรู้ประพฤติอยู่ตลอดเวลา นั้น ก็เพื่อทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้นในกระบวนการปฏิบัติตนที่สอดคล้อง และสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ที่ติงามได้ โดยเป็นตัวอย่างในระบบความถูกต้องที่ไม่มีการบกพร่องด้วยการเห็นว่าทุกคนในสมาชิกครอบครัวสมบูรณ์พร้อมด้วย (สืลสัมปทา) เป็นต้น

การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมระหว่างสมาชิกนี้ จะมีสาระที่ดีตามวิถีแนวทางวัฒนธรรมไทยในขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญ กับการปฏิบัติตนเป็นคนดีในครอบครัว ด้วยสถานภาพบทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ได้ครบถ้วน ทั้งกิจที่ต้องทำ และกิจที่ควรทำที่ก่อให้เกิดผลดี ที่เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว โดยส่วนรวมแล้วแต่กรณีในการปฏิบัติตนตามการณได้นั่นเอง

สืลสัมปทา ในหัวข้อนี้มีความสำคัญในสมาชิกครอบครัวเป็นอย่างมาก เพราะทุกคน คือมนุษย์ที่เป็นสัตว์พิเศษซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่น โดยสิ่งที่ทำให้พิเศษนี้ ได้แก่ สึกขา หรือการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน และสมาชิกภายในครอบครัวยังได้ประพฤติดีต่อส่วนรวมได้ในการเป็นตัวอย่างให้แก่กันในการทำประโยชน์ ด้วยความดีจากความเต็มใจเชื่อว่า การพัฒนาแล้วเป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่ติงามด้วยตนเอง และยังช่วยให้สมาชิกภายในครอบครัวดำรงไว้ซึ่งสันติสุขที่จรโลงไว้โดยสวัสดิได้ เพราะได้เห็นเป้าหมายที่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ ที่ปลูกเร้ากำหนดชีวิตเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายอย่างถูกต้อง ในความเชื่อมั่นอันสูงสุดในใจของตัวเองที่ศรัทธาลงรากลึกอิงธรรมะถึงบุคคลทุก ๆ คนอีก และทั้งหมดนี้ก็ไม่คลาดเคลื่อน^{๕๕} จากความสมบูรณ์พร้อมด้วยความประพฤติที่ติงามถูกต้องกับ (สืลสัมปทา) ในการเป็นตัวอย่างที่ดีในสมาชิกครอบครัวเพื่อประโยชน์โดยรวมได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า สืลสัมปทา คือ การสมบูรณ์พร้อมด้วยความประพฤติที่ติงาม ที่เป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์ตนเองที่ดี ในการเห็นความสำคัญกับการที่รู้จักในตัวตนด้วยการพิจารณาที่ถูกต้องเกี่ยวกับความรู้สึนึกคิดในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ด้วยบุคคลในสมาชิกครอบครัวโน่นนี้ นั่นว่า เป็นผู้มีความพร้อมจะพัฒนาตนเสมอ โดยมีความตั้งใจด้วยพฤติกรรมที่มีการแสดงออกที่ช่วยให้บุคคลตระหนักรู้คุณลักษณะว่า รู้จุดดีจุดด้อยของตนและรู้ว่าควรคงลักษณะใดไว้ ด้วยอุดมการณ์แห่งเป้าหมายกับความสัมพันธ์ที่เหมาะสมอย่างอิสระ เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้นที่เป็นแรงจูงใจในการดำเนิน

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาลจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๒๔.

^{๕๔} พระอาจารย์ทูล ขิปปปัญญา, พุทโร - ทวนกระแส, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (ปฐมธานี: พิมพ์ที่ บ. ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์ (๑๙๘๘), ๒๕๕๕), หน้า ๔๐-๔๒.

^{๕๕} เขมานันท์, ความหมายของชีวิต, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๖๖.

ชีวิต ต่อการประพุดที่ตีงามที่สอดคล้องอย่างถูกต้อง ในความเชื่อมั่นอันสูงสุดด้วยศรัทธาที่ลงรากลึก อิง สีสัมปทา ในครอบครัวอยู่ตลอดเวลาโดยความสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ว่า เพื่อก่อให้เกิด ประโยชน์ถึงพร้อมในความสมบูรณ์ด้วยการสละแบ่งปันกับสิ่งที่ดีให้แก่ส่วนรวมได้อีกนั่นเอง

๓.๓.๓ จากสัมปทา สมบูรณ์พร้อมด้วยการสละแบ่งปันแก่ส่วนรวม

ปัจจุบันในสังคมสถาบันครอบครัวไทย มีประวัติความเป็นมาสืบทอดต่อกันมาอย่างเนิ่นนาน ที่มีลักษณะหลายประการที่เป็นของตัวเองอย่างเห็นได้ชัด คือ การเคารพต่อผู้มีอาวุโส หรือความเกรงอกเกรงใจกันในความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เป็นต้น ดังนั้นผู้นำ หรือผู้ตามจะคอยศึกษาว่าอะไรเป็นส่วนสำคัญ ที่หล่อหลอมนิสัยของสมาชิกภายในครอบครัวคนไทยให้มีลักษณะดังกล่าว กับสิ่งที่คอยหล่อหลอมอุปนิสัยให้สมบูรณ์พร้อม ด้วยการสละแบ่งปันแก่ส่วนรวมในด้านจริยธรรม-คุณธรรม ซึ่งสมาชิกภายในครอบครัวจะพิจารณาในด้านหลักกว้าง ๆ ได้ ๓ ประการ คือ

- ๑) สมาชิกทุกคนจะคำนึงถึงจริยธรรม ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่มีค่า เป็นต้น
- ๒) สมาชิกทุกคนจะคำนึงถึงสภาพการดำเนินชีวิตของคนไทยในอดีตที่ดีที่มีค่า เป็นต้น
- ๓) สมาชิกทุกคนจะคำนึงถึงสภาพการดำเนินชีวิตซึ่งกันและกัน ที่ทุกคนสามารถถึงพร้อม

ด้วยการสละแบ่งปันได้ ด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านต่าง ๆ โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ในบุคคลกับความสมบูรณ์พร้อมด้วยการสละแบ่งปันแก่ส่วนรวมนั้น จะคิดหวังอะไรไว้ในการสละในทางที่ดีในการวางโครงการไว้ คือ การตัดสินใจให้แนชัดกับเรื่องกิจกรรม เพราะจะแลออกมาด้วยแรงกายแรงใจของสมาชิกที่ไม่ละเลย ว่า แบ่งปันแก่ส่วนรวมจริง ทำอะไรก็ทำจริงในความหลากหลายที่มุ่งมั่น โดยเฉพาะในครอบครัวมีความเข้าใจอันดีต่อกันว่า ทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ดี โดยความมีน้ำใจยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ด้วยการแนะนำหลักการดำเนินชีวิตในสิ่งที่เป็นประโยชน์โดยไม่หวังแทน โดยอาศัยหลักธรรมและประสบการณ์ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ที่มีการเสียสละสุขและผลประโยชน์ส่วนตน เพื่อสุขต่อประโยชน์ส่วนรวม ต่อการเสียสละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เล็กน้อย เพื่อประโยชน์ที่มากกว่าแก่สมาชิก ซึ่งในบุคคลโน้น นี้ นั้นจะสละกิเลสออกจากใจไปในตัวโดยอัตโนมัติ ที่มีผลโดยความสุขให้หนุนใจให้เบิกบาน และเกิดปิติเอิบอิ่มกับตน เป็นต้น

ความมีน้ำใจในบุคคลของการเสียสละแบ่งปันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำหรือผู้ตามทุกระดับชั้นในครอบครัวมีคุณสมบัติเฉพาะตัว คือ ได้รู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ด้วยการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นเหมือนที่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนเองว่า ความเสียสละที่ประกอบด้วยเหตุผลสมบูรณ์นี้เองที่เป็นจุดเด่นสำคัญทำให้ครอบครัวมีพลังขับเคลื่อนต่อผลในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ เช่น พ่อสอนลูกด้วยการอุปมาอุปไมย หรือยกนิทานมาเล่าเป็นการสาธก ที่ทำให้ลูกเกิดความเข้าใจสัจธรรมอย่างถูกต้อง โดยพูดความจริงตามหน้าที่อย่างนี้ คือ ในความจริงภาคปฏิบัติก็จะเข้าใจได้ดี^{๕๖} เพราะสมาชิกมีกิจกรรมร่วมกัน ที่ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวกระชับแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

สรุปรวมความว่า บุคคลในครอบครัวมีความสมบูรณ์พร้อมพร้อมด้วยการเสียสละแบ่งปันกันได้นั้น โดยกล่าวในขั้นพื้นฐานของสมาชิกได้ว่า อยู่ร่วมกันในสถาบันอย่างมีน้ำใจที่เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ไม่มีจิตใจคับแคบ เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นปรากฏการณ์ประจักษ์ได้อย่างเห็นได้ชัด คือ ได้หล่อหลอม

^{๕๖} ดังตฤณ, เตรียมเสปิยงไว้เลี้ยงตัว เล่ม ๓, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท แพลนพรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๒.

อุปนิสัยของตนให้พร้อมด้วยการสละแบ่งปันแก่ส่วนรวมในด้านจริยธรรม-คุณธรรม ที่สมาชิกภายในครอบครัวจะพิจารณาได้ ๓ ประการ ดังที่กล่าวไว้ใน (จาคสัมปทา) ข้างต้นนั่นเอง กับความเสียสละในด้านต่าง ๆ จึงเป็นคุณธรรมเครื่องผูกมิตรไมตรี โดยยึดเหนี่ยวจิตใจกันได้ว่า เป็นเครื่องมือสร้างลักษณะนิสัยให้เป็นคน ที่เห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวม มากกว่าประโยชน์สุขส่วนตัว ด้วยการมีความสัมพันธ์ในสมาชิกครอบครัวกับการเข้าใจสัจธรรมอย่างถูกต้อง ด้วยความบริสุทธิ์ใจในด้านบทบาท-หน้าที่ รวมทั้งผู้นำทั้งผู้ตาม ที่มีสมบรูณ์พร้อมด้วยปัญญาจะประกอบกับเหตุผล เพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ต่อไป

๓.๓.๔ ปัญญาสัมปทา สมบรูณ์พร้อมด้วยปัญญาประกอบกับเหตุผลเพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม

สำหรับความสมบรูณ์พร้อมด้วยปัญญา ในสมาชิกครอบครัวที่ประกอบกับเหตุผลที่ดีเพื่อคุณประโยชน์นั้น จะมีวิธีการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาสมาชิกอยู่เสมอ โดยเฉพาะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ด้วยปัญญาที่ดีกับเหตุและผล เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมขึ้นได้ เป็นต้น โดยที่สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะเน้นการเปลี่ยนแปลงกับทัศนคติด้วยปัญญา ที่เกิดจากประสบการณ์ในความรู้ที่แท้จริงล้วน ๆ ที่สามารถให้ความรู้ได้โดยตรงจากเหตุผลในความสัมพันธ์ ที่พิสูจน์ได้จากเหตุผลในการปฏิบัติได้ด้วย^{๕๗} ดังที่สมาชิกได้รัครอบครัวโดยที่ทำให้ทุกคนสมบรูณ์พร้อมด้วยปัญญา ในทางที่สร้างสรรค์ว่า เป็นแบบอย่างที่ดี ตามขั้นตอนที่สามารถตรวจสอบได้ และประเมินผลได้ โดยจะมีในสมาชิกครอบครัวกันทุกคนทุกระดับชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถึงแม้ว่าจะอยู่ในยศ ฐานะ บทบาท หรือบริบทใดก็ตามนับตั้งแต่ระดับชาติ หรือลงมาถึงประชากรที่อยู่ในวัยอาชีพต่าง ๆ ก็ดี เป็นต้น

ฉะนั้น สมาชิกในครอบครัวจึงมีปัญหาสมบรูณ์พร้อมถึงการปฏิบัติตน เพื่อทำประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ และมีความสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาตนกับครอบครัว ในเรื่องการปฏิบัติว่าด้วยความจริง ด้วยบทบาทกับสถานะเจตจำนงที่แตกต่างจำเพาะ ของชีวิตแต่ละคนที่มีเหตุผลที่เป็นกิจกรรมการคิดในสิ่งแวดล้อมในที่อยู่อาศัย เป็นต้น ฉะนั้น (อารมณ์ของใจ) トラบใดที่เรามีชีวิตอยู่ อารมณ์ก็ต้องเป็นคู่ของใจตลอดไป^{๕๘} ดังนั้นอิทธิพลนี้ก็จะแสดงออกมาทั้งทางใจและทางกาย เมื่อสมาชิกในครอบครัวมีความสมบรูณ์พร้อมด้วยปัญญาในสิ่งโน้น นี้ นั้นแล้ว จะแสดงออกมาโดยสังวรว่า มีการรู้เหตุรู้ปัจจัย ด้วยการใช้ปัญญาเห็นแนวทางการปฏิบัติในบทบาทหน้าที่กับครอบครัวให้มั่นคงไว้ อย่างถูกต้อง ด้วยการประคองปัญญาในค่าแห่งความจริงของชีวิตได้อยู่เสมอ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ปัญญาสัมปทา คือ ความสมบรูณ์พร้อมด้วยปัญญา ประกอบด้วยเหตุและผล ที่มีด้วยวิธีการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ กับสมาชิกในครอบครัว เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ด้วยอิทธิพลกับการประคองปัญญาในค่าความจริงของชีวิต โดยความรวมสำคัญว่า มีความศรัทธาต่อเหตุผลที่ประกอบด้วยปัญญา ในการปฏิบัติตนเองในวิถีชีวิตประจำวัน ที่ทุกคนนั้นได้พร้อมด้วยวิถีคิด มาแห่งต้นแบบใน ปัญญาสัมปทา โดยข้างต้นในการใช้ปัญญานั้นเพื่อ

^{๕๗} พระมหาอำนาจ พลบุญ, ดร., ความลับแห่งจิต ในปรัชญาสองสายธาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๗๒.

^{๕๘} พระอาจารย์ทูล ขิปปปัญญา, พุทโธ-ทวนกระแส, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (ปทุมธานี : พิมพ์ที่ บ. ศรีบุญ อุตสาหกรรมกรพิมพ์ (๑๙๘๘) จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖๔-๖๕.

ป้องกันปัญหาแก่สมาชิกนั่นเอง โดยสมาชิกในครอบครัวนี้ยังได้ใช้ปัญญาในพฤติกรรม ต่อความเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนสู่บุคคลที่เป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ในการวางตนให้สมควรแก่ฐานะแก่สมาชิกในครอบครัวได้ต่อไป

๓.๔ สมานัตตตา ความเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนและความเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย วางตนได้สมควรแก่ฐานะ

สมานัตตตา ในที่นี้ที่ หมายถึง สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะเสมอกัน คือ เป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนในความเป็นผู้วางตัวตนเสมอต้นเสมอปลายได้ ด้วยการวางตัวที่ดีในภาวะของตนกับทุกคน ด้วยการทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเคารพนับถือ หรือให้ความช่วยเหลือร่วมมือ ในการทำตัวที่ดีเหมาะสมแก่ฐานะตน เป็นต้น อันนี้แหละเป็นเนื้อแท้ เป็นตัวชีวิตจริง ที่รู้เท่าทันในความเป็นจริงที่ควบคู่ไปกับแรงจูงใจที่ถูกต้อง^{๕๙} ที่มีความหมาย ๒ ประการ คือ (๑)วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในครอบครัวสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว ที่เป็นบิดา-มารดา บุตร-ธิดา เป็นศิษย์-ครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นลูกจ้าง-นายจ้าง เป็นต้น ที่อยู่ในฐานะอะไรก็ต้องวางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย (๒)ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอให้ความเสมอภาค ที่ไม่เอารอดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ ต่อสมาชิกทุกคนทั้งหลาย คือ ร่วมรับรู้ปัญหา และสร้างประโยชน์ต่อสมาชิกภายในสถาบันครอบครัวสังคมได้ ดังที่จะกล่าวได้ตามลำดับ ต่อไปนี้

๓.๔.๑ วางตนได้เหมาะสมตามฐานะ

จากหลักการวางตนได้เหมาะสมตามฐานะในครอบครัวของสมาชิก คือ การครองตน ครองคน ครองงานได้ โดยสมาชิกใช้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามวิถีชีวิต ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่ดีต่อความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ที่ครอบครัวได้ทำกิจกรรมในบทบาทหน้าที่ในวิถีเชื่อ ในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นได้มี ๓ ด้าน คือ (๑)ด้านการดำเนินชีวิตส่วนตัว คือ การครองตนในบทบาทหน้าที่ที่ดีได้ (๒)การครองคน คือ การควบคุมการดำเนินชีวิตในครอบครัวในสัดส่วนทางจริยธรรม-คุณธรรม เป็นต้น (๓)การครองงาน คือ สมาชิกจะมีการร่วมในกิจกรรมการงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลลงตัวสอดคล้องกันในครอบครัว เป็นต้น ตลอดจนได้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดี ก็กับการวางตนให้เหมาะสมตามฐานะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางตนให้เหมาะสมตามฐานะนี้ ที่เริ่มจากหลักการทางทฤษฎีก่อน และสมาชิกครอบครัวจะมีการนำมาเป็นกระบวนการในการปฏิบัติกันทุกคนอย่างเห็นได้ชัด เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงมีผลทำให้สมาชิกเกิดความรัก ความสามัคคีเข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์ในครอบครัว ที่เกิดการพัฒนามตามฐานะอย่างต่อเนื่องโดยเหมาะสมได้ในการวางตน ที่ให้ผลดีกับบุคคลและผลผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุด คือพ่อ แม่ ลูก นั้นเอง ตลอดถึงประเทศชาติก็ได้ เป็นต้น ดังนั้นทุกคนจึงมีความสุขที่มีผู้นำครอบครัว หรือผู้ตามที่มีจริยธรรม-คุณธรรม เป็นที่ตั้งในการปฏิบัติตนอย่างแท้จริง โดยการวางตนได้ในแบบแผนครอบครัวสังคมไทยแต่ในอดีต ทั้งในปัจจุบัน ดังที่จะกล่าวถึงได้นั้น คือ

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), *คู่มือชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ศิริชัยการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕๘.

สมาชิกภายในครอบครัวทุกคนจะวางตนได้โดยหวังว่า มักมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น ๆ เสมอ และผลประโยชน์ดังกล่าวอาจไม่ใช่เป็นตัวเงินโดยตรง แต่จะเป็นเรื่องของสิทธิ (ธรรมชั้นสูง) คือ เจตคติ โดยทั่วไปเจตคติประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ คือ^{๖๐}

๑) ด้านความรู้ความเข้าใจในครอบครัว กับการวางตนได้ของบุคคล ที่มีต่อสิ่งเร้านั้น ๆ เพื่อเป็นเหตุผลที่จะสรุปความตามฐานะได้นั้นเอง และรวมเป็นความเชื่อที่ช่วยในการประเมินในสิ่งเร้ากับการวางตนให้เหมาะสมตามฐานะนั้น ๆ ได้ เป็นต้น

๒) ด้านความรู้สึกรหรืออารมณ์ในสมาชิก ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้าในบริบทต่าง ๆ เป็นผลต่อการสืบเนื่องมาจากการที่บุคคลประเมินผลสิ่งเร้าตามฐานะนั้นว่า พอใจ ต้องการในส่วนที่ดี เป็นต้น ดังนั้น ทั้งสองด้านนี้จึงมีความสัมพันธ์กัน คือ (การวางตนบางอย่างจะประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจมาก) แต่การวางตนบางอย่างก็มีลักษณะตรงกันข้ามบ้าง เช่น สมาชิกยังมีการเรียนรู้อยู่เมื่อวัยเด็ก ต่อการปฏิบัติโน่น นี้ นั้นในครอบครัว ที่การประพฤติกรรมนี้มีองค์ประกอบในด้านความรู้ความเข้าใจในบุคคลนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้สมาชิกทุกคนจึงวางตนให้เหมาะสมตามฐานะได้นั้นเอง

๓) ด้านพฤติกรรมในสมาชิกครอบครัว เป็นพฤติกรรมทางด้านความพร้อมหรือความโน้มเอียง ที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ หรือตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทิศทางที่จะสนับสนุนนั้น ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสมาชิกในครอบครัวว่า มีการดูแลสอนสั่งในความเชื่อกับรูปแบบที่ดี ที่ได้จากการประเมินผลในพฤติกรรมที่คิดแสดงออกมา ให้สอดคล้องกับความรู้สึกที่มีอยู่ในคุณงามความดี เป็นต้น ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวจึงมีความเห็นว่า ทุกคนจะวางตนให้เหมาะสมตามฐานะได้จะต้องประกอบด้วยเจตคติทั้งสามนี้เสมอ เพราะการที่จะได้ทราบถึงความรู้สึก ความเชื่อ ความคิด หรือเจตคติของบุคคลได้นั้น คือ คุณธรรม ในทางแบบเกณฑ์ที่ถูกต้องที่ร่วมกันสร้างขึ้นมา ด้วยความดีที่สนิทสนมกลมเกลียว อย่างเสมอภาค^{๖๑} ไม่ว่าบุคคลโน่น นี้ นั้นในครอบครัวจะมีการวางตนตามฐานะในโอกาสใดก็ตาม เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การวางตนได้ให้เหมาะสมตามฐานะในครอบครัวกับยุคปัจจุบันนี้ ที่มีสมาชิกประกอบด้วยความหลากหลายในวิถีชีวิตนั้น โดยเฉพาะเด็ก ๆ จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลที่เหมาะสมได้ในบทบาทระหว่างพ่อ แม่ ลูก ในการปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตประจำวันตามฐานะ โดยที่สำคัญ คือ สมาชิกจะมีหน้าที่ในวิถีคิด ทางจริยธรรม-คุณธรรม เป็นที่ตั้งอย่างแท้จริงที่สมดุลลงตัวสอดคล้องกันได้ด้วยการที่สมาชิกในครอบครัวจะประพฤติชอบด้วยทางกาย วาจา และใจ ด้วยวิถีเชื่อในองค์ประกอบอย่างเสมอภาค อย่างอบอุ่น ดังมีความเป็นกันเองโดยไม่ถือตัวกับความสัมพันธ์ในสมาชิกครอบครัว

๓.๔.๒ มีความเป็นกันเองไม่ถือตัว

ความสัมพันธ์ในครอบครัวเกี่ยวกับบุคลิกภาพในความเป็นกันเองไม่ถือตัวนี้ว่า มีกับสมาชิกทุกคนโดยมีวิถีชีวิต วิถีคิด วิถีเชื่อที่สำคัญว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนอย่างลึกซึ้ง โดยเป็นสิ่งที่ครอบครัวประพฤติดีได้ ที่พ่อ แม่ ลูก มีการดำเนินชีวิตอย่างธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลให้มีความเข้าใจ

^{๖๐} รศ. ดร. ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **จิตวิทยาการศึกษา**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด เพลท หจก. สุนทรฟิล์ม, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๗-๒๔๘.

^{๖๑} ว.วชิรเมธี, **มองลึก นึกไกล ใจกว้าง**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕-๓๗, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๑.

ระหว่างกันด้วยความไม่ถือตัว ฉะนั้นจึงมีการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง ที่ใช้ได้ตรงตามกำหนดหลักจริยธรรมในเบื้องต้นของทุกคน ที่ทำหน้าที่ในบทบาทได้ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทใดก็ตาม โดยไม่ผิดแผกหรือไม่ผิดแปลกไปจากการดำเนินชีวิตในปัจจุบันจากเจตนาโดยปกติ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การใช้การสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัวนั้นอาจจะไม่พิถีพิถันกันก็ได้ เพราะสมาชิกทุกคนมีความเป็นกันเองไม่ถือตัวอยู่ในตัวนั่นเอง โดยบุคคลจะมีความรู้สึกที่ดีไม่ว่าจะอยู่ในขณะใดก็ตาม ที่ทุกครั้งในขณะเดียวกันสมาชิกก็จะคำนึงถึงหลักการพูดจากับบุคคลที่มีฐานะต่างกัน โดยพ่อ แม่ ลูก ก็จะใช้ถ้อยคำที่ต่างกัน เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ความเป็นกันเองโดยไม่ถือตัวในครอบครัวที่มีอยู่กับความสำคัญ คือ ทุกคนจะรู้ในระเบียบ แบบแผน ที่มีในหน้าที่ที่จะสมบูรณ์ที่กระทำที่ละน้อยจนสมบูรณ์ที่สุด ที่เรียกว่าบทบาท คือ เครื่องกำหนดสถานะสภาพของชีวิตที่จะกระทำให้กระตุ้นถึงซึ่งเป้าหมาย โดยที่ดีที่สุดที่ให้แน่แท้ซึ่งอิสรภาพที่แท้จริง^{๖๒} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมาชิกจะดำรงบทบาทในสถาบันได้อย่างมีคุณค่าทางจิตวิญญาณในมิติด้านจริยธรรม ศีลธรรม และคุณธรรมได้โดยเข้มแข็งได้ทุกระดับ ในฐานะที่มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ที่ถูกต้องและทั่วถึง^{๖๓} ในการประพฤติตนอย่างรู้เหตุผลในความเป็นกันเองที่ไม่ถือตัว โดยพ่อ แม่ ลูก จะมีกิจกรรมต่าง ๆ ในสมาชิกครอบครัวที่มีด้วยการพูดคุยแบบเป็นกันเองที่ดีไม่ถือตัวทั้งต่อหน้าและลับหลัง หรือผู้เป็นพ่อ แม่ ลูก จะมีบทบาทในหน้าที่ให้ความอบอุ่นระหว่างกัน เพื่อให้สมาชิกมีข้อคิดในโอกาสการเลือกการวางตัวได้ดี ในความเป็นกันเองไม่ถือตัวต่อไป เป็นต้น

สรุปรวมความว่า ครอบครัวทุกคนมีความเป็นกันเองไม่ถือตัวต่อบทบาท หรือต่อหน้าที่ขณะปฏิบัติตนนั้น คือ สมาชิกจะมีวิถีชีวิต วิถีคิด วิถีเชื่อที่ต่ออย่างละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง ในการประพฤติตนอย่างถูกต้องตามหน้าที่ ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันด้วยเจตนารมณ์โดยปกติ เพราะสมาชิกทุกคนจะให้ความสำคัญกับบทบาทในหน้าที่ทางด้านจริยธรรม ศีลธรรม และคุณธรรมได้ เป็นต้น เพราะครอบครัวให้ความสำคัญได้ เช่น ไม่ว่าทุกคนจะอยู่กับกิจกรรมไหนสมาชิกก็จะให้อิสรภาพแก่กันอย่างแท้จริง ที่ทุกคนจะเข้าหาได้ง่ายในบริบทต่าง ๆ หรือในบทบาทกับกิจกรรมต่าง ๆ โดยสะดวกต่อไป

๓.๔.๓ เข้าหาได้ง่าย

การที่สมาชิกในครอบครัวอยู่ในฐานะบทบาทกับหน้าที่ต่าง ๆ นั้นก็ดีที่จะเข้าหาได้ง่ายไม่ว่าจะอยู่ในบริบทแวดล้อมใด ๆ ก็ตาม ที่ในขณะการดำเนินชีวิตต่อการประพฤติตนในปัจจุบัน โดยเฉพาะมีการพัฒนาที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว จากความเจริญก้าวหน้าของครอบครัวสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุ โดยมีการพัฒนาที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จึงอยู่ร่วมกันอย่างมีบทบาทหน้าที่ ที่มากขึ้นยิ่งกว่าเดิมที่ทุกคนมีปฏิสัมพันธ์กัน และเป็นโลกที่ไร้พรมแดน ที่ถูก

^{๖๒} เขมานันทะ, ความหมายของชีวิต, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ตฤตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๗๗.

^{๖๓} พระมหาประยงค์ โสมสารี (อาญาเมือง), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๘.

กล่าวขาน คือ ยุคโลกาภิวัตน์^{๖๔} ซึ่งหมายถึง การดำเนินชีวิตของสมาชิกครอบครัวในสังคมปัจจุบันที่ไม่สามารถจะปฏิเสธได้ต่อกิจกรรมที่ครอบครัวพึงมี หรือกระทำต่อกันได้ในการติดต่อสัมพันธ์กันจึงเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่น การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร ในโลกยุคใหม่ที่มีทั้งความสะดวกสบายที่คล่องตัวในการดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ในสมาชิกครอบครัวทุกคน เป็นต้น

ความสำคัญกับการเข้าหาได้ง่ายในที่นี้ หมายถึง สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะมีการขับเคลื่อนด้วยการสร้าง หรือการก่อในวิถีต่าง ๆ นั้นเอง ที่พ่อ แม่ ได้มีการฝึกลูก ๆ ให้เข้าใจกันทุกคน เพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องได้ โดยครอบครัวจะอยู่กันอย่างสงบสุขเรียบร้อย เพื่อให้พร้อมที่จะรับผิดชอบในการดำเนินชีวิตในสังคมต่อไป ในความสมดุลยุติธรรมในชีวิตระหว่างความสัมพันธ์ในครอบครัว^{๖๕} โดยเฉพาะเวลาที่มีกิจกรรมระหว่างกัน ตามที่พระพุทธเจ้ายืนยันไว้ถึงหัวใจ ถึงการพัฒนาจิตที่มีลักษณะความคิดของตนให้ถึงจุดมุ่งพัฒนาที่คล้ายกันเพื่อยืนยันว่า^{๖๖} สมาชิกในครอบครัวมีจิตที่แท้จริง คือ บุคคลเข้าหาได้ง่ายด้วยความสัมพันธ์ เพราะความสัมพันธ์ที่ระหว่างพ่อ แม่ ลูก นั้นส่งผลต่อประสิทธิภาพในครอบครัวได้ดีเป็นอย่างมาก ในการเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัว เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การเข้าหาได้ง่ายในสมาชิกครอบครัวยุคปัจจุบันนี้ จะมีในความสัมพันธ์กับประเด็นในขณะการดำเนินชีวิตต่อการประพฤติตน กับการพัฒนาที่เป็นไปต่อเนื่องในยุคโลกาภิวัตน์นี้ โดยสมาชิกจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีบทบาทในหน้าที่ ที่มีความสะดวกสบายในเบื้องต้นที่คล่องตัวในความสัมพันธ์ตามหน้าที่ในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ในชีวิตระหว่างความสัมพันธ์ในครอบครัวในบุคคลนั้น นี้ นั้น ยังมีการพัฒนาจิตมุ่งพัฒนาตนที่ปฏิบัติให้ถูกต้องที่ส่งผลด้วยการเข้าใจกัน โดยเข้าหากันได้ง่ายด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตนได้โดยปกติ กับการดำเนินชีวิตในครอบครัวกับยุคปัจจุบัน

๓.๔.๔ อ่อนน้อมถ่อมตน

ความอ่อนน้อมถ่อมตนข้อนี้สำคัญมาก เพราะระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่พ่อ แม่ ลูก ทุกคนในสังคมไทยที่ได้เชื่อฟังผู้ใหญ่เมื่อยังเยาว์วัย ที่ในวัยเด็กนั้นได้รับการปลูกฝังในด้านอารมณ์ความรู้สึก โดยพ่อ แม่ ได้เลี้ยงดูด้วยการไม่แสดงออกถึงความขุ่นเคือง ที่ผ่านท่าทาง หรือคำพูดที่ทำให้ลูกต้องเสียใจในด้านต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นการอ่อนน้อมถ่อมตนในเบื้องต้นมาจากเด็ก ๆ ทั้งนั้นที่ได้รับการทะนุถนอมด้านอารมณ์ ความรู้สึกเป็นอย่างดี เพราะพ่อ แม่ มีการสร้างสายสัมพันธ์อันเข้มแข็งกับลูก ๆ ทุกคน ในเบื้องต้นนั้น คือ พ่อ แม่ จะคอยอบรมเด็ก ๆ ให้เรียนรู้และให้เข้าใจว่า ลูกต้องเรียนรู้ต้องฝึกฝน และพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ ได้อย่างดี โดยที่ต้องคิดถึงประโยชน์ของคนอื่นด้วยบทบาทที่จะต้องให้ความเคารพ และให้เกียรติผู้อื่นในฐานะหน้าที่ ดังนั้นเมื่อวัยเด็กทุกคนจะเรียนรู้ได้ว่าบุคคลต่างก็มีหน้าที่ในบทบาทระหว่างกันความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีในพ่อ แม่ ลูกนั่นเอง เป็นต้น

^{๖๔} พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, ในวารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : หน้า ๓.

^{๖๕} พระนันทรัตน์ ถีพินพาล, **ธรรมะในใจ ใครสอนลูก**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พรพิชชา พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๘๐-๘๑.

^{๖๖} พระมหาอำนาจ พลภโย, ดร., **ความลับแห่งจิต ในปรัชญาสองสายธาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘๗.

ด้วยเหตุผลที่ปรากฏขึ้นนี้ก็แสดงได้ว่า ความอ่อนน้อมถ่อมตนในครอบครัวบังเกิดขึ้นได้ในสิ่งที่ตั้งงามในการอยู่ร่วมกันว่า พ่อ แม่ ลูก ดำเนินชีวิตไปตามทำนองคลองธรรมให้บรรลุเป้าหมายตามหลักจริยธรรมนั่นเอง โดยพ่อ แม่ มีความมั่นใจที่รู้สึกได้ว่าการอบรมบ่มดัดเตือน หรือสอนสั่งลูกในเบื้องต้นที่รู้ถึงการถ่อมตนนั้นว่าสำคัญ เป็นต้น ส่วนอีกด้านหนึ่ง คือ ในระหว่างชีวิตความสัมพันธ์ในครอบครัวจะมีด้วยความอ่อนโยน ผ่องใส อบอุน และมีความร่าเริงเป็นสุขได้ ที่พ่อ แม่ เข้าถึงลูกได้โดยตรง ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติในด้านที่ส่งเสริมให้ ลูก มีความรู้สึกที่มีจิตใจที่ดีในหลักทั่วไป^{๖๗} ความอ่อนน้อมถ่อมตนที่เป็นไปอย่างธรรมชาตินั้นก็เพราะว่า พ่อ แม่ ลูก เข้าใจความสำคัญในวิถีชีวิตการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ด้วยความรักที่ยิ่งใหญ่ที่สุดไม่มีที่เปรียบได้^{๖๘} ในการพัฒนาต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถขยายกว้างออกไปได้ในปัจจุบัน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การอ่อนน้อมถ่อมตนต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวนี้ มีความสำคัญมากประการหนึ่งในสถาบัน ที่ระหว่างพ่อ แม่ ลูก มีการประพัตติตนในเบื้องต้นตามหลักจริยธรรม ที่มีการอบรมสั่งปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมให้เป็นความคุ้นเคยชินในสมาชิกได้ดี กับหน้าที่ในบทบาทระหว่างกันความสัมพันธ์ที่มีการฝึกฝน ที่อ่อนโยนในการพัฒนาการด้านทักษะต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีโดยปกติทุกคนเข้าถึงกันได้โดยตรงนั่นเอง ที่วิถีชีวิตในครอบครัวมีการพัฒนาทางจิตวิญญาณที่เป็นไปอย่างธรรมชาติ โดยทุกคนนั้นจะมีการอ่อนน้อมต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวด้วยความถ่อมตนที่ดี

๓.๕ สรุป หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

ในเนื้อหาตามบทที่สามนี้นับได้ว่ามีประโยชน์อย่างมากสำหรับสมาชิกในครอบครัวสังคมไทย ในขั้นพื้นฐานการดำเนินชีวิตทางจริยธรรมที่ดี โดยสมาชิกครอบครัวได้นำหลักแนวคิดกับคุณภาพชีวิต แห่งพุทธธรรมกับหลักสังคหวัตถุ ๔ ที่ทำให้พ่อ แม่ ลูก สามารถประพัตติตนให้สอดคล้องพุทธธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาปฏิบัติได้ สำหรับปัญหาความขัดแย้งทางด้านต่าง ๆ ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในครอบครัว โดยการนำพุทธธรรมต่าง ๆ มาใช้ได้ดีที่เกื้อหนุนกันได้ในความสัมพันธ์ ๔ ประการ ได้แก่

๑) การดำเนินชีวิตประจำวันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว โดยทุกคนยังได้จรรโลงคุณค่าแห่งพุทธธรรมอย่างลึกซึ้งในยุคปัจจุบัน กับความสามารถของพ่อ แม่ ลูก ในการหยั่งเห็นได้ฉับพลัน ในการวินิจฉัยหลักสังคหวัตถุ ๔ ที่ต้องปฏิบัติตามกับการพิจารณาในสภาวะรอบด้านในสมาชิกครอบครัวที่เป็นไปได้ดีด้วยการใช้ความคิด ความเข้าใจ ด้วยสติปัญญาของความเป็นจริง เนื่องจากเห็นได้ว่าพฤติกรรมจากกระบวนการรับรู้ กับกระบวนการปฏิบัติในสภาพทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการปฏิบัติตนในบุคคลของสมาชิกที่เข้าใจความคิดว่า สมบูรณ์ตามหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น

๒) การพัฒนาการตามหลักพุทธธรรมสำหรับสมาชิกในครอบครัวสังคมไทย ด้วยการประพัตติปฏิบัติชอบในยุคปัจจุบันได้ว่า (๑)สมาชิกควบคุมรักษาตนให้เป็นปรกติในการปฏิบัติตนได้

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *คู่มือชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ศิริชัย การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๓.

^{๖๘} ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี, *วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา*, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มูลนิธิสคสรี - สฤยดีวงศ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๓.

ที่อยู่บนพื้นฐานของความสุจริตไม่ตั้งอยู่ในความประมาท (๒)สมาชิกรู้จักตั้งมั่นจดจ่อมีความพร้อมสำหรับการปฏิบัติในบทบาทหน้าที่ อย่างสม่ำเสมอ โดยความตั้งใจมั่นกับสมาธิต่ออารมณ์ที่เข้ามากระทบในบริบทต่าง ๆ ได้ (๓)สมาชิกรายในครอบครัว มีความรอบรู้ ความเข้าใจ เชี่ยวชาญด้วยปัญญา ที่สามารถแก้ไขปัญหายุ่งยากในการดำเนินชีวิตได้ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผล เป็นต้น

๓) การนำหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวนี้ มีความสำคัญมากกับหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นพฤติกรรมจากกระบวนการรับรู้ และคิดเป็นตัวสั่งการให้เกิดรูปธรรมขึ้นได้ ในฐานะซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยร่วมกันที่เป็นผลได้แท้จริง ดังนี้

๔) การนำจิตด้วยศรัทธา มีความสำคัญมากโดยมุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชชาโดยตรง โดยมีวิธีที่ปฏิบัติแบบแยกแยะในส่วนประกอบที่กระจายเนื้อหา ในทางพุทธธรรมที่แท้จริง ซึ่งพ่อ แม่ ลูก ยังได้เห็นความสำคัญว่าธรรมในข้อนี้มีแก่นสารที่แท้จริงกับหลักสังคหวัตถุธรรม ว่าเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์ความสัมพันธ์ต่อกัน ที่เป็นธรรมยึดเหนี่ยวน้ำใจในบุคคลระหว่างกัน ที่ได้ช่วยประสานความสามัคคีระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัวมิให้เกิดความแตกแยก ที่สามารถให้เราท่านได้สัมผัสถึงตามลำดับโดยการพัฒนาไปพร้อมกัน ภายในสมาชิกครอบครัวที่ปฏิบัติกันได้ง่ายในขั้นพื้นฐานต่อการดำเนินชีวิตตามพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ คือ

(๑) ทาน คือ การเสียสละแบ่งปัน โดยการเสียสละให้แก่คนอื่นที่ให้แก่สมาชิกด้วยความเมตตา-กรุณา โดยมีอาฆนทาน ในการแบ่งปันสิ่งของซึ่งได้แทรกไปด้วยการให้ธรรมะ ในเชิงแนะนำ กับคำสอนต่อสมาชิกในครอบครัว ในการปฏิบัติชอบตามทำนองคลองธรรม ที่สื่อด้วยกาย วาจา และใจ ด้วยการให้คำปรึกษาที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสมาชิกโดยตรง โดยมีการให้ความรู้ การศึกษา ที่เป็นไปเพื่อความจำเป็นต่อครอบครัว เพื่อให้สมาชิกนั้นนำความรู้ไปสู่ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตกับยุคปัจจุบันได้ดีว่า มีในการให้ที่สำคัญในสมาชิกครอบครัวที่ไม่มีความสลับซับซ้อนมาก คือ ให้กำลังใจ ให้อภัย โดยมีตัวชี้วัดได้ว่าสมาชิกในครอบครัวทุกคนจะมีความเป็นอยู่อย่างสันติสุข เป็นต้น

(๒) ปิยวาจา คือ การเจรจาไพเราะอ่อนหวานและสร้างสรรค์ ในสมาชิกครอบครัวทางเชิงบวกที่มองเห็นภาพได้ชัดเจนว่า ส่งผลดีที่ให้อุดหนุนกันทั้งทางตรงหรือทางอ้อมได้ต่อการปฏิบัติ คือ พูดแต่คำจริงได้ ที่ให้ความหมายในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อสมาชิกในครอบครัวได้ ในการปฏิบัติตน โดยพูดแต่คำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจะมีสติปัญญา ด้วยการพูดและรับฟังให้เกิดความเข้าใจถูกต้องที่แท้จริงว่า จะพูดด้วยจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกันคือ พ่อ แม่ ลูกมีพัฒนาการในทักษะด้านหน้าที่ต่าง ๆ ด้วยความดีที่จะพูดถูกกาลเทศะได้ที่มีความเกี่ยวข้องนั้นว่า ได้พูดถูกเวลา ในการพูดถูกสถานที่ที่คำนึงถึงมุมมองกับทัศนะที่สมดุลเชื่อมโยงประเด็นความรู้ ในการสื่อสารในสมาชิกครอบครัว เป็นต้น

(๓) อัตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีสมาชิกภายในครอบครัวได้รู้จักหน้าที่ที่ทำประโยชน์ได้อยู่เสมอ ด้วยการสงเคราะห์ที่ถูกต้องตามธรรมประกอบด้วยเหตุและผลที่สำคัญทางจิตที่ดีด้วยเหตุปัจจัย ที่ส่งเสริมในทางจริยธรรม คุณธรรม ในปัจจุบันที่มีคุณค่าที่ส่งผลให้การปฏิบัติตนในสมาชิกครอบครัวเป็นหลักประกัน ต่อการดำเนินชีวิตอย่างสมบูรณ์ คือ สมาชิกในครอบครัวจะพิจารณาไตร่ตรองส่วนรวมทั้งทางกาย วาจา และใจ ด้วยศีลอย่างบริสุทธิ์

อย่างถูกต้องด้วยเหตุผลที่ดีได้ว่า มีสมบูรณพร้อมด้วยปัญญาประกอบกับเหตุผลในครอบครัว เพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ด้วยปัญญาที่เป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนว่าปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลายได้ เป็นต้น

(๔) **สมานัตตตา** ความเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนและความเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ในสมาชิกครอบครัวนี้ มีการวางตนได้สมควรแก่ฐานะที่หลากหลายในวิถีชีวิตในบทบาทระหว่างพ่อ แม่ ลูก ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันที่มีความเป็นกันเองไม่ถือตัวในปัจจุบัน ด้วยเจตนารมณ์โดยปกติในหน้าที่ บทบาทที่ทุกคนเข้าหากันได้ง่ายที่คล่องตัวในความสัมพันธ์กับกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัว เป็นต้น

หลักพุทธธรรมในสมาชิกครอบครัวในสังคมไทยในการพัฒนาการ คือ การหาคำตอบที่สนับสนุนวัตถุประสงค์สำคัญในรูปแบบการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ กับปัจจุบันที่ทุกคนในครอบครัวรับรู้ได้ว่า มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้โดยทุกคนมีความรับผิดชอบด้วยพฤติกรรมต่อบุคคลรอบข้าง ด้วยธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวสงเคราะห์น้ำใจซึ่งกันและกัน ด้วยความสุจริต ในบทบาทหน้าที่ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผล ความเข้าใจ ด้วยปัญญา ในการปรับเปลี่ยนพัฒนาที่รวมไปถึงการวินิจฉัยบุคคลได้ ที่จะดูเป็นส่วนรวมกับสภาพแวดล้อมในทุกรูปแบบในสังคมโลก กับทัศนคติให้ถูกต้องไม่คลาดเคลื่อนตามหลักธรรม ที่มีความหมายเนื่องจากปัญหาในบทที่ ๒ ที่นำมาปรับแก้ไขในบทที่ ๓ ได้ และจะได้มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในการดำเนินชีวิตปฏิบัติกันในสังคม ดังจะกล่าวในบทที่ ๔ ต่อไป

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว

จากการศึกษา สภาพปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวกับการดำเนินชีวิตในสังคมไทย ปัจจุบัน พบว่า ปัญหาในสมาชิกครอบครัวมีมากในสังคม และการศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตในบทที่ผ่านมาจึงทำให้ทราบถึงธรรมที่จำเป็น และแนวทางการปฏิบัติในวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวได้ โดยผู้วิจัยจะประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สามารถส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี สำหรับเนื้อหาในบทนี้มีการประยุกต์ใช้คุณค่าหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ จากนั้น ผู้วิจัยจะทำการสังเคราะห์เพื่อนำเสนอเป็นแนวประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันในสมาชิกครอบครัวระหว่างสามี-ภรรยา หรือบิดามารดา-บุตรธิดา ดังที่จะได้กล่าวนำเสนอในความสัมพันธ์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นต่อไปว่า

ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ มี (๑ ทาน การให้) (๒ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก) (๓ อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ได้) (๔ สมานัตตตการวางตนสม่ำเสมอ) เพราะตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนไพบูลย์นั้นแล้ว^๑ หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ โดยจุดิจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการ คือ (๑) มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม (๒) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคฺลีจดกันเป็นรูปตาข่าย มหาบุรุษนั้นทรงสมบุรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร คือ เมื่อเป็นพระราชาจะมีบริวารชน อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชน คือ พราหมณ์ คหบดี ขวานิคม ชาวชนบท ไทโรจจารย์ และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมารอันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี

เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวนี้นี้ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร คือ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีบริวารชน อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังที่กล่าวมาแล้วนี้ โดยพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว กับหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ ที่เป็นแนวคิดต่อการประพฤติปฏิบัติระหว่างการดำเนินชีวิตประจำวันต่อการประยุกต์ใช้คุณลักษณะในคุณสมบัติ ที่มีผลสัมฤทธิ์ได้ระหว่างสมาชิกในครอบครัวตามลำดับ ดังนี้

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐-๑๗๑.

๔.๑ การประยุกต์ใช้ทาน แก้ไขปัญหาการขาดหรือบกพร่องการให้ความเอื้อเพื่อแบ่งปันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

การประยุกต์ให้ทาน เป็นการแก้ไขปัญหาการบกพร่องระหว่างสมาชิกในครอบครัวได้ โดยมีการให้ความเอื้อเพื่อแบ่งปันซึ่งกันและกัน กับการดำเนินชีวิตในการพัฒนากระบวนการที่สำคัญในการอยู่ร่วมกัน ที่สอดคล้องอยู่ในหลักธรรมที่ให้ความเกื้อกูลต่อกัน ในการพัฒนาตนเองให้บิบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ บริบูรณ์ด้วยปัญญา เพื่อพัฒนาตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา^๒ กับการประยุกต์ใช้ทานระหว่างสมาชิกในครอบครัว อันจะก้าวมาสู่การปฏิบัติ ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัยต่าง ๆ กับธรรมชาติโดยตรง ที่เป็นข้อสังเกตเชื่อมต่อกันในความรู้ความเข้าใจที่ยืดหยุ่นได้ ที่ทำให้ไม่มีปัญหา หรือไม่เกิดปัญหาเลยที่เดียว ในการประยุกต์ที่ได้จัดเป็นระบบในวิธีการประพฤติปฏิบัติได้ในข้อต่อไป^๓ ระหว่างสามิ-ภรรยา และตามด้วยบิดามารดา-บุตรธิดา ได้ดังนี้

๔.๑.๑ การประยุกต์ใช้ทาน ระหว่างสามิ-ภรรยา

การดำเนินชีวิตประจำวันในยุคปัจจุบันนี้ระหว่างสามิ-ภรรยา มีความสำคัญมากกับแนวคิดโดยต้องมีวิถีเชื่อ วิถีชีวิตว่า ต้องรู้เท่าทันในเหตุการณ์หรือเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบในตนหรือระหว่างคู่ครองกับคนสองคน คือ สามิ-ภรรยา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีสิ่งที่จะต้องจำแนกกับหลักพุทธธรรมในการใช้ชีวิตตามหลักแห่งเส้นทางพระพุทธศาสนา คือ การเสียสละในการประยุกต์การให้ทาน เพื่อแก้ไขปัญหาการบกพร่องในการให้ความเอื้อเพื่อแบ่งปันระหว่างสามิ-ภรรยา โดยมีลักษณะในความสำคัญในตัวแปรต้น (หรืออีกชื่อหนึ่งคือ ตัวแปรอิสระ) โดยเป็นตัวแปรที่กำหนดการให้ทานขึ้นเพื่อการปฏิบัติตนระหว่างคนสองคน เพื่อให้ผลตามมาในทางที่สร้างสรรค์ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทใดก็ตาม คือ การแบ่งปันกับสิ่งของที่เป็นทั้งรูปธรรม ทั้งนามธรรมได้ในคู่ครองอยู่ตลอดเวลา โดยที่ต่างฝ่ายได้เข้าใจในการใช้ชีวิตในครอบครัวว่า การครองเรือนการครองชีวิตในที่นี้

หมายถึง ความเสียสละ สละความสุขและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ที่ชีวิตได้ตั้งจิตมุ่งหมายทางใจกว้างถูก พร้อมรับฟังความทุกข์ใจของผู้อื่น ที่พร้อมจะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเพื่อแผ้วแผ่ที่เตือนใจให้ระลึกถึงกันด้วยความจริง ที่ซื่อสัตย์ซื่อตรง พุดจริง ทำจริง จริ่งใจในชีวิต ในพอบ้านในแม่เรือนถูก^๔ทั้งในการให้ความรู้ ความเข้าใจในการให้คำปรึกษากับภาวะเหตุการณ์ที่มากกระทบกับตน หรือในคู่ครองของตน โดยมีวิถีคิดในทางพุทธธรรมนั้นว่า สามารถให้ความรู้ความเข้าใจในคำอธิบายใน การที่รู้จักให้อภัยซึ่งกันและกันได้ในการพลาดพลั้งของคู่ครอง ที่บางโอกาสที่ฝ่ายสามิหรือภรณานั้น กระทำความประพฤติที่ขาดการยั้งคิดด้วยความไม่รู้ตัวในตนนั้นว่า ใช่หรือไม่กับสิ่งที่สูญเสียหรือได้มา โดยเฉพาะมโนธรรมสำนึกในหน้าที่ ในขณะที่เดียวกันว่าถูกหรือผิดที่เกิดมาจากอารมณ์

^๒ พระมหาประยงค์ โฆสกาโร (อาญาเมือง), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๑.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๗๑.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

ในฐานะคิด และวิธีการคิด เอาไว้ให้พิจารณาเลือกนำไปใช้ตามสถานการณ์ในการใช้เหตุผลในชีวิตประจำวัน^๕ โดยสมาชิกสามมี-ภรรยา สามารถแบ่งปันเหตุปัจจัยแห่งสาเหตุที่หลากหลายได้ ที่เน้นเรื่องเหตุผลเป็นหลักการครองชีวิตคู่ที่มีความสำคัญนี้จึงมีประเด็นหลักที่ทำให้สามมี-ภรรยา มีวิถีเชื่อในทัศนคติทางจิตใจของการกระทำสำหรับการชื้อดค่าให้หลักมาตรฐานได้ ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง ๔ ประการ เช่น

- ๑) สามมี-ภรรยา จะให้คำปรึกษาแก่กัน เมื่อระหว่างไปซื้อต้นไม้มาจัดปลูกที่สวน ไร่ เป็นต้น
 - ๒) สามมี-ภรรยา จะให้กำลังใจกัน เมื่อสามีกลับถึงบ้านค่ำเพราะรถติด ก็จะพูดคุยกันในการสื่อสารด้วยรอยยิ้มแล้วพูดว่าฉันทำกับข้าวอร่อยไว้รอนะ สักพักก็หยิบน้ำเย็นให้สามี เป็นต้น
 - ๓) สามมี-ภรรยา จะให้ความรู้แก่กัน โดยพูดระหว่างกันว่า เราจะทำยังไงกันดี ค่าครองชีพทุกวันนี้สูงมาก สามีก็พูดบอกว่าเราสองคนจะต้องอดออมกัน วันว่างเราไปเยี่ยมพ่อ แม่กันนะ เป็นต้น
 - ๔) สามมี-ภรรยา จะให้อภัยระหว่างกัน โดยสามีไปงานกับเจ้านายสังสรรค์บ่อย จึงบอกภรรยาว่าให้อภัยผมด้วยนะ ค่ะฉันให้อภัยพี่เพราะพี่ไปนั่นก็เพื่องาน ส่วนน้องก็จะเป็นแม่บ้านที่ดีของพี่คะ
- ดังนั้น ในการค้นหาการแบ่งปัน ซึ่งเป็นเรื่องที่เราเฝ้าให้ค้นหาในการรักษาไว้ ในความเข้าใจกันในความรัก ที่รู้สึกถึงการรวมจิตใจสองดวงเข้าไว้เป็นหนึ่งดวงรวมกันได้ ในการร่วมกันรักษาความเข้าใจในเรื่อง^๖ ที่พิสูจน์ได้ในการเสียสละระหว่างกันในการประยุกต์การใช้ทาน ในฐานะการคิด ด้วยการปฏิบัติจริง ตามความเหมาะสมระหว่างสามมี-ภรรยา อย่างสมบูรณ์แบบในครอบครัว โดยปฏิบัติกับหลักฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือนให้มีความเจริญในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้ทาน คือ ให้ความเอื้อเพื่อแบ่งปัน ต่อการดำเนินชีวิตระหว่างสามมี-ภรรยา โดยมีความสำคัญขั้นพื้นฐานกับวิถีเชื่อในปัจจุบันว่า การเสียสละ ที่ชื้อดค่าหลักมาตรฐานกำหนดมีผลที่ตามมาในทางที่สร้างสรรค์ในการครองเรือนได้ คือ ตนพร้อมรับฟังความทุกข์ใจของผู้อื่น โดยมีจิตมุ่งหมายที่ซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจในวิถีชีวิตที่ใจกว้าง ด้วยการให้สิ่งของที่สำคัญ ด้วยการให้กำลังใจกันและกันได้ดี และการให้ความรู้ ให้อภัยระหว่างกันอยู่เสมอได้นั่นเอง

๔.๑.๒ การประยุกต์ใช้ทาน ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา

ในเบื้องต้นมีบิดา มารดา บุตร ธิดา ที่มีการดำเนินชีวิตในสมาชิกครอบครัวยุคปัจจุบันนี้ ทุกคนมีการประยุกต์การใช้ทานได้ว่า มีบทบาทอันสำคัญกับความหมายเพื่อประโยชน์ในทางที่สร้างสรรค์ที่ยังต้องมีบุคคลภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ ดังนั้น จะประยุกต์ปรับปรุงให้ความเอื้อเพื่อในการเสียสละที่สำคัญนี้ จะมีเจตนาที่บริสุทธิ์อย่างถูกต้อง ที่ยึดถือเป็นหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติปรากฏได้ทั้ง ๓ กาล ว่า ก่อนให้ใจยินดี๑ ขณะให้จิตผ่องใส๑ และให้แล้วเบิกบานใจ๑ โดยมีสภาพที่ปรุงแต่งปรากฏขึ้นได้ คือ^๗ ความเข้าใจในสมาชิกครอบครัว ที่เราทุกคนปฏิบัติได้ ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง ๔ ประการ เช่น

^๕ ผศ. ดร. อภิญาวัฒน์ โปธสาณ, วิถีดิด วิถีเชื่อ อิสตรี, พิมพ์ครั้งแรก, (มหาสารคาม : พิมพ์ที่ หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒.

^๖ พระนันทรัตน์ ลีพันพาล, พระพุทธเจ้าตอบปัญหาชีวิต, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท พี เอ็น เค แอนด์ สกาย พรินตติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๙.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๔.

๑) บิดามารดา-บุตรธิดา จะให้คำปรึกษาแก่กันได้ว่า คุณพ่อคุณแม่ครับวันนี้ คุณครูให้การบ้านมา โดยให้ลูกเขียนเรียงความเรื่องครอบครัวสุขสันต์ส่งครับ ได้สิครับพ่อกับแม่ว่างพอดีเลย เป็นต้น

๒) บิดามารดา-บุตรธิดา จะให้กำลังใจกันนั้นว่า เมื่อลูก ๆ กลับจากโรงเรียนปิด กวาดทำความสะอาดบ้าน พ่อ แม่ กลับบ้านจากทำงานจึงได้แวะซื้อขนมมาฝากลูก แล้วเอ่ยว่าเก่งจังเลยคนดีของพ่อ คนดีของแม่ และลูกก็วิ่งมารับขนมเอาไปนั่งกินรวมกันระหว่างพี่กับน้อง เป็นต้น

๓) บิดามารดา-บุตรธิดา จะให้ความรู้แก่กัน โดยพูดระหว่างปลูกพืชผักกันเมื่อลูก ๆ ถามว่าคุณพ่อ คุณแม่คะ เราจะปลูกผักอะไรดีคะ แม่ก็ตอบว่าปลูกพริกจะแบ่งให้ปู่ ย่า ตา ยาย เราก็ออจะ

๔) บิดามารดา-บุตรธิดา จะให้อภัยกัน เมื่อลูก ๆ ไปวิ่งเล่นกับเพื่อน ๆ จนลืมกินข้าว แม่จึงไปตามกลับบ้าน แล้วพูดว่าพ่อกับแม่เป็นห่วงลูกนะเรายังเป็นเด็ก ถ้าไม่กินข้าวเดี๋ยวจะเป็นลมได้ เป็นต้น

ดังที่มีบิดา มารดา บุตร ธิดา ปฏิบัติในปัจจุบัน ต่อการให้เกียจกันในความสำคัญในฐานะบทบาท คุณค่าในการพัฒนาตนกับบุคคล ด้วยปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์กับความทันสมัยในวิกฤติ และเผยแพร่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมว่า มีจิตเป็นหนึ่งเดียวกันได้^{๘๘} เพื่อจะไม่เบียดเบียนตนเองและครอบครัว ในการอุดหนุนพฤติกรรมตนให้พอดีพอประมาณ^{๘๙} ดังที่ทุกคนสามารถเข้าใจในสภาพที่เป็นจริง เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้ทฤษฎีระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ในการดำเนินชีวิตกับสมาชิกครอบครัวยุคปัจจุบันนี้ ทุกคนนั้นมีโอกาสดี ๆ ในหน้าที่ต่าง ๆ ในการแบ่งปันกับความเอื้อเฟื้อที่มีมาสู่สมาชิกในครอบครัวได้ คือ ความรู้ ความเข้าใจในบทบาทของตนที่มีอยู่จริง โดยนำจิตเป็นเครื่องนำทางที่เข้าใจความหมายคำว่าทาน ด้วยปัญญาอย่างถูกต้องในการอุดหนุนพฤติกรรมตนกับครอบครัว ๔ ประการ ดังที่กล่าวไว้ ณ เบื้องต้น ในสภาพที่เป็นจริงในปรากฏการณ์ปัจจุบันนั้นได้

๔.๒ การประยุกต์ใช้ปิยวาจา แก้ไขปัญหาการขาดหรือบกพร่องการพูดจาในทางสร้างสรรค์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

การประยุกต์ใช้ปิยวาจา ต่อการพูดคุยในทางที่สร้างสรรค์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวนี้ มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะมีเหตุการณ์ปัญหาวิกฤติมากมายในสังคมครอบครัวในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะ ตามข่าวสารบ้านเมืองทั้งหลาย ที่เราท่านสามารถหยั่งรู้ได้ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ สมาชิกในครอบครัวทุกคนจึงต้องใช้วาจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ ด้วยคำพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ในคำพูดที่จริง และถ้อยคำที่ไม่กระทบกระทั่งถึงผู้อื่น ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่ประจักษ์ได้ในชีวิตปัจจุบัน ที่เป็นคำตอบให้เกิดขึ้นได้ในกระบวนการของธรรมชาติ ใน

^{๘๘} ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี, วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^{๘๙} วศิณ อินทสระ, เพื่อชีวิตที่ดี, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เม็ดทราย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑.

วิธีการของมนุษย์สู่ความรู้ในโอกาส^{๑๐} ระหว่างสนทนาในสมาชิกที่ได้สอดแทรกด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ โดยสมาชิกในครอบครัวสามารถใช้วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ด้วยอาการที่อ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ ในการปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่น ด้วยจิตที่เต็มประสิทธิผลให้สำเร็จได้ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การประยุกต์ใช้ปิยวาจา ระหว่างสามี-ภรรยา

การประยุกต์ใช้ปิยวาจา ระหว่างสามี-ภรรยา จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางในการคิด ระหว่างคู่ชีวิตเป็นอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตในครัวเรือน เพราะนอกจากจะมีหน้าที่ในตนที่ต้องรับผิดชอบในครอบครัวแล้ว โดยยังมีประเด็นที่คอยส่งเสริมที่สำคัญชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่ครองเรือนนี้ เราต้องมีพฤติกรรมลักษณะนิสัยต่อกันอย่างประเสริฐในการพูดจา ที่ยังรวมได้ถึงวิถีเชื่อ วิถีคิด โดยเฉพาะสามี-ภรรยา ที่มาจากพื้นฐานแห่งชีวิตที่มีความแตกต่างกัน การประยุกต์ใช้ปิยวาจา ให้สอดคล้องกันนี้ จึงต้องพูดด้วยจิตที่มีเมตตาปรารถนาดีต่อกันเสมอที่มีในเบื้องต้นในเชิงสร้างสรรค์ โดยให้ความสำคัญระหว่างกันว่าจะมีสมาชิกต่อไปให้เป็นหนทางสังคมสู่การดำเนินชีวิต ที่มีการปฏิบัติการประยุกต์ใช้ปิยวาจา ระหว่างสามี-ภรรยาในสถาบัน ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง ๖ ตัวอย่าง เช่น

๑) สามี-ภรรยาพูดแต่คำจริงระหว่างกัน เช่น วันหนึ่งภรรยาทำกับข้าวมีอกกลางวันด้วยส้มตำไทย ส่วนสามีก็หอมพัดลมอยู่แล้วบอกภรรยาว่า ไม่ต้องปรุงเผ็ดมากนะเพราะเธอกำลังท้อง ค่ะที่เป็นต้น ๒) สามี-ภรรยาพูดแต่คำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ระหว่างกัน เช่น ระหว่างเดินทางกลับบ้าน สามี-ภรรยาจึงได้พูดคุยกันว่า พี่คะเดี่ยวแวะตลาดซื้อผลไม้เอาไว้ทำบุญพูนบุญนี้คะ ได้ซิ เป็นต้น

๓) สามี-ภรรยาพูดด้วยจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกัน เช่น ภรรยาซักผ้าอยู่ สามีได้พูดคุยกับ ภรรยาว่า เหนื่อยไหมคนดีเดี่ยวพี่จะปิดกวาดทำความสะอาดบ้านนะ ขอขอบคุณค่ะ พี่ เป็นต้น

๔) สามี-ภรรยาพูดถูกกาลเทศะระหว่างกัน เช่น สามี ภรรยา กำลังดูข่าวสาร บ้านเมืองอยู่ ภรรยาพูดขึ้นว่า พี่คะแล้วเราจะเลือกพรรคไหนดีคะ เราต้องเลือกพรรคที่เขาช่วยเหลือจริงซิ เป็นต้น

๕) สามี-ภรรยาพูดถูกเวลาระหว่างกัน เช่น พี่คะอีกไม่กี่วันก็จะถึงวันครบรอบวันแต่งงานของเราแล้วนะคะ สามีจึงพูดขึ้นว่า พี่ก็คิดถึงวันนั้นเหมือนกันเดี่ยวเราไปไหว้พ่อบุแม่ย่า ตายายกันนะ เป็นต้น

๖) สามี-ภรรยาพูดถูกสถานที่ระหว่างกัน เช่น วันอาทิตย์หยุดงานสามีกำลังล้างรถอยู่ ภรรยาเห็นจึงพูดขึ้นว่า พี่ขยันจังเลย สามีจึงพูดต่อไปว่าก็เหมือนพี่ก็ต้องดูแลน้องใจจริงค่ะ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ในวิสัยทัศน์จึงชัดเจนได้ โดยให้ถึงเป้าหมายระหว่างกันในการครองเรือน มีความสันติสุขถึงกัน โดยแต่ละฝ่ายจะต้องใช้วาจาในการสนทนาทุกครั้งทีอ่อนหวาน ที่เป็นคำสุภาพที่อ่อนน้อมนุ่มนวลพูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ ที่เป็นจริงที่จะประสานความรัก หรือเพิ่มพูนความรักต่อกัน

ระหว่างสามี-ภรรยา ที่รู้จักความเป็นผู้รับผิดชอบกับวาจาของตนได้ดี ที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนได้นั้นว่าจะมีพลังขับเคลื่อน ในทางสร้างสรรค์กับความจริงระหว่างกัน เพราะการการประยุกต์ใช้ปิยวาจา ด้วยคุณค่าแห่งความหมาย ต่อการดำเนินชีวิตที่จะเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน โดย

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๗๓.

ปกติแล้วพระพุทธองค์ก็ทรงรับรองไว้ว่า การใช้ธรรมะมาเป็นทางดำเนินชีวิตที่ทางฝ่ายหญิง และทางฝ่ายชาย ในการครองชีวิตคู่อยู่ด้วยกันนั้นเป็นความจริงที่โลกยังยอมรับอยู่ ที่สร้างความหวังให้ถูกต้องได้^{๑๑} ในกระบวนการของมนุษย์ โดยเฉพาะกับความสำเร็จที่ปกติสุขกับตน ต่อคู่ครอง ที่ต้องตระหนักหันเข้าหาในทางพุทธธรรม เพื่อเลือกใช้คำที่จะช่วยให้ผู้ฟังติดกับการรับรู้ที่ผิด เนื่องด้วยตนต้องสามารถฝึกฝนตนเองให้พูดความจริง ในวิถีที่เธอจะยอมรับได้ดีที่สุด ที่คำพูดนั้นจะต้องประกอบด้วยความเข้าใจ และปัญญาที่แจ่มแจ้ง กับความกรุณาที่ทำได้ที่ต้องทำอยู่เสมอ^{๑๒} ที่คู่ครองนั้นได้เป็นผู้ฟังที่ได้รับมากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะจริงหรือเท็จกับเหตุการณ์ในขณะที่เกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต เป็นต้น ฉะนั้น เวลาที่จะพูดจาและฟังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีสติ และกุศโลบายในการฝึกการปฏิบัติในตัวเองว่า มีความเข้าใจให้มากในการประยุกต์ใช้ โดยพูดแต่ทางที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงดวงใจระหว่างกัน เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้ปียวาจา ระหว่างสามี-ภรรยา ในยุคสังคมปัจจุบันนี้ยังมีความสำคัญยิ่งนักในระดับต้น ๆ ในการพูดจาเพื่อจะให้ครอบครัวเป็นอยู่อย่างสันติสุขในสังคมไทย โดยคู่ครองแต่ละครอบครัวนั้นมาจากพื้นฐานแห่งชีวิตที่มีความต่างกัน ฉะนั้นฝ่ายสามี-ภรรยา ในการพูดคุยต้องให้ความสำคัญระหว่างกันอยู่เสมอ โดยมีวิสัยทัศน์ต่อวาจาที่ชัดเจนได้เพราะในการสนทนาทุกครั้งนั้นต้องเป็นคำสุภาพ ซึ่งตนต้องสามารถรับผิดชอบกับวาจาของตนได้ดีที่จะเป็นภูมิคุ้มกันความขัดแย้งในการการบกรบรองได้ ด้วยคุณค่าในสถาบันครอบครัวมีอยู่ ๖ ตัวอย่าง ข้างต้นความจริงที่เนื่องด้วยความเข้าใจ และปัญญาที่รู้แจ้งระหว่างสนทนากันอยู่เสมอที่ผู้ครองคู่ต้องพูดให้มีสติ มีกุศโลบายที่สร้างสรรค์ในวาจา เพื่อต่อไปจะใช้พูดได้อีกเมื่อมีสมาชิกคนใหม่ขึ้นมา

๔.๒.๒ การประยุกต์ใช้ปียวาจา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา

การประยุกต์ใช้ปียวาจา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ในหัวข้อนี้ว่าเป็นสิ่งที่ดีอีกประการหนึ่งเพราะสามารถนำมาแก้ไขในปัญหาในครอบครัวที่ซับซ้อนในปัจจุบันได้ โดยการเจรจาถ้อยคำซึ่งให้เป็นที่รักเป็นที่จับใจแก่กันและกัน อันเป็นถ้อยคำในบุคคลระหว่างสมาชิกในครัวเรือนที่จะต้องมีการกระทำจิตของตนให้เป็นปกติสุขให้ได้ต่อการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทไหนหรือบทบาทใดก็ตาม ที่มีจิตตั้งมั่นในทางกุศลธรรมที่สุดในการประยุกต์ใช้วาจาในการพูดคุยระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ที่เป็นความจริงที่มีประโยชน์ ด้วยถ้อยคำที่ไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น และพูดด้วยถ้อยคำที่น่าฟังที่น่าเคารพนับถือระหว่างระหว่างกัน เป็นต้น โดยเฉพาะในวาจาที่ชี้แจงสัมพันธ์ภาพถึงกันในการปฏิบัติตนที่สามารถปรึกษาได้ถือว่าสร้างขวัญให้กำลังใจแก่ในสถาบันครอบครัวได้ ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง เช่น

ลูกชายกลับจากโรงเรียนถึงบ้านสักพักหนึ่งจึงถามพ่อ และพูดแต่คำจริงระหว่างกันว่า พ่อครับแฟนผมเขาบอกว่าผมมีแฟนใหม่ครับ เพราะผมฝากเงินให้เพื่อนหญิงคนละห้องไปจ่ายค่ากิจกรรมโรงเรียนแต่เขามองเห็น ภายหลังจึงมาบอกผมว่าเราเลิกกัน พ่อจึงพูดด้วยจิตเมตตาให้เกิดประโยชน์ให้กำลังใจแก่ลูกว่า ใจเย็น ๆ นะลูก พรุ่งนี้ไปเรียนชวนเพื่อนหญิง ชาย และหัวหน้ากิจกรรม

^{๑๑} วคิน อินทสระ, **เพื่อชีวิตที่ดี**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์ ธรรมดา, ๒๕๕๖), หน้า ๘๕-๘๖.

^{๑๒} ดิข นัท อันท, **ศิลปะแห่งการสื่อสาร**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ดับบลิวพีเอส (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๕๗.

นั้นไปบอกเขาให้รู้เข้าใจนะ ครับผม ในขณะที่แม่ทำกับข้าวอยู่คุยอะไรกันสองพ่อลูก เรื่องแฟนลูกชาย จะแม่ เพื่อนแม่ก็เล่าให้ฟังเหมือนกันเมื่อบาย ดีแล้วล่ะลูกปรึกษาพูดถูกกาลเทศะ ถูกเวลาระหว่างกันได้ ครับแม่ และก่อนมาผมถามเพื่อนเขาก็บอกเหมือนกันกับพ่อครับ เห็นไหมลูกพูดถูกสถานที่ได้ดีเหมือน พ่อเลยพอกับแม่จึงได้เป็นเนื้อคู่กันไง พงษ์นี้ไม่ลืมไปแก้ไขปัญหาเรื่องของคุณนะให้อภัยแฟนด้วยล่ะ ครับผม

ดังนั้น การประยุกต์ใช้ปียวจา ระหว่างสมาชิกในครอบครัวได้ดี จึงทำให้ลูกเกิดความพอใจให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ที่ทุกครั้งจะต้องมีการแสดงออกปฏิบัติกันได้นี้ว่า มีกระบวนการทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธากันในตัวของผู้พูดจนใจได้ ที่ทำให้กิจในบุคคลมีในบทบาทต่าง ๆ สำเร็จได้ว่าเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่ดีได้ในครอบครัวมากยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาให้ละเอียดลงไปในการประยุกต์ใช้วจาแล้ว ในพรหมวิหารธรรม จะเป็นธรรมประจำใจจะดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐ และบริสุทธิ์ว่า เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมครองเรือน ในการพูดคุยที่สามารถกำหนดจิตตนได้ ไม่ว่าในตัวสมาชิกบุคคลจะพูดน้อยหรือมากก็ตาม จะต้องมีความเอื้ออาทรและสละสลวย และก็ต้องมีบ้างกับการสนทนาในอารมณ์ที่ผ่อนคลาย เพื่อบรรเทากับความตึงเครียด เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้ปียวจา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ให้เหมาะสมได้ในการพูดจาโดยวิธีนี้ ที่บุคคลมีการปลูกฝังให้สมาชิกทุกคนได้เข้าถึงหลักความเข้าใจในเบื้องต้นอย่างถ่องแท้กับความเป็นจริงของชีวิตว่า การพูดจาแต่ละครั้งนั้นจักต้องมีด้วยคุณค่าที่ไม่พูดให้กระทบตนเอง และคนอื่น คือ ต้องพูดอย่างซื่อตรงและต่อเนื่องที่ให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกอย่างแท้จริง ว่ารู้ถึงสมมติในปัญหาที่จะก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ในปัจจุบันได้ต่อไป

๔.๓ การประยุกต์ใช้อัตถจริยา แก้ไขปัญหาการขาดความบกพร่องการมีส่วนร่วม รับผิดชอบกิจกรรมภายในครอบครัว

การประยุกต์ใช้อัตถจริยา เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดความบกพร่องในการมีส่วนร่วม รับผิดชอบกิจกรรมภายในครอบครัวต่อการดำเนินชีวิตได้ในปัจจุบันนี้ โดยความหมาย คือ สมาชิกในตัวบุคคลได้ตระหนักและคำนึงได้เสมอว่า รู้จักต่อการเสียสละโดยไม่เห็นแก่ตัวในการปฏิบัติได้จริงกับกิจกรรมโน่นนี้ นั้น เพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ เหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมเกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคล^{๑๓} โดยสมาชิกทุกคนต้องแนะนำวิธีคิดเชิงปฏิบัติอย่างมีวิจารณ์ญาณต่อการรู้จักนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความบกพร่องในส่วนร่วม รับผิดชอบกิจกรรมภายในครอบครัวนี้ นำมาร่วมพิจารณาประกอบการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ทั้งตน และผู้อื่นว่า สามารถเอื้อประโยชน์ต่อเสถียรภาพทางจิตวิญญาณของทุกคนนี้ได้ ด้วยปัญญาเหนืออารมณ์ของตนนั้นได้เสมอ ที่ทุกคนสามารถมีความรับผิดชอบในกิจกรรมระหว่างครอบครัวได้ดังต่อไปนี้

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓๗.

๔.๓.๑ การประยุกต์ใช้อัตถจริยา ระหว่างสามี-ภรรยา

ในประเด็นการประยุกต์ใช้อัตถจริยา ระหว่างสามี-ภรรยา เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดความบกพร่องต่อการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบในกิจกรรมต่อคู่ครองในปัจจุบันนี้ตามสื่อข่าวสารต่าง ๆ โดยระหว่างสามี-ภรรยา ที่ได้อยู่รวมชายคาพร้อมห้องรวมเคียงกันแล้วนี้ ลำดับแรกในการประยุกต์ใช้นั้นไม่ว่าจะเป็นฝ่ายหญิง หรือฝ่ายชายก็ดี จะต้องรู้หลักในวิถีชีวิต วิถีคิด วิถีเชื่อที่ดีโดยปกติในครองครองธรรมในความสามัคคีระหว่างกันได้เสมอว่า จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งเกื้อกูลกันได้ ในกิจกรรมต่าง ๆ โดยประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง เช่น

การต่อเติมบ้านสามีกำลังมุ่งหลังคาอยู่ ภรรยาก็ได้มีการช่วยสามียกกระเบื้องให้ ตามกำลังร่างกายที่ตนมีอยู่ ที่ไม่ได้ถูกบังคับที่ทำได้ด้วยความเต็มใจ โดยการกระทำปฏิบัติด้วยการช่วยเหลือชวนช่วยที่ดีได้ในกิจของสามี และภรรยาของตนจะมุ่งให้เกิดประโยชน์ส่วนรวมแก่คู่ครองระหว่างกัน รวมทั้งทำกับข้าวมื้อกลางวันให้กับคู่ครองด้วย เป็นต้น ไม่ว่าสมัยยุคปัจจุบันจะเป็นอย่างไร ก็จะไม่ตามสมัยไปเสียหมดทุกอย่าง ซึ่งส่วนที่สำคัญในตัวระหว่างกันนี้จะได้รู้จักคิดในกระบวนการในจิตของตนว่า รู้จักหลัก รู้จักคิด รู้จักชีวิตในกิจกรรมครอบครัวได้นั่นเอง เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้อัตถจริยา ระหว่างสามี-ภรรยา ที่ได้ดีนั้น คือ ทำได้ด้วยการทำจิตของตนให้โปร่งใสเป็นปกติตนเอง ซึ่งสามารถช่วยเหลือในประโยชน์ในกิจให้แก่คู่ครองได้ ทั้งร่างกาย และแรงใจ โดยมีหลักในวิถีชีวิต วิถีคิด วิถีเชื่อที่ดี ที่มุ่งมั่นทำไปไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคปัญหาตามคลองธรรมในความสามัคคีระหว่างกันได้เสมอว่า ที่มีขึ้นนั้นก็เพื่อประโยชน์ในครอบครัวของตน

๔.๓.๒ การประยุกต์ใช้อัตถจริยา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา

การประยุกต์ใช้อัตถจริยา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ในครอบครัวสังคมปัจจุบันนี้ ซึ่งมีความหมายที่สำคัญในประเด็นหลัก ๆ ที่จำกัดโดยนำมาปรับใช้ในสมาชิกกับทุกคนได้ คือ เมื่อบุคคลในครอบครัวต้องการความช่วยเหลือทางด้านร่างกาย หรือแรงใจ ที่ในบุคคลนั้นจะต้องให้ความสำคัญกับเนื้อหาโน้น นี้ นั้นได้ดีต่อเหตุในปัจจัยต่าง ๆ ที่สมาชิกได้หารือกันในกิจกรรม ที่จะสามารถแยกแยะออกได้ในการดำเนินชีวิตไม่ว่าในตัวบุคคลจะประกอบอาชีพใดก็ตาม ซึ่งไม่ขัดกับธรรมชาติตามความเป็นจริงต่อเหตุปัจจัยอันหนุนเนื่องระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา เพื่อบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ให้สมาชิกครอบครัว โดยสมาชิกในครอบครัวทุกคนนี้ จะชวนช่วยช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มกำลังความสามารถในการร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมโดยส่วนร่วม ที่บุคคลจะประพฤติที่ดีต่อกัน รวมทั้งได้ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีโดยตรง ที่ได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาในครอบครัวในยุคปัจจุบันนี้ ด้วยการให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้อัตถจริยา ภายในครอบครัวนี้ วิธีปฏิบัติที่ถูกต้องคือ เราจะต้องรู้ความจริงของเหตุปัจจัย แล้วไปทำที่เหตุปัจจัยได้ว่า เป็นหลักการสำคัญแก่อิสราภาพทุกชั้นตอนที่เข้าถึงในความหมายอันเดียวกัน^{๑๔} ด้วยความเต็มใจด้วยความไม่ประมาทของตนเอง ที่มีการ

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา ฉบับสองภาษา, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓.

ช่วยเหลือการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีต่อส่วนรวมรวมไปถึงการสร้างความรักภักดีต่อสมาชิกได้ ที่ยังช่วยส่งเสริมให้ครอบครัวเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง เช่น

พ่อไปสวนแต่ขามืดเพื่อรดน้ำผัก เพื่อเก็บไว้ทำกิน และไว้เก็บขาย ส่วนลูกก็ตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมตัวไปโรงเรียน ได้ช่วยจัดน้ำใส่ตู้เย็น และช่วยแม่ล้างจาน ส่วนแม่ก็ได้ทำกับข้าวเพื่อเตรียมไว้เป็นอาหารมื้อเช้าไว้รอสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น การที่รู้จักบทบาทในหน้าที่ของตนในการปฏิบัตินี้จะส่งผลให้เป็นไปด้วยความสุข ความสามัคคี ความสำเร็จ ที่เชื่อมโยงถึงกันอย่างเกื้อกูลด้วยการมีอิสรภาพระหว่างกัน อันจะเป็นหนึ่งเดียวกันอันไพศาล ซึ่งในความสัมพันธ์อันดี เพื่อความเจริญ ความก้าวหน้าในชีวิต ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมในการปฏิบัติเชื่อมด้วยหลักอภิธานิยธรรม นี่จึงเป็นเกราะป้องกันแห่งมูลเหตุความก้าวร้าวได้ โดยประเด็นหลัก คือ ให้ความสำคัญกับทุกคนได้ เพื่อป้องกันกระแสขั้นพื้นฐานในความขัดแย้งไม่ให้มีขึ้นมาระหว่างในสมาชิกบิดามารดา-บุตรธิดา เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้อัตถจริยา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ในครอบครัวปัจจุบันนี้ที่สมาชิกยังต้องให้ความสำคัญต่อเหตุในปัจจุบันต่าง ๆ โดยทุกคนจะสามารถควบคุมจิตของตนได้ว่า จะตระหนักด้วยความสัมพันธ์เพื่อประโยชน์สุขสู่สถาบันครอบครัวถึงคุณค่าแห่งคุณงามความดีที่สามารถแยกแยะโดยส่วนร่วมได้เสมอว่า มีความคิดที่เข้าถึงความหมายอันเดียวกันที่เชื่อมโยงถึงกันอย่างเกื้อกูลในความสามัคคีต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในทุกขั้นตอนต่อการปฏิบัติกันทุกคนได้ในครอบครัว

๔.๔ การประยุกต์ใช้สมานัตตตา แก้ไขปัญหาการขาดความบกพร่องในการทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

การทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว นับว่าเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตต่อการปฏิบัติตน ในเบื้องต้นของแหล่งกำเนิดต่อบทบาท ในการทำหน้าที่ ด้วยเหตุปัจจัยแห่งตนที่ตัวบุคคลจะประกอบอาชีพใดก็ตาม โดยที่ไม่ขัดกับธรรมชาติตามความเป็นจริงแห่งเหตุปัจจัยอันหนุนเนื่องระหว่างกันที่เป็นวิธีการปฏิบัติตนระหว่างกันได้เสมอ ด้วยการทำหน้าที่ระหว่างครอบครัวซึ่งยังมีพัฒนาการธรรมชาติของความรับผิดชอบต่อบทบาทโดยแต่งตั้งได้ คือ สามี-ภรรยา จะมีหน้าที่โดยฐานะในครอบครัวว่า เป็นบิดามารดา-บุตรธิดา เป็นต้น โดยสมาชิกจะรู้จักใช้ปัญญาเหนืออารมณ์ของการอยู่ร่วมกันว่า วางตัวเหมาะสมได้ ที่ทำตนให้เห็นเป็นตัวอย่างในหน้าที่ที่น่านับถือน่าศรัทธาต่อสมาชิกต่อกันได้

๔.๔.๑ การประยุกต์ใช้สมานัตตตา ระหว่างสามี-ภรรยา

อีกความหมายหนึ่งที่สำคัญมากระหว่างสามี-ภรรยา ที่ยังต้องใช้สมานัตตตา ในการครองชีวิตในคู่ครองระหว่างกัน ด้วยความรักความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ชาย-หญิง ที่เป็นไปตามปกติที่สมมุติโดยการแต่งตั้งที่เรียกกันว่าแฟนที่เป็นสามี-ภรรยา และที่มีฐานะโดยอัตโนมัติ คือ เป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ที่แสดงลักษณะเพื่อให้รู้ว่า ในตัวบุคคลนี้ต้องรู้จักการทำหน้าที่ที่ดีได้ระหว่างกันในบทบาท ในการกระทำกับวิถีคิด วิถีเชื่อ วิถีชีวิตนั้นให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง เช่น

สามีไปทำงานในบทบาทของตนระหว่างที่ทำงาน ไปกินข้าวมื้อกลางวันด้วยกัน ระหว่างเพื่อนร่วมงานที่เป็นภรรยาคนอื่น และระหว่างสนทนากันก็จะคุยกันโดยปกติ เพราะทั้งสอง

คนนี้ก็ยังคงตระหนักในหน้าที่ของตนได้ ส่วนภรรยาของสามีที่อยู่บ้านถึงแม้ว่าจะมีชายมาขายสินค้าที่ชุมชนที่พูดดีโดยมีการพูดไพเราะจับใจเพื่อขายสินค้า แต่ว่าภรรยาก็ยังหยิ่งคิดโดยปรกติเช่นกันในการดำเนินชีวิตในครอบครัวกับเหตุปัจจัยในปัจจุบันว่า มีสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมอันเป็นหัวใจด้วยทัศนคติต่อพุทธธรรม ซึ่งจัดเข้าในลักษณะการประเมินผลว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้างในวิถีทางสังคม ในเรื่องการดำเนินชีวิต^{๑๕} โดยเรื่องของความรู้สึกที่ระลึกถึงกันว่า มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกันอย่างไรบ้าง ในครอบครัว ทางด้านการประพุดิตนให้มีส่วนร่วมความรับผิดชอบระหว่างคู่ครอง ที่จะต้องให้ความเหมาะสมกับสถานการณ์ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันด้วยการวางตนให้สอดคล้องกันโดยเหมาะสมกับสถานการณ์ในสามี-ภรรยา อย่างเข้าใจชัดที่รู้จักการวางตัวให้ถูกต้องได้ต่อการทำหน้าที่ของตนได้ต่อไป

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้สมานัตตตา ระหว่างสามี-ภรรยา โดยมีใจความสำคัญว่า ในทุกขณะบริบทแห่งตนนี้ จะต้องรู้จักการทำหน้าที่ที่ดีได้ระหว่างกันในบทบาท ที่แต่ละคนนั้นจะทำหน้าที่กันอย่างไรถูกต้องในการกระทำกับวิถีคิด วิถีเชื่อ วิถีชีวิต ให้สอดคล้องกันโดยเหมาะสมในปรากฏการณ์

๔.๔.๒ การประยุกต์ใช้สมานัตตตา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา

การประยุกต์ใช้สมานัตตตา ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ณ ที่มีสมาชิกปฏิบัติกัน ได้ทุกคนโดยมีการเข้าใจในเบื้องต้นของวัยเด็กเมื่อแรกเริ่มเพียงสาจากบิดามารดานั่นเอง ด้วยการเอาตนเข้าไปเชื่อมสมานกันได้ในสมาชิก ด้วยการลดความต้องการในส่วนของตนแล้วเข้าไปเพิ่มให้กับสมาชิกคนรอบข้างไว้ไม่ว่าจะเป็น บิดามารดาต่อบุตรธิดา เป็นต้น เช่น บิดามารดาเลิกจากการทำงาน บุตรธิดาเห็นก็ต้องเข้ามาทักทายด้วยความเป็นห่วงด้วยวาจาที่คอยให้กำลังใจ หรือหาหน้าดีมาให้ทาน และบุตรธิดาเลิกจากโรงเรียนแล้วเมื่อเห็นบิดามารดา ก็ต้องเข้าไปไหว้ท่านด้วยกิริยาที่อ่อนน้อม ถ่อมตนด้วยการกล่าวถ้อยคำที่สุภาพ โดยที่จะนำความสุข ความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ครอบครัวได้ ด้วยความสัมพันธ์นั้นจะมีการมีน้ำใจซึ่งกันและกันแห่งสมานัตตตา ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง เช่น

วันนี้เป็นวันหยุดสมาชิกในครอบครัวก็อยู่กันที่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตากัน พี่กับน้องก็เล่นอยู่สวนหน้าบ้านกัน ซึ่งพ่อ แม่ก็จัดต้นไม้ดอกไม้ประดับกันอยู่ คุณคะเดี่ยวฉันเข้าไปเอาขนมมาไว้ให้ลูก ๆ ไว้กินก่อนนะ พ่อจึงพูดอีกว่าฉันคุณเอาผลไม้ออกมาด้วยละ ค่ะพี่ ขณะนั้นลูก ๆ ก็วิ่งเล่นสนุกสนานกันน้องซื่อไรนะ นกครับผมอยากได้นก พี่จึงพูดว่าจะเอาได้ยังไงนกออยู่บนท้องฟ้านะ และน้องก็อแงร้องร้องให้พี่จึงกอดน้องไม่ร้องให้ไม่เอานะ พ่อจึงพูดว่าตัวเล็กไม่ร้องไห้ นะครับ เดี่ยวพอกับแม่จัดสวนเสร็จทำที่ให้นกมากินน้ำ และกินผลไม้ที่สวนหน้าบ้านเรา แล้วลูกก็จะเห็นนกออยู่ใกล้ ๆ ไชโยพอกับแม่ใจดีจึงเลยแล้วกอดพี่ พี่จึงพาน้องไปกินขนม ผลไม้ที่วางไว้อยู่บนโต๊ะแล้วป้อนขนมน้อง แล้วน้องจึงพูดว่าขนมอร่อยจังเลยครับพี่ ครับอร่อยครับ พ่อ แม่แลเห็นลูก ๆ ได้ยิ้มหัวเราะกัน จึงพากันภูมิใจ เป็นต้น

ดังนั้นการผูกมิตรไมตรีต่อกัน คือ ทุกคนจะวางตัวเหมาะสมได้ เพราะการกระทำตัวตนที่ผ่านจากการอบรมบ่มเพาะจากบิดามารดา มาในเบื้องต้น โดยสมาชิกในครอบครัวทุกคนจะมี

^{๑๕} รองศาสตราจารย์ จิรภัทร แก้วกู่, คัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (ขอนแก่น : พิมพ์ที่ หจก. โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๕๘), หน้า ๒๐-๒๑.

ความสามารถต่อการประยุกต์ ใช้การวางตัวให้เสมอต้นเสมอปลายได้นั้นเอง ที่ยังสามารถช่วยเกื้อกูลให้สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกันได้ดี ยิ่งเวลาผ่านไปก็ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์กระชับแน่นยิ่งขึ้น ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นที่ปรารถนาของทุกคนในครอบครัวด้วย เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความอิสระที่ปลอดปัญหา ที่ไม่ติดขัดในความทุกข์ในอริยสัจ^{๑๖} ในพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม ที่เป็นแนวปฏิบัติของผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมในครอบครัว ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกทุกคนยึดเหนี่ยวจิตใจกันได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้สมานัตตตา คือ การวางตนให้เสมอต้นเสมอปลายในปัจจุบันได้ ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ด้วยความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญต่อการปรารถนาดีต่อกันในครอบครัวระหว่างจิตใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตน โดยปกติอย่างมีคุณธรรมทั้งฝ่ายโลก และฝ่ายธรรมนั้นเอง

๔.๕ การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ทั้ง ๔ ด้านในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ทั้ง ๔ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นหาการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัวพบว่า ต้องมีการเรียนรู้และมีความรู้เพิ่มเติมทุกขณะในระดับชั้น จากประสบการณ์ที่ต้องเผชิญปัญหาของชีวิต ที่สะท้อนจากภายในตัวคนคนหนึ่งที่ได้สะกิดใจของเราท่ามกลางการดำเนินชีวิตในปัจจุบันที่ให้เรากลับมาฝึกความเป็นอยู่ อย่างรู้สึกตัวทั่วพร้อมว่าทุกท่านสามารถฝึกฝนการตื่นรู้ให้เป็นผลจากการปฏิบัติ ที่พิสูจน์ได้ คือ ให้ผลได้ไม่จำกัดกาล^{๑๗} ในการประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ทั้ง ๔ เพื่อป้องกันหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวได้นั้นเอง

ด้วยเหตุนี้ สมาชิกในครอบครัวจะประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมกันได้ ด้วยการนำรูปแบบหลักสังคหัตถ์ ๔ มาประยุกต์ใช้กับปรากฏการณ์เพื่อพัฒนาการตนในสมาชิกครอบครัวได้ว่ามี ในอริยสัจจากพระโอษฐ์ ด้วยการรู้อริยสัจ ที่ไม่เป็นสิ่งสุดวิสัยที่ครอบครัวต้องทำได้ด้วยประการนี้

๔.๕.๑ การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ทั้ง ๔ ระหว่างสามี-ภรรยา

การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ทั้ง ๔ ระหว่างสามี-ภรรยา ในยุคสมัยสังคมปัจจุบันนี้ที่ยังมีประเด็นที่สำคัญเป็นอย่างมากในการครองคู่ชีวิต เพราะการปฏิบัติตนตามหลักหลักสังคหัตถ์ทั้ง ๔ ในเบื้องต้นนี้จะช่วยดึงยึดเหนี่ยวจิตใจกันให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้ โดยอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขที่แต่ละฝ่ายสามารถปรับประยุกต์ใช้ได้ปรากฏการณ์โน่น นี่ นั่น เป็นต้น โดยการฝึกฝนด้วยจิตใจที่อบรม อดทน อดกลั้นเป็นอย่างดี ด้วยผลที่จะเป็นเครื่องรองรับช่วยป้องกันความขัดแย้งในกรณีต่าง ๆ ได้ หรือช่วยขจัดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นระหว่างสามี-ภรรยา ได้เป็นอย่างดี ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง เช่น

^{๑๖} พรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑๕.

^{๑๗} พระนันทรัตน ลีพันพาล, **ใช้ชีวิตอย่างตื่นรู้**, ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บจก. พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙.

พ่อ แม่ฝ่ายภรรยามาเยี่ยมลูกสาวที่บ้านโดยที่สามีไม่อยู่ แม่จึงพูดว่าสามีของลูกไปไหนระหว่างพ่อกับแม่มา เห็นสามีของลูกขับรถสวนทางกันเห็นมีผู้หญิงนั่งไปด้วย แม่ไม่ชอบเลยหญิงชายไปไหนด้วยกัน ลูกสาวจึงตบคะแม่แล้วลูกจึงพูดต่อไปอีกว่า ก็เจ้าของบริษัทที่เขาเป็นผู้หญิงมีครอบครัวแล้ว เจ้เขาเป็นคนดีนะคะแม่ เมื่อสองสามวันก่อนครอบครัวทางบริษัทยังไปเยี่ยมสามีหนูอยู่ที่โรงพยาบาลอยู่นะคะ สามีกลับมาพอดีเลยสวัสดิ์ศรีขอบคุณพ่อ คุณแม่ ผมเพิ่งกลับจากท่าเรือมาได้ พาเจ้านายไปตรวจสินค้าด่วนครับ เวลาไปผมก็เห็นคุณพ่อ คุณแม่ผมจึงซื้อผลไม้มาฝากด้วยครับ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ระหว่างสามี-ภรรยา ในปัจจุบันนี้มีได้โดยศีล ๕ คือ ธรรมที่ไม่มีการล่วงละเมิดข้อห้ามด้วยความตั้งใจเจตนา ในวิถีชีวิตที่ก่อให้เกิดความผาสุก โดยจะมีปรากฏการณ์ที่ยังรู้ได้ระหว่างคู่ครองในขณะนั้น นี้ นั่น ต่อการปฏิบัติตนในความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา ในการดำเนินชีวิตที่ต้องทำตามแห่งหลักศีลธรรมด้วยความสงบสุขได้ต่อไป

๔.๕.๒ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุทั้ง ๔ ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา

รูปแบบหลักของการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุทั้ง ๔ ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ตามแนวทางพระพุทธศาสนานี้ คือ สมาชิกทุกคนได้มีวิถีคิด วิถีเชื่อ วิถีชีวิต ที่เป็นการมุ่งส่งเสริมให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายแห่งชีวิตของบุคคลแต่ละระดับได้ เพื่อมุ่งสนับสนุนการกระทำดังกล่าวให้เข้าถึงว่า บุคคลโดยอยู่ในฐานะระดับไหนต้องรับตนในฐานะนั้น ๆ ได้ คือ บิดามารดา อยู่ในระดับต้นจะเป็นผู้นำที่ดีเสมอ เช่น ทำให้ดู อยู่ให้เห็นกระทำวิฤติในประเด็นให้เห็นเป็นตัวอย่างได้นั้นเอง ส่วนบุตรธิดา เมื่อได้รับรู้ดังกล่าวแล้วจะดำเนินรอยตามได้เหมือนกันเป็นต้นว่า ตนเมื่อได้เป็นพี่แล้วต้องดูแลน้องและน้องนั้นต้องเชื่อฟังพี่ หรือบ้างกรณีพี่และน้องจะเชื่อฟังกัน หรือสมาชิกในครอบครัวก็หาหรือระหว่างกันได้ ด้วยการเจรจาที่ไพเราะ ที่ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ ด้วยกิจกรรมตัวอย่าง เช่น

เช้าวันนี้สดชื่นแจ่มใสพ่อ แม่ ก็ได้ช่วยทำกับข้าวกัน ส่วนลูก ๆ ก็ได้ช่วยกันล้างถ้วยล้างจานเพื่อนำไปถวายเพลที่วัด เนื่องในโอกาสวันพ่อแห่งชาติ ก็ได้มากันหลายครอบครัว โดยอาสาทำความสะอาดกวาดลานพื้นที่ทั้งชาย หญิง และเยาวชนเด็ก ๆ ก็เจอเพื่อน ๆ ด้วยกัน ที่ต่างคนก็ทำด้วยจิตอาสาทั้งนั้น ซึ่งขณะทำนั้นแต่ละคนก็ทำกันด้วยความดีใจ โดยแต่ละคนในสมาชิกครอบครัวต่าง ๆ ก็สนทนากันด้วยความเบิกบานใจ โดยทุกคนพูดสื่อสารแต่ในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ สนุกสนานกัน ส่วนผู้ใหญ่เมื่อเห็นเยาวชนเด็ก ๆ ช่วยเก็บไปไม้แล้วจึงให้ค่าขนมด้วยความปรารถนาดี และเจอเด็กที่เป็นเพื่อนกับลูก ๆ มาทำความสะอาดด้วย จึงให้เงินด้วยจิตที่เมตตาแล้วบอกว่าเอาไว้ใช้ไปโรงเรียน ค่าขนมนะครับ ขอขอบคุณครับคุณลุง แล้วสื่อสารด้วยคำพูดอย่างเป็นกันเองด้วยรอยยิ้ม พูดคุยต่อกันอย่างเป็นกันเอง ทุกคนกวาดลานวัดจึงนั่งพักแบ่งกันกินขนม ผลไม้ รวมกัน เป็นต้น

ดังนั้น ในครัวเรือนจึงควรริบสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นกับสมาชิกทุกคนได้ ด้วยการส่งเสริมนำแนวทางมาปฏิบัติประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุทั้ง ๔ ที่ช่วยให้สมาชิกได้มีการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาบูรณาการใช้ในบทบาทในหน้าที่ของตนว่า พุทธธรรมที่ศทั้ง ๖ ในบุคคลประเภทต่าง ๆ จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมในการดำเนินชีวิต ความรับผิดชอบที่พึงปฏิบัติต่อกันได้ว่าจะมีในชีวิตประจำวันในแง่มุมต่าง ๆ ในการปฏิบัติวิถีคิด วิถีชีวิต วิถีเชื่อในการประพฤติปฏิบัติเพื่อรู้แห่งตนได้ โดยเป็นหนทางอันประเสริฐ เป็นตัวอย่างที่ดีที่เกิผลสัมฤทธิ์ในครอบครัวในปัจจุบันได้ เป็นต้น

สรุปรวมความว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุทั้ง ๔ ระหว่างบิดามารดา-บุตรธิดา ในยุคปัจจุบันนี้สามารถสะท้อนผลในเชิงประจักษ์ได้ว่า ในบทบาทหน้าที่ที่พึงมีพึงเกิดขึ้นได้ในการ ดำเนินชีวิตต่อสมาชิกในครอบครัว ซึ่งในสมาชิกเราท่านทั้งหลายจะเห็นได้จากหลักธรรมในระดับต่าง ๆ คือ มีการสร้างขึ้นได้ในจริยธรรม คุณธรรม ที่สมาชิกทุกคนจะเข้าใจกับหน้าที่ของตนที่แท้จริงเสมอว่า จะผลสะท้อนให้เห็นแล้วได้ว่าการนำหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุทั้ง ๔ มาใช้ในชีวิตประจำวันที่มีใน แง่มุมต่าง ๆ ที่ตนจะต้องตระหนกอยู่เนื่อง ๆ เสมอ ในการบูรณาการประยุกต์กับสภาพสังคมปัจจุบัน ที่เปลี่ยนแปลงไม่ว่าเราจะอยู่ที่ไหนทำอะไร จะมีการปฏิบัติได้ในสัมพันธภาพสังคมในปัจจุบัน

๔.๖ สรุป การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว

ในประเด็นกับจุดมุ่งหมายหลักของการนำเสนอเนื้อหาตามบทนี้ คือ สามารถตอบ ปัญหาในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ได้ และยังมีประเด็นวิธีการประยุกต์ตอบปัญหาที่ต้องการทราบในข้อที่ ๓ โดยนำเสนอแนวทางเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงบูรณาการมาประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ โดยมี รูปแบบนำมาปฏิบัติทำการจัดการกับความขัดแย้งในครอบครัวได้โดยสันติ ดังที่มีเนื้อหาความขัดแย้ง ในกรณีต่าง ๆ ในบทที่ ๒ ซึ่งยังมีหลายประเด็นในปัญหากับปัจจุบันนั้นว่า มีความขัดแย้งทั้งภายในทั้ง ภายนอก ทั้งทางลบทั้งทางบวก ด้วยเหตุนี้สมาชิกทุกคนจึงกำหนดรู้ความขัดแย้ง และหาสาเหตุเจอได้ แล้วจึงพบว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่น่ากลัว หรือควรหลีกเลี่ยงเสมอไปในปรากฏการณ์นั้น ๆ

ประเด็นหนึ่งที่สำคัญกับสมาชิกในครอบครัว คือ เพียรพยายามวิเคราะห์ที่มาใน ปัญหาได้ โดยรู้เท่าทันในวิกฤติเหล่านั้นในสถาบันว่า มีวิธีป้องกันกระทำการจัดการดังกล่าวในการ ปฏิบัติให้สอดคล้องได้ ด้วยการสังเคราะห์ให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีส่วนร่วมด้วยกันว่า เป็น ทางเลือกที่ดีที่สุด คือ ใช้ด้วยหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ ที่มีในบทที่สามนำมาประยุกต์ใช้ในบทที่ ๔ ในการครองเรือน หรือดำเนินชีวิตในปัจจุบันว่า ยังสอดคล้องด้วยหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาใน สมาชิกครอบครัว คือ ๑) ขรवासธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือนให้มีความเจริญมั่นคง ๒) พรหม วิหารธรรม คือ ธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ ที่เป็นแนวธรรมปฏิบัติ ของทุกคน และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ๓) อปรินานียธรรม คือ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่เป็น ธรรมเพื่อความเจริญความก้าวหน้าในชีวิต ๔) ศีล ๕ คือ ธรรมที่ไม่มีการล่วงละเมิดข้อห้ามด้วยความ ตั้งใจเจตนา และที่สำคัญทุกคนก็มี คือ พุทธธรรม ทิศ ๖ ที่เป็นแกนกลาง และแวดล้อมด้วยบุคคล ทั้ง ๖ กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนมีความสัมพันธ์กับตัวของเราทุกคน ตามฐานะและหน้าที่ที่แตกต่างกันไป เป็นต้น

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว ระหว่างสมาชิกใน ครอบครัวปัจจุบันซึ่งสามารถปฏิบัติกันทุกคนได้ง่ายโดยมี ๑) ทาน การเสียสละแบ่งปัน ๒) ปิยวาจา การเจรจาไพเราะที่สร้างสรรค์ ๓) อตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และ ๔) สมานัตตตา ความเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนที่เป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย วางตนได้สมควรแก่ฐานะ ในการดำเนินชีวิตประจำวันระหว่าง สามี-ภรรยา หรือบิดามารดา-บุตรธิดา และ ที่มีการพัฒนาการ ความรู้ตามหลักพุทธธรรม ที่ประมวลงไว้โดยมีความหมายในการปฏิบัติให้สันติสุขได้ คือ

ดังนั้น การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์บูรณาการให้สอดคล้องได้กับการดำเนิน ชีวิตปัจจุบัน จึงทำให้สมาชิกครอบครัวมีความรัก ความอบอุ่น ด้วยจิตเมตตา โดยให้กำลังใจซึ่งกันและ

กัน ด้วยการให้ในคำปรึกษาได้ว่า มีการช่วยเหลือจนเจ้าแบ่งปัน พุดจาไพเราะในการสื่อสารร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยจิตอาสาทำร่วมกันในความเป็นกันเองในครัวเรือน จึงทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคง ซึ่งมีผลอย่างชัดเจนในการสร้างกระบวนการคิดความเข้าใจ ระหว่างการดำเนินชีวิตในครอบครัวปัจจุบัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาในปัญหาของความขัดแย้งในครอบครัว ที่มีเครือข่ายในปัญหาที่เชื่อมโยงถึงกันได้ระหว่างของสมาชิกในครอบครัว หรือปัจจัยภายนอก โดยวิเคราะห์สังเคราะห์และเห็นความขัดแย้งในแง่มุมต่าง ๆ ที่มีภาวะได้ในส่วนหนึ่ง หรือมีภาวะที่จำเป็นได้ โดยมนุษย์ซึ่งอยู่ด้วยกันในสมาชิกในลักษณะเป็นสัตว์สังคม ดังนั้นจึงมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ว่า อาจเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ระหว่างบุคคล รวมทั้งในสมาชิกครอบครัวทั้งหมด ที่ขยายปัญหาความขัดแย้ง ณ เบื้องต้น ไปเป็นปัญหาถึงระดับสังคมประเทศชาติโดยรวมได้เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม ในข้อข้อต่าง ๆ โดยนำมาด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ มาทำการประยุกต์ใช้ ซึ่งเป็นวิธีที่จะนำมาทำการจัดการความขัดแย้งในสมาชิกในปัจจุบันว่า มีการแบ่งปันยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกันด้วยความเมตตาได้

ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปประเด็นคำตอบที่สอดคล้องด้วยพุทธธรรม หลักสังคหวัตถุ ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ๒) เพื่อศึกษาพุทธธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว และสามารถตอบโจทก์ปัญหาที่ต้องการทราบ ๓ ประการนั้นได้ด้วย คือ ๑) ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเป็นอย่างไร ๒) หลักพุทธธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร ๓) วิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเป็นอย่างไร ด้วยการตอบโจทก์งานวิจัย โดยสรุปผลของสมาชิกในครอบครัวทุกคนที่นำมาประพุดติปฏิบัติกันได้จริงเป็นประเด็น ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง “วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม” ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาการในสถาบันครอบครัว เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ โดยนำวิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ด้วยหลักพุทธธรรมข้อต่าง ๆ ในเบื้องต้นที่เกื้อหนุนนำส่งผลักดันเพื่อพัฒนาการประยุกต์สถาบันครอบครัวในสังคม โดยจำแนกตามสถานภาพครอบครัวในวิกฤติปัญหา อุปสรรค จึงเสนอแนะ และแนวทางในการปรับประยุกต์ใช้ในการนำมาปรับปรุงพฤติกรรมกับหลักวิถีปฏิบัติในสมาชิกครอบครัวกับปัจจุบันทางสังคมยุคโลกาภิวัตน์ และอนาคต ในการดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างสัมพันธ์ภาพที่สันติสุขสร้างสรรค์โดยปกติสุขอย่างสันติภาพได้ โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งในเชิงพุทธ ซึ่งเป็นพุทธสันติวิธีที่นำมาจัดการความขัดแย้งในสมาชิกครอบครัวสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร้นั้น จึงทำให้สามารถสรุปประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ และสามารถตอบในปัญหาที่ต้องการทราบ ๓ ประการ ในประเด็นดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ความเป็นมาในประเด็นปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวในยุคปัจจุบันพบว่าการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นอย่างไร ระหว่างสมาชิกในครอบครัวสมัยโลกาภิวัตน์

ความขัดแย้ง โดยมีความหมายว่า ระหว่างบุคคล หรือระหว่างคนสองคน หรือมากกว่า ที่มีบุคคลอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน คือ มีความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน ด้วยการปฏิบัติทางความคิดเห็นของสังคมมนุษย์ในการพัฒนาชีวิตทางด้านใดด้านหนึ่งของบุคคล ซึ่งสืบเนื่องมาจากรูปแบบลักษณะระหว่างบุคคลที่มีความสนใจต่างกัน ระหว่างบุคคลในสถาบันครอบครัวที่เกิดขึ้นจากค่านิยมในการดำเนินวิถีชีวิต ในวิถีเชื่อของบุคคลแต่ ละเพศ แต่ละวัย แต่ละชนชั้น ด้วยปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสถาบันครอบครัวปัจจุบัน หรือในประเทศชาติโดยรวม กับลักษณะที่มีความสัมพันธ์ทางทัศนคติของมนุษย์ที่มีกระบวนการความเปลี่ยนแปลง ที่เกิดจากการสื่อสารของตน โดยส่งผลให้กระทบทั้งด้านบวก หรือด้านลบในสมาชิกครอบครัวได้ เป็นต้น

ความขัดแย้ง ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความขัดแย้งโดยมีในตัวแปร ๒ มิติหลักใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ตัวแปรภายใน และตัวแปรภายนอก ในการขับเคลื่อนในเป้าหมายนั้น ๆ คือ

๑) ตัวแปรภายในนั้นมุ่งเน้นสำคัญไปที่ (จิต) คือ กระบวนการคิดที่มุ่งเน้นไปที่พฤติกรรมอันเนื่องมาแต่ดั้งเดิมด้วยความเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ เป็นต้น

๒) ตัวแปรภายนอก คือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้แสดงออกมา ด้วยค่านิยมที่มีจุดพัฒนาการแห่งสาเหตุในองค์ประกอบความขัดแย้งทั้งหมดก็ตามมา ที่มีความทับซ้อนในการปลูกฝังวัฒนธรรม และค่านิยม กับสมาชิกในครอบครัวที่เป็นทุนทางสังคม โดยขาดการจัดการสร้างภาวะผู้นำ-ผู้ตาม ในหลักการปฏิบัติบทบาทหน้าที่ที่แท้จริงในเบื้องต้นในลักษณะด้านโครงสร้าง สังคมสมาชิกครอบครัวไทยปัจจุบัน ที่กฎเกณฑ์ไม่เป็นระเบียบไม่เป็นธรรมตามระบบ อันนำไปสู่ความขัดแย้งในปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้ ด้วยผลที่ปรากฏในอดีตที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดในปัจจุบัน อันส่งแนวโน้มผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกันกับสถาบันต่าง ๆ ด้วยรูปแบบที่รู้สึกแบ่งแยกกลุ่มคนในสังคมในปัญหาความแตกต่างด้านลักษณะนิสัย ทัศนคติค่านิยม ระหว่างคนรุ่นเก่า และคนรุ่นใหม่ ที่ไม่ลงรอยกันของแต่ละบุคคล ซึ่งมีปัญหาความขัดแย้งที่ยังซ่อนเร้นอยู่ทางด้านทัศนคติ วิถีคิด วิถีเชื่อ เพราะมีการแฝงอยู่ที่ไม่ปรากฏขึ้นอย่างเห็นได้ชัด หรือชัดเจนในยุคปัจจุบันนี้ ที่ก่อให้เกิดในลักษณะในปัญหาวิกฤติระหว่างบุคคลในสมาชิกต่าง ๆ ได้ ในสังคมที่เผชิญอยู่

๕.๑.๒ พุทธธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า เป็นอย่างไรในการดำเนินชีวิตประจำวัน ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวปัจจุบัน

ในการจัดการความขัดแย้งในยุคสังคมสมัยปัจจุบันนี้ มีหลักธรรมที่สอดคล้องกับสมาชิกในครอบครัวนั้นมีมาก ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้เลือกหลักสังคหวัตถุธรรม นำมาใช้ก็เพราะว่า สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะเข้าใจปฏิบัติได้ง่าย ในการเสียสละแบ่งปัน โดยในเบื้องต้นที่เป็นเครื่องสงเคราะห์เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกันได้ ที่สำคัญมากประเด็นหนึ่งที่ครอบคลุมทั้งความหมายในเชิงโลกและเชิงธรรม ที่เกี่ยวข้องกันกับมนุษย์โดยตรงในมิติต่าง ๆ ด้วยพุทธธรรมในการปฏิบัติร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวว่า จะมีในทัศนะในเชิงบวก กล่าวคือมีการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในเชิงปัจเจกได้ในเบื้องต้น ในการจัดระดับหมวดจิตใจในพฤติกรรมต่อการปฏิบัติระหว่างสมาชิกได้ในยุคปัจจุบัน โดยสนับสนุนวัตถุประสงค์สำคัญในรูปแบบการแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ที่ทำให้สมาชิกใน

ครอบครัวรับรู้ว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ ทุกคนจะมีความรับผิดชอบกิจกรรมตนเองต่อบุคคลรอบข้างได้อย่างละเอียดในแง่มุมต่าง ๆ ตามธรรมในหลักสังคหวัตถุ ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

การพัฒนาการในการปฏิบัติตามพุทธธรรมหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้นั้น คือ สมาชิกสามารถนำหลักธรรมมาบูรณาการด้วยการควบคุมรักษาตนให้เป็นปกติ ในการปฏิบัติตนที่อยู่บนพื้นฐานความสุจริตไม่ตั้งอยู่ในความประมาทในการเสียสละแบ่งปันด้วย (ทาน) โดยใช้ (ปิยวาจา) ที่ให้ข้อเสนอแนะเป็นความรู้ช่วยเหลือระหว่างกัน ในการเจรจาด้วยจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกันแต่คำจริง โดยมีพื้นฐานเบื้องต้นในสมาชิกครอบครัวว่ามีความรอบรู้ ความเข้าใจ เชี่ยวชาญด้วยปัญญาที่สามารถแก้ไขปัญหาลุप्तสรรคในการดำเนินชีวิตได้ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผล ตลอดจนมองชีวิตในสังคมโลกกับทัศนคติให้ถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน ตามความเป็นจริงในขณะปัจจุบันที่ส่งผลต่อประโยชน์ต่อส่วนรวมใน (อรรถจริยา) และมีจิตตั้งมั่นจดจ่อมีความพร้อมสำหรับการปฏิบัติในบทบาทหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ มีความตั้งใจมั่นกับสมาธิต่ออารมณ์ที่เข้ามากระทบในบริบทต่าง ๆ ได้ โดยเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตน และเป็นผู้เสนอต้นเสมอปลายได้ว่าสมาชิกจะวางตนสมควรแก่ฐานะได้ใน (สมานัตตตา)

ดังนั้น ในการจัดระดับการพัฒนาวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้ง จึงต้องมีหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ เข้ามาเชื่อมโยงป้องกัน และแก้ไขในปัญหาต่าง ๆ ได้ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวปัจจุบันนี้สามารถสร้างสัมพันธภาพกันได้ และที่สำคัญในยุคโลกาภิวัตน์สมัยใหม่นี้ต้องมีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ เพื่อแก้ปัญหาในบริบทที่ความขัดแย้งในระหว่างสมาชิกครอบครัวในระดับด้านต่าง ๆ ได้

๕.๑.๓ วิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างสมาชิกในการดำเนินชีวิตประจำวัน

รูปแบบวิธีการที่สำคัญในการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ นี้ มีขึ้นก็เพื่อใช้ในการป้องกัน โดยสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวได้ และแก้ปัญหาในการขาดหรือบกพร่องระหว่างสมาชิกในครอบครัวได้กับปัญหาในปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นต้นว่าสมาชิกทุกคนสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตโดยปกติสุขได้ ในการประมวลหลักพุทธธรรมแล้วสรุปได้ว่า มีการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ ในสมาชิกในครอบครัว คือ สมาชิกทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในฐานะไหนจะรู้จักในวิธีการจัดการกับตนได้ ด้วยตัวบุคคลที่สามารถใช้หลักในการครองตน ครองคน ครองกิจกรรมในบริบท บทบาทหน้าที่ให้ถูกต้อง ในลักษณะเข้าตั้งมั่นอยู่ในความดีให้เกิดขึ้นได้ว่า รู้จักสภาพโนน นี้ นั่นว่าหาสาเหตุเจอ โดยสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวนี้จะคอยฟังอาศัยความรู้ ความเข้าใจรู้ชัดด้วยการฝึกฝน ที่กระจำงตามเหตุและผล ด้วยปรากฏการณ์ ได้แก่

๑) สมาชิกในครอบครัวจะร่วมกิจกรรมกันปฏิบัติตนตามบทบาท ในหน้าที่ได้ ดังนี้ เช่น ลูก ๆ กลับจากโรงเรียนมาถึงบ้านสวัสดิ์ศรีรับ คุณพ่อ คุณแม่ วันพรุ่งนี้เป็นวันแม่แห่งชาติ คุณครูบอกผมและนักเรียนทุกคนว่าให้พาคุณแม่ไปด้วยครับ ไปเวลาไหนล่ะลูก ไปพร้อมนักเรียนครับ เพราะพรุ่งนี้ช่วงบ่ายหยุดเรียนครึ่งวันครับ ผมไปเปลี่ยนเสื้อผ้าก่อนแล้วผมลงมาหาคุณแม่ไปไม่ตรงนั้นนะครับ ไปซิลูกเดี่ยวแม่ก็จะไปเก็บเสื้อผ้าที่ตากไว้แห้งพอดีเลย ส่วนพ่อ กำลังรดน้ำต้นไม้อยู่จึงพูดว่านี่คุณยังงี้ก็แบ่งเงินไว้ให้ผมด้วยนะ วันพรุ่งนี้สาย ๆ ผมจะตามไปช่วยพัฒนาที่โรงเรียนด้วย เพราะว่าพ่อบ้านคนอื่น ๆ เขาก็ไปกันหลายคนที่โรงเรียนท่าน ผอ. ท่านมีโครงการเกษตรพอเพียงด้วย ค่ะที่เป็นต้น ดังนั้นการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสมาชิกครอบครัวนี้ จะมีความสัมพันธภาพที่อบอุ่นด้วยการเสียสละแบ่งปันกันได้ดี ในการพูดจาที่ไพเราะอ่อนน้อมถ่อมตน ที่ประพฤติปฏิบัติตนในการช่วยเหลือ

ในกิจธุระของผู้อื่นได้ และเป็นคนที่ไม่ถือตัวว่า เป็นคนน่านับถือน่าคบหาต่อผู้พบเห็นเพราะทำตัวเขา กับสมาชิกคนอื่นได้ดี ด้วยจิตอาสาจะไปช่วยงานที่โรงเรียน โดยสมาชิกในครอบครัวสามารถยืดหยุ่นว น้าใจกันได้ เป็นต้น

๒) วิธีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ มีในสมาชิกครอบครัวในสังคมไทยได้โดยมี ในวิถีเชื่อ วิถีชีวิต วิถีคิดในอาชีพ ระหว่างบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันไป โดยมีวิธีการปฏิบัติเพื่อกำจัด แห่งมูลเหตุปัจจัยป้องกันและแก้ปัญหาว่า ทุกคนเข้าถึงจุดหมายในปรากฏการณ์กับปัจจุบันได้ว่า ต้องมองลึก นึกให้ไกล มีดวงจิตดวงใจที่กว้างขวางได้ โดยไม่มองแคบแค่ว่าเป็นธรรมดา โดยมี กระบวนการคิดอย่างถูกวิธีอย่างถูกทางว่าเมื่อมีเหตุ ผลก็ต้องตามมา โดยสมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตน ด้วยการใส่ใจกันว่า เข้าถึงความจริงที่สอดคล้องเข้ากับแนวสัจจะ จะทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะบริบท โน่น นี่ นั่นในครอบครัวได้ คือ วิกฤตปรากฏการณ์ในปัจจุบันนี้ สมาชิกสามารถสร้างสัมพันธ์ภาพให้ดี ได้โดยไม่จำกัด ดังนั้นหลักพุทธธรรม จึงสามารถป้องกัน และแก้ปัญหาคความขัดแย้งโดยรวมใน ครอบครัวได้ กับสมัยโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันที่มีประเด็นต่าง ๆ ต่อการนำมาประยุกต์ใช้ปฏิบัติกัน อย่างแท้จริงได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิจัย ในกระบวนการเพื่อแก้ไขปัญหาค ความขัดแย้งในบริบทต่าง ๆ โดยมีสมาชิกสถาบันหลักเบื้องต้นนั้นว่ามีอยู่จริงทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิธีการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักพุทธธรรม” ผู้วิจัยเห็นว่า มีประเด็นที่ควรค่าต่อการนำมาประพดปฏิบัติจริงตามหลักพุทธธรรม ซึ่งควรอย่างยิ่งแก่การนำ เสนอแนะเพื่อให้เกิดผลเชิงประจักษ์ในการพัฒนาการในการประยุกต์ใช้ได้สมาชิกครอบครัวปัจจุบัน กับบทบาท หน้าที่ในบริบท ในสมัยโลกาภิวัตน์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รูปแบบวิธีแนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่าง ๆ ที่มีโดยรวมได้นั้น คือ ต้องแก้ไขแบบบูรณาการประยุกต์ใช้จากความร่วมมือในสมาชิกครอบครัวทุก ฝ่ายว่า มีในเบื้องต้น คือ ระหว่างสามี-ภรรยา หรือบิดามารดา-บุตรธิดา ที่เข้าเชื่อมโยงด้วยการรับรู้ ด้วยการสื่อสารในบริบทปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยผลในทัศนะแง่มุมมองทางลบ และทั้งทางบวกที่ ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมด้วย คือ ชุมชนบ้าน วัด โรงเรียน สถาบันต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น โดยทุกฝ่าย ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันพัฒนาการให้ทรัพยากรมนุษย์ทั้งหลาย ให้ได้เข้าใจต่อการเรียนรู้หลักถึงคาค ความจริงของการใช้ชีวิตประจำวันได้ โดยเรียนรู้ทั้งที่บ้าน สถานศึกษา สถานที่ทำงานในอาชีพต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลให้อยู่ ในฐานะบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ในขณะปัจจุบันในสังคมสมัยโลกาภิวัตน์ เป็นต้น ที่มีความสำคัญ คือต้องมีการพัฒนาการสัมพันธ์ภาพด้วยความจริงใจในการเรียนรู้ร่วมกันในวิถีคิด วิถีเชื่อ วิถีชีวิต

๒) ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ กระบวนการศึกษาการวิจัยพบว่า ยุคสมัยปัจจุบัน ระหว่างสมาชิกในครอบครัวกับสังคมไทย ยังต้องมีหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม มีการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ในการปฏิบัติที่ หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ ระหว่างพ่อ-แม่-ลูกในสมาชิกครอบครัวสังคมคนไทยส่วนหนึ่งไม่ได้ช่วยให้มีการ

พัฒนา เรื่องความรับผิดชอบต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวทุกคนต้องให้ความสำคัญในการปฏิบัติได้ว่า ต้องมีจุดเน้นให้สมาชิกมีการพัฒนาเป็นคนดี มีความรู้ อยู่ดีมีสุข ที่ต้องมีด้วยการใช้หลักในทางพุทธธรรมคุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงต่อการศึกษาเพื่อนำมาปฏิบัติ ๒ ประการ คือ (๑) สถาบันในความร่วมมือ คือ สมาชิกครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา ภาครัฐ สถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนการปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยที่ดีมีจริยธรรม ความรับผิดชอบ ตลอดจนความซื่อสัตย์ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทั้งโดยตรง หรือโดยอ้อม และในความรู้จักความกตัญญูรู้คุณในบุคคล ผู้กระทำอุปการะก่อน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้ให้กำเนิดในบทบาท หน้าที่ โดยเบื้องต้นนั้น คือ ระหว่างบิดามารดา-สามีภรรยา หรือบิดามารดา-บุตรธิดาหลาน ๆ ที่มีในกระบวนการพัฒนาตนด้วยระบบหมุนนำต่อเนื่องในบุตร-ธิดา ในคุณลักษณะนิสัยที่ดีกับเด็ก ด้วยการให้ความสำคัญในการบ่มเพาะในคุณลักษณะนิสัย โดยมีจิตอาสาร่วมกัน เป็นต้น

(๒) หน้าที่สถาบันครอบครัว ข้อนี้สำคัญมากเป็นสิ่งที่ผู้นำต้องปลูกฝังเพิ่มอีก คือ ความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น โดยมีวินัยในตนเองว่ามีความซื่อตรงคงมั่น ในคุณธรรมว่า เข้าถึงหลักพุทธธรรมความซื่อสัตย์ สิ่งเหล่านี้ต้องใช้ปัญญา พุทธคุณดีมีสร้างสรรค์ควบคู่กันกับเรื่องความรู้ในบทบาทหน้าที่ และทักษะต่อการปฏิบัติตนในการพัฒนาร่วมจิตอาสา มีกิจกรรมในสมาชิกครอบครัว ดังนั้นสถาบันครอบครัวจึงมีความสำคัญต้องเป็นผู้ดูแลปลูกฝังนิสัยเด็กให้เป็นคนดีมีศีลธรรม เพราะว่าสถาบันครอบครัวทุกยุคทุกสมัยจะเป็นทุนทางสังคม โดยชีวิตในประเด็นสำคัญได้ว่า ภาครัฐในสถานการณ์การเมืองการปกครองประชากรไทยควรตั้งวินัยขึ้น เพราะเป็นสภาพของสังคมที่ก่อตัว พ่อ-แม่ ไม่มีเวลาดูแลลูก-หลาน จึงทำให้สภาพสังคมต้องดูแลแทนในปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น

๓) ข้อเสนอแนะการปฏิบัติ ระหว่างการประพฤติปฏิบัติจะเป็นรูปธรรมได้นั้น คือ ทุกคน ต้องเข้าใจหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต ที่ให้สอดคล้องเป็นเครื่องมือในการนำมาพัฒนาสมาชิกได้ โดยต้องให้ความสำคัญในการฝึกฝนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงที่สามารถเข้าใจเหตุปัจจัยในบริบทต่าง ๆ ว่าสามารถป้องกันวิกฤติ ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะช่วยให้แก้ไขปัญหได้ในประเด็นว่า สมาชิกครอบครัวปัจจุบันให้เป็นมาตรฐานในสังคมโดยรวม ได้แก่

(๑) สมาชิกในครอบครัว ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกคนมีการเรียนรู้ในพฤติกรรมเข้าถึงหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ ในการดำเนินชีวิตระหว่างครอบครัว หรือระหว่างสังคมในปัจจุบันได้ กับสภาพสมัยในปัจจุบันเป็นแบบโลกวิวัฒน์ที่เกินค่าความเป็นจริงของมนุษย์ ที่มีในบริบท บทบาท หรือหน้าที่ในวิถีชีวิต วิถีคิด วิถีเชื่ออย่างถูกต้องมีในประเด็นที่สำคัญต่อสมาชิกครอบครัวทุกคนว่า การดำเนินใช้ชีวิตประจำวันนี้ต้องมีการปฏิบัติโดยแท้จริงได้ด้วยพุทธธรรม โดยการประพฤติให้เข้าถึงการบูรณาการประยุกต์ใช้ปฏิบัติระหว่างการดำเนินชีวิตในปัจจุบันอย่างถูกต้อง ด้วยการรักษาจิตใจภายในได้นั้นเอง เป็นต้น

(๒) สำหรับสมาชิกในครอบครัวที่มีการขาดหรือบกพร่อง ในส่วนไหนก็จะต้องมีการเติมให้เต็มในส่วนนั้น ๆ ได้ (กุศล) ดังนั้นสมาชิกจึงต้องประพฤติตนให้มีดวงจิตเป็นอิสระทั้งภายนอก และภายใน โดยให้มีพื้นฐานในทางจริยธรรม เพื่อเป็นแนวทางคุณธรรม ในการดำเนินชีวิตในสมัยปัจจุบัน ที่ตระหนักรู้ด้วยความตั้งใจ และมีสติในภาวะบทบาท หน้าที่ในครอบครัวที่แท้จริง โดยบิดามารดา บุตร-หลานต้องมีการฝึกอบรมเกี่ยวกับหลักในการใช้หลักเหตุผลต่อสมาชิก ให้ถูกต้องต่อการ

ประยุกต์ตามกระบวนการพุทธธรรมหลักสังคหวัตถุ ๔ ในเชิงพุทธ โดยแก้ไขในสภาพปัญหาความขัดแย้งกับยุค โลกาภิวัตน์ได้ ซึ่งสามารถส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีผลสัมฤทธิ์ได้ โดยมีเนื้อหาเป็นรูปธรรมเป็นต้นว่า สามารถช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน และที่สำคัญคือ ให้อภัย โดยประสานความสามัคคีระหว่างกันในครอบครัว โดยมีจิตอาสาระหว่างสมาชิกในกิจกรรมว่า มีคุณค่าในพระพุทธศาสนาในพุทธธรรม ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) ด้วยทาน คือ การเสียสละประพาศิชอบด้วย กาย วาจา ทั้งจิตใจด้วยความรู้ความเข้าใจ
- ๒) ด้วยปิยวาจา คือ การพูดที่ซื่อตรงอย่างต่อเนื่อง ด้วยวาจาที่อ่อนหวาน ถูกกาลเทศะบุคคล
- ๓) ด้วยอัตถจริยา คือ ประพฤติปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์สุขโดยรวม รวมทั้งช่วยเหลือต่อผู้อื่น
- ๔) ด้วยสมานัตตตา คือ เป็นคนเสมอต้นเสมอปลายในการปฏิบัติหน้าที่ของตนในปัจจุบันได้

ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวที่บกพร่องในส่วนไหน ก็จะต้องมีการเติมให้เต็มในส่วนนั้น ๆ ได้ โดยมีบทบาท ในหน้าที่ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันว่า ในสมัยนี้ต้องมีควบคู่ไปด้วยกระบวนการใน วิธีคิด วิธีชีวิตในสมาชิกในครอบครัว ที่จะต้องมีการกลมเกลียวหล่อหลอมปลูกฝังว่า มีหน้าที่ ในความรับผิดชอบได้ในหลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ ๔ ว่า สมาชิกทุกคนสามารถนำมาประยุกต์บูรณาการใช้ได้โดยรวมในกิจกรรมร่วมในครอบครัว โดยจะมีปฏิสัมพันธ์สู่สังคมโลกาภิวัตน์ได้อย่างสันติภาพ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาได้ค้นพบอะไรหลายเรื่องและผู้วิจัยอยากรู้ และอยากจะทำมาทำการวิจัย แต่ผู้วิจัยไม่สามารถนำมาเสนอลงในเนื้อหาได้ เพราะผู้วิจัยมีขอบเขตจำกัดในการนำเสนอ ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ยังมีเรื่องที่เกี่ยวข้อง ที่ควรศึกษาวิจัยอยู่อีกมาก โดยผู้วิจัย จึงได้เสนอแนะหัวข้อที่สำคัญของการทำวิจัยครั้งต่อไปไว้ ดังนี้

- ๑) ควรศึกษาการวิจัยถึงการพัฒนารวมของมนุษย์ในบทบาท หน้าที่ ต่อการนำมาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า มีผลกระทบดีหรือเสียต่อการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ทางด้านใดบ้างในปัจจุบัน
- ๒) ควรศึกษาวิจัยบทบาทถึงความเป็นภาวะในสมาชิกครอบครัวในปัจจุบัน ระหว่างสมัย โลกาภิวัตน์สังคมโดยรวมว่า ใช้หลักพุทธธรรมนำมาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านใดบ้าง
- ๓) ควรศึกษาถึงการเข้าถึง การรู้จักการนำพุทธธรรมในพระพุทธศาสนามาบูรณาการประยุกต์ใช้ต่อการพัฒนาสมาชิกในครอบครัวปัจจุบันว่า มีความเข้าใจมากน้อยเพียงใดในแต่ละด้าน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

เขมานันทะ. **ความหมายของชีวิต**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๗.
กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๒.

คณาจารย์. **มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ธรรมเนียม**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของ
หอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๕.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเซียง. **หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่
โรงพิมพ์ เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๖.

จรัญ พรหมอยู่. **ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๒๖.

ชูลีพร วิริยะวงศ์ชัย. **ธรรมะจากพระธรรมโกศาจารย์ (ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ)**. รวบรวม. พิมพ์
ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน),
๒๕๕๓.

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล. **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**. ข้อมูลทางบรรณานุกรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. นนทบุรี :
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๙.

ดร. สุขุมพงษ์ ชาญนวงศ์. **นี่แหละ คือสิ่งที่ พระพุทธเจ้า สอนไอน์สไตน์ ให้ฉลาดและมีความสุข**.
ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท ธิงค์ ปียอนด์
บุ๊กส์ จำกัด, ๒๕๓๗.

ดร. อภิวัฒน์ โพธิ์สาน. **สุขวิถี : มนุษย์ ชีวิต ความสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. มหาสารคาม : พิมพ์ที่
หจก. อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๓.

ดั่งตฤณ. **เตรียมเสบียงไว้เลี้ยงตัว เล่ม ๓**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์
ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท แพลนพริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘.

ตะวัน. **ความคิดเปลี่ยน ชีวิตเปลี่ยน เพียงคำไม่กี่คำ**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ.
พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔.

ติช นัท ฮันท์. **ศิลปะแห่งการสื่อสาร**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งแรก.
สมุทรปราการ : พิมพ์ที่ บริษัท ดับบลิวพีเอส (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๖๐.

- ธนา นิลชัยโกวิทย์. อติศร จันทรสุข. **ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจัดปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นครปฐม : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท เอส. พี. เอ็น. การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.
- ธีระวุฒิ ปัญญา. **แก้อาถรรพ์ชีวิตคู่**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี แอนด์ เอ็น, ๒๕๕๖.
- นางวรรณพิมพ์สุข ผ่องสมัย. **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**. รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดี มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ และการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ ๑. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ผศ. ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान. **วิถีคิด วิถีเชื่อ อีสตรี**. พิมพ์ครั้งแรก. มหาสารคาม : พิมพ์ที่ หจก. อภิชิตการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พญ. สุพร อภินันทเวช. **แนวคิดและกรณีศึกษาการสร้างเสริมสุขภาพจิต ในการพัฒนาสถาบันการศึกษาสาธารณสุขให้เป็นองค์กรการสร้างเสริมสุขภาพ (สอส.) (สสส.)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บจ. ศุภผล อินเทอร์เน็ต, ๒๕๕๐.
- ฝ่ายวิชาการ หอสมุดกลาง ๐๙. **คำพังเพยและสุภาษิต**. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๗).
- พระเถระชิงหวิณ. **เซนส่องทาง**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๕.
- พระไพศาล วิสาโล. **ธรรมส่องใจ**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๙.
- _____ . **ส่องสว่างทางไท**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๗.
- พระศีกฤทธิ์ โสตถิณโล. **พุทธวจน ๒ อริยสังจากพระโอษฐ์ ภาคต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ธ. ๙). **ไขข้อข้องใจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **คู่มือชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ศิริชัยการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๗.
- พระนันทรัตน์ ลีพันพาล. **พระพุทธเจ้าตอบปัญหาชีวิต**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท พี เอ็น เค แอนด์ สกาย พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕.
- _____ . **ใช้ชีวิตอย่างตื่นรู้**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บจก. พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๕๔.
- _____ . **ธรรมะในใจ ใครสอนลูก**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท พรพิชชา พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๓.

- _____ . **เจอวิกฤตจิตไม่วิบัติ**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของศูนย์ข้อมูลอมรินทร์. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, (มหาชน), ๒๕๕๗.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖.
- _____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- _____ . **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา ฉบับสองภาษา**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๘.
- พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี. **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**. รวมบทความวิชาการทาง พระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ และการ สัมมนาทางวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ ๑. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระมหาพจน์ สุวโจ. วิเทศทัย. **พระอรหันต์ : วิธีตรวจสอบคุณลักษณะตามนัยพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นครปฐม : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ สาละพิมพ์การ, ๒๕๕๖.
- พระมหาอุทธาน นรเชฏโฐ (ศิริวรรณ). **แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในจักรวาลดิสุตร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗.
- _____ . **พระพุทธศาสนา กับการแก้ไขความขัดแย้งทาง การเมืองในสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาหรรษา ธรรมหาโส, ผศ. ดร.. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ผู้อำนวยการสำนักงานสมาคม มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ. **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระมหาอำนาจ พลปญโย. ดร.. **ความลับแห่งจิต ในปรัชญาสองสายธาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘.
- พระอาจารย์ทูล ชิปปปญโย. **พุทธโธ - ทวนกระแส**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. ปทุมธานี : พิมพ์ที่ บ. ศรีบุญ อุตสาหกรรมพิมพ์ (๑๙๘๘), ๒๕๕๕.
- พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ. **ศาสนาสากล เล่มที่ ๓**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ อุษาก การพิมพ์, ๒๕๔๖.
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. บรรณาธิการ. **ไทยมองไทย ทศนะจากต่างแดน**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๔.
- พันธ์ุ สึงหยด. **ธัมมะกระแทกใจ**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท เอส. เค. เอส. อินเตอร์พริ้น จำกัด, ๒๕๕๘.
- พุทธทาส ภิกขุ. **อุดมคติ แก้ปัญหาได้ทุกชนิด**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักงานหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท ไทยควอลิตี้บุ๊กส์ จำกัด, ๒๕๕๗.
- _____ . **ตัวกู-ของกู ฉบับสมบูรณ์**. คุณศักดิ์ชัย-คุณสุดาวรรณ เตะไชโยกรศรี. บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

- **ปณิธาน ๓ ประการ.** ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ตฤตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๙.
- **ศิลปะครองชีวิต.** ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งแรก.
กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ตฤตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๗.
- รศ. ดร. ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **จิตวิทยาการศึกษา.** ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ.
ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด เพลท หจก.
สุนทรฟิล์ม, ๒๕๔๖.
- รศ. ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ. **สายใยรัก สายใยครอบครัว.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- รองศาสตราจารย์ จิรภัทร แก้วกู่. **คัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. ขอนแก่น :
พิมพ์ที่ หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๘.
- ว. วชิรเมธี. **ความทุกข์มาโปรด ความสุขไปรยปราย.** ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ.
พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.
- **พระอรหันต์อยู่ไหน.** พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท พรินทร์ ซิตี
จำกัด. ๒๕๕๖.
- ว. วชิรเมธี. **มองลึก นึกไกล ใจกว้าง.** ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ.
พิมพ์ครั้งที่ ๓๕-๓๗. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.
- วศิน อินทสระ. **เพื่อชีวิตที่ดี.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เม็ดทราย. ๒๕๕๖.
- วิเทศทัย. **พระอรหันต์ : วิธีตรวจสอบคุณลักษณะตามนัยพระไตรปิฎก.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. นครปฐม :
พิมพ์ที่ สาละพิมพ์การ, ๒๕๕๖.
- วีริศ อุโฆษผล. **ธรรมะจากพระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงปู่ปัญญานันทภิกขุ).** พิมพ์ครั้งแรก.
กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓.
- ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี. **วิถีมุขยในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา.**
ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์,
๒๕๕๕.
- สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับรวบรวมเล่ม. แปลและเรียบเรียง.**
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔.
- สมภาร พรหมทา. **แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่ ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์
บีพีเค พริ้นติ้ง, ๒๕๖๐.
- **คิดอย่างไรให้มีเหตุผล.** พิมพ์ครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ บีพีเค พริ้นติ้ง, ๒๕๖๐.
- สุภีร์ ทุมทอง. **การพัฒนาอิทธิยสังวร.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท ศิริวัฒนา
อินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๕.
- สุวัฒน์ สุวัฑฒโน (พิทักษ์วงษ์). **มนุษย์..เกิดมาทำไม ? เล่ม ๑๖.** ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ.
พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๕.

หวีด บัวเฟื่อน. **จิตเป็นอมตะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ ปาปิรุส พับลิเคชั่น, ๒๕๕๔.
 อาจารย์ปริญญา ตันสกุล. **มีปัญญาอยู่กับตัวกลัวอะไร**. ข้อมูลทางบรรณานุกรมของ
 สำนักหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ จิตจักรวาล, ๒๕๕๓.
 อุทัย หิรัญโต. **สังคมวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙.
 ARTTHEFULLY. **เปลี่ยนชีวิตจากวิกฤตสู่ความสุข**. นนทบุรี : พิมพ์ที่ บริษัท ธิงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์, ๒๕๕๔.

(๒) บทความในวารสาร:

กิตติศักดิ์ ปลาทอง, วิภาวี กฤษณะภูติ, วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ, สุรศักดิ์ แห่่งหล้า. “การจัดการความขัดแย้ง
 ของชุมชนตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร”. **ในวารสารของคณะมนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕) : ๔๖.

กิตติศักดิ์ ปลาทอง, วิภาวี กฤษณะภูติ, วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ, สุรศักดิ์ แห่่งหล้า. “การจัดการความขัดแย้ง
 ของชุมชนตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร”. **ในวารสารของคณะมนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕) :
 หน้า ๔๖-๔๘.

ไกรฤกษ์ ศีลาคม. “คุณลักษณะของผู้นำสังคมในอุดมคติตามหลักคำสอน ของพระพุทธศาสนา”.

ในวารสารของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๒๙
 ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๕) : ๑๔๖-๑๔๗.

ดร. ประสิทธิ์ กุลบุญญา. “ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา”.

ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ปีที่ ๕ ฉบับที่
 ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๓๒-๓๔.

ดร.ประยูร วงศ์จันทร์. “พุทธวิธีการสอนจริยธรรม”. **ในวารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย**.

ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๒) : ๑๖๗-๑๖๘.

เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว. การบูรณาการภาวนาเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ .

“พระพุทธศาสนากับวิกฤติโลก”. **ในวารสารมหาจุฬาราชวิทยาลัย**. ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ
 เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี ๒๕๕๘ (๒๘-๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘)
 : ๑๔๙.

ผศ. ดร. ทศนี้อยู่ เจนวิถีสุข. ความรู้ที่ขาดหายไปของความเป็นพลเมืองโลก. “การศึกษากับความเป็น

พลเมืองโลก : มุมมองพระพุทธศาสนา”. **ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ฉบับ**

พิเศษเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ครั้งที่ ๑๐. ปีที่ ๙
 ฉบับพิเศษ (๒๑-๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖) : หน้า ๗๗-๗๘.

พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ), พธ.ม.. “พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้ง

ของสังคมไทย”. **ในวารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-
 ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๕๖.

_____. “พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย”. **ในวารสาร
 มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๕๘.

_____. “พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย”. **ในวารสาร
 มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗) :

๕๖-๕๗.

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์). “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”. ในวารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๕.

_____. “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”. ในวารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม- มิถุนายน ๒๕๕๗) : หน้า ๓.

พระปลัดชัยภัทร ขนดิธโร. “บทบาทของผู้นำกับการบริหารความขัดแย้ง”. พุทธจักรโลกร่มเย็น ฉบับพิเศษได้ด้วยศาสนา. ฉบับที่ ๑๒ ปีที่ ๖๙ (ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๑๗-๑๘.

_____. “บทบาทของผู้นำกับการบริหารความขัดแย้ง”. พุทธจักรโลกร่มเย็นฉบับพิเศษได้ด้วยศาสนา. ฉบับที่ ๑๒ ปีที่ ๖๙ (ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๑๙-๒๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). เปรียญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. “สุภาพะองค์รวมแนวพุทธ”. นิตยสารข่าวทางเดิน. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๑๔๔ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๒) : ๑๐-๑๒.

พระมหาดวงเด่น วิฑูญาโณ, ดร.. “การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม : แนวคิดที่ด้วยทรัพย์สิ้นส่วนกลางในสังคมสงฆ์”. พระพุทธศาสนากับวิกฤติโลก ในวารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ (เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี ๒๕๕๘) : หน้า ๑๐.

พระมหาประเวศ เขมสรโณ (นิยมชาติ). “งานบริการประชาชนกับสำนักปฏิบัติธรรม”. ในวารสารพุทธจักรโลกร่มเย็นฉบับพิเศษได้ด้วยศาสนา. ปีที่ ๗๐ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๙) : ๖๐.

พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.. การสลายความขัดแย้งด้วยพิธีกรรม : กรณีศึกษาเทศกาลวิสาขะของประเทศศรีลังกา. “พระพุทธศาสนากับวิกฤติโลก”. ในวารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี ๒๕๕๘ (๒๘-๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘) : ๓๕-๓๖. พระมหาสมชาย สุขาวโณ (สุวรรณ). “การสร้างแรงจูงใจด้วยหลักอิทธิบาท ๔”. พุทธจักรโลกร่มเย็นฉบับพิเศษได้ด้วยศาสนา. ปีที่ ๗๐ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๙) : ๕๐.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. ทศพิธราชธรรม : ๑๐ ตัวชี้วัดสำหรับผู้นำองค์กร. “การศึกษากับความเป็นพลเมืองโลก : มุมมองพระพุทธศาสนา”. ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ครั้งที่ ๑๐. ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ (๒๑-๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖) : ๒๕-๒๖.

วราภส ประสมสุข, นิพนธ์ กินาวงศ์. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”. ในวารสารศึกษาศาสตร์. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙-มีนาคม ๒๕๕๐) : ๖๖.

_____. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”. ในวารสารศึกษาศาสตร์. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ - มีนาคม ๒๕๕๐) : ๖๕-๖๖.

(๓) วิทยานิพนธ์:

กษิรา เทียนส่องใจ ทพญ.. “การศึกษาวิเคราะห์ห้วงภัยทานเพื่อการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

- นางพูนสุข มาศรีสังสรรค์. “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- นางสาวอรปรียา วสุมพันธ์. “พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- นายชลากร เทียนส่องใจ. “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธหลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- นายภิรมย์ บุญยิ้ม. “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- นายอมร อำไพรุ่งเรือง. “การศึกษาพฤติกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต). “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาประยงค์ ไชยสารี (อาญาเมือง). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- แม่ชีสุนันทา เรียงแหลม. “การศึกษาวิธีการแก้ปัญหาเรื่องความโลภในสังคมปัจจุบันตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๔) งานวิจัย:

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีดา จันทร์แจ่มศรี และคณะ. กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์. “**ความจริงของชีวิต**”. หลักสูตรหมวดวิชาศึกษาทั่วไป : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ๒๕๕๗.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระวรวรราช ฉายา ธมมทินโน นามสกุล มีกุล
- เกิด : ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘
- สถานที่เกิด : บ้านอำปึล ตำบลบักได อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
- การศึกษา : ประถมศึกษา โรงเรียนบ้านพระครูน้อย ตำบลถลุงเหล็ก
อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์
- : มัธยมศึกษาตอนต้น ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน
อำเภอบุรีรัมย์ วันสำเร็จการศึกษา ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๐
- : มัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน
อำเภอบุรีรัมย์ วันสำเร็จการศึกษา ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๒
- : ปริญญาตรีคณะวิทยาการจัดการ โปรแกรมวิชา การจัดการทั่วไป
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ วันสำเร็จการศึกษา ๙ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๕๕๑
- : นักรรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดบุรีรัมย์ วัดบ้านพระครูน้อย
ณ วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔
- : ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อระดับ มหาบัณฑิต สาขา วิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุปสมบท : ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ณ วัดบ้านพระครูน้อย ตำบลกลันทา
อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
- : เจ้าอธิการแสวง ปภาโส เป็นพระอุปัชฌาย์
- : พระอธิการดำรง ฉินนาลโย เป็นพระกรรมวาจาจารย์
- : พระเพ็ญ สุขเมธโย เป็นพระอนุสาวนาจารย์
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๖
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพระพุทธบาทเขากระโดง เลขที่ ๑ หมู่ ๑๓ ตำบลเสม็ด
อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
- : โทร. ๐๘๔-๔๙๖-๕๓๗๙